

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Науково-навчальний центр прикладної інформатики

ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

НАУКА, ТЕХНОЛОГІЇ, ІННОВАЦІЇ: СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

МАТЕРІАЛИ
II Міжнародної науково-практичної конференції

27–28 вересня 2019 р.
м. Одеса

Одеса
Інститут інноваційної освіти
2019

УДК 001(063):378.4 (Укр)
ББК 72я43
НЗ4

*До збірника увійшли матеріали наукових робіт (тези доповідей, статті),
надані згідно з вимогами, що були заявлені на конференцію.*

*Роботи друкуються в авторській редакції, мовою оригіналу.
Автори беруть на себе всю відповідальність за зміст поданих матеріалів.
Претензії до організаторів не приймаються.
При передруку матеріалів посилання обов'язкове.*

*Відповідає п. 12 Порядку присудження наукових ступенів Затвердженого
Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567.*

НЗ4 **Наука, технології, інновації: світові тенденції та регіональний аспект :**
Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 27–28 вересня
2019 р.) / ГО «Інститут інноваційної освіти»; Науково-навчальний центр прикладної
інформатики НАН України. — Одеса : ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. — 192 с.

Матеріали конференції рекомендуються освітянам, науковцям, викладачам, здобувачам
вищої освіти, аспірантам, докторантам, студентам вищих навчальних закладів тощо.

Відповідальний редактор: С.К. Бурма
Коректор: П.А. Нємкова

Матеріали видано в авторській редакції.

УДК 001(063):378.4 (Укр)

© Усі права авторів застережені, 2019
© Інститут інноваційної освіти, 2019
© Друк ФОП Москвін А.А., 2019

Підписано до друку 03.10.2019. Формат 60х84/16.
Віддруковано з готового оригінал-макету.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура Literaturnaya. Ум. друк. арк. 11,62.
Зам. № 0310-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., англ., рос.

Виготівник. ФОП Москвін А.А. Поліграфічний центр «Сору Art».
69095, Запоріжжя, пр. Леніна, 109. Тел.: +38-094-133-87-81.
Інститут інноваційної освіти: e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40.**

УДК 512.4

С.Б. Білий,кандидат фізико-математичних наук, заступник директора
Науково-учбового центру прикладної інформатики НАН України**ПРО ОДНЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЧИСЕЛ РАМСЕЯ**

Анотація. Стаття присвячена узагальненню класичних чисел Рамсея на графи $K_n - G$. Пропонуються теми для курсових з курсу «Дискретна математика» для студентів Київського академічного університету.

Ключові слова: класичні числа Рамсея, узагальнені числа Рамсея.

Класичні числа Рамсея визначаються на повних графах K_n . Нехай $p, q \geq 2$, тоді числом Рамсея $r(p, q)$ називається таке найменше натуральне число n , що при будь-якому розфарбуванні ребер K_n в червоний і синій колір, він містить або червону копію графа K_p , або синю копію K_q . За аналогією, для будь якого графу G , визначимо число $r(p, q; K_n - G)$ [1] рівне найменшому натуральному числу n такому, що при будь-якому розфарбуванні ребер $K_n - G$, він містить або червону копію графа K_p , або синю копію K_q . Існування чисел $r(p, q; K_n - G)$ так само, як і чисел $r(p, q)$, гарантується теоремою Рамсея. Якщо $G = K_1$, то отримуємо звичайні числа Рамсея, якщо $G = K_2 = e$, маємо числа Рамсея на майже повних графах $K_n - e$. Для таких чисел справедлива формула $r(p, q; K_n - e) = r(p, q) + 1$. Зокрема, $r(K_3, K_3; K_n - e) = 7$, оскільки $r(K_3, K_3) = 6$.

Для студентів Київського академічного університету пропонуємо теми для курсових з курсу «Дискретна математика» [2]. Доведіть або спростуйте наступні твердження:

$$1) \ r(K_3, K_3; K_n - C_m) = \begin{cases} 8, & \text{якщо } m = 3, 4, 5; \\ 9, & \text{якщо } m = 6, 7; \\ 10, & \text{якщо } m = 8, 9; \\ 11, & \text{якщо } m = 10; \\ 12, & \text{якщо } m = 11; \\ m, & \text{якщо } m \geq 12. \end{cases}$$

$$2) r(K_3, K_3; K_n - P_m) = \begin{cases} 7, \text{ якщо } m = 2, 3; \\ 8, \text{ якщо } m = 4, 5; \\ 9, \text{ якщо } m = 6, 7; \\ 10, \text{ якщо } m = 8, 9; \\ 11, \text{ якщо } m = 10; \\ m, \text{ якщо } m \geq 11. \end{cases}$$

$$3) r(K_3, K_3; K_n - W_m) = \begin{cases} 9, \text{ якщо } m = 4, 5, 6; \\ 10, \text{ якщо } m = 7, 8; \\ 11, \text{ якщо } m = 9, 10; \\ 12, \text{ якщо } m = 11; \\ 13, \text{ якщо } m = 12; \\ m, \text{ якщо } m \geq 13. \end{cases}$$

$$4) r(K_3, K_3; K_n - S_m) = \begin{cases} 7, \text{ якщо } m = 2 \div 7; \\ m, \text{ якщо } m \geq 8. \end{cases}$$

$$5) r(K_3, K_3; K_n - me) = \begin{cases} 7, \text{ якщо } m = 1; \\ 8, \text{ якщо } m = 2; \\ 9, \text{ якщо } m = 3; \\ 10, \text{ якщо } m = 4; \\ 11, \text{ якщо } m = 5; \\ 2m, \text{ якщо } m \geq 6. \end{cases}$$

$$6) r(K_3, K_3; K_n - K_m) = \begin{cases} 6, & \text{якщо } m = 1; \\ 7, & \text{якщо } m = 2; \\ 8, & \text{якщо } m = 3; \\ 9, & \text{якщо } m = 4; \\ 10, & \text{якщо } m = 5; \\ 11, & \text{якщо } m = 6; \\ 12, & \text{якщо } m = 7; \\ 13, & \text{якщо } m = 8; \\ m+5, & \text{якщо } m \geq 9. \end{cases}$$

$$7) r(K_3, K_3; K_n - \mathcal{P}) = 12.$$

$$8) r(p, q) = r(p, q) + m - 1.$$

Тут: C_m — простий цикл, P_m — простий ланцюг, W_m — колесо, S_m — зірка, $me = mK_2$ — парування, P — граф Петерсона [3].

Список використаних джерел

1. Белый С. Б. Треугольные числа Рамсея, треугольные графы Рамсея, треугольные кратности и распределения монохроматических треугольников / Белый С. Б. — Киев, 1990. — 14 с. — (Препр. / АН УССР, Ин-т кибернетики им. В. М. Глушкова: 90-17).
2. Капитонова Ю. В., Кривой С. Л., Летичевский А. А. Лекции по дискретной математике. — СПб.: БХВ-Петербург, 2004. — 624 с.
3. Зыков А. А. Основы теории графов. — М.: Наука, 1987. — 384 с.

Д.Р. Бондаренко,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
науковий керівник: **В.М. Сергєєв,**
кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ

Відповідно до Національної стратегії розвитку освіти та Концепції «Нова українська школа» неабиякого значення набуває використання та широке застосування в освітньому процесі (освітньому середовищі) мультимедійних та цифрових освітніх ресурсів.

Реформування сучасної системи загальної середньої освіти передбачає внесення змін насамперед до змісту освіти, форм, методів та засобів організації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Недосконалість фінансування, брак навчально-методичного та технічного забезпечення спричиняє необхідність пошуку нових, нетрадиційних засобів візуалізації та способів формування дослідницьких умінь учнів.

Метою нашого дослідження було теоретичне обґрунтування та експериментальна дослідження ефективності застосування цифрових освітніх ресурсів на уроках фізики з метою формування дослідницьких умінь учнів.

У ході теоретичного дослідження нами було узагальнено досвід вітчизняних та зарубіжних науковців, які займалися проблемою застосування цифрових ресурсів та технологій на уроках, це дозволило нам зробити висновок, що існують різні підходи до визначення поняття *цифрового освітнього ресурсу*. У дослідженні ми розглядаємо поняття *цифровий освітній ресурс* як інформаційний освітній ресурс, що зберігається і передається в цифровій формі, найбільш загальне поняття, що відноситься до цифрового інформаційного об'єкту, призначеного для використання в освіті.

Дослідження дало змогу виділити основні цифрові освітні ресурси — це представлені в цифровій формі фотографії, відеофрагменти, статичні та динамічні моделі, об'єкти віртуальної реальності та інтерактивного моделювання, картографічні матеріали, звукозапису, символічні об'єкти і ділова графіка, текстові документи та інші навчальні матеріали, необхідні для організації освітнього процесу.

Застосування на уроках фізики вищезазначених ресурсів сприяє формуванню в учнів дослідницьких умінь, адже розв'язання проблемних, дослідницьких завдань, створення навчальних проектів з використанням цифрових освітніх ресурсів дає змогу вчителю включити учня в дослідницьку діяльність, сформувати цифрову та дослідницьку компетентність.

З метою виявлення позитивної динаміки рівнів сформованості дослідницьких умінь учнів був розроблений та впроваджений комплекс взаємопов'язаних дидактичних умов, а саме:

- застосування мультимедійних, цифрових освітніх ресурсів на уроках фізики;
- використання мотиваційної основи активної дослідницької діяльності учнів;
- забезпечення їх активної, творчої, креативної дослідницької діяльності шляхом впровадження особистісно-орієнтованого, компетентнісного, міждисциплінарного, діяльнісного підходів;
- використання педагогічної рефлексії;
- наявність алгоритму та чіткого інструктажу виконання дослідницького завдання;
- самодіагностика та діагностика рівня сформованості дослідницьких умінь.

У процесі дослідження учні були об'єднані у дві групи ЕГ (експериментальна група) та КГ (контрольна група). Метою експерименту було виявлення позитивної динаміки рівнів сформованості дослідницьких умінь учнів шляхом застосування цифрових освітніх ресурсів при виконання ними лабораторних робіт.

У експериментальній групі ЕГ крім застосування цифрових освітніх ресурсів були впроваджені дидактичні умови, у контрольній групі КГ застосування цифрових освітніх ресурсів та дидактичних умов не було.

Констатуючий етап дослідження виявив, що рівень дослідницьких умінь приблизно однаковий. Тож з метою виявлення змін у групі ЕГ після виконання звичайної лабораторної роботи або експериментального дослідження, чи після розв'язання дослідницького завдання учням було запропоновано виконати подібне завдання, але вже шляхом використання цифрових освітніх ресурсів. У групі КГ дана методика не застосовувалась.

Формуючий етап дослідження виявив суттєву різницю у рівнях сформованості дослідницьких умінь учнів. Так, наприклад, у групі ЕГ відбулося збільшення показників високого рівня на 13%, достатнього рівня на 27% за рахунок зменшення показників середнього рівня на 30%, та показників початкового рівня на 12%.

Отже, проведене нами дослідження дало змогу підтвердити основні положення нашої гіпотези відповідно до поставлених завдань:

1. На основі аналізу науково-методичної, педагогічної, філософської та психологічної літератури ми визначили сутність, структуру та зміст базових понять дослідження;
2. Обґрунтували теоретично та експериментально перевірили дидактичні умови формування дослідницьких умінь учнів на уроках фізики;
3. Експериментальна перевірка зазначених вище умов засвідчила суттєві зміни рівнів сформованості дослідницьких умінь учнів.

Виходячи з вищезазначеного, можемо стверджувати, що завдання, поставлені нами відповідно до мети дослідження, виконано в повному обсязі.

САМОСТІЙНА РОБОТА, ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Одним із шляхів формування сучасного фахівця є підвищення активності студентів та розвиток їх самостійності і відповідальності в умовах проведення самостійної роботи.

Навчальний процес на сучасному розвитку освіти зумовлює вдосконалення та осучаснення взаємовідносин студентів та викладачів, що спонукає та мотивує студентів до більш незалежного самостійного навчання.

Ефективне вивчення біології і екології в умовах впровадження особистісно-орієнтованої освіти можливо лише при використанні активних форм і методів навчання.

Одним із ефективних засобів активізації пізнавальної діяльності студентів є застосування різноманітних форм самостійної роботи на заняттях, під час якої в студентів виробляється інтерес до вивчення об'єктів і явищ, а також виробляються чіткі уявлення і правильні поняття. Під час самостійної роботи створюється велика кількість асоціативних зв'язків:

- у навчальний процес включається слухова, рухома і зорова пам'ять;
- під час виконання самостійної роботи з біології та екології в студентів виробляються і закріплюються практичні навички проведення дослідів, роботи з підручниками, вміння застосовувати набуті знання на практиці.

Самостійна робота — це форма організації навчання, що включає різноманітні види індивідуальної та колективної навчальної діяльності з урахуванням індивідуальних особистостей і пізнавальних можливостей студентів.

Для успішної організації самостійної роботи студентів потрібно враховувати такі вимоги:

- залежність виду самостійної роботи від ступеня складності матеріалу, мети і завдань дисципліни;
- чіткість завдань;
- наявність системи різнорівневих завдань;
- забезпечення дидактичними і навчально-методичними матеріалами;
- застосування інноваційних технологій, інтерактивних методів, форм під час захисту презентацій.

Наука біологія досліджує життя на різних рівнях його організації. Без досягнень в області біології неможливий прогрес аграрних наук, охорони здоров'я і навколишнього середовища, репродуктивної медицини. Тому для ефективного вивчення біологічних наук і практичних їх застосувань використовують різні види самостійної роботи студентів.

Види самостійної пізнавальної діяльності студентів класифікують за дидактичною метою, за ступенем самостійності студентів, за джерелом знань, за способом діяльності студентів.

Відповідно до рівня самостійної продуктивної діяльності студентів виділяють такі типи самостійних робіт:

- відтворюючі;
- реконструктивно-варіативні;
- евристичні;
- творчі роботи.

При виконанні репродуктивних самостійних робіт формується база для самостійної діяльності студентів. Прикладом завдання такого типу може бути розв'язання задач з генетики за зразком.

Реконструктивно-варіативні самостійні роботи дозволяють знайти конкретні способи рішення завдань на основі раніше отриманих знань. Прикладом завдання може бути визначення певних видів мімікрії у рослин і тварин.

Евристичні самостійні роботи формують уміння і навички пошуку відповіді в нових умовах. Студент сам обирає шлях вирішення завдання на основі вже відомих знань. На даному етапі формується творча особистість студентів, вони вчаться творчо мислити, встановлювати нові зв'язки і пояснювати свою точку зору. Наприклад:

- 1) що спричиняє «парниковий ефект» та «кислотні дощі»?;
- 2) чому в живій і неживій природі хімічні елементи поширені в різних пропорціях?;
- 3) чому саме підприємства чорної металургії та енергетики най більш забруднюють довкілля і як цьому запобігти?;
- 4) чому під час генетичних досліджень бажано використовувати кілька методів?;
- 5) навіщо потрібно вивчати не тільки окремі організми, але і їх угруповання?.

До евристичних можна віднести і написання рефератів та презентацій, під час приготування яких студенти опрацьовують художню та науково-популярну літературу, під час якого здійснюють аналіз, осмислення, узагальнення. Наприклад, можна запропонувати такі теми:

- «ГМО: за, чи проти?»;
- «Вплив біотехнологій на людину»;
- «Харчові добавки та здоров'я людини».

Творчі самостійні роботи дозволяють студентам зміцнювати навички самостійного пошуку знань. Такий вид самостійної роботи є одним з найефективніших засобів формування творчих особистостей. До тих видів можна віднести уроки-конференції:

- «Гіпотези виникнення життя на Землі»;
- «Еволюційна теорія Дарвіна і Ж. Б-Ламарка»;
- «Природо охоронні території України»;

- «Завдання та досягнення сучасної селекції»;
- «Сучасні екологічні проблеми в Україні».

Самостійні роботи практикують і при вивченні нового матеріалу та закріпленні і перевірці знань. Важливою формою організації самостійної роботи студентів на заняттях є лабораторні та практичні завдання, під час яких студенти під керівництвом викладача самостійно проводять спостереження і досліди, здобуваючи при цьому знання та практичні вміння і навички. При проведенні лабораторних завдань використовуються в основному методи самостійних спостережень і дослідів. Самостійну роботу можна виконувати фронтально і індивідуально, а також за попереднім завданням.

Завдяки застосуванням самостійних робіт:

- формуються уміння самостійно розпізнавати і визначати суперечності що виникають у процесі пізнавальної діяльності;
- прагнення студентів активно залучатися до пізнання нового;
- активізуються можливості кожного студента в розв'язуванні навчально-пізнавальних завдань;
- розвивається творче мислення з використанням засвоєних знань у практично-орієнтованій діяльності;

Таким чином формування методичної компетентності сучасного викладача біології і екології здійснюється у різних формах роботи, серед яких особлива роль самостійної пізнавальної діяльності студентів.

Список використаних джерел

1. Сучасні підходи до організації самостійної роботи студентів у вищій школі / С. Б. Літвінчук — 2012 — С. 65-59.
2. Мороз І. В. Організація і керування самостійною роботою студентів / І. В. Мороз // Єдність навчання і наукових досліджень — головний принцип університету: мат. звіт. — наук. конф. викл. ун-ту 2008 / Укл. Г. І. Волинка та ін. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. — С. 141-144
3. Кобернік С. Г. Проблема класифікації самостійної роботи студентів з методичних дисциплін природничого профілю / С. Г. Кобернік, О. А. Цуруль // Єдність навчання і наукових досліджень — головний принцип університету: матеріали звітно-наук. конф. викладачів університету за 2009 р./ Укл. Г. І. Волинка та ін. — К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. — С. 82-85.

АСПЕКТИ І ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Пошуки ефективних шляхів підвищення рівня професійної підготовки майбутніх фахівців змушують дедалі частіше звертати увагу педагогів і практиків на проблему впровадження інновацій у систему освіти України. Сьогодні ефективно діючим є викладач, який реагує на нові соціальні очікування, мобільний, спроможний до творчого росту та професійного самовдосконалення, сприйняття та утворення інновацій і тим самим до поновлення своїх знань, збагачення педагогічної теорії та практики.

Процес засвоєння нових ідей, інновацій у галузі педагогіки має такі основні етапи: 1) ознайомлення з проблемою; 2) її аналіз; 3) аналіз шляхів її вирішення; 4) вибір шляху; 5) наслідки вибору рішення. Відповідно до такого поділу є п'ять основних етапів процесу сприйняття інновації викладачем і студентами: ознайомлення з інновацією; появи зацікавленості та пошуку додаткової інформації про неї; оцінки та необхідності апробувати дану інформацію; апробації у даній конкретній ситуації; кінцевого (підсумкового) сприйняття і продовження застосування інновацій у майбутньому.

На нашу думку, реалізація інновацій потребує поглибленого дослідження питань відповідної діяльності суб'єктів педагогічного процесу. Що є основним аспектом визначення шляхів активізації взаємодії викладача і студентів під час інноваційного навчання.

Викладач нової формації — фахівець, який володіє професійно-особистісними якостями та системою технологій, засобів і методів, необхідно для того, щоб підготувати студентів до життя в суспільстві, де основною формою діяльності є одержання, обробка, зберігання і доставка інформації. Одне із завдань у підготовці викладача до впровадження інновацій — визначити ефективні шляхи взаємодії із студентами. При цьому необхідно врахувати особистісний, мотиваційний, когнітивно-смісловий, операційно-технологічний, організаційний компоненти взаємодії.

Ефективність діяльності педагога забезпечується особистісним компонентом взаємодії — розвитком комплексу його особистісних рис, які, в свою чергу, сприяють розвитку студента. Зокрема це гармонійне поєднання традиційних та інноваційних компонентів у структурі педагогічної майстерності, зорієнтованість на творчу діяльність викладача і студента. Поєднання саморозвитку викладача і розвитку студента за умови ефективного і виваженого практичного втілення, допоможе зберегти ідентичність власної системи і забезпечують її осучаснення через прийняття інноваційних змін.

Ми вважаємо, що успіх інноваційного навчання тісно пов'язаний з компетентністю, професійністю, мобільністю, педагогічною технікою викладача та

рівнем його педагогічної творчості. Професійна компетентність — полягає не у трансляцію чітко окресленого програмою обсягу навчального матеріалу, а у здатності допомогти студентові орієнтуватися у потоці знань, самостійно здобувати і аналізувати інформацію з певної галузі знань. Мобільність викладача — це здатність до нового, системного мислення, розуміння взаємозв'язків у суспільному розвитку, передбачає швидку орієнтації у системі нової інформації, здатність її критично осмислювати і втілювати у практиці найактуальніше, найбільш значуще. Педагогічна техніка є основою організації поведінки викладача, вміння використовувати психофізичний апарат для виховного впливу, прийом володіння собою, вербальними і невербальними засобами поведінки. До складових педагогічної техніки відносять культуру мовлення, вміння володіти пластикою тіла, психотехніку, визначення оптимального темпу роботи, вміння одягатися, слідкувати за своєю зовнішністю, вміння педагогічного спілкування [6, с. 80].

Професійність педагога характеризується такими видами діяльності: конструктивна — вибір інформації, що повідомляється студентам на практичному або лабораторному занятті; проектується діяльність студентів, а також методи контролю знань; організаційна — організація передачі інформації студентам; організації своєї діяльності на лекціях і заняттях; організація діяльності студентів і організація контролю знань; комунікативна — встановлення правильних взаємовідносин з колективом студентів, створення доброзичливого психологічного настрою, який сприяє активізації процесу навчання та виявлення творчих здібностей студентів; гностична — тобто вивчення способів дії на людей, знання психологічних і вікових особливостей цих людей, уміння оцінити власну діяльність і вносити в неї відповідні корективи [5, с. 126].

Когнітивно-смысловий компонент взаємодії відображає готовність викладача і студентів до здійснення інновацій. Процес формування готовності студентів до впровадження інновацій проходить кілька етапів. Елементарний рівень (низький), на якому спостерігається вияв байдужого ставлення студентів. Репродуктивний рівень (задовільний), коли студенти мало орієнтовані на творчий пошук і не можуть чітко передбачити можливі результати. Продуктивний рівень (достатній) притаманний студентам, що виявляють активний інтерес до інноваційних технологій і досить чітко усвідомлюють необхідність їх упровадження. Творчий рівень (оптимальний) характеризується ініціативністю та самостійно проектують оригінальні та педагогічно доцільні варіанти навчальної діяльності.

Операційно-технологічний компонент взаємодії відображає доцільність використання стратегій, методів та форм інноваційного навчання. Основною стратегією такого навчання є співробітництво та особистісна зорієнтованість. Співробітництво — перша умова успіху, без нього не можна вирішити інші завдання виховання, навчання і розвитку. Але в більшості сучасних посібників для викладачів поняття «співробітництво» лише згадується, йому не надається необхідного значення. Це дезорієнтує викладачів і керівників освіти.

Необхідно зазначити, що інноваційна педагогічна діяльність, пов'язана з відмовою від відомих штампів, стереотипів у навчанні, вихованні й розвитку особистості студента, виходить за межі діючих нормативів, створює нові нормативи

особистісно-творчої, індивідуально спрямованої діяльності викладача, розробляє педагогічні технології, які реалізуються в цій діяльності.

Таким чином, під час інноваційного навчання для ефективної взаємодії викладача і студентів необхідно враховувати: 1) мотиваційний компонент — рівень мотивації викладача і студентів щодо інновацій та формування у них позитивної мотивації; 2) особистісний компонент — наявність професійно-особистісних якостей суб'єктів педагогічного процесу, необхідних для здійснення ефективної інноваційної діяльності; 3) когнітивно-смысловий компонент — готовність викладача і студентів до здійснення інновацій; 4) операційно-технологічний компонент — доцільність використання стратегій, методів та форм інноваційного навчання; 5) організаційний компонент — тип навчальних програм та можливих організаційних форм взаємодії залежно від типу цих програм.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у розробці загальної моделі взаємодії викладача і студентів у процесі інноваційного навчання.

Список використаних джерел

1. Дичківська І. М. Формування інтелектуальних мотивів професійної діяльності майбутніх педагогів у контексті інноваційного навчання // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2013. — С. 327-331.
2. Коберник О. М. Формування у студентів готовності до впровадження інноваційних педагогічних технологій // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2012. — №4. — С. 104-110.
3. Пашенко М. Деякі інноваційні технології розвитку творчої особистості вчителя // Педагог професійної школи: Зб. наук. праць. — 2002. — Вип. II. — С. 126-130.
4. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, А. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. — К: Вища шк., 2007. — 349 с.
5. Плотніков П. Принципи, ідеї, напрями діяльності сучасного педагога-новатора // Педагогіка і психологія професійної освіти. — 2003. — №3. — С. 51-56.
6. Хомич Л. О. Підготовка майбутніх вчителів в умовах особистісно-орієнтованого навчання // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. У 2-х част. — Ч.1. / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. — Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. — С.97-102.

УДК 378.198.42.038.37

С.В. Ефремов,

кандидат педагогических наук, старший преподаватель кафедры английского языка
Национального фармацевтического университета, г. Харьков

КОММУНИКАТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ ОБЩЕНИЮ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена коммуникативному обучению общения на уроках английского языка в высших учреждениях образования. Установлено, что коммуникативное обучение общению имеет определенные признаки. В статье рассматривается коммуникативная компетенция при использовании коммуникативного обучения общению. В статье анализируются направленности в преподавании английского языка. В статье определены принципы коммуникативного обучения общению. В статье исследуется коммуникативный подход в использовании коммуникативного обучения общению.

Постановка проблемы. Коммуникативный метод обучения студентов английскому языку в высшем учебном заведении становится популярным среди преподавательской и студенческой среды. Именно этот метод влияет на качественное получение знаний во время всего периода обучения студентов. Этот метод предусматривает развитие навыков и умений общения на парах по английскому языку.

Анализ исследования и публикации. Анализ исторической и педагогической литературы убедительно доказывает, что в начале 90-х годов XX века начались появляться обобщающие публикации, которые определенным образом раскрывали аспекты проблематики использования коммуникативного метода обучения в высших учреждениях образования, которые базировались вокруг вопросов: современные концептуальные принципы коммуникативного обучения (Мильтруд Р. П.); методика преподавания английского языка с использованием коммуникативного метода обучения (Павловская И. Ю.); проблема коммуникативных и мыслительных упражнений на занятиях по английскому языку (Королев С. И.); использования коммуникативного метода обучения иноязычного говорения (Пассов Е. И.).

Цель статьи. Раскрыть роль коммуникативного метода общения студентов.

Коммуникативное обучение лучше всего развивает умение грамотно и бегло общаться, не стесняться говорить на английском языке и избегать неловких пауз в речи. Большинство педагогов используют это обучение качественной передачи умений и навыков при общении, потому что общение играет главную роль в изучении английского языка в настоящее время. Принципы коммуникативного общения – умения и навыки (общение в устной форме с использованием знаний).

Коммуникативный подход при использовании общения рассматривает в качестве своей цели преподавание коммуникативной компетентности, т.е. умения использовать язык для конструктивного общения. Коммуникативная компетентность включает в себя следующие аспекты владения языком:

- знание, как использовать язык в зависимости от целей и функций высказывания;
- знание, как правильно использовать язык в соответствии с ситуацией и участниками (использование формальной и неформальной речь);
- умение создавать и понимать различные типы текстов (описание, отчеты, интервью, беседы).
- умение поддерживать разговор, несмотря на наличие ограничений в своем знании языка (использования различных видов стратегий коммуникации) [1, с. 4].

Следует отметить, что существуют определенные признаки коммуникативного обучения, а именно:

- 1) элиминация родного языка в процессе обучения иностранному языку с использованием прямых, переводных, смешанных материалов обучения;
- 2) корреляция статичной теории языка и динамичной иноязычной речевой практики с использованием практических, сознательно-практических, сознательно-сопоставительных тем обсуждения;

При выборе методов преподаватель может руководствоваться своими

направленностями в преподавании английского языка с использованием коммуникативного обучения, а именно:

1. пониманием целей обучения;
2. своими личностными особенностями;
3. возрастными и индивидуальными особенностями своих студентов;
4. их сегодняшними интересами и планами на будущее;
5. условиями обучения;
6. особенностями изучаемого языкового материала;
7. знанием психолого-физиологических механизмов, лежащих в основе

усвоения языковых средств, операций и действий с ними, обеспечивающих речевое общение [2, с. 23–29].

Принципы коммуникативного общения играют важную роль в обучении студента в высшем учебном заведении, где обучение этой методике происходит по следующим этапам:

- введение новых речевых высказываний (восприятие их на слух, имитация);
- объяснение их функций в речи (с помощью контекста — текстов, диалогов), заучивание речевых клише;
- использование речевых высказываний в аналогичных речевых ситуациях (происхождение автоматизации навыков);
- перенос навыков на новые ситуации. [3, с. 50–51].

В отличие от Финокьяро В. А. и Брамвит К. Р., Пассов Е. И. сформировал свои принципы коммуникативного общения:

1. Принцип речемыслительной активности, который предполагает постоянное вовлечение в процесс общения. Это ведет к активизации речемыслительной деятельности студентов, что в свою очередь приводит к проблемной ситуации, которая и определяет вовлечение студента в мыслительный — обсуждаемый процесс. Проблемные ситуации как содержательная основа общения отбираются с учетом конкретных сфер предполагаемого общения, видов деятельности, которыми занимаются студенты. Такой подход вызывает не внешнюю, а внутреннюю активность студента, когда он включен в процесс общения, даже не произнося вслух ни слова.

2. Принцип индивидуализации — можно считать сердцевиной коммуникативного обучения общению — одним из главных средств создания мотивации. Этот принцип требует индивидуального подхода. Общение всегда индивидуально, всегда окрашено и обусловлено всеми чертами индивидуальности человека: индивидуальными, субъектными и личностными;

3. Принцип функциональности — имеет много аспектов и определяет в системе общения очень многое. Это функциональный отбор и организация речевых средств. В процессе умения общаться студент не в состоянии (в связи с ограниченностью учебных часов) усвоить всю систему речевых средств в полном объеме. Поэтому создается функциональная модель системы, которая - упрощенная, минимизированная и в функциональном плане замещает всю систему речевых средств;

4. Принцип ситуативности предусматривает признание ситуации как единицы организации процесса обучения иноязычному общению. Система взаимоотношений общающихся, является постоянным фактором обучения, независимо от того, каким видом речевой деятельности овладевает студент. Каждое высказывание обуславливается ситуативно. Это относится к этапу развития речевого умения и к этапу формирования навыков.

Ситуация в коммуникативном обучении общению обеспечивает презентацию речевого материала, формирование речевых навыков, способных к переносу, развитие таких качеств, как целенаправленность, динамичность, продуктивность.

5. Принцип новизны также охватывает весь учебный процесс, а его реализация чрезвычайно важна для успешности коммуникативного обучения общению. Новизна — содержание материала (текстов, упражнений для обсуждения), условий обучения (организации времени обсуждения тем), приемов обучения, форм организации учебного процесса (видов уроков). Принцип новизны обеспечивает поддержание интереса к учению, формирование речевых навыков, способных к переносу, развитие продуктивности и динамичности речевого умения, развитие коммуникативной функции мышления [4, с. 23—28].

Для успешного применения коммуникативного обучения общению на парах со студентами в высшем учебном заведении требуется помощь высококвалифицированного преподавателя иностранного языка, который должен помимо базового классического подхода обладать навыками живого разговорного общения. Существуют определенные ценностные ориентиры, которых следует придерживаться учителям иностранного языка. [5, с. 61—68].

Преподаватель при использовании коммуникативного подхода не читает лекций и не формулирует правил с использованием грамматических терминов, а, как правило, выступает в качестве:

1. помощника,
2. друга,
3. советчика.

Основное внимание уделяется групповому обучению. Задача учителя и студентов — научиться работать сообща, отойти от индивидуализированного обучения. Студент работает с другими студентами, ведет беседы и дискуссии в группе, работает над проектами. Студент больше ориентируется на других студентов в группе, чем на своего учителя [7, с. 10—12].

Коммуникативный подход предполагает:

- коммуникативную направленность обучения, т.е. язык служит средством общения в реальных жизненных ситуациях, которые требуют общения;
- взаимосвязанное обучение всем формам устного общения;
- аутентичный характер учебных материалов (оригинальные тексты без упрощений и адаптаций);
- принцип ситуативности. На занятии учитель воссоздает ситуации, с которыми студенты могут столкнуться в реальной жизни (разговоры в магазинах, на улице, обсуждение актуальных тем, ежедневные ситуации на работе).

Моделирование ситуаций меняется изо дня в день, создавая новые коммуникативные задачи для студентов;

- **лично ориентированная направленность обучения.** При разговоре учащийся выражает свое мнение, рассказывает о себе, обсуждает актуальные для него вопросы и темы. Работа в паре либо в группе позволяет проявить творческие способности и активно взаимодействовать на занятии [6, с. 43–45].

При использовании коммуникативного обучения общению важным составляющим нужно считать его значение на парах со студентами в высшем учебном заведении, а именно:

- диалоги должны быть функционально значимыми; в заучивании наизусть нет необходимости;
- основой для презентации языка является контекст;
- нет необходимости в постановке идеального произношения; простого понятного произношения вполне достаточно;
- попытки коммуникации на изучаемом языке поощряются с самого начала обучения;
- родной язык практически не используется;
- перевод может быть использован в минимальных количествах и только если это идет на пользу студентам;
- работа с языковыми навыками — общение начинается с первых занятий;
- студенты много работают в парах, группах;
- язык изучается методом проб и ошибок;
- на первое место ставится уверенность и беглость речи;
- внутренняя мотивация студентов возрастает из-за интереса к коммуникации на изучаемом языке.

Каждое обучение в высшем учебном заведении имеет свои достоинства, а именно:

- **Говорить грамотно.** Умение говорить грамотно это основной навык, над совершенствованием которого работает коммуникативная методика. Студентов учат не только говорить на разные темы, но и при этом следить за правильностью речи. Языковой барьер часто преодолевается в разговоре. Коммуникативное обучение общению помогает снять и непосредственно языковой, и психологический барьер;

- **Говорить бегло.** Говорение на английском происходит больше и чаще, с формированием своих мыслей в течении всего урока. Преподаватель строит диалог со студентами чтобы было интересно отвечать на его вопросы с использованием полученных знаний по максимуму. Студентов учат связной речи, различным разговорным фразам, которые позволяют говорить бегло;

- **Слушать и понимать английскую речь.**

Во время разговора с преподавателем студент привыкает к звучанию и пониманию английского языка на уроках при разборе аудио и видеоматериалов.

Таким образом, коммуникативное обучение общению позволяет наглядно представить систему иноязычной коммуникации (источник, ситуация, канал связи,

обратная связь). При этом коммуникация — это сложный, многоплановый процесс установления и развития контактов между людьми, порождаемый потребностями в совместной деятельности и включающий в себя обмен информацией, выработку единой стратегии взаимодействия, восприятие и понимание другого человека.

Список использованных источников

1. Jack C. Richards, *Communicative Language Teaching Today*, Cambridge University Press, 2006. — 150 p.
2. Витлин Ж. Л. Эволюция методов обучения иностранным языкам в 20 веке / Ж. Л. Витлин. — ИЯШ, 2001, № 2. — 88 с.
3. Phynokjaro V. A., Bramvite K. R. Basic principles of communicative methodologics. — 1983. — 125 p.
4. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. — М.: ACADEMIA, 2005. — 200 с.
1. 5.Антюфеева Ю.Н., Родионова И.В. Слагаемые профессионализма учителя иностранного языка // Актуальные проблемы германистики, романистики и русистики: материалы ежегодной международной конференции. Екатеринбург, 5 февраля 2016 г. [Текст] / Урал. гос. пед. ин-т. — Екатеринбург, 2016. — Ч.II. — 100 с.
5. Коммуникативный метод обучения. Материалы сборника Российской Академии Наук. Вып. 10, Москва, 2016. — 135 с.
6. Мильруд Р. П., Максимова И. Р. Современные концептуальные принципы коммуникативного обучения ИЯ. // Иностранные языки в школе, № 4, 2000. — 175 с.

С.В. Єфремов,

Комунікативне навчання спілкуванню на уроках англійської мови у вищих навчальних закладах.

Анотація. Стаття присвячена комунікативному навчання спілкування на уроках англійської мови у вищих закладах освіти. Встановлено, що комунікативне навчання спілкуванню має певні ознаки. У статті розглядаються комунікативна компетенція при використанні комунікативного навчання спілкуванню. У статті аналізуються напрями у викладанні англійської мови. У статті визначені принципи комунікативного навчання спілкування. У статті досліджується комунікативний підхід у використанні комунікативного навчання спілкуванню.

S.V. Efremov,

Communicative study of speaking at English lessons in the institution of higher education.

Abstract. Article is devoted to communicative study of speaking at English lessons in the institutions of higher education. It is determined that communicative study of speaking has define meanings. Communicative competence while using communicative study of speaking is considered in the article. Trends of English teaching are analyzed in the article. Principles of communicative study of speaking are defined in the article. Communicative approach while using communicative study of speaking is researched.

А.Г. Івершинь,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИШУ

Завдання розвитку системи вищої професійної освіти націлюють на нові, збільшені вимоги до особистості фахівця як головного елементу оновлення суспільства. Сутність нового підходу в освіті полягає в перенесенні смислових акцентів з зовнішнього розвитку особистості (тобто спрямованого на зовнішній світ, що має на увазі його підпорядкування і споживання) на розвиток самої людини, вдосконалення її природи, використання власних резервів і можливостей.

Підготовка компетентних фахівців, в тому числі і вихователів дітей дошкільного віку, повинна враховувати наступні сучасні умови: постмодерністський етап розвитку суспільства, постнаціональний, маскультурний етапи розвитку вітчизняної і світової культури; перспективи креатосферного розвитку суспільства; особливості сучасного ринку освітніх послуг [1].

У цих умовах одних професійних знань майбутнім вихователям вже недостатньо, вони повинні бути готові до самостійного освоєння нових галузей знань, відкриті різноманітним полікультурним комунікаціям, прагнути до підвищення якості у своїй професійній діяльності; розвитку власної компетентності, а також здатні до формування універсальних компетенцій у суб'єктів освітнього процесу [3].

Принципово важливо, щоб педагог, орієнтований на специфіку освіти дітей дошкільного віку, мав широку міждисциплінарну освіту, що охоплює гуманітарну, культурологічну та соціокультурну складові. У зв'язку з цим, важливим завданням є включення в систему підготовки за спеціальністю «Дошкільна освіта» культуровідповідного, культуротворчого і філософського змісту, а не тільки професійної складової діяльності вихователів.

У розумінні сучасних вчених, культура — це система різноманітних форм відносин людини і світу в постійному розвитку і збагаченні цих відносин, ускладнення їх змісту і олюднення способу їх вираження. Людина в цій системі відносин виступає як творча особистість, що постійно розвивається [1, 2, 3].

Аналіз численних визначень творчості дозволяє визначити її як комплексний, багаторівневий культурно-педагогічний феномен, в основі якого особливе людське ставлення до світу, який би сфери це не стосувалося. Творчість розуміється також як особливе натхнення, як повнота самореалізації, процес самоствердження [2]. Розуміння цього аспекту розширює уявлення про результати освіти і виховання майбутніх вихователів як компетентних спеціалістів.

Серед очікуваних результатів формування компетентного професіонала — готовність і потреба у всебічній і різноманітній творчій діяльності, спрямованій на самовдосконалення власного ідеального «Я», яке поєднується з високою кваліфікацією; високий рівень компетентності в своїй спеціальності в поєднанні з

соціальною відповідальністю й гуманістичними загальнолюдськими моральними цінностями; підвищення статусу креативності та художньої творчості [4].

З урахуванням даних позицій базовими культурними компетенціями майбутніх вихователів, ми виділяємо такі:

1. *Аксіологічна компетенція* пов'язана з ціннісними орієнтаціями особистості, її світоглядом; вибором цільових та смислових установок; самовизначенням майбутніх вихователів у ситуаціях навчальної та художньо-творчої діяльності; ціннісно-смисловим ставленням до загальної та педагогічної культури.

2. *Загальнокультурна компетенція* орієнтована на особливості національної і загальнолюдської культури; досвід освоєння художньої картини світу; духовно-моральні основи життя людини і людства, окремих народів; культурні основи соціальних, суспільних явищ і традицій, роль науки та релігії в житті людини.

3. *Пізнавальна компетенція*. Сюди входять знання і вміння організації цілепокладання, планування, генерації ідей, аналізу, рефлексії, самооцінки навчально-пізнавальної діяльності; вміння самостійно шукати, аналізувати і відбирати необхідну інформацію; процеси пізнання як універсального механізму розвитку людини в процесі освіти.

4. *Компетенція особистісного самовдосконалення* спрямована на освоєння способів всебічного саморозвитку, описує детермінанти саморозвитку особистості з опорою на процеси природного, соціального і власне людського розвитку в єдності свідомості, діяльності, спілкування і духовності.

5. *Креативна компетенція* забезпечується прагненням особистості до культуротворчості, передбачає вільну орієнтацію суб'єкта в просторі універсальних сенсів креатосфери; визначає передумови для розвитку у майбутніх педагогів художньо-творчого мислення.

Саме створення основ для формування цілісної культурно-компетентної особистості на наш погляд, має бути визнано як один з показників якості та результативності освіти майбутніх вихователів за спеціальності «Дошкільна освіта».

Список використаних джерел

1. Бузгалин А. В. Глобальный капитал [Текст] / А. В. Бузгалин, А. И. Колганов. — М.: Едиториал УРСС, 2004. — 512 с.
2. Каган М. С. Философия культуры [Текст] / М. С. Каган. — СПб.: ТОО ТК «Петрополис», 1996. — 415 с.
3. Краевский В. В. Образование и идеология в контексте гуманизации образования // Гуманизация образования. — 1996. — №1. — С. 5–8.
4. Печко Л. П. Эстетическая культура личности и ее развитие. / Л. П. Печко / В кн. Приобщение личности к эстетической культуре в педагогическом процессе. — М., 1991. — С. 6–19.
5. Селиванов В. В. Эстетическое воспитание в вузе: проблемы перестройки. / В. В. Селиванов / В кн. Эстетическое воспитание в вузе. — Л., 1990. — С. 37–47.

Т.Ф. Капустинська,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
науковий керівник: **В.М. Сергеев,**
кандидат фізико-математичних наук, доцент, доцент кафедри фізики
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У сучасному інформаційному суспільстві зростають вимоги щодо організації освітнього процесу. В умовах Нової української школи неабиякого значення набуває організація проектної, навчально-дослідницької та науково-дослідницької діяльності яка передбачає формування дослідницьких умінь.

Реформування системи середньої освіти передбачає внесення змін до змісту навчальних програм з предметів природничо-математичного циклу, а насамперед з фізики. За новим Державним стандартом викладання фізики у закладах загальної середньої освіти буде відбуватися наступним чином:

- у школі II ступеня: 7 клас — 2 години на тиждень;
8 клас — 2 години на тиждень;
9 клас — 3 години на тиждень;
- у школі III ступеня: за рівнем стандарту у 10 класі 3 години на тиждень; у 11 класі 4 години на тиждень; на профільному рівні у 10 та 11 класах по 6 годин на тиждень.

Метою нашого дослідження було теоретичне обґрунтування та експериментальна перевірка педагогічних умов, які на нашу думку підвищать рівень готовності учнів до науково-дослідної діяльності в процесі вивчення фізики.

У ході теоретичного дослідження нами було узагальнено досвід вітчизняних та зарубіжних науковців, які займалися проблемою науково-дослідної діяльності учнів та дозволило нам зробити висновок, що існують різні підходи до визначення поняття *готовність*. У дослідженні ми розглядаємо поняття *готовність до науково-дослідної діяльності учнів*, як інтегровану систему, що формує дослідницькі уміння учня і характеризує його активність у момент підготовки до науково-дослідної діяльності і в процесі самої науково-дослідної діяльності. Дослідження дало змогу виділити основні структурні елементи готовності учнів до науково-дослідної діяльності в процесі вивчення фізики: *теоретична готовність (знання), практична готовність (інформаційні, теоретичні, методологічні, емпіричні, вербальні, творчі уміння і уміння логічно мислити), психологічна готовність (мотивація, поведінка), а також з видів підготовки (загальнодослідницька та самостійна дослідницька діяльність) і форм діяльності (експеримент, лабораторне дослідження, спостереження, моделювання, експрес-дослідження, практичні та лабораторні роботи, олімпіади, турніри, МАН, конкурси наукових робіт).*

Включення учнів у всі вищезазначені форми науково-дослідної діяльності, передбачає розв'язання проблемних завдань, створення навчальних проектів сприяє формуванню в учнів дослідницьких умінь. Таким чином у своєму дослідженні поняття науково-дослідницька діяльність, ми визначаємо, як інтелектуальну, творчу діяльність, яка спрямована на здобуття та використання нових знань та впливає на формування особистого досвіду учня.

Також у дослідженні визначено поняття *педагогічні умови*. Отже, *педагогічні умови* — це взаємопов'язаний та взаємодіючий комплекс заходів освітнього процесу, який забезпечує розвиток особистісних мотивів учня до науково-дослідної діяльності, наближення характеру його науково-дослідної діяльності до характеру майбутньої професійної діяльності.

Проаналізувавши науково-методичну літературу та теоретично дослідивши проблему організації науково-дослідної діяльності учнів було визначено сутність, структуру та зміст базових понять, що дало змогу з'ясувати педагогічні умови, які на нашу думку, допомагають в організації, забезпеченні та підтримці складного і довготривалого процесу науково-дослідної діяльності, який передбачає пошук дослідницького завдання із заздалегідь невідомим результатом.

І.О. Лук'яненко,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри германської філології та МВІМ
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ЗАВДАННЯ НА «ВИЗНАЧЕННЯ ПОМИЛКИ» У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ

У сучасній підготовці студентів, майбутніх вчителів, зокрема, вчителів іноземних мов, спостерігаємо орієнтацію всіх компонентів освітнього процесу на оволодіння компетентностями, що необхідні для здійснення майбутньої професійної діяльності. Відповідно, акцент робиться на формуванні професійної компетентності, що включає професійні знання, уміння, навички та здатності. Відтак, актуальним завданням вищої школи є організація ефективного процесу професійної підготовки майбутніх фахівців. У контексті заявленої проблематики мета нашої наукової розвідки проаналізувати можливості завдань на «визначення помилки» у підготовці майбутнього вчителя іноземної (англійської) мови.

Одним із типів завдань, що використовуються у навчанні іноземної мови, є так звані завдання на «визначення помилки» (Error Correction, Find a Mistake). Сутність цих завдань полягає в тому, що студенту необхідно ідентифікувати частину, яка містить помилку. Це можуть бути орфографічні, граматичні, лексичні, пунктуаційні, стилістичні помилки. Власне завдання на «визначення помилки» (далі — ЗВП) зазвичай формулюються як завдання на виправлення речення — студентові пропонується потенційно помилкове речення (це може бути перелік речень чи текст), до якого він повинен надати його виправлену версію. Тобто, таке завдання передбачає не лише ідентифікацію помилки, а й її виправлення. Наведемо

декілька прикладів:

Інструкція: *Correct the mistakes in the following sentences.*

Інструкція: *Decide whether the sentences below are correct or incorrect and identify what is wrong. Make corrections to the wrong sentences.*

Інструкція: *Some of the lines in the passage below contain a word that shouldn't be there. Write the word in the column on the left. Other lines are correct. Put a tick (✓) against the lines which are correct.*

Інструкція: *Read the following text. There are 6 grammatical errors in the given text. Find and correct them.*

Водночас, хоча такі завдання і представлені у підручниках та навчальних посібниках (як правило з практичної граматики), або запропоновані деякими викладачами іноземних мов у своїх блогах, їх кількість досить незначна.

Також ЗВП є різновидом тестових завдань з вибірковою відповіддю. Наприклад, сайт www.english-test.net представляє такий варіант:

Інструкція: *There are 4 (four) underlined words/groups of words in the sentences. One of them is misused. Circle the one containing the error:*

We don't have a regular timetable, we simply meet periodic if and when there appear to be enough items to justify drawing up an agenda.

a) timetable b) periodic c) there appear d) to justify

Зазначимо, що тестові завдання такого типу пропонують, як правило, автори посібників, спрямованих на систематизацію знань, підготовку до ЗНО (наприклад, Л. І. Романова *English Grammar in Tests*) та інших іспитів, як-от TOEFL (наприклад, Michael A. Pyle *CliffsTestPrep™ TOEFL® CBT*).

Слід констатувати, що у підготовці студентів факультету іноземних мов використанню ЗВП не приділяється належної уваги, хоча за умови, що йдеться про підготовку майбутніх вчителів, їх застосування цілком виправдане, оскільки сприяє оптимізації процесу формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів.

Акцентуємо на перевагах ЗВП у підготовці студентів, майбутніх учителів іноземної (англійської) мови. По-перше, це професійна спрямованість таких завдань, як-от здатність знаходити і виправляти помилки інших, підготовка до здійснення аналітико-коригуючої функції. Відповідно, через їх виконання навчальна діяльність студентів наближується до майбутньої професійної. По-друге, ЗВП стимулюють розвиток когнітивних процесів, передбачають використання спектру відповідних знань, вимагають здійснення певних ментальних операцій за рахунок сформованих когнітивних навичок, а також, якщо інструкція передбачає мовленнєве завдання, потребують розвинених мовленнєвих умінь. Так, на значний потенціал ЗВП у навчанні граматики вказують у своїх роботах R. Ellis (2002), Н. К. Р. Huynh (2003), Н. Р. Widodo (2006), D. Willis & J. Willis (2007), L. I. Sheema (2008), М. В. Crivos і Р. L. Luchini (2012), J. Mull (2013) та ін. На нашу думку, такі завдання є продуктивними також і у роботі над іншими аспектами, як-от лексичним, фонетичним, стилістичним, можуть бути використані у інтерактивних видах мовленнєвої діяльності. По-третє, як один із різновидів тестів, тестові ЗВП є релевантними для контролю рівня сформованості граматичної чи лексичної

компетентності студентів. Також відзначимо їх як ефективну форму самооцінки результатів освітньої діяльності студента, що дозволяє йому скоректувати та спроектувати власний індивідуальний освітній маршрут. Отже, дидактичний потенціал таких завдань досить широкий.

Зважаючи на викладене вище, вважаємо, що ЗВП повинні творчо та активно використовуватися у практиці викладання іноземної (англійської) мови як фаху у педагогічному ЗВО. Доцільно звернутися до цих завдань вже починаючи з 1-го курсу на заняттях з таких дисциплін, як-от «Практична граматики» та «Практика усного та писемного мовлення». Прикладами таких завдань можуть бути:

✓ *Look at these sentences. Which ones contain spelling mistakes? Correct those that are wrong.*

✓ *Read the following sentences. The article is misused in some of them. Make corrections to the wrong sentences.*

✓ *Read the following sentences. The wrong idiom is used in some of them. Make corrections to the wrong sentences.*

✓ *There is one mistake in each sentence. Find it and correct it. Provide explanation of the rule related to the error.*

✓ *There are two mistakes in each of the following sentence. Underline them and correct them. Give explanation of the rule related to the error.*

✓ *Read the following sentences. Do you see any errors? Underline these errors and write the correct variant of the sentence. Provide explanation of the rule related to the error.*

✓ *In each of the point below two statements are given. Identify which statement(s) contains error and choose the answer from the provided options accordingly.*

✓ *Read the passage below. There are 5 punctuation mistakes in the text. Identify them and correct them. Give explanation of the rule related to them.*

✓ *Some of the lines in the passage below contain one error of word order. Other lines are correct. Correct those that are wrong. Put a tick (v) against the lines which are correct.*

✓ *Read the following essay. On each numbered line there is one error of grammar, word order, vocabulary or spelling. There are no punctuation mistakes. Find the mistake on each numbered line, underline it and correct it.*

✓ *Listen attentively to the text. Write down the errors that you are able to notice and provide the corrections.*

✓ *Listen attentively to your fellow-student's presentation. Write down the errors that you are able to notice.*

✓ *Read the dialogue below. Name the functional style it belongs to. Pay attention to the vocabulary used. There are 6 words that are not used in this style. Identify them and correct them.*

Як можна побачити з наведених прикладів, запропоновані викладачем завдання можуть бути досить різноманітними. Це може бути як завдання до якоїсь конкретної граматичної теми або на основі вивченого лексичного матеріалу, тощо, так і вправа комплексного характеру. Тип завдання залежить від мети та завдань

заняття, рівня знань студентів.

Звернемо увагу на ефективність тестових ЗВП як форми контролю знань та вмінь студентів-філологів. Традиційний варіант такого тесту ми вже наводили вище, але інструкції таких завдань також характеризуються варіативністю. Так, студент повинен знайти помилку серед правильних відповідей або правильну відповідь серед помилкових, наприклад:

Інструкція: *Choose the fragment where the Complex Object is inappropriately used:*

a) I was just about to leave the office when the phone rang. It was my wife; she wanted me call at the butcher's on my way home.

b) He expected them to call her name but still his face clouded when he heard her name spoken. It was really unpleasant to him.

c) The darkness found him occupied with these thoughts. The darkness found Mr. and Mrs. Plornish knocking at his door.

d) He noticed the helicopter hovering over the field. Then, to his astonishment, he saw a rope ladder being thrown out and three men climbing down it.

Інструкція: *Circle the sentence you consider to be grammatically correct. Mind tense forms of the verb:*

a) Ask Tom if he stays at the farm for 2 more days. He mustn't leave us.

b) Ask Tom if he shall stay at the farm for 2 more days. He mustn't leave us.

c) Ask Tom if he will stay at the farm for 2 more days. He mustn't leave us.

d) Ask Tom if he doesn't stay at the farm for 2 more days. He mustn't leave us.

Оскільки такі тестові завдання можуть здійснювати не тільки контролюючу функцію, а також аналітико-корегуючу, навчальну та розвивальну, то продуктивним є їх використання студентами для самоперевірки. Опрацювання тестових ЗВП дає студентові змогу не лише перевірити свій рівень знань і виявити прогалини, проблемні питання, що потребують додаткового опрацювання, здійснюється формування й розвиток рефлексивного знання, рефлексивного мислення, рефлексивних умінь з метою самоаналізу власної діяльності у освітньому процесі, з'являється самовідчуття власних навчальних результатів, студент усвідомлює необхідність професійного самовдосконалення, і, якщо потрібно, приймає рішення щодо корекції індивідуальної траєкторії навчання.

Як свідчить анкетування студентів та індивідуальні уточнювальні бесіди, вони позитивно оцінюють використання ЗВП як на практичних заняттях, так і для самостійного опрацювання, відзначають дидактичний потенціал цих завдань та доцільність їх активного застосування у навчанні іноземної (англійської) мови як фаху. Зокрема, студенти 4-го курсу після проходження педагогічної практики висловили значну зацікавленість у збільшенні їх кількості у освітньому процесі.

Проаналізувавши можливості ЗВП можна стверджувати, що їх використання сприяє формуванню у студентів готовності до майбутньої професійної діяльності, здійснює безпосередній вплив на становлення когнітивної, оцінної, самооцінної і рефлексивної діяльності, що забезпечує оптимізацію процесу формування професійної компетентності майбутніх вчителів-філологів.

О.П. Малай,
студентка факультету іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського
науковий керівник: **К.А. Поселецька,**
кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри германської і слов'янської філології
та зарубіжної літератури Вінницького державного педагогічного університету
імені М. Коцюбинського

ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

З числа пріоритетних напрямків державної політики згідно розвитку вищої освіти у контексті євроінтеграції України встановлено питання безперервного покращення якості освіти, модернізацію її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; введення освітніх інновацій та інформаційних технологій.

В Україні інноваційна діяльність передбачена проектом Концепції державної Інноваційної політики (1997) та проектом Положення “Про порядок здійснення інноваційної діяльності у системі освіти” (1999).

Інновація (італ. *innovazione*) — новина. У науково-методичній літературі встановлена конкретна термінологія нововведення — новітні фігури організації праці та управління, новітні різновиди технологій, які включають не тільки поодинокі установки та компанії, проте також різні області. Поняття “інновація” означає нововведення, свіжість, зміни, інновація як спосіб має на увазі впровадження чогось нового. Стосовно педагогічного процесу означає впровадження новітнього у цілі, сутність, способи та форми викладання та навчання, систему колективної роботи педагога та учнів.

Інновація освіти — цілеспрямований процес часткових змін, що ведуть до модифікації мети, змісту, методів, форм навчання й виховання, адаптації процесу навчання до нових вимог. (Волкова П. Педагогіка: Посібник. — К.: Вид. Центр “Академія”, 2001. — С. 403).

Інноваційні можливості педагога визначають: творчу можливість виробляти нові поняття та ідеї, обумовленні висококласною установкою на звернення пріоритетних питань; вміннями планувати та моделювати власні ідеї в практиці: педагогу-новатору притаманний високий культурно-естетичний рівень, освіченість, розумова глибина та різностороння зацікавленість; сприйняття нових ідей, концепцій, течій, що засновується на толерантності, еластичності та широті мислення.

Суть інноваційних дій у освіті вважається, по-перше, питання дослідження, синтез та розповсюдження сучасного викладацького досвіду, та, по-друге, питання введення досягнень психолого-педагогічної науки в практику. Дані дві проблеми мають вирішуватись інтегровано.

Проте, незважаючи на широке застосування даного поняття, питання освітньої інноватики знаходиться під дослідженням.

Основними складовими освітньої інноватики є [2; 9]: а) теорія створення інновацій у системі освіти (педагогічна неологія); б) методологія сприйняття, оцінки та інтерпретації нового в соціології, дидактиці, психології, педагогіці,

менеджменті; в) технологія і досвід практичного застосування освітніх інновацій. Ці складники утворюють суть інноватики.

У практиці поняття “освітня технологія” використовується на трьох рівнях [1, с. 27]. Перший — загально педагогічний: загально дидактична, загально виховна технологія характеризує цілісний освітянський процес у регіоні, в навчальному закладі на певному ступені навчання. Другий — предметно-методичний: освітня технологія використовується в значенні “окрема методика”. Це сукупність методів і засобів для реалізації певного змісту навчання і виховання в рамках одного предмету, класу. Третій — локальний (модульний рівень), коли домінує технологія окремих частин навчально—виховного процесу (окремих видів діяльності — формування понять, виховання особистісних та професійних якостей, засвоєння нових знань, контроль і корекція, самостійна робота тощо).

Класифікація освітніх технологій. В теорії і практиці існує багато варіантів навчально—виховного процесу. Однак більшість технологій за своїми цілями, змістом, методами і засобами мають досить багато спільного, а тому можуть бути класифіковані на кілька узагальнених груп.

За чинником психологічного розвитку: біогенні, соціогенні, психогенні й ідеалістичні технології.

За орієнтацією на особистісні структури: інформаційні технології (формування знань, умінь, навичок за предметами); операційні (формування способів розумових дій); емоційно—художні й емоційно—моральні (формування сфери естетичних і моральних співвідношень); технологія саморозвитку (формування саморегулюючих механізмів особистості); евристичні (розвиток творчих здібностей) і прикладні (формування дієвопрактичної сфери).

За характером змісту і структури: навчальні і виховні, світські і релігійні, загальноосвітні й професійні — орієнтовані, гуманітарні і технократичні, галузеві, предметні, а також моно технологічні, комплексні і проникаючі технології.

Функції технологічних процесів викладання полягають в її орієнтованості на одержання інтегративного результату зі значною якістю та найбільшим числом освоєння навчальної інформації, динамікою, напруженістю, варіативністю, але крім того універсалізацією знань, умінь та методів роботи.

Таким чином, значущим питанням вважається створення сучасної вітчизняної відповідно до академічних досягнень у галузі природно-математичних гуманітарних психолого-педагогічних наук, технологій освіти.

Цивілізованим способом реформування освіти, підвищення ефективності навчання є проектування, створення і впровадження передових інноваційних освітніх систем і технологій.

Список використаних джерел

1. Дубровский В.Я., Щедровицкий Л.П. Проблемы системного инженерного психологического проектирования. — М., 1995.
2. Фурман А.В. Методологічний аналіз систем розливого навчання // Педагогіка і психологія. — 1995. — № 1.

Г.І. Панченко,

кандидат педагогічних наук, викладач

Центральноукраїнського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка

АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті здійснено аналіз навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури з огляду на можливість використання щодо здоров'язбережувальної роботи за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Ключові слова: дидактогенні порушення здоров'я, здоров'язбережувальна діяльність, професійна підготовка.

Загальна суть проблеми. Реформування національної системи вищої освіти України вимагає підвищеної уваги до змісту і результатів навчання майбутніх фахівців, тобто до якості професійного навчання. Проблема змісту та якості освіти є центральною у побудові сфери вищої європейської освіти. Всесвітня декларація з вищої освіти, що була прийнята на Міжнародній конференції з вищої освіти у 1998 р., наголошує, що якість вищої освіти є багатовимірним поняттям, яке охоплює всі сторони діяльності ЗВО, а саме: дидактичне наповнення навчальних та академічних програм, навчальну і дослідницьку роботу, професорсько-викладацький і студентський склад, навчально-матеріальну базу і ресурси [2].

Зазначені чинники вимагають, насамперед, постійного оновлення змісту вищої освіти, значної варіативності навчальних програм і планів, їх відповідності сучасним потребам суспільства. Саме тому професійна підготовка майбутніх учителів фізичної культури має бути відкритою до нововведень та зорієнтованою на найближчі і більш віддалені перспективи розвитку даної галузі знань.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання стратегічних завдань можливе за умови запровадження у ЗВО інформаційно-технологічного забезпечення навчального процесу. Стрижнем інформаційного наповнення професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури є навчальний план, котрий є нормативним документом для кожного ЗВО, що ґрунтується на основі галузевого стандарту відповідного напрямку підготовки і розробляється на підставі освітньо-професійної програми та освітньо-кваліфікаційної характеристики. Навчальний план визначає перелік дисциплін для обов'язкового (нормативного) і вибіркового навчання, логіку, послідовність їх викладання, форми проведення занять, обсяги аудиторного та позааудиторного навантаження та види підсумкового контролю.

Про важливість оновлення навчальних планів, сталість тенденції щодо модернізації вищої професійної освіти на основі інтеграції до Європейського освітнього простору свідчить наказ МОН України від 26 січня 2015 року №47. Про

особливості формування навчальних планів на 2015–2016 навчальний рік та відповідних рекомендацій МОН «Щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015–2016 навчальному році». Згідно з даними нормативними документами навчальний план повинен містити відомості про галузь знань, спеціальність, тобто напрям підготовки і спеціалізацію, освітній або освітньо-науковий рівень, кваліфікацію, нормативний термін навчання, графік освітнього процесу, розділи теоретичної, практичної підготовки, блок обов'язкових навчальних дисциплін, дані про кількість і форми семестрового контролю, види атестацій в екзаменаційних сесіях, загальний бюджет навчального часу на весь нормативний термін навчання та його поділ на аудиторний навчальний час та час, що відводиться на самостійну навчальну роботу, а також поділ бюджету аудиторного навчального часу за окремими формами занять з кожної навчальної дисципліни та за весь термін навчання загалом [7].

Аналізуючи вимоги до сучасних навчальних планів підготовки фахівців у галузі фізичного виховання та спорту, М. Т. Данилко зазначає, що вони мають ґрунтуватися на наступних принципах: розвитку демократичних засад у плануванні та організації навчально-виховного процесу у педагогічних вищих закладах освіти із врахуванням набутого досвіду та особливостей кожного регіону; єдності соціально-морального, загальнокультурного та професійного розвитку особистості майбутнього педагога в умовах широкої гуманітаризації педагогічної освіти; взаємозв'язку фундаментальної та практичної підготовки педагогічних кадрів; орієнтації на творчу навчальну діяльність студентів на основі забезпечення диференційованого та індивідуально-творчого підходу до підготовки майбутнього фахівця [4].

Значно ширше до питання вибору принципів, якими слід керуватися при складанні змістової частини навчальних планів професійної підготовки майбутнього учителя підходить А. Г. Грітченко [3], наголошуючи, що саме наступні положення спроможні забезпечити необхідний процес підготовки майбутнього фахівця:

- 1) обумовленість змісту освіти та рівня розвитку суспільства як поєднання теорії та потреб практики;
- 2) спрямованість змісту навчання та тенденції соціально-економічного розвитку країни;
- 3) доступність змісту професійної підготовки інтелектуальному потенціалу студентів на кожному етапі навчання, що визначає логіку і структурність навчальних планів, обсяги та способи викладення навчального матеріалу, оптимальну дозованість навчального навантаження;
- 4) пріоритетність цілісної картини світу, яка забезпечується взаємною інтегрованістю навчальних дисциплін;
- 5) науковістю змістового матеріалу, що формується на основі сучасних досягнень науки в обраному напрямі фахової підготовки;
- 6) єдності змісту професійної підготовки, що обумовлює набір навчальних дисциплін та системності у їх викладанні;

7) систематичності та циклічності навчальних програм, що досягається відповідною структуризацією і унормованістю змісту навчання і викладання;

8) прагнення до максимально повного застосування інтегруючих курсів, у яких система нових знань пов'язана з попередніми.

У процесі вивчення якості навчальних планів підготовки учителя фізичної культури в педагогічних університетах робляться спроби встановити ефективність навчального плану шляхом визначення факторної структури успішності студентів в процесі його виконання. Для цього, зокрема О. В. Іващенко та О. М. Худолій, використовують системний підхід та факторний аналіз, результати якого можна використати для встановлення оптимального співвідношення обсягів навчального часу та кількості дисциплін між циклами гуманітарної та соціально-економічної, природничо-наукової, психолого-педагогічної і фахової підготовки [5]. Науковці Е. М. Казін, Н. Г. Блінова, Н. О. Літвінова наголошують, що кожен із зазначених циклів дисциплін навчального плану, безумовно, фундаментальні й професійно-орієнтовані дисципліни сприяють формуванню готовності майбутніх учителів фізичної культури до проведення здоров'язбережувальної діяльності, оскільки підсилюється чинник інтеграційних процесів на основі як внутрішньо циклових, так і між циклових зв'язків [6].

Визнається також, що професійна готовність майбутніх фахівців до проведення здоров'язбережувальної діяльності формується, насамперед, знаннями фундаментальних дисциплін, які в процесі подальшого навчання послугують підґрунтям прикладних сучасних знань про оздоровчі системи і технології. Підтвердження даного положення щодо саме такого поєднання фундаментальних та прикладних дисциплін є теоретична контент-схема змістового навчання процесу підготовки майбутніх реабілітологів до проведення здоров'язбережувальної діяльності, що представлені у дослідженні Н. О. Белікової [1]. Автор наголошує, що розроблена контент-схема допомагає визначити питому вагу кожного предмету в теоретичній, методологічній та технологічній підготовці майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до проведення здоров'язбережувальної діяльності.

Формування мети статті. Здійснити аналіз навчального плану підготовки майбутнього учителя фізичної культури з огляду на можливість використання щодо здоров'язбережувальної роботи з попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Аналіз навчального плану підготовки майбутнього учителя фізичної культури свідчить, що професійна готовність фахівця до здоров'язбережувальної діяльності формується, насамперед, знаннями фундаментальних дисциплін.

Фундаментальну підготовку бакалавра фізичної культури до зазначеного напрямку здоров'язбереження на факультеті фізичного виховання у ЦДПУ ім. В. Винниченка, на нашу думку, забезпечується спочатку циклом природничо-наукової підготовки, що містить дисципліни: «Анатомія людини з основами спортивної морфології», «Біохімія», «Фізіологія людини», «Фізіологічні основи фізичного виховання і спорту», «біомеханіка», «Гігієна», «Основи медичних знань», «Валеологія», «Лікувальна фізична культура». Отримані фундаментальні знання

медико-біологічної спрямованості слугують науковим підґрунтям для вивчення циклу «Професійна та практична підготовка», що включає дисципліни: «Теорія і методика фізичного виховання», «Педагогіка фізичного виховання», «Психологія фізичного виховання», які в свою чергу складають методологічну основу для виконання всіх професійно-орієнтованих спортивно педагогічних дисциплін, а саме: теорії та методики викладання спортивних ігор, легкої атлетики, плавання, гімнастики, атлетизму та ін.

Але, на жаль, позитиви кожної із наведених дисциплін та навчального плану загалом суттєво втрачаються, оскільки не подолана їх певна ізольованість. Міжпредметні зв'язки, які визначені у кожній робочій програмі, не знаходять свого продовження у лекціях та практичних заняттях, тобто не реалізуються в процесі викладання. Як наслідок, залишкові знання, що були проаналізовані за результатом контрольних підсумкових робіт, характеризуються дефіцитністю системного мислення, механічним короткотривалим засвоєнням знань, що тим самим порушує зв'язки у формуванні здоров'язбережувальної функції майбутнього учителя фізичної культури за напрямом попередження дидактогенних порушень здоров'я учнів початкової школи.

У зв'язку із зазначеним, пропонуємо дидактичну інтеграцію, тобто можливість побудови ефективного навчання на основі одного або кількох професійно спрямованих предметів. Потенційно таким предметом може стати «Валеологія», а точніше «Педагогічна валеологія», яка найбільш точно відповідає зазначеному напрямку здоров'язбереження. На нашу думку, це сприятиме розв'язанню проблеми ізольованості вивчення окремих дисциплін, а з іншого боку — відкриття шлях до інтеграції цілісності знань різних рівнів. Саме інтегровані курси, які формуються завдяки органічному поєднанню на основі спільних понять, об'єкта та предмета, спроможні забезпечити цілісність та достатній рівень знань, умінь, навичок з досліджуваного напрямку здоров'язбереження.

Висновки. Аналіз змістового наповнення дисциплін навчального плану підготовки майбутніх учителів фізичної культури дозволив виявити значний невикористаний потенціал щодо спроможності дисциплін певних предметів фундаментального циклу та циклу професійної та практичної підготовки поступово і системно формувати теоретичну і практичну природно-наукову базу сучасних здоров'язбережувальних знань. Що має забезпечувати утворення певної міждисциплінарної валеологічної спрямованості отриманих знань, де будуть розглянуті фактори здоров'я (та нездоров'я) школярів, шляхів його забезпечення, формування і збереження в конкретних умовах навчальної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Белікова Н. О. Сучасний погляд на перспективи модернізації вищої фізкультурної освіти / Н. О. Белікова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. — Випуск 12 (39). — С. 9—14.
2. Всемирная Декларация о высшем образовании для XXI века: подходы и практические меры // Альма матер. — 1999. — №3. — С. 29—35.

3. Грітченко А. Вибір змісту професійної підготовки вчителя трудового навчання до формування в учнів системи знань сучасного аграрного виробництва. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbav.gov.ua/portal/s/Pittch
4. Данилко М. Т. Упровадження педагогічних технологій фізичного виховання та спорту щодо методологічних основ формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури / М. Т. Данилко // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. — 2011. — №2. — С. 26—31.
5. Іващенко О. Системний аналіз навчального плану підготовки вчителя фізичної культури в педагогічних університетах / О. Іващенко, О. Худолій // Молода спортивна наука України: зб. наук. праць в галузі фізичної культури та спорту. Вип. 12. — Львів, НВФ «Українські технології». — 2008. — Т.4. — С. 93—97.
6. Казин Э. М. Основы индивидуального здоровья человека: введение в общую и прикладную валеологию [учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Э. М. Казин, Н. Г. Блинова, Н. А. Литвинова. — М.: Гуманит. изд. Центр ВЛАДОС. 2000. — 192 с.
7. Недодатко Н. Валеологізація навчального процесу в педагогічному вузі — основа формування акмеологічної позиції майбутнього вчителя [Електронний ресурс] / Н. Недодатко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Валеологія: сучасність і майбутнє», 2015. — Режим доступу: <https://periodicals.karazin.ua/valeology/article/view/1890>

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

А.Л. Ноздрань,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **В.О. Корсунський,**

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС. ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ

Майже шість років тому (5 грудня 2013 р.) репрезентативний список шедеврів нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО поповнив петриківський розпис, названий на честь села на Дніпропетровщині, де народилися й були сформовані його традиції.

Унікальність розпису — його рослинний, здебільшого квітковий, орнамент, який ґрунтується на дослідженні природних форм місцевої флори та створенні на цій основі фантастичні квіти («цибулька», «кучерявка»), листя («папороть»), бутони. Широко використовуються мотиви садових і лугових квітів, калини, ягід, полуниці та винограду. Основні композиційні сюжети — «вазон», «букет», «гілочка», «бігунець», які використовуються як складові архітектурного оздоблення, проте лінії гілок і стебел не перетинаються одна з одною. Фігури птахів, тварин та людей мають контурне зображення. Фігури тварин зображені у профіль, а квіти малюються в різних поворотах, з розкритими голівками та в бутонах. Характерною особливістю розпису є світлий фон (як біла стіна будинку), хоча використовуються й інші фони: зелений, синій, чорний (він став популярним ще за радянських часів).

В основі образів розпису лежить ідея єдності життя людини і природи. Рослинні символи були для людей з міфопоетичним світоглядом «граничними» реаліями, «каналами» сакральної енергії, які об'єднували небо, землю і підземний світ.

Кольори ділять на світлі і темні. Лимонно-жовтий — найлегший, фіолетовий — найважчий. Композиція будується так: зверху наносять легкі кольори, внизу — важкі. Червоний символізує вогонь життя, силу духу, рідний дім. Синій — спокій, силу і мудрість. Жовтий — життя, багатство і урожай. Коричневий — землю-годувальницю, надійність і відповідальність. Зелений — пробудження, надію і гарний настрій. Рожевий — спокій, надію і примирення. Білий — символ чистоти, щирості. Помаранчевий — влада, розкіш, Сонце і радість. Фіолетовий — єдність протилежностей.

Композиції розпису доповнюються птахами, які вважаються символом гармонії і вісниками Сонця на землі. Павичі означають тривалий шлюб. Грифони —

символ Сонця і хранителі домашніх багатств. Фазани — світло, розквіт, удача. Жар-птиця — символ Бога, Сонця. Голуб — щира любов, відданість, оберіг від пожежі, іноді символізує образ бога. Півень — символ пробудження, відродження, гармонії і нового початку. Сокіл — мужність і відвага. Зозуля — таємниця вічного плину часу і вічного кругообігу життя. Журавель — любов до рідного дому і батьківщини. Соловей — веселощі і радість. Сова — мудрість, знання і вченість. Лебідь — краса і вірність.

Проте основний мотив петриківського розпису — рослинний світ. Квіти — це краса природи, а дерева — символ космічного єднання людини з природою і благополуччя сім'ї. Дуб — сонце, прояв сили і мужності, найпоширеніше втілення ідеї світового дерева. Береза — його пара, якщо дуб чоловічий символ, то береза — жіночий. Калина позначає дівочу красу і чистоту, а її червоні грона — символ вічного кохання, вірності і відданості. Цікаво, що справжньою калиною вважається та, в якій залишився відбиток пальця майстра. Верба — це символ зростання, вона перша оживає навесні. Древо життя — це елемент життєтворення, символ Роду, Бога-Творця, єднання людини і природи. Бігунець (фриз, березка) — вічність, нескінченність. Мальва — символ козацької звитяги, нескореності, патріотичної любові до рідного краю. Мак показує боротьбу любові і ненависті, життя і смерті. Біла лілія — життя і безсмертя душі людини, побажання довгого і міцного здоров'я. Соняшник оберігає домашнє вогнище, родинне тепло. Цибулінка — єдність роду і домашнє вогнище. Волошка символізує здоров'я, доброту, ніжність та прихід весни. Роза — любов і пристрасть. Барвінок — символ життєвої сили, достатку, нескореності перед смертю, «перехрестя» усіх сторін світу. Безсмертник відображає безсмертя людської душі і міцне здоров'я. Чорнобривці — це чоловіча сила, батьківська любов і любов до батьківщини і роду.

Усі художники Петриківки малюють без попередньо наміченого контуру. Віртуозність виконання досягається фарбуванням за допомогою тонкої щітки, зробленої з котячої шерсті. Окрім кошачої щітки, також використовується біляча, а також рогоза, піпетки, а деякі ягоди та квіти зображуються лише пальчиками. Традиційно петриківські майстри використовують яєчну темперу, гуаш, масляні фарби поверх ґрунтовки та покривають лаком.

Автори монументальної праці «Декоративне мистецтво України ХХ століття» серед розмаїтих напрямків і стилів народного і професіонального мистецтва згадали петриківський розпис як різновид селянського хатнього стінопису. На їх думку, вкривати стіни розписом у різні періоди було притаманно для багатьох частин України, причому різні регіони мали свої особливості [1].

Це підтверджує в своєму науковому дослідженні Ю. Смолій. «Хатнє малювання у формі стінопису існувало в Петриківці принаймні від 1860-х років, а малювання на папері — від кінця ХІХ століття» [2]

Немає детальних історичних посилань на петриківський розпис до початку ХХ століття, доки етнограф Дмитро Яворницький не захопився цим, і змусив Євгенію Евенбах, одну з його учениць, зробити копії та збирати зразки (включаючи фрески) в двох експедиціях у 1911 і 1913 рр. Ці «відкриття» лягли в основу виставки 1913 року в Санкт-Петербурзі.

«У 1935 і 1936 роках відбулися виставки петриківських майстрів у Києві, Ленінграді та Москві, на яких були представлені роботи Тетяни Пати, Надії Білокінь, Ярини Пилипенко, Ганни Ісаєвої, Василя Вовка і Галини Павленко. Це значно сприяло популяризації петриківського розпису, який до цього був майже невідомим у широких колах. Після виставок у 1936 році першими з майстрів петриківського розпису здобули почесне звання «майстра народної творчості» Тетяна Пата і Надія Білокінь»[3].

Відомий нині чорний фон у петриківському розписі з'явився вже після війни. Його привезла з артілі, що займалась виготовленням підносів, Віра Клименко-Жукова, одна з перших учениць Олександра Стативи. Саме жінки врятували Петриківку: вони подали свої роботи на першу виставку в Києві, ними зацікавилися влада. Так розпис з'явився на продукції нової сувенірної фабрики ім. Шевченко (м. Київ) і в інтер'єрах щойно побудованих післявоєнних будинків.

Тільки в кінці 50-х подібна фабрика з'явилася і в самій Петриківці. Це була хата під солом'яною стріхою і ручними пресами. Загальне промислове виробництво розпочалось 1958 року. На фабриці працювало близько півтисячі людей, серед яких багато видатних майстрів. У 1961 році відбулась реорганізація та створення фабрики петриківського розпису «Дружба». У 2006 році фабрика була збанкрочена та остаточно демонтована до 2011 року.

1970 року розпочав свою роботу «Експериментальний цех петриківського розпису», де працювали переважно на дереві та папері, використовуючи як основу світле тло, а не чорне, як це було на фабриці. Крім засновника, Федора Панка, тут працювали також такі відомі майстри як Ганна Ісаєва, Надія Шулик. Ніна Турчин, Андрій Пікуш, Марія Пікуш, Тетяна Гарькава, Валентина Дека, Лідія Булавін, Марія Яненко, Наталія Статива-Жарко, Валентина Панко, Галина Назаренко[3].

У 1991 році за сприяння Національної спілки художників України та з ініціативи А. Пікуша створено Центр народної творчості «Петриківка», який об'єднав понад сорок майстрів традиційного розпису, які зберігають і розвивають здобутки попередників.

Центр проводить різні презентаційні заходи: виставки петриківського розпису в Українському національному музеї-архіві в Чикаго та Українському культурному центрі у Філадельфії, США, ретроспективна виставка «Невгасаюче світло петриківського розпису» та виставки в Національному музеї українського народного декоративного мистецтва у Києві, в музеї Лесі Українки в Ялті, у Полтавському краєзнавчому музеї, у містах Хмельницький та Біла Церква. Сьогодні роботи провідних майстрів демонструються на виставках у багатьох країнах світу: Польщі, Франції, Голландії, Німеччині, США, Канаді та Японії. У Центрі народного мистецтва діє постійна виставка петриківського розпису. Центр вже багато років допомагає Петриківській художній школі імені Т.Я. Пати.

Інтерес до цього виду розпису є серед дослідників, дизайнерів, шанувальників мистецтва. Інтерпретація мотивів Петриківки спостерігається в оздобленні предметів побуту, архітектурному та просторовому середовищі тощо. Таким чином, давня традиція прийняла нову форму існування, адаптуючись до потреб сучасного світу.

Список використаних джерел

1. Кара-Васильєва Т., Чегусова З. Декоративне мистецтво України ХХ століття. / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. — Київ: Либідь, 2005. — 280 с.
2. Смолій, Ю.О. (2011). Хатнє малювання Петриківки другої половини ХІХ - першої третини ХХ століття (витоки, еволюція, художні особливості). : Автореферат дис... канд. наук. С. 1—20.
3. Петриківка: Альбом репродукцій. Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2001 (2004). — 216 с.

В.В. Салига,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: ***К.М. Касьяненко,***

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ВІТЧИЗНЯНИЙ ДИЗАЙН-ОФОРМЛЕННЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ

В дизайні дитячої книги в нашій країні постає проблема створення власного стилю. Відсутність єдності в оформленні дитячої української книги негативно впливає на популяризацію на міжнародному ринку.

Сучасний книжковий ринок України активно поповнюється всіма видами літератури, проте дитячої літератури постачається дуже мало, оскільки в Україні невелика кількість видавництв, що спеціалізується на випуску дитячої літератури. Специфікою дитячої літератури є те, що юні читачі, пропускаючи описи зовнішнього світу крізь свою чуттєву сферу, стають співпереживачами подій, що ці картини зворушують їх душу, викликають певні позитивні емоції, запрограмовані письменником. Пропагувати книгу, стимулювати дитину до читання, виховувати читача — першочергове завдання дизайнера — ілюстратора Сьогодні в Україні дитячою книгою опікуються майже 250 видавництв і видавничих організацій, її наклад становлять близько 8% від загальної кількості тиражів і 5% від загальної кількості назв. Як свідчать статистичні дані, з року в рік кількість українських книг на вітчизняному ринку зростає: якщо у 1990 році було видано лише 393 назви книг для дітей загальним тиражем трохи більше 4 млн. примірників, у 2005 — 785 назв майже таким же накладом, то у 2007 р. це вже 1261 назва кількістю 5 млн. 478 примірників. Тобто складається така ситуація, коли асортимент назв зростає, а наклад зменшуються, що впливає як на собівартість, так і на ринкову ціну книги, яка неухильно зростає. Однак, хоча й повільно, дитяча література розвивається в правильному напрямі. На сучасному книжковому ринку є книжка дешева й досить дорога, і кожен має змогу вибрати її за своїми уподобаннями і фінансовими можливостям [4].

Дитяча література — це література, спеціально призначена для дітей до 15-16 років, яка здійснює завдання їх виховання й освіти мовою художніх образів. Перші прототипи дитячої книги з'явилися в Англії в середині ХІХ століття. Дитяча книга

— явище молоде: аж до кінця XVII в. діти, яким було доступно читання, слухали або читали ті самі книги, що і дорослі. Загалом упродовж XVII ст. коло дитячого читання в основному зводилося до вивчення Біблії. Такий підхід є помилковим, дитяча література — жанр мінливий, йому властива адаптація під актуальні потреби і запити суспільства. Першу книгу створену спеціально для дітей, «Світ чуттєвих речей в картинках» — підручник ілюстрований гравюрами, опублікував у 1658 році чеський священик і педагог Я. А. Коменський. У XVIII ст. у дітей, нарешті, з'явилася можливість читати книги для дорослих в адаптованому вигляді [1]. Початок «золотого століття» дитячої літератури відноситься до середини XIX ст. У той же час дітей залучали до читання за рахунок дешевих видань народних казок, балад і переказів, запозичених з фольклору. Передумовою дизайнерського підходу до оформлення книги була необхідність гендеризації дитячої книги. Падіння моральних підвалин у суспільстві спонукало випускати книги та журнали орієнтовані на статеву приналежність. Це зумовило початок розвитку комплексного підходу до оформлення дитячої літератури. Основоположниками дитячої книжкової ілюстрації та оформлення книги в цілому вважаються англійські художники У. Крейн, Р. Калдекотт і К. Грінуей. Проектуючи свої книги спеціально для дітей вони змінили образ дитячої ілюстрованої книги назавжди [2].

Історія ілюстрованої української дитячої книги пов'язана з розвитком вітчизняної книжкової графіки другої половини XX ст., а з ними імена О. Данченка, А. Базилевича, В. Куткіна та ін. У цей період розпочинається новий етап, пов'язаний з необхідністю тиражування книги. Графіки змушені повертатися до станкової серії, стає характерною відмова від таких технік як: малюнок пером, дереворит й лінорит. Все частіше надають перевагу офорту і літографії. Митці були натхненні вірою в функції мистецтва — соціальну, етичну, виховну. В стилістиці тогочасних ілюстраторів була відсутня будь-яка єдність та лаконічність. У радянський період над ілюструванням дитячої книги працювали Ю. Васнецов, В. Курдов, В. Лебедев, Н. Лопухов, Є. Чарушин, Г. Якутович та інші. Особливе значення в оформленні української книжки відіграв Г. Якутович [2]. Протягом тридцяти років роботи митець працював в ілюстрації, йому вдалося синтезувати нові ідеї із формами народної творчості. У своїй діяльності Г. Якутович спирався на особливості, притаманні народному мистецтву: виразність, мудрість, образність. Все це підкреслюється високим професіональним рівнем володінням різцем. Під впливом зарубіжних тенденцій він почав застосовувати станкову гравюру, що сприяло її популяризації.

Наприкінці століття художники починають експериментувати з шрифтами, стилями, набуває значення комп'ютерна графіка. Відбувається перерозподіл цінностей у системі графічного оформлення книги. Поступово перевагу бере сама ідея автора як творчий задум, а не його художня майстерність, адже завдяки технічному прогресу руйнуються будь-які межі у виконанні задачі. Художник-ілюстратор поступово набуває рис дизайнера-графіка. Багато цікавих творчих ідей були реалізовані на базі сучасних видавництв, профілем яких є дитяча книга. Провідними вітчизняними видавництвами дитячої літератури є — «Грані-Т», «Веселка», «Дніпро», «Либідь», «Український письменник», АТ «Оберіг»,

«Преса України», «Гном ЛТД», «А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА», «Місіонер», «Видавництво Старого лева» та ін. [3]. Перше місце у національному рейтингу видавництв займає видавництво дитячої літератури «А-БАБА-ГА-ЛА-МА-ГА». З ним співпрацюють кращі графіки України: В. Єрко, О. Кошель, К. Лавро та багато інших. Без перебільшення можна відмітити позитивний вплив технічного прогресу — «комп'ютеризацію» процесу створення книги як мистецького продукту за допомогою електронних технологій. Художники, які на той час вже були досвідченими майстрами, продовжували власну діяльність в обраному раніше руслі.

В Україні ніколи не бракувало талановитих ілюстраторів. Всі, хто цікавляться українськими книжками або формували бібліотеку для найменших читачів, безпомилково впізнають стиль Владислава Єрка, Костя Лавра, Катерини Штанко та Максима Паленка. Особливе виокремлюється творчість В. Єрка та його ілюстрації до книги «Снігова королева» Г.Х. Андерсена («А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2000 р.). Ця книга двічі видавалася англійською мовою в Англії, а в 2005 році потрапила до трійки найбільш популярних книжок напередодні Різдва. В Англії було продано понад 30 тис. примірників цієї книги. Якість книжок видавництва «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА» утверджує новий імідж українського продукту у світі.

Список використаних джерел

1. Антонова С. Г. Редакторская подготовка изданий / С. Г. Антонова, В. И. Васильев, И. А. Жарков ; под общ. ред. С. Г. Антоновой ; М-во образования Рос. Федерации ; Моск. гос. ун-т печати. — Москва : МГУП, 2002. — 468 с.
2. Ганкина Э. Художник в современной детской книге. Очерки / Э. Ганкина. — Москва : Сов. художник, 1977. — 216 с.
3. Огар Е. І. Дитяча книга: проблеми видавничої підготовки: навч. пос. для студ. вищ. навч. закл. / Е. І. Огар; Українська академія друкарства. — Львів: Аз-Арт, 2002. — 160 с.
4. Виховні можливості дитячої книги [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stattionline.org.ua/iskystvo/97/16744-vixovni-mozhливosti-dityacho%D1%97-knigi-yak-rezultat-spivpraci-pismennika-i-dizajnera-grafika.html>. — Назва з екрану.
5. З історії ілюстрованої книги для дітей 20 ст. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.kiev.ua/default.aspx?id=78>. — Назва з екрану.

В.В. Салига,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: ***К.М. Касьяненко,***

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва і дизайну

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

КОЛІР У КОНТЕКСТІ КНИЖКОВОГО ЯРМАРКУ

Анотація. В статті досліджуються колірна концепція і системність в організації візуального простору книжкового ярмарку та психофізіологічний вплив кольору на людину. Проаналізовано тенденції формування оптимального колірного середовища на прикладах міжнародних та вітчизняних книжкових ярмарок.

Ключові слова: колір, колірне середовище, книжковий ярмарок.

Постановка проблеми. У часи глобалізації інтернет-ресурсів стає актуальним збереження і популяризація паперової книги, яка й досі залишається одним з найважливіших джерел інформації, носієм знань і культури. Починаючи з 80-их років минулого століття відзначається розвиток українських книжкових ярмарок і виставок. Сьогодні книжкові ярмарки стали потужним інформаційно-рекламним засобом популяризації паперового видання та одним з найкращих інструментів просування книги. Вони являють собою не тільки місце, де відбуваються зустрічі виробників та гуртових покупців, але й особливим простором, що надихає авторів та читачів до спілкування та, врешті, придбання останніми книг. Тому актуальним стає питання ефективності візуально-просторової організації таких заходів. Застосовуючи ті чи інші художньо-графічні засоби та принципи дизайну можливо створити як гарне враження про організацію ярмарку, так і зменшити всі його переваги до мінімуму. Одним з важливих формоутворюючих та композиційних засобів створення гармонійного просторового середовища вважається колір, який одночасно є самостійним структурним явищем і елементом функціонально-технологічної підсистеми інтер'єру. Відсутність методичного підходу до застосування законів колористики в оформленні вітчизняних книжкових ярмарок є глибокою проблемою. Метою статті є дослідження ролі кольорів в організації візуального простору книжкових ярмарок та його вплив на відвідувачів.

Стан дослідження. Дослідження природи кольору відбувалося в трьох площинах. По-перше це фізична природа кольору та його вплив на людину з точки зору хімічних реакцій (Д. Барсенов, В. Грановський, І. Гете, Р. Івенс, І. Іттен, І. Ньютон). По-друге психологія кольору, це дослідження емоцій, вираження суб'єктивного ставлення до кольору, асоціації, сприйняття художнього образу (Б. Базима, К. Гольдштейн, М. Кабанов, Г. Каменська, В. Кандинський, А. Личко, М. Люшер, В. Смирнов, Ш. Фере, Т. Шубова, В. Шеварева та ін.). Колір в даному аспекті є не тільки психічним явищем, а й духовною складовою. Третя площина дослідження — символіка кольору (Ю. Корнозов, В. Тернер). Розглядаючи колір

як складову візуального простору важливо враховувати узагальнені наукові дані всіх трьох аспектів. Психофізіологічна реакція людини на колір пояснюється тісним зв'язком між колірним зором й вегетативною нервовою системою (Л.Орбелі, С. Кравков та ін). На початку ХХ ст. експериментальні дослідження М. Догеля, Стефанеску-Гоанга вказували на існування прямої залежності між змінами колірного освітлення, частотою та амплітудою коливання пульсу людини. В книзі «The Organism» К. Гольдштейн відмічає, що колір стимулююче впливає на людину, на його характер і швидкість рухів. На його думку, інтуїтивна оцінка відстані, часових інтервалів, ваги предметів неоднакова під впливом різних кольорів [11]. Вплив кольору на працездатність людини одним з перших досліджував Ш. Фере. Експерименти Е. Юстової (1948), Г. Каменської (1967), Н. Беляєвої (1978) показали, що на колірну зорову адаптацію і зорове стомлення впливає в основному насиченість кольору, а не колірний тон випромінювання. Практичні аспекти застосування кольору в інтер'єрі розглядали К. Ауер [9], Р. Бавбеков [2], Л. Веккер [3], Н. Степанов [8], Г. Фрилінг [9] та ін.. Деякі автори виказували думку стосовно того, що використання одних й тих самих кольорів, вибраних за свої фізіологічні якості, може призвести до художньої одноманітності.

Виклад основного матеріалу. Більшість міжнародних книжкових виставок і ярмарок мають регулярний характер. Паралельно з ними проводиться ряд супутніх заходів: спеціальні, тематичні книжкові та художні експозиції, семінари, лекції, симпозіуми тощо. Міжнародні книжкові ярмарки і виставки бувають як універсальними, так і спеціалізованими. Універсальні представляють відвідувачам й учасникам широкий асортимент продукції (книги, посібники, плакати, поштові марки та листівки, грамплатівки та ін.) на багатьох мовах світу, що сильно ускладнює підхід до оформлення. Спеціалізовані ярмарки та виставки мають спрямований характер на тематичну та читацьку аудиторію. Наприклад, міжнародний ярмарок «Fiera del Libro per Ragazzi»(Італія) презентує навчальну дитячу літературу і різні засоби для навчання дітей тощо. Крім того, існують регіональні книжкові ярмарки і виставки, які збирають видавців прилеглого або одномовного регіону. В залежності від спрямованості виставки, її асортименту та тематики формується ряд технічно-художніх завдань, для вирішення яких потрібен колір або колірна гама. Колір як поняття застосовується власне для позначення пігменту або матеріалів, які піддаються фізичному і хімічному визначенню та аналізу. З точки зору фізики колір — це промінь, що має такі властивості як довжина хвилі, та частота коливань, саме вони падаючи на сітківку ока людини викликають відчуття кольору [4, с. 15].

Дослідження психологічного впливу фарб на споживача, проведені у 40-х роках ХХ ст. М. Люшером на основі тесту Роршаха, дозволили вченому прийти до висновку, що чуттєве сприйняття кольору індивідуально і залежить від попереднього досвіду кожної людини [5, с. 116—120]. Розуміючи колірні переваги певних груп людей, можна впливати на їх оцінку, формуючи сприятливий або навпаки негативний імідж тих чи інших товарів і послуг. Тому дизайнери інтер'єрів та реклами часто звертаються до гіпотез Люшера. Книжкові виставки та ярмарки не є тому винятком. Так, наприклад, для підвищення продажу книжкової продукції

фахівці використовують такі кольори як: червоний, рожевий, жовтий та синій. За Люшером червоний колір збуджує у людини бажання купити товар, тому в оформленні виставки він не буде зайвим. Жовтий — є кольором спокою та комунікабельності. Рожевий навпаки підвищує увагу та робить людей чуйними і вразливими до дрібниць. Синій завжди привертає до себе увагу, але на відміну від червоного, не має властивості викликати негативні емоції в концентрованому вигляді [6, с. 114–157].

Поєднуючи ті чи інші кольори дизайнери підштовхують людину до діалогу з книгою, змушують відвідати павільйони виставки. Найбільш яскравим прикладом є Франкфуртський книжковий ярмарок у Майнці (Німеччина), що бере відлік від 1949 року, зберігши при цьому до сьогодні свій первісний вигляд. Аналізуючи концепцію оформлення цього заходу, було виявлено візуальний зв'язок між назвою, структурною організацією простору та кольоровим рішенням павільйонів. Вдале поєднання цих складових сприяє постійному збільшенню кількості відвідувачів, а з ними й продажу книжок. На 70-ому Франкфуртському книжковому ярмарку наша країна виступила під гаслом «Відчуйте Україну» із нетрадиційною для її мистецтва кольоровою концепцією, що виключала червоний колір. Метою було не стільки продажі книжок, скільки презентація української книжкової справи, авторів та ілюстраторів. Павільйон представляв собою дві елегантні ділянки, виконаних у світло-синіх, блакитних та білих тонах. Колірна концепція враховувала майже всі психофізіологічні характеристики даних кольорів та їх поєднань. Синій колір переважав у читацькому відділі, являючи собою плями-акценти на білому тлі, привертаючи увагу відвідувачів. За Люшером синій сприяє мозковій активності, заспокоює та надихає, створює відчуття поваги і довіри [16]. У поєднанні з білим цей дуєт асоціюється з вишуканістю і стабільністю, а у сполученні зі сріблястим — з елегантністю. Блакитний колір переважав у залі для перемовин. Ця барва є кольором миру, істини та налаштовує на взаєморозуміння. Загалом, для Франкфуртського ярмарку характерні білі та світлі відтінки кольорів, це пов'язано з необхідністю візуально відокремити безліч різних за гаммою книг від тла. Білий колір як основний в інтер'єрі створює ідеальний простір, що дозволяє використовувати інші барви як акценти, розмішувати на стелажах книжки з кольоровими палітурками. На наш погляд, білий розширює простір, надає йому легкості, він є універсальним й актуальним у сучасному дизайні. На відміну від сірої фарби білий не створює депресивного настрою.

Вибір колірної гами найчастіше залежить від концепт-ідей та трендів. Колірні смаки людей були досліджені в аспекті основних кольорів. У новаторській роботі «A critical and experimental study of colour preferences» К. Гольдштейн змодельовав універсальну ієрархію кольорів [10]. На його думку, найпопулярнішим кольором є синій, за ним йдуть червоний, зелений, фіолетовий, помаранчевий і жовтий. Проте, в практиці дизайну сучасного інтер'єру ахроматичні кольори, зокрема білий, часто є головними, а хроматичні чи трендові його доповнюють. Так, червоний колір «Фіесто» (елегантний червоно-помаранчевий відтінок), що був трендовим у 2018 році, домінував в оформленні головних павільйонів Франкфуртського ярмарку.

Для гонконгівського книжкового ярмарку (Китай), що проводиться з 1989 року, характерні чорний, золотий, червоний, зелений та білий (у невеликій кількості) кольори. Ці п'ять основних кольорів виходять з давньо-китайської колірної системи, що охоплювала п'ять стихій, часів року, сторін світу, планет і тварин [1; 7]. Протягом майже тридцяти років дизайн оформлення ярмарку зберігає традиції давньої колірної символіки, лише інколи змінюючи співвідношення кількісних показників кольорних плям. Рекламні афіші та оформлення стендів виконуються здебільше у червоно-золотій гаммі. Так, колірна палітра ярмарку 2018 року включала білий, золотий, червоний та чорний як домінуючі. Останній — це символ серйозності та уваги. Використання білого у малій кількості пов'язано з поховальними традиціями народу. Золотий колір, як і яскравий, чистий жовтий, давно використовується як символ благородства і багатства. Зелений — є символом чистоти та здоров'я. Червоний, на відміну від багатьох інших країн, де вогонь з давніх-давен символізував небезпеку і знищення, як правило, вважався гарним [7, с. 30].

Книжкові регіональні, містечкові ярмарки України часто перенасичені різною за стилістикою та гамою рекламною продукцією, іноді відсутня єдина колірна концепція заходу та системність в організації кольорового середовища. На жаль, це стосується як вуличних павільйонів, так і внутрішніх секцій, відділів, куточків тощо. Це обумовлено спробою кожного видавництва привернути якомога більше уваги до свого стенду. Зразком системного підходу в оформленні таких заходів є львівський ярмарок «Book Forum», що проводиться з 1993 року. Для нього характерна біло-зелена колірна гама, де білий основний, а зелений додатковий, він використовується ще й у типографіці. Оптимальне колірне рішення було досягнуто в оформленні фестивалю «Book spice» (м. Дніпро, 2019). Вибрана колірна палітра: відтінки синього, блакитно-зеленого та білого, містила певну символіку, яка в даному випадку була логічною, доцільною й естетичною. Вона відповідала тематиці фестивалю «Нові форми життя» та космічній спрямованості лекцій. В оформленні павільйону переважав білий колір, що виправдано його ненав'язливим та лаконічним характером. На стендах та у рекламній графіці домінував блакитно-зелений. З 2012 року мистецький фестиваль «І» (м. Тернопіль) також використовує колір як символ в оформленні своїх виставок. За основу взято національні кольори — жовтий та блакитний, що скоріше пов'язано з громадською свідомістю населення краю. Згідно з цим можна зробити припущення, що колір як символ, може розглядатися в декількох площинах. По-перше це символіка самого кольору. По-друге, колір в аспекті історії та міфології. По-третє, символіка кольору в рамках окремої соціальної групи (група може класифікуватись за такими факторами як: національність, територія проживання, вік, стать та приналежність до тієї, чи іншої конфесії). Тому підтвердженням є «Джура-Фест» (м. Тернопіль) — всеукраїнський книжковий фестиваль української книжки, для якого також характерне використання кольорів національної символіки. Не винятком є й щорічний книжковий павільйон України на міжнародному ярмарку «Світ книги» (Прага, 2019), де основною була тема «Пам'ять і спогади». Для оформлення павільйону були застосовані білий, жовтий та блакитний кольори. Тобто,

символіка та значення кольору в свідомості населення має змінний характер та залежить від психології особистості. Колір, як зазначено вище, необхідно оцінювати як сукупність трьох його складових(фізична, психологічна та символічна), окрім того, на аналіз кольору в інтер'єрі впливають такі змінні чинники як: просторові особливості інтер'єру та композиція, освітленість, призначення приміщення [9]. Так, на наш погляд, можна припустити, що для маленьких павільйонів з обмеженою кількістю простору та світла характерні теплі відтінки. Найпопулярніші серед них відтінки жовтого та червоного. Логічно, що це пов'язано з позитивним впливом теплих кольорів на психіку людини. Однак, теплі кольори в будь-якому випадку не є головними (у випадку переважання насичених теплих кольорів приміщення сприймається більш тісним, предмети та меблі губляться на їх тлі),. Як для теплих, так і для холодних кольорів характерне існування універсального білого. В оформленні просторих приміщень, навпаки, дизайнери частіше вдаються до холодних відтінків. Насичені холодні тони синього та фіолетового гармонійно доповнюють білі стіни, створюючи зональне розділення приміщення, виконуючи роль візуальних комунікацій. Так чи інакше, людське око для звернення уваги потребує в кольорових плямах.

Висновки. Аналізуючи книжкові ярмарки та виставки можна сказати, що колір не є другорядним питанням в їх оформленні. Саме колірна гама допомагає дизайнеру створити найбільш «комфортний» простір для кращої орієнтації в ньому реципієнтів. Професійно вибудоване колірне середовище допомагає також у виборі потрібної книги серед численних різноформатних, різноколірних видань. Семантика кольору та доцільність використання того чи іншого поєднання залежить від місця проведення, країни, охопту аудиторії. Переваги в виборі кольору тієї чи іншої людини засновані як на біологічних, так і психологічних механізмах. Це зумовлює необхідність аналізу охопту аудиторії книжкової ярмарки, та вибір гами в залежності від попереднього факту. Спеціалізовані та дитячі ярмарки-виставки мають особливі критерії у виборі колористичного рішення. Важливу роль у колористичному оформленні ярмарок та окремих павільйонів відіграє штучне освітлення, яке додатково сприяє приверненню уваги відвідувачів. У вітчизняному дизайні ярмарок намітилась поступова інтеграція європейських колористичних надбань в українську автентичність і навпаки.

Список використаних джерел

1. Айсмен Л. Дао цвета [Пер.с англ. Т. Новиковой]. / Л. Айсмен. — М.: Изд-во ЭКСМО, 2005. — 176 с.: ил.
2. Бавбеков Р.И. Цветовые характеристики и использование цвета в интерьере // Инновации в науке: сб. ст. по матер. LIX междунар. науч.-практ. конф. № 7(56). — Новосибирск: СибАК, 2016. — С. 17-21.
3. Веккер Л.М. Восприятие и основы его моделирования. / Л. М. Веккер. — Л.: Изд-во ун-та, 1994. — 194 с.
4. Денисов В. С., Глазова М. В. Восприятие цвета. / В.С. Денисов, М. В. Глазова. — М.: ЭКСМО, 2008. — 174 с.: ил.
5. Кабанов М. М., Личко А. Е., Смирнов В. М. Методы психологической диагностики и коррекции в клинике. Глава 6. Проективные методы. Метод Роршаха. — М.: Медицина, 1983. — 312 с.

6. Люшер М. Какого цвета ваша жизнь. / М. Люшер. — М. : НІРРО, 2003. — 252 с.
7. Миронова Л. Н. Цветоведение. / Л. Н. Миронова. — Минск : Вышэйшая школа, 1984. — 286 с.: ил.
8. Степанов Н.Н. Цвет в интерьере. / Н. Н. Степанов. — К.: Вища шк. Головное изд-во, 1985. — 184 с.
9. Фрилинг Г., Ауэр К. Человек - цвет - пространство. / Г. Фрилинг, К. Ауэр. — М.: Стройиздат, 1973. — 141 с.
10. Eysenck H. J. (1941). A critical and experimental study of colour preferences. Am. J. Psychol. 54 385—394. 10.2307/1417683.
11. Goldstein, Kurt. The Organism: A Holistic Approach to Biology Derived from Pathological Data in Man. — Zone Books, 1939/1995. — ISBN 0-94-229997-3.

К.В. Харченко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

науковий керівник: **В.О. Корсунський,**

кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри образотворчого мистецтва і дизайну

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

ПРОБЛЕМАТИКА НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВЕБ-САЙТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ

Ефективний веб-сайт може посилити довіру до університету, підвищити задоволеність користувачів та заощадити час та гроші.

Університети, для яких у пріоритеті якісний користувацький досвід, використовують веб-сайт, щоб сприяти досягненню більших цілей. Вказані в цій статті проблеми можуть істотно покращити роботу користувачів на більшості сайтів університетів. Сумний висновок користувацького досвіду полягає в тому, що рівень зручності використання більшості сайтів значно нижчий, ніж очікується.

Під час аналітичної роботи, було протестовано 7 українських університетських сайтів із користувачами. Абітурієнти, студенти, а також батьки потенційних студентів намагались виконати дослідницькі завдання:

1) Переглянути веб-сайт та скласти певну думку про заклад.

2) Дізнатись подробиці подання документів.

Чому університети повинні дбати про зручність користувачів? Майбутні студенти часто мають досить погані пошукові навички. Хоча вони знають, як користуватися комп'ютерами, вони не звикли до складних стратегій при пошуку потрібної інформації та переформулювання запитів, і їх часто вражає інсайдерська мова, наповнена термінами та поняттями, з якими вони ще не стикалися. Це факт, отриманий від спостереження за потенційними студентами, що користуються багатьма університетськими сайтами під час вступної компанії та часто стикаються з перешкодами у користуванні сайтом.

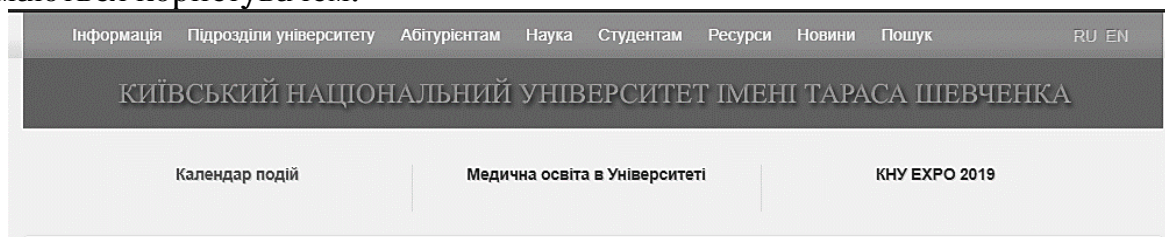
Використовувати зображення, які відображають цінності та пріоритети університету.

Відвідувачі складають судження про заклад на основі зображень, які використовуються на головній сторінці. Кілька фотографій спортивних змагань:

користувачі бачать акцент на легкій атлетиці. Відеогалерея із мініатюрами людей, які всі виглядають однаково: користувачі бачать брак різноманітності та не можуть знайти різницю між справжніми фотографіями та стоковими зображеннями. В одному з досліджень користувач зупинив завдання прокоментувавши зображення: «Візуально здається, що ціль закладу не в тому, щоб взяти гроші зі студента, а в тому, щоб дати певний ступінь та знання, якими студент буде пишатися. Я бачу багато усміхнених обличч людей, які люблять те, що роблять».

Проблематика інформації «Про нас».

Вперше дивлячись на новий університет, відвідувачі хочуть дізнатися, чому він особливий і чим пишається, як заклад. Зібрані в одному місці статистичні дані, рейтинги та нагороди полегшать їх пошук. Користувачі рідко читають повний текст. Отже, цінні та потенційно переконливі дані, закопані у довгі густі абзаци, губляться та не знаходяться користувачем. Стіни тексту не працюватимуть на головному веб-сайті. Сторінка «Про нас» - одне з найголовніших місць, куди потенційні студенти йдуть, щоб вирішити, чи підходить університет для них. Можна вдосконалити сторінку, посилаючись на інформаційний підсумок закладу. Написані зрозумілою мовою факти зі статистикою та інформативними цифрами швидше та простіше сприймаються користувачем.

На сайті Київського національного університету імені Тараса Шевченка сторінка «Про нас» відсутня взагалі. Потрібна інформація розкидана по великій кількості сторінок у розділі «Інформація» яку користувачі самі повинні збирати.

Також Університет імені Альфреда Нобеля не має сторінки «Про нас», але часткова інформація у цифрах зміщує потребу наявності сторінки та виконує її інформативні функції.

Ускладнений перегляд списку спеціальностей та програм.

Потенційні студенти шукають певні спеціальності та програми, а не сам університет. Причина неусвідомлення полягає в тому, що люди не знають, які варіанти належать до якого вищого навчального закладу — коли користувачі не знайшли програми там, де очікували, вони вважали, що їх просто не пропонують. Замість того, щоб змушувати користувачів здогадуватися, де схована цікава програма, необхідна можливість переглянути всі основні спеціальності та програми.

Відсутність інформації працевлаштування на роботу після закінчення навчального закладу та посилання на неї у розділі випускників веб-сайту.

Оцінюючи заклад, ще одним головним питанням як для майбутніх учнів, так і для батьків є те, чи окупляться інвестиції в освіту після закінчення навчання. У нашому дослідженні першим місцем, куди користувачі пішли, щоб знайти цю інформацію, була сторінка випускників. Університети повинні надати дані про те, чим займаються випускники після закінчення закладу, з інформацією та джерелами для підтвердження цих тверджень. Відсутня інформація про зайнятість. Не вдалось знайти дані про зайнятість після закінчення навчання, лише деякі вакансії та посилання на кар'єрні центри чи сайти з пошуку роботи. Респонденти зазначили, що відсутність цієї інформації може бути не зазначена, через те що деякі сфери діяльності не актуальні чи безперспективні.

Невідомі терміни подання заявки та опис процесу.

Для майбутнього студента знайти відомість про терміни та покроковий опис цього процесу майже неможливий. Абітурієнти часто скаржилися на те, як важко знайти термін подачі заявки. Вся інформація захована в сухий текст та документі з наказами, які потрібно скачувати, читати і зрозуміти, що тут потрібної інформації немає.

Відсутність можливості відвідування для абітурієнтів.

Якщо запланувати візит до університету і звернутися до додаткової інформації, то з'явиться лише сторінка про «День відкритих дверей» та «Приймальна комісія», яка, нажаль, не має можливості по телефону ознайомити абітурієнта зі специфікою деяких напрямів та реалій університету.

Користувачі шукають інформацію про університет на зовнішніх сайтах.

«Веб-сайти поза університетом мають кращу інформацію. Я просто використовую Google.» — учасник дослідження. Коли відвідувачі сайту не можуть знайти те, що шукають, вони швидко стають нетерплячими і звертаються за допомогою до зовнішніх сайтів. Підлітки, пошукові навички яких ще не повністю розвинені, особливо швидко звертаються до зовнішнього пошуку, щоб знайти те, що шукають. Наприклад, вони чутливі до маркетингової мови і скептично ставляться до вмісту, який є загальним. Міцна внутрішня пошукова система може пом'якшити цю поведінку.

Відомо, що університети стикаються з великими організаційними проблемами, включаючи обмежений бюджет і жахливо великі сайти, якими важко керувати. Але ці вказівки — це все, що ви можете оцінити та покращити для підняття актуальності сайту. Зрозуміло сформований сайт із грамотною структурою допомагає потенційному студенту розібратись з величезною кількістю інформації, ознайомитись з особливими програмами запропонованими університетом. Веб-сайт — перше з чим може познайомитись сучасний абітурієнт, і чим корисніше та зрозуміліше буде структурована система подачі інформації, тим простіше буде учням та працівникам приймальних комісій.

Список використаних джерел

1. Купер А., Рейман Р., Кронин Д. Про інтерфейс. Основи проектування взаємодії. — Санкт-Петербург: Символ-Плюс, 2009. — 688 с.

ГУМАНІТАРНІ НАУКИ

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

Я.П. Адамлюк,

студентка факультету іноземних мов

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

науковий керівник: **І.Є. Грачова,**

кандидат філологічних наук, доцент кафедри факультету іноземних мов

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

КОНВЕРСІЯ ТА АФІКСАЦІЯ ЯК ОСНОВНІ СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ У РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД

У ранньонновоанглійському періоді (XVI—XVII ст.) запозичення з інших мов незначні, адже у цей період швидко розвивались різні способи словотвору як наприклад, конверсія, афіксація, реверсія та аббревіація, і як наслідок, словниковий склад поповнювався саме з їх допомогою. Вчена О. Кубрякова зазначає, що основна маса лексичних одиниць утворюється завдяки процесам словотвору. Найбільш продуктивними вона називає конверсію та аффіксацію [4; с. 13].

Конверсія — це такий вид словотвору, коли сама парадигма слова є словотворчим засобом, адже результатом конверсії є звичайне нове слово [3; с. 53]. Такий тип словотвору властивий багатьом мовам, проте в англійській мові особливо поширений, адже англійська має одну особливість — майже повна відсутність у ній морфологічних показників частин мови. В англійській мові конверсія закріпилась внаслідок розпаду флексивної системи у середньонновоанглійському періоді. Вже на початку XVI ст. форми інфінітиву багатьох дієслів стали ототожнюватись з іменниками.

Зазначимо, що в ранньонновоанглійському періоді основними продуктивними моделями конверсії при утворенні дієслів стали — іменник → дієслово ($N \rightarrow V$) та прикметник → дієслово ($A \rightarrow V$). Це пояснюється наявністю у той період значної кількості іменників та прикметників та роллю, яку вони відігравали.

Модель іменник → дієслово ($N \rightarrow V$) вважається найпродуктивнішою. Завдяки даній моделі у XVI — XVII ст., за результатами нашого дослідження ранньонновоанглійських пам'яток, були виявлені такі дієслова сформовані за даною моделлю, наприклад, *blur* (n) → *to blur* (v) бруднити, *sandwich* (n) → *to sandwich* (v) перекусити, *club* (n) → *to club* (v) збиратись разом, *jumble* (n) →

to jumble (v) стояти в натовпі, *cop (n) → to cop (v)* спіймати на місці злочину, *lounge (n) → to lounge (v)* сидіти розслабившись, *answer (n) → to answer (v)* відповідати, *work (n) → to work (v)* працювати, *walk (n) → to walk (v)* гуляти, *look (n) → to look (v)* дивитись.

Незважаючи на те, що модель прикметник → дієслово (A → V) була менш результативною, але все ж таки під час нашого дослідження були виявлені дієслова, створені за даним принципом, наприклад, *steep (adj) → to steep (v)* спускатись, *wrong (adj) → to wrong (v)* поводитись нечесно, шкодити, *triple (adj) → to triple (v)* влаштовуватись.

Варто зазначити, що не менш ефективним способом словотвору є афіксація — додавання афіксальних морфем як префікси, суфікси або префікси й суфікси одночасно [1; с. 37]. Проте таких довговічних префіксів значно менше ніж суфіксів, адже вони здебільшого виконують функцію перебудови лексичного значення слова, а суфікси, у свою чергу, несуть в собі і лексичне, і граматичне значення слова. В ранньоніовоанглійській мові найбільш продуктивними є такі префікси як *re-*, *de-*. Прикладами можуть слугувати численні дієслова: *to reconnoiter* — проводити розвідку, *to remind* — нагадувати, *to recall* — повертатись, *to retire* — вийти на пенсію, *to reprimand* — дорікати, *to recast* — перероблювати, *to recant* — відмовлятись, *to recollect* — згадувати, *to reconstruct* — реконструювати; *to decompose* — розкласти на частини, *to decry* — осуджувати, *to decontrol* — звільняти від контролю, *to detrain* — виходити з потягу, *to delimit* — розмежовувати, *to decontaminate* — знезаражувати, *to derange* — порушувати.

На відміну від префіксів, суфікси приєднуються до твірної основи слова та тісно пов'язані із закінченнями, що дозволяє перевести слово в іншу семантичну групу. В ранньоніовоанглійському періоді в утворенні дієслів переважали такі суфікси як *-ize*, *-ate*, *-le*, про що свідчать результати проведеного дослідження представлені далі. Завдяки суфіксу *-ize* утворились наступні дієслова: *to capsize* — перекидати, *to galvanize* — гальванізувати, *to ostracize* — виганяти; суфікс *-ate* утворив *to ameliorate* — покращувати, *to cultivate* — обробляти, *to evaluate* — оцінювати; власне англійський суфікс *-le* створив такі дієслова: *to curdle* — згущувати, *to dribble* — капати, *to twiddle* — крутити, *to muddle* — лякати, *to fizzle* — закінчити невдачею, *to drizzle* — моросити, *to crackle* — тріщати, *to trample* — топтати, *to tumble* — впасти.

Отже, як вже зазначалось, англійська мова XVI — XVII ст. не мала великої кількості запозичень з інших мов на відміну від інших періодів свого існування. Тому у даному періоді надається перевага різним способам словотвору, найрезультативнішими з яких є процеси конверсії та суфіксації. Внаслідок вищеописаних процесів ранньоніовоанглійська мова збагатилась великою кількістю власне англійських слів, які відображають різні сфери життя.

Список використаних джерел

1. Грибіник Ю. І. Афіксація як один із найпродуктивніших способів формування / Ю. І. Грибіник // Science and Education a New Dimension. Philology. — Budapest, 2014. — Вип. 29. — С. 36–40.

2. Громова О. А. Общие и частные тенденции диахронических изменений словарного состава английского языка / О. А. Громова // Гуманитарные и социальные науки, 2011. — Вип. 2. — С. 105—111.
3. Жлуктенко Ю. А. Конверсия в современном английском языке как морфолого-синтаксический способ словообразования / Ю. А. Жлуктенко // Иностр. яз. в шк. — 1958. — № 5. — С. 53—54.
4. Кубрякова О. С. Словообразование [Текст] / О. С. Кубрякова // Языковедение / под. Ред. В. Н. Ярцевой. — М.: Большая российская энциклопедия, 1998. — С. 13.

А.В. Андрієнко,

старший судовий експерт сектору вибухово-технічних та пожежо-технічних досліджень
Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ГУМАНІСТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ

Анотація. Актуальність даної статті виражається саме в описанні, поясненні та розкритті сутності такої особливості тогочасної епохи як гуманізм, який був ближчим до істини ніж механістичне заперечення — специфічність людини щодо природного буття.

XV-XVI ст. в історії філософської думки прийнято називати епохою Відродження, Ренесансу (від фр. *renaissance* — відродження). Цей термін вживається на означення періоду відродження античної культури під впливом суттєвих перемін в соціально-економічному та духовному житті Західної Європи.

Ключові слова: гуманізм, епоха Відродження, епоха Нового часу, антична культура.

Занепад середньовіччя почався в 15 сторіччі. Не випадково цей період називають часом великих змін, хоча для багатьох істориків межею, що відокремлює одну епоху від іншої, є англійська буржуазна революція, під час якої була зруйнована стара політична система і відкрився вільний шлях для розвитку капіталізму. Великі географічні відкриття розсунули межі західного світу, прискорився процес формування національних ринків, загальноєвропейського і світового. З'явився новий соціальний тип — підприємець. У релігії, літературі і мистецтві відбувалися зміни, що руйнували систему середньовічних цінностей.

Це не означає, що середньовіччя відступило перед новими віяннями: у масовій свідомості традиційні уявлення зберігалися. Протистояла новим ідеям і церква, використовуючи середньовічний засіб — інквізицію. Ідея свободи людської особистості продовжувала існувати в суспільстві, розділеному на класи. Не зникла до кінця феодальна форма залежності селян, а в деяких країнах (Німеччина, Центральна Європа) відбулося повернення до кріпосництва. “На Заході відбувся той єдиний, значущий, істотний для усього світу прорив, наслідки якого призвели до ситуації наших днів і його остаточне значення усе ще не проявилось цілком.” (К. Ясперс. Початки історії і її ціль, 1948 р.)

Величезну роль у цьому прориві зіграли Великі географічні відкриття. Головні з них: У 1456 році португальські кораблі досягли Зеленого мису, а в 1486 р. експедиція Б. Діаша обігнула Африканський континент з півдня, минувши мис Доброї Надії. У 1492 р. здійснилася велика подія — Х. Колумб, італієць, що

переїхав в Іспанію, у пошуках шляху в Індію перетнув Атлантичний океан і відкрив новий континент — Америку. У 1498 р. іспанський мандрівник Васко і Гама, обігнув Африку, успішно провів свої кораблі до берегів Індії. З XVI ст. європейці проникають у Китай і Японію, країни про які раніше в Європі мали дуже туманне уявлення. З 1510 р. починається завоювання Америки. У XVII ст. була відкрита Австралія.

Змінилося уявлення про форму землі: кругосвітня подорож португальця Ф. Магеллана (1519—1522) підтвердила догадку про те, що вона має форму кулі.

Межі світу ніби розсунулися. Торгові шляхи тепер пролягли через океани, зв'язуючи між собою континенти. Так завдяки Великим географічним відкриттям почалася перша фаза створення глобальної цивілізації.

Для самої Європи ця експансія, що бурхливо розгорнулася, мала вкрай важливі наслідки. Змістилися торгові центри: Середземномор'я стало втрачати своє старе значення, поступаючись місцем Голландії, а пізніше — Англії. Ускладнилися фінансова система і банківська справа. Нові ринки збуту дали потужний імпульс розвитку промисловості і торгівлі [1, с. 25—27].

Величезний вплив природознавство зробило на філософію: нова картина світу потребувала філософського осмислення. Для багатьох вчених успіхи науки були підтвердженням безмежних можливостей людини. Французький математик і фізик Рене Декарт (1596—1650) створив нову картину світобудови і вивів закони, що ним керують. Світ представлявся йому величезним механізмом, рух якого визначений Богом - “великим геометром”, як називав його Декарт.

Англійський учений і політик Ф. Бэкон (1561—1626) у своїй знаменитій праці “Новий Органон” доказував, що навколишній світ, природу варто вивчати, довіряючи тільки досвіду, науковому експерименту. Йому ж належить ідея, якій призначено було зіграти ключову роль в інтелектуальному житті XVIII ст., про те, що наука дасть людині владу над світом, змінить життя і навіть суспільні відносини [2, с. 34—37]. Думка, що зміна, яка відбулася у філософських поглядах між середньовіччям і Відродженням, була наслідком ознайомлення з античною філософією, не відповідає істині. Було якраз навпаки: філософи XV віку звернулися до античності тому, що зазнали зміни їх філософські переконання. Не вміючи одразу самостійно сформулювати свої погляди та відчуваючи спорідненість з античністю, вони студіювали античну філософію та користувалися її результатами. Тому деякі давні тексти викликали зацікавленість і знайшли відгук лише тоді, хоч їх було знайдено ще в попередніх століттях. Поема Лукреція, основне джерело епікуреїзму, була відомою ще з XII ст., так само й твори Секста, що становлять головне джерело давнього скептицизму. Але ці доктрини були занадто чужими духові середньовіччя, щоб їх могли прийняти у той час. Зате вони знайшли відгук в епоху Відродження [3, с. 48—49].

Філософія Нового часу історичними передумовами свого формування має *утвердження буржуазного способу виробництва в Західній Європі, наукову революцію XVI—XVII ст., становлення експериментального природознавства*. Вона утверджувала свої засадні принципи в боротьбі з феодальною ідеологією, середньовічною схоластикою, релігією та церквою, продовжуючи духовні надбання

епохи Відродження. Найсуттєвішою особливістю філософії Нового часу була орієнтація на природознавство, тісний зв'язок з проблемами методології наукового пізнання, в якому вона вбачала головний засіб морального і соціального оновлення людства, утвердження людської гідності, свободи і щастя.

Головне своє завдання філософія Нового часу вбачає в розробці та обґрунтуванні методів наукового пізнання, концентруючи основну свою проблематику навколо методології наукового пізнання та гносеології. Ідеалом знання як емпіризм, так і раціоналізм вважали математику, а основними характерними рисами істинного знання визнавали всезагальність, необхідність, суттєвість [4, с. 41–42].

Навіть простий перелік величезної кількості імен, які з'явилися у світі в сфері мистецтва, науки та філософії в епоху Відродження, зайняло би багато місця. Підсумовуючи те, що було сказано, слід ще раз підкреслити, що людина Відродження перестає бути пасивною перед лицем життя та Космосу. Вона перестає бути спостерігачем Божого промислу, починає дієво любити його, проникати в нього, рухатися по шляху, який веде до нього. І завдяки цьому в людині відроджується дух дослідника, потреба пізнавати закони існування і шукати відповіді на питання про життя Космосу.

Сьогодні гостро відчувається необхідність переглянути наші уявлення про цикли історії і запитати самих себе, чи не підійшли ми до того моменту, коли швидкий технічний прогрес, великі наукові відкриття не можуть більше компенсувати внутрішнє убозтво, і люди, загубивши орієнтири, відчувають себе все більш безпорадними та самотніми. Коли-небудь це Відродження стане причиною докорінних змін в людині, але зараз ми можемо запалити факел надії, який освітить не лише наш шлях, але і довгий шлях тих, хто йде слідом за нами і тих, хто в майбутньому віці, можливо, назве наш час віком Відродження.

Список використаних джерел

1. Всемирная история: — М: Мысль, Т. 2. 1985.
2. История философии. / Пер. з чеського під ред. І.І. Богута. — Мысль. 1995.
3. Соколов В. В. Европейская философия XV—XVII веков. — М., 1984.
4. Баткин. Итальянское возрождение в поисках индивидуальности. — М., 1989.

А.О. Антосина,
студентка факультету іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
науковий керівник: **І.Є. Грачова,**
кандидат філологічних наук, доцент кафедри факультету іноземних мов
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЗЛІСТЬ» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

Задля найточнішої реалізації емоційних концептів в художньому дискурсі часто використовуються невербальні засоби комунікації як підсилюючий, конкретизуючий компонент зображення внутрішніх почуттів героя. За допомогою невербальних сигналів передається від 60 до 80% інформації, тому можна стверджувати, що вираз обличчя, пози, погляд, жести та інтонація співрозмовника набагато ефективніші в аналізі його внутрішнього стану, ніж його власне вербальне мовлення.

Варто зауважити, що мова тіла здебільшого не усвідомлюється, тому індивіду важче фальшивити та прикидатись. Відповідно до досліджень проведених американськими вченими-фахівцями у галузі спілкування, приблизно 55% інформації ми отримуємо від невербальних знаків, які супроводжують мовленнєвий контакт (міміка, жести), 38% дають нам голос, висота тону, тембр і тільки 7% — зміст сказаного [1, с. 63].

Матеріалами дослідження слугували романи американських авторів Джона Грішема («A Time to Kill», «The Street Lawyer»), Дена Брауна («Angels and Demons») та Артура Голдена («Memoirs of Geisha»).

Якщо розглядати приклади невербальних компонентів спілкування з точки зору паралінгвістики, то варто зазначити, що модуляція голосу, варіативність інтонації та наявність пауз відіграють важливу роль у реалізації концепту «ЗЛІСТЬ». У наведених прикладах продемонстровано, що сила голосу реалізується завдяки правильному вибору дієслів, іменників та прислівників, як наприклад «*cool voice, voice was rising, yell, fast and furiously*»:

- *His was a calm, cool voice in the midst of hatred and controversy* [4].
- *Jake's voice was rising, his anger apparent* [4].
- *'Let me see some identification,' I yelled at him* [5].
- *The woman was speaking fast and furiously* [4].

Як говориться у приказці — очі це дзеркало душі, оскільки контролювати погляд в момент гострої емоції доволі складно, тому особливої уваги заслуговують приклади окулесики:

- *He glared at her fiercely* [4].
- *Claude rolled his eyes and staggered away mumbling* [2].

Таким чином погляд часто чітко передає внутрішній стан особистості не залежно від бажання самого індивіда. У зазначених випадках погляд зображується як «*to glare at smb fiercely*/свердли́ти лю́то погля́дом» та

«*torolledsmb'seyes/закомити очі*», при чому у першому випадку злість передається з допомогою довгого виражено погляду, тобто можна зробити припущення, що тут ми маємо страву з контрольованою злістю, тоді як реакція «*torolledsmb'seyes/закомити очі*» несе в собі моментальну реакцію незадоволення на подразник ззовні.

Найчисельніші приклади невербальних засобів передачі емоції «злість» відносяться до оптико-кінестичної системи, оскільки тут ми опрацьовували жести, міміку та пантоміміку персонажів досліджуваних романів. Варто зазначити, що у досліджуваних романах опис мімічних реакцій зайняв провідне місце, оскільки більшість досліджених прикладів відносяться саме до мімічних реакцій обличчя:

— *And yet I felt nothing but hatred, and heard my pulse hissing in my ears*. [2].

— *Shewassoangryhernostrilswerebiggerthanusual, andhereyeswerebuncheduplikefists* [2].

— *Three huge wrinkles creased neatly across his mammoth forehead* [4].

Дослідження прикладів з передачею дотиками посилюють реалізацію злості у художньому контексті. Гаптика досліджує дотики як прояв емоційних станів. Виявленні приклади посилюють реалізацію злості у художньому контексті, наприклад:

— *Shedraggedmeintothecourtyardandthrewmeontomystomachonthewalkway*[2].

— *Hegrabbedherleftankleandsawedfuriously on the rope until it gave way* [5].

— *Willard jerked his head fearfully to look at each one* [4].

Дотики в більшості розглянутих випадків реалізовані з допомогою дієслів (*drag, grab, slap, jerk*). Таким чином легко прослідковуються агресор та жертва, джерело зародження та виписку злості та її можливі наслідки.

Отже, невербальні засоби комунікації — невід'ємна частина нашого життя, адже міміка, інтонація та жестикуляція посилюють, доповнюють смисл мовлення та дають додаткову інформацію. Повна реалізація емотивного концепту «ЗЛІСТЬ» можлива лише завдяки поєднанню вербальних та невербальних засобів, опис стану індивіда в момент переживання даної емоції, його мовлення та, безпосередньо, фізіологічна реакція на подразник.

Список використаних джерел

1. Радевич-Винницький Я.К. Етикет і культура спілкування. — Львів: СПО-ЛОМ, 2001. — 220 с.
2. ArthurGolden. MemoirsofGeisha [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. — Режим доступу: <https://www.amazon.com/Memoirs-Geisha-Novel-Arthur-Golden/dp/0679781587>
3. Dan Brown. AngelsandDemons [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. — Режим доступу: <https://angelsdemons.bib.bz/>
4. John Grisham.TheStreetLawyer[Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. — Режим доступу: <http://dl9.irlanguage.com/Street-Lawyer/The-Street-Lawyer-L4.pdf>
5. John Grisham.TheTimetoKill [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. — Режим доступу: <https://novels77.com/243441-a-time-to-kill.html>

А.О. Бойко,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ TRUTH ТА LIE В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вербалізації концептів TRUTH та LIE в сучасному медійному та художньому дискурсі, а саме концептуальним та перекладознавчим аспектам. В ході аналізу застосовується слотове моделювання, побудова опозицій, парадигматичний аналіз, кількісний та трансформаційний перекладознавчі аналізи, а також моделювання семантичних полів.

Ключові слова: концепт, правда, брехня, парадигма, семантичне поле, медіа дискурс, художній дискурс, фразеологізм.

Постановка проблеми. Концептуальні дослідження об'єктивують нове тлумачення слів, особливо таких багатозначних, семантично диференційованих, що мають визначний вплив на філософію і культуру соціуму, як правда, істина та неправда, брехня. Аналіз вербалізації цих концептів в когнітивно-прагматичному ключі є актуальною проблемою сьогодення.

Аналіз досліджень та публікацій. Зважаючи на те, що існує безліч визначень поняття концепт, ми зупиняємось на визначенні Н.Н. Болдирева. Польову організацію лексики та структуру полів ми беремо з праці І. А. Стерніна. За С. Г. Шафіковим виділяємо опозицію між елементами поля. В роботі, база прикладів побудована за допомогою лінгвістичних корпусів.

Мета дослідження полягає у виявленні структурних та змістових характеристик, а також комунікативних та перекладознавчих особливостей втілення концептів TRUTH та LIE та дослідження способу їх вербалізації в сучасному медійному і художньому дискурсі українською та англійською мовами.

Реалізація означеної мети вимагає розв'язання таких завдань:

- дати загальну характеристику поняттю “концепт”;
- дослідити поняття та структуру семантичних полів концептів TRUTH та LIE;
- виділити опозиції притаманні елементам семантичного поля;
- побудувати парадигматичні моделі концептів TRUTH та LIE в медійному та художньому дискурсах;
- розглянути засоби вербалізації та особливості перекладознавчих аспектів.

Виклад основного матеріалу. За Н.Н. Болдиревом концепт як “квант знання”, зорієнтований на відображення онтології світу у зв'язку з потребами соціальної дійсності [5, с. 22]. Для відображення таких складних ментальних концептів як TRUTH та LIE, ми перш за все, окреслюємо їх семантичні поля, спираючись на праці І. А. Стерніна, присвячені польовій організації лексики, що виділяє в полі ядро та ядерні і периферійні конституенти: ядро — приядерна зона — зона ближньої периферії — зона дальньої периферії [6, с.38-42].

Проаналізувавши матеріали художнього та сучасного медійного дискурсу, спираючись на British National Corpus (BNC) [1], Corpus of Contemporary American English (COCA) [2], а також English Thesaurus Dictionary [3], можемо виділити: ядро (концепт LIE) – приядерна зона (*fib/deceit/falsity/falsehood*) – зона ближньої периферії (*fib – fiction/prevarication/tale; falsehood – mendacity/deception/untruth; falsity – fabrication/duplicity/misrepresentation; deceit – infidelity/disloyalty/double-dealing*). Ядро (концепт TRUTH) – приядерна зона (*verity/reality/fact/truthfulness*); зона ближньої периферії (*verity – fidelity/correctness/certainty; reality – veracity/maxim/factuality; fact – axiom/truism/actuality; truthfulness – honesty/sincerity/probity*).

За С.Г. Шафіковим у відношеннях між елементами семантичного поля виділяємо чотири основних типи логічних опозицій: 1. Тотожність (нульова опозиція), наприклад *truth – verity*. 2. Включення (привативна опозиція), наприклад гіпонімія представлена таксономією (*truth – state or statement; правда – заява чи стан*) і партономією (*fact-truth*). 3. Перетин (еквіполентна опозиція), наприклад *verity and correctness; достовірність та правильність*). 4. Виключення (диз'юнктивна опозиція), наприклад еквоніми *truth and lie*, які утворюють гіпоніми до суперординату *state or statement* [7, с. 4].

Медіа-дискурс розглядаємо як особливий вид дискурсу, що зумовлено його комунікативною природою та соціально-культурною значущістю. На матеріалах корпусів BNC [1], COCA [2], OPUS [4], а також English Thesaurus Dictionary [3], виокремлюємо парадигму концептів TRUTH та LIE в медіа-дискурсі:

- парадигму аналізованого СП позитивної оцінності репрезентує концепт TRUTH (ядро), із комбінованого тлумачення якого в медіа-дискурсі виокремлюємо наступні синоніми приядерної зони: *fact, honesty, veracity*, які характеризуються видовою лексико-семантичною спільністю та в свою чергу породжують наступні синонімічні гнізда;

- парадигму аналізованого СП негативної оцінності репрезентує концепт LIE (ядро), із комбінованого тлумачення якого в медіа-дискурсі виокремлюємо наступні синоніми приядерної зони: *fable, corruption, fake*, які характеризуються видовою лексико-семантичною спільністю та в свою чергу породжують наступні синонімічні гнізда.

В художньому дискурсі семантичні поля концептів TRUTH та LIE складаються з психологічних та культурних архетипів, які формують їх образне підґрунтя. Концепт TRUTH сформований позитивними архетипами: *good-protagonist-friend*. Концепт LIE формується наступними негативними архетипами: *evil-antagonist-enemy*.

Моделювання концептів в рамках поточного дослідження спирається на вільні словосполучення та фразеологізми:

- фразеологічні зрощення – *a cat falls on its legs – виходити сухим із води, a clean hand wants no washing – правда сама себе очистить, to tell the truth and shame the devil – викласти всю правду*;

- фразеологічні сполучення – *(little) white lie* – невинна (біла) брехня, *bald-faced lie* – нахабна брехня, *a pack of lies* – суцільна брехня, *to give the lie to something* – спростовувати;

- фразеологічні єдності – *all truths are not to be told* – всяк правду знає, та не всяк правду бає, *cheats never prosper* – на чужому нещасті щастя не збудуєш, *he that deceives is ever suspected* – хто раз збреше, тому не вірять.

Зважаючи на особливості та засоби вербалізації, можемо визначити співвідношення використання трансформацій при перекладі концепту TRUTH, на матеріалах корпусу, найбільш уживані трансформації: *синтаксичне уподібнення, вибір варіативного відповідника та калькування*.

Найбільш уживані трансформації при перекладі концепту LIE, на матеріалі корпусу є: *синтаксичне уподібнення, субституція та вибір варіативного відповідника*.

Висновки. Таким чином, визначивши засоби вербалізації та перекладацькі трансформації на матеріалах корпусу, виділивши функціонально-семантичні поля концептів TRUTH та LIE, а також, виокремивши різні типи відносин між ними, ми змогли визначити комбіновановані тлумачення та синоніми приядерної зони, які в свою чергу формують наступні синонімічні гнізда. Всі вищезазначені нароби дають змогу:

- співвіднести історичне варіювання змісту концептів TRUTH та LIE з динамікою їх розгортання в художньому та сучасному медійному дискурсі;

- дослідити ступень цілісності ознак лінгвокультурних концептів TRUTH та LIE, які є основою ментальної репрезентації культурної картини світу;

- застосовувати матеріал в лексикографічних студіях, зокрема для створення ідеографічних словників, а також, використати нароби для подальших досліджень та для написання наукових робіт.

Отож, дослідження потенціалу концептів, їх функціонально-семантичних полів, концептуальних та перекладознавчих аспектів, а також їх відображення в різних культурах дуже перспективне і заслуговує на пильну увагу лінгвістів.

Список використаних джерел

1. British National Corpus (BNC) [Електронний ресурс]. // University of Oxford — Режим доступу до ресурсу: <http://www.natcorp.ox.ac.uk/>.
2. Corpus of Contemporary American English [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.english-corpora.org/coca/>.
3. English Thesaurus Dictionary [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.thesaurus.com/>.
4. The open parallel corpus [Електронний ресурс]. — Режим доступу до ресурсу: <http://opus.nlpl.eu/>.
5. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии / Н.Н. Болдырев — Тамбов: ТГУ, 2002. — 123 с.
6. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта / И. А. Стернин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики: Научное издание. Под редакцией И. А. Стернина. — Воронежский государственный университет, 2001. — с. 58—65.
7. Шафиков С.Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц / С.Г. Шафиков. Учебное пособие — Уфа, 1999, — 88 с.

Я.Ю. Кузьменко,
здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Термін граматична компетенція являє собою здатність людини до правильного граматичного оформлення та викладу писемних та усних висловлювань, чітке розуміння граматичного мовлення інших. Така компетенція базується на досить складній та динамічній взаємодії певних завдань та навичок граматичної усвідомленості [5].

Спираючись на положення «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладення, оцінювання» чітко розуміємо, що граматику будь-якої мови розглядається як певний набір принципів, що керують всім об'ємом елементів та організовують їх у речення. Проаналізувавши структуру граматичної компетенції, можна виокремити такі основні елементи:

- граматичні навички;
- граматичні знання;
- граматична усвідомленість.

Вчені рекомендують, перш за все, визначити, яку граматику ми маємо на увазі, розглядаючи знання як елемент граматичної компетенції.

Тому пропоную розглянути наступні типи граматики:

- лінгвістична (формальна, аналітична) — науковий лінгвістичний опис структури правил певної мови;
- педагогічна (навчальна) змінена система правил лінгвістичної граматики, пристосована до вивчення мови. За рахунок впливу рідної мови, педагогічну граматику вважають контрастивною. Відбір навчального матеріалу відбувається за чітко методичними критеріями: вживаність, нормативність. Відповідності потребам спілкування. Такі дослідники як Черноватий Л.М., Хельбіг Г., Dirven R.) визначають педагогічну граматику як орієнтований на учня та учителя опис та спосіб правил іноземної мови з метою забезпечення засвоєння та управління даним процесом;
- інтуїтивна граматику — знання, які зазвичай не усвідомлюються, проте лежать в основі здібностей того, хто говорить та пише, слухає та читає [1].

Розрізняють наступні типи навчальної інформації, за допомогою яких, учні отримують граматичні знання:

- когнітивна метафора (вербальна або зображальна);
- ілюстративна таблиця;
- схема;
- модель;
- зразок мовлення на рівні словоформи, фрази тощо;
- правила (описові правила, правила-інструкції) [5].

Розглянемо кожен тип окремо. *Когнітивна метафора* — це когнітивний процес, який формує нові поняття, в свою чергу без яких неможливе отримання нових знань. Даний тип метафори допомагає людині проникнути в сутність явища, створювати подібність та глибше розуміти.

Когнітивна метафора поділяється на два типи: зображальні та вербальні.

Ілюстративна таблиця — вид зорової наочності, що відображає правила та певний матеріал у графічній формі. Даний вид може діяти як систематизація набутих раніше знань, які дають можливість простежити зв'язок між усіма елементами граматичного явища, що систематизує розрізнені відомості.

Модель — відображає структуру та взаємозв'язки об'єкта і відносини між його елементами у досить простій формі.

Схема — умовне графічне зображення об'єкту.

Зразок мовлення (ЗМ) — це типова мовленнєва одиниця (МО), за аналогією з якою можна побудувати багато інших МО, що мають таку саму структуру.

Правила-інструкції є вказівками або рекомендаціями, що вказують на дії, які необхідно виконати для досягнення поставленої мети, вони є безпосереднім керівництвом до дії [5].

Список використаних джерел

1. Черноватий Л.Н. Психолінгвістические основы теории педагогической грамматики. — Харьков: Основа, 1992. — 245 с.
2. Тригуб І.П. Формування граматичної компетенції у студентів ВНЗ у процесі вивчення англійської мови/ І.П. Тригуб // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. — 2014. — №10. — С. 74–77.
3. Вовк О.І. Формування англійської граматичної компетенції у майбутніх вчителів в умовах інтенсивного навчання. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. — К: 2008. — С. 8.
4. Блог Кузьменко Яни : [Електронний ресурс] // http://kuzmenkojana.blogspot.com/2018/11/blog-post_28.html (Дата звернення: 15.08.2019).
5. Іноземні мови. 2011. №1. — Режим доступу: [file:///C:/Users/User/Downloads/im_2011_1_3%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/im_2011_1_3%20(2).pdf) (Дата звернення 15.08.2019).

Н.М. Марко,
студент Інституту іноземних мов
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
науковий керівник: **Г.Ю. Дучимінська,**
кандидат філологічних наук, доцент,
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню стану розвитку англійської фразеології на сьогоднішній день та основних напрямів, в яких відбуваються дослідження. Проаналізовано найбільш поширені вектори фразеологічних досліджень у публікаціях останніх років.

Ключові слова: сучасна фразеологія, англійська фразеологія, фразеологічна одиниця, напрямок фразеологічних досліджень.

Постановка проблеми. Оскільки фразеологія виникла порівняно нещодавно, важливо окреслити та проаналізувати основні напрями її розвитку та перспективи подальших досліджень.

Стан дослідження. На даний момент фразеологія — це самостійна дисципліна зі своїми предметами та напрямками досліджень, хоча ще століття тому фразеологічні одиниці досліджувались у межах граматики, лексикографії чи історії мови. Сьогодні актуальні питання та напрями фразеології, зокрема англійської, досліджуються переважно науковцями з Росії та України, хоча, не можемо заперечити, що останніми роками лінгвісти з англомовних країн теж активізують свої дослідження у цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Фразеологія (від грец. *phrasis* «вираз» та *logos* «наука») — наука досить молода. Зародилась вона ще на початку ХХ століття. Тривалий час фразеологія вважалась розділом лексикології. Завдяки французькому вченому Ш. Баллі, який і ввів поняття «фразеологізм», фразеологія починає своє самостійне існування як наука.

Значні відкриття, зокрема в області англійської фразеології, були зроблені насамперед такими російськими вченими, як В.В. Виноградов, А.В. Кунін, І.В. Арнольд О.І. Смирницький, О.О. Шахматова, Н.Н. Амосова, М.М. Шанський, І.Р. Гальперін, Ф.Ф. Фортунатов, Қ.М. Ряшенцева, Н.Ф. Клименко. Серед іноземних дослідників відомими є Ш. Баллі, Франсуа де Сосюр, Дж. Ірл, Л.П. Сміт.

Сьогодні фразеологія — це наука із чіткими правилами та методами досліджень. Дослідник М.Ю. Яцьків у своїй праці «Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень» твердить, що дослідження сучасної фразеології сконцентровані на таких напрямках:

- синхронія та діяхронія;
- термінологія;
- системні зв'язки фразеологічних одиниць;
- механізми утворення фразеологічних одиниць (на основі типологічних та генетичних паралелей) [6, с. 259].

Мовознавці Т.Н. Федуленкова та І.В. Бечина у своєму дослідженні під назвою «Современные направления в изучении фразеологии» також виділяють напрями та предмети, на яких сконцентровані дослідження сучасної фразеології. Зупинимось детальніше на основних напрямках та розглянемо публікації останніх років на відповідну тематику.

Одним з векторів дослідження сучасної фразеології, який виділений Т.Н. Федуленковою та І.В. Бечиною є *національно-культурні особливості фразеологічних одиниць* [5, с. 203].

Тему відображення національної культури у фразеології досліджувала мовознавець Е.Л. Котова у праці «Английские фразеологические единицы с национально-культурной составляющей». Вчена погоджується [3, с. 200] з Е.М. Верещагиним та В.Г. Костомаровим на тему того, що національно-культурна цінність фразеологізмів має три складові¹:

1. Фразеологічні одиниці відображають культуру певної нації комплексно, а не за допомогою окремих їх складових. Такі фразеологічні одиниці не мають іншомовних відповідників, однак відображають культуру та дещо направлені архаїчно. Найперше ці ФО відображають традиції певного народу, напр. *Baker's dozen* — чортова дюжина (пов'язано з 13 замість 12 хлібів, які торговці отримували від пекарів), чи *good vine needs no bush* — хороший товар вихваляє себе сам (в давнину гілки плюща на будівлі означали, що в продажі є вино).

2. Окремі елементи ФО можуть відображати особливості національної культури, напр. *a gentleman's agreement* — усна домовленість, *one last penny* — останні гроші, *not budge an inch* — не поступитись ні в чому.

3. Вільні словосполучення, які можна назвати *прототипами* фразеологічних одиниць, також описують особливості культури, напр. *have a green thumb* — хороший садівник, *cakes and ale* — задоволення.

Прототип ФО можуть відображати [3, с. 201–202]:

1) факти та історичні події — *as well be hanged for a sheep as a lamb* — якщо доля бути повішеним за вівцю, то чому б не вкрасти і ягня, *meet one's Waterloo* — зазнати остаточної поразки;

2) вірування та передання — *have kissed the Blarney stone* — бути блюзніром;

3) народні традиції чи свята — *to wear one's heart on one's sleeve* — показувати почуття;

4) народну творчість — *sing for one's supper* (з пісні XVIII ст) — відплатити борги;

5) систему англійських мір — *by inches* — помалу, *make a pint measure hold a quart* — зробити неможливе;

6) спортивні, дитячі, азартні ігри — *no great shakes* — не дуже добре, *fast and loose* — вести подвійну гру, *snakes and ladders* — злети та падіння;

¹ Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, рече-поведенческих тактик и сапиентемы / под ред. и с послесловием академика Ю.С. Степанова. - М.: Индрик, 2005. — 1040 с.

7) реалії сучасного життя — *thumb a ride* — пересуватись автостопом, *read the Riot Act* — розпустити натовп.

Ще одним з напрямів дослідження сучасної фразеології, який виділений Т.Н. Федуленковою та І.В. Бечиною, є *питання перекладу фразеологізмів* [5, с. 203]. Ця тема, наприклад, досліджувалась мовознавцем В.М. Смаглій у праці «Аналіз особливостей англійських фразеологізмів та їхнього перекладу».

В.М. Смаглій зазначає [4, с. 76], що при перекладі фразеологізму важливо знайти еквівалент у мові, якою перекладаємо, при цьому зберігши стилістичне забарвлення ФО. Якщо такий еквівалент відсутній, потрібно шукати фразеологізм, який максимально наближений за значенням. Перекладач також повинен вміти відновити фразеологічну одиницю після «авторської трансформації», як от внесення у ФО нових компонентів.

В.М. Смаглій також виділяє такі види перекладу фразеологізмів [4, с. 76—77]:

- еквівалентний, тобто коли поняття є еквівалентними в обох мовах;
- аналог, тобто коли зміст двох фразеологізмів однаковий, однак образна основа — різна;
- описовий переклад, тобто передання змісту ФО однієї мови за допомогою вільного словосполучення іншої; застосовується за відсутності еквівалентів чи аналогів;
- антонімічний переклад;
- калькування — застосовується для виділення образної основи чи коли неможливо здійснити переклад іншим способом;
- комбінований переклад.

Однією із проблем, з якою може стикнутись перекладач, як зазначив В.М. Смаглій, є національно-культурні відмінності між подібними фразеологізмами двох мов [4, с. 77]. ФО можуть мати різну стилістичну забарвленість навіть коли зміст однаковий. Наприклад, англійський вираз *when queen Ann was alive* (1) у давні часи 2) при дворі королеви Анни) неможливо перекласти якимось українським фразеологізмом без втрати національно-культурних рис (напр. за царя Гороха), бо він не пов'язаний з ознаками того часу в початковому тексті.

Наступним напрямом, у якому здійснюються дослідження сучасної фразеології і який виділений Т.Н. Федуленковою та І.В. Бечиною у вищезгаданій праці, є лінгводидактичне питання фразеологічних одиниць [5, с. 203]. Тему методики навчання фразеологічних одиниць англійської мови досліджували, наприклад, вчені А.П. Василевич та Л.К. Попова у своїй праці «К вопросу о методике обучения фразеологическим единицам английского языка».

За твердженням А.П. Василевич та Л.К. Попової [1, с. 110], під час формування лексичної компетенції у студентів чи учнів, що вивчають англійську мову, варто збагачувати їх словниковий запас і сталими виразами. Використання ідіом свідчить про високий рівень володіння мовою. Складність, з якою стикається викладач чи вчитель, є пояснення значення ідіоми. У деяких випадках у студентів не виникає труднощів — *wouldn't hurt a fly* («мухи не образить»), *to praise to the skies* («вихвалити до небес»), *to have a head on one's shoulders* («мати голову на плечах»), *to be on pins and needles* («бути як на голках»). Однак, в більшості

випадків, значення фразеологізмів можна визначити лише за допомогою фразеологічних словників. Складність їх перекладу зумовлена такими факторами:

- переосмислення значення окремих компонентів ФО;
- незнання етимології ФО;
- наявність застарілих та маловживаних слів у складі ФО.

Вчені притримуються думки, що механічне заучування фразеологічних одиниць учнями є малоефективне [1, с. 112]. Замість такої методики вони пропонують інший підхід — «живе обговорення нових фразеологічних одиниць». Робота виглядає наступним чином: студентам представляють нову фразеологічну одиницю — студентам дається буквальний її переклад — студенти дискутують та пропонують свої версії перекладу; відбувається лінгвістичний аналіз, викладач пропонує заздалегідь підготовлений варіант перекладу — студенти згадують відповідник у своїй рідній мові. Ці етапи можна зобразити в таблиці на прикладі декількох англійських ФО:

Англійський фразеологізм	Дослівний переклад	Значення ФО	Український відповідник
<i>Plain sailing</i>	Легке плавання	Легкий шлях	Все йде, як по маслу
<i>Cut one's own throat</i>	Перерізати собі горло	Шкодити собі	Не плюй в криницю, з якої питимеш воду
<i>Sleep like a log</i>	Спати як колода	Міцно спати	Спати як убитий

Ще одним, досить розвинутим напрямом досліджень сучасної фразеології, виділеним у статті Т.Н. Федуленкової та І.В. Бечини, є *порівняльне вивчення фразеологічних одиниць різних мов* [5, с. 204]. На цю тему існує велика кількість праць на матеріалі зіставлення найрізноманітніших мов світу. Розглянемо, для прикладу, працю Ю.А. Глебова «Семантизація колороніма *синій* в англійських та українських фразеологізмах: особливості перекладу». При порівнянні фразеологічних одиниць англійської та української мов з компонентом *blue/синій*, вчена висвітлює такі аспекти [2, с. 150]:

1) в англійській мові лексема *blue* може використовуватись для вираження смутку (напр. *the blue devils* — смуток, *to look blue* — виглядати пригнічено, *to have the blues* — бути в поганому настрої), в українській смуток асоціюється з чорним чи сірим кольором;

2) для позначення фізичного стану, в англійській мові існують фразеологізми *to drink till all's blue* (допитись до білої гарячки), *the blue devils* (біла гарячка); в українській мові колороніми «білий» та «зелений» використовуються для позначення алкогольного сп'яніння;

3) для позначення якостей особистості в англійській мові є такі ФО: *true blue* (вірна людина), *blue stocking* (вчена жінка);

4) для позначення справ людини в англійській мові є такі ФО: *things look blue* (справи йдуть погано);

5) для позначення страху в англійській мові є такі ФО: *blue funk*, *blue fear* (страх, паніка);

6) для позначення роду занять в англійській мові є такі ФО: *blue coat* (моряк), *bluebottle* (поліцейський), *blue collar* (блакитний комірць).

Для позначення вищезгаданих аспектів буття колоронім «синій» в українській мові не використовується.

Серед інших напрямів дослідження сучасної фразеології дослідниці Т.Н. Федуленкова та І.В. Бечина виділяють також такі [5, с. 203]:

- укладання фразеологічних словників;
- морфолого-граматичні якості ФО;
- значення фразеологічних одиниць;
- структурні типи фразеологічних одиниць;
- фразеологічна номінація;
- фразеологія діалектів;
- специфіка зв'язку ФО з їх компонентами та складними словами;
- шляхи формування та джерела фразеологічних одиниць;
- фразеологія та субкультура та ін.

Висновки. Отже, фразеологізми детально досліджуються сучасними мовознавцями. Сьогодні є конкретні предмети та напрями, за якими здійснюються дослідження. Варто сказати, що цей спектр напрямів розкритий не повністю, не достатньо дослідженими залишаються такі питання, як фразеологія діалектів, фразеологія та субкультура та ін. Варто також приділити увагу темі шляхів формування фразеологічних одиниць, а також методиці навчання їх у школах та університетах.

Список використаних джерел

1. Василевич А.П., Попова Л.К. К вопросу о методике обучения фразеологическим единицам английского языка // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Педагогика. 2018. № 3. С. 108–116.
2. Глєбова Ю. Семантизація колороніма синій в англійських та українських фразеологізмах: особливості перекладу / Ю. Глєбова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 9. Сучасні тенденції розвитку мов. — 2009. — № 4. — С. 149-153.
3. Котова Элеонора Леонидовна. «Английские фразеологические единицы с национально-культурной составляющей» Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина, vol. 1, no. 3, 2014, pp. 200-205.
4. Смаглій, В. М. «Аналіз особливостей англійських фразеологізмів і їхнього перекладу». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія* 17 (2) (2015): 76-78.
5. Федуленкова Татьяна Николаевна, Бечина Инна Владимировна. Современные направления в изучении фразеологии // Известия БГУ. 2011. №3, С. 203–206.
6. Яцьків М. Ю. Здобутки сучасної української фразеології у контексті новітніх парадигм лінгвістичних досліджень / М. Ю. Яцьків // Міжнародний науковий вісник. — 2014. — Вип. 8 (27). — С. 253–262.

Г.В. Мельник,

аспірантка кафедри української мови Університету Марії Кюрі-Склядовської,
м. Люблін, Польща

СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СЕРЕДНЬОПОЛЬСЬКОМУ ПЕРІОДІ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню процесу становлення польської математичної термінології в середньопольському періоді, який охоплює період від другої половини XVI століття до першої половини XVIII століття. В статті розглянуто роботи таких авторів польських математичних текстів як: Ян Олександр Горчин, Юзеф Наронський, Станіслав Сольський, Кшиштоф Мірошевський та Анджей Максиміліан Фредра, представлено термінологію кожного із авторів та простежено тенденції в розвитку математичної термінології загалом. Також приділено увагу порівнянню робіт представлених авторів з роботами із давньопольського періоду, вказано на спільні та відмінні риси.

Ключові слова: історія математичної термінології, середньопольський період, математична термінологія, польська математична термінологія, історія математики, польська термінологія.

Постановка проблеми. Чим рік, тим тісніші стають українсько-польські економічні відносини. Це не може мати вплив і на інші сфери суспільного життя. Дуже часто молодь вирішує здобувати вищу освіту за кордоном, зокрема в Польщі. Сьогодні відчувається брак достатньої кількості українсько-польських термінологічних словників. Наявність такого типу лексикографічних праць допомагає студентам швидше вдосконалити загальну мову та засвоїти мову спеціального призначення.

Польська математична термінологія дуже відрізняється від української, оскільки більшість термінів питома польські. В українській мові велика частина це терміни запозичені з латинської чи грецької мов. Дослідження становлення польської математичної термінології потрібне, аби краще зрозуміти процеси, які відбувались протягом усього періоду творення термінології, а також рішення, які приймалися термінологами та практиками.

Отримані дані будуть корисні при порівняльній характеристиці становлення польської та української математичної термінології. Ця інформація в свою чергу знадобиться при укладанні термінологічного словника.

Стан дослідження. Найбільший вклад в дослідження історії розвитку та становлення польської математичної термінології зробили такі вчені як: Мечислав Бонк та Єжи Біневіч.

Метою цієї статті є висвітлення процесу становлення польської математичної термінології в середньопольському періоді.

Виклад основного матеріалу. Становлення польської математичної термінології можна поділити на три періоди: давньопольський, середньопольський та новопольський. Декілька слів про становлення польської математичної термінології в давньопольському періоді було уже сказано авторкою в іншій статті [1]. В цій же статті приділимо основну увагу процесу формування польської

математичної термінології в середньопольському періоді, який припадає на другу половину XVI століття — першу половину XVIII століття [2, с. 107].

Загалом перша половина XVII століття не характеризується інтенсифікацією робіт над творенням математичної термінології. В цьому часі був виданий лише один математичний підручник польською мовою. Автором підручника з арифметики був Ян Олександр Горчин.

Підручник Горчина подібний до математичних підручників із давньопольського періоду, однак є й відмінності між цими роботами. Ян Горчин, так як і його попередники, використовує запозичення на позначення математичних термінів. Відмінність полягає в тому, що автор послідовний у вживанні пропонованих термінів. Якщо при першій згадці запозичений термін вживається разом із польським дублетом, то в дальшій частині вживається переважно лише польський термін. Звичайно ж в підручнику можна знайти і дієслова, які утворені від запозичених термінів, а не питоми польських. Так наприклад, у Горчина функціонує термін *subtrakcja* та *odejmowanie*, однак він пропонує вживання терміну *subtrahować* на позначення дії віднімання замість *odejmować*. Варто також додати, що в деяких випадках, наприклад *abbreviacja* — *skracać*, автор при першій згадці про них подає і запозичений, і польський термін, але в подальшій частині роботи використовує лише польський термін, а в інших — використовує лише питоми польські математичні терміни, не згадуючи про запозичені відповідники. Так, наприклад, у підручнику подані польські терміни *licznik* і *namieniacz*, але не згадано про латинські відповідники *nominator* і *denominator* [3, с. 78].

Загалом зміни в математичній термінології були пов'язані зі змінами в польській мові в цілому. Однак, автори математичних робіт не співпрацювали із спеціалістами з галузі мовознавства, тому лексикографічні праці та пропоновані в них неологізми практично не мали ніякого впливу на творення та становлення математичної термінології в першій половині XVII століття.

Важливим періодом в становленні математичної термінології можна вважати другу половину XVII століття. В цей період написано кілька великих робіт з математики польською мовою. До цих робіт зараховують тритомний рукопис Юзефа Наронського, до якого входили розділи з арифметики, геометрії та будівництва, *Geometra Polski* Станіслава Сольського, нотатки Кшиштофа Мєрошевського та *Militarium seu Axiomatum belli* Анджея Максиміліана Фредри.

Головною метою Юзефа Наронського було написання підручника з математики польською мовою, аби ті, хто не володіє латинською чи грецькою мовами на хорошому рівні, могли вивчати математику. Наронський вважав себе практиком, тому в більшій мірі його цікавило практичне застосування математики, а не її теоретичний аспект. Своїм завданням Наронський вважав написання підручника для осіб, які поділяють його погляди, які зацікавлені у вивченні математики і не зацікавлені у вивченні класичних мов.

Звичайно ж Наронський був знайомий із працями своїх попередників, однак саме себе вважав за першого автора, який працював над створенням підручника з математики польською мовою. Наронський вважав, що якщо підручник написаний польською мовою, то й математичні терміни потрібно подавати лише польською

мовою. З його поглядами були згідні не усі сучасники. Серед доводів проти такого підходу Наронського до написання підручників з математики були такі: одна людина, яка займається перекладом, або ж утворенням неологізмів не може вгодити усім науковцям чи практикам; користувачі можуть не зрозуміти нових термінів польською мовою, оскільки раніше використовували лише латинські чи грецькі відповідники; науковці все одно будуть віддавати перевагу запозиченим термінам.

Юзеф Наронський вступає в полеміку з іншими вченими і наводить доводи на підтримку свого підходу щодо написання підручника з математики. Він вважає, що якщо інші народи мають свою математичну термінологію перекладену на національну мову, то чим польська гірша, адже вона має всі можливості до творення неологізмів. Наронський не розуміє, як можна перекладати математичні тексти, але не перекладати терміни, які в них є. Він вважає, що підручник з математики повинен бути перекладений повністю на польську мову. Юзеф Наронський наголошує на тому, що пише підручник не для вчених, які знають латинську та грецьку мови, а для людей, які не знають класичних мов і не мають потреби їх вивчати, їх цікавить лише математика. Таких людей Наронський називає простими користувачами і стверджує, що для них вивчити математику буде набагато легше, якщо користуватимуться підручником написаним польською мовою, оскільки польське слово легше зрозуміють, ніж латинське чи грецьке, яке до цього часу ніколи й не чули [4, с. 69-70].

Наронський перший починає свідомо відокремлювати термінологію від загальної лексики. Він наголошує на необхідності творення математичної термінології польською мовою не лише з метою збереження чистоти мови та підвищення її престижності, але для того, аби в більшій мірі використати інформаційний потенціал, який мають польські терміни порівняно з латинськими чи грецькими.

Юзеф Наронський велику увагу приділяє не лише мовній грамотності пропонувананих термінів, але й забезпеченню якомога кращого перебігу інформаційного процесу. Хоча задум у Наронського був дуже слушним, однак повністю його зреалізувати не вдалося. В результаті автор запропонував свої математичні терміни польською мовою, але, на жаль, вони не набули широкого вжитку.

Наронський подекуди не послідовний. Вживши на початку утворені ним неологізми, в дальшій частині вживає латинські відповідники. Мечислав Бонк зазначає, що це може бути спричинене тим, що утворені неологізми для самого Наронського звучали надто штучно, тому він в дальшій частині свого підручника починає вживати і запозичені терміни. Така непослідовність у вживанні сприяла утворенню кількох синонімів одного терміна. Наприклад на позначення додавання Наронський вживає такі терміни як: *przydawanie*, *zebranie*; на позначення ділення: *divisia*, *dzielenie*, *podzielenie*, *rozdzielenie*; на позначення множення: *multiplicatia*, *potmnozenie*, *rozmnozenie*; на позначення віднімання: *odeymowanie*, *oduięcie*, *oduymowanie*, *subtractia* [4, с. 70].

Свою мету, аби математику могло вивчити якомога більше людей, які не знають класичних мов, Наронський реалізував за допомогою творення термінів, які запозичав із поточної мови. Мотивував свій вибір тим, що слова, які функціонують в поточній мові легкі в запам'ятовуванні і несуть в собі інформаційну складову, яка потрібна для розуміння процесу, явища чи дії, які позначені тим чи іншим терміном.

Якщо потрібних термінів в поточній мові не знаходилося, Наронський творив неологізми, перекладаючи терміни з латинської чи грецької мови. При перекладі автор старався зберегти сенс, який закладений в назві терміна. Таким чином Наронський вводив кілька термінів, які утворювали синонімічну групу і передавали в кращий чи гірший спосіб значення, яке було вміщене в латинський чи грецький термін. Наприклад термін *тангенс* мав такі відповідники в польській мові: *linia spadająca*, *linia tykająca*, *tykający* [4, с. 71]. Характерною ознакою перекладів Наронського було те, що він старався однослівний термін перекласти на польську мову та утворити також однослівний термін. У випадках, коли такий переклад не був можливий, автор перекладав термін на двослівний.

На жаль, пророблену Наронським роботу швидко забули. Однієї із причин, чому запропонована автором термінологія не увійшла до широкого вжитку було те, що робота не була опублікована, відповідно з результатами праці Наронського не мали змоги ознайомитись ті, для кого власне Наронський і писав свій підручник — практики.

Великий вплив на формування та розвиток польської математичної термінології мала тритомова робота Станіслава Сольського *Geometra Polski*. Основною метою написання цієї роботи була підготовка підручника для спеціалістів. Подібні мотиви мав в давньопольському періоді Станіслав Гжепський. Обоє авторів хотіли написати посібники для людей, які прагнули опанувати спеціальність геодезиста. В свою чергу Сольський, як і Наронський хотів зробити вивчення математики доступним для тих, хто не знає класичних мов.

Сольський опрацьовував математичну термінологію та пропонував власні неологізми. В більшості випадків пропоновані ним терміни були запозиченнями з ремісничої термінології. Сольський вважав, що саме такі терміни буде легше зрозуміти простим користувачам, які не мають відповідної освіти і не володіють латинською і грецькою мовами.

Звичайно ж Станіслава Сольського критикували за його орієнтацію лише на практиків. В роботі *Geometra Polski* автор міг подавати теорему, але опускати її доведення [4, с. 73].

Ще однією роботою Сольського був *Architekt Polski*, який подібно до *Geometry Polskiego* містив математичну термінологію запозичену з ремісничої термінології. Основними користувачами підручника *Architekt Polski* повинні були бути практики, в більшості випадків це були ремісники. Станіслав Сольський в цій роботі використовує ту ж термінологію, що й в *Architekcie Polskim*, це може свідчити про його послідовність у вживанні запропонованих термінів.

Варто додати, що Сольський поруч із запропонованими питомо польськими термінами, наприклад: *czworobok*, *czterokąt*, *czwartak*, *kąt*, *węgiel*, *walec*, вживав і латинські чи грецькі терміни, наприклад: *linia dyagonalna*, *kubus*, *liczba płaska*,

trapezium, multiplikacja (латинські), *hiperbola, rhomboides, piramida, geometria* (грецькі) та інші [3, с. 79-80]. Таким чином він знайомив читачів із національною та інтернаціональною термінологією.

Ще одним практиком, який працював над формуванням польської математичної термінології був Кшиштоф Мірошевський. Його нотатки з геометрії не були опубліковані, але збереглись рукописи. Мірошевський був прихильником вживання питома польських математичних термінів. В своїй роботі він використовував такі терміни як: *czwororóg, kąt, trzyróg* та інші.

Роботи Мірошевського та інших авторів підручників XVII століття об'єднувало те, що усі автори не були послідовними, вони використовували поруч з питома польськими математичними термінами їхні дублети грецького чи латинського походження. Так, наприклад, у Мірошевського можна зустріти польський термін *równoległy* та запозичений дублет *paralleliczny*. Спостерігається також і синонімія серед питома польських термінів: *wielobok — wielokąt*.

Анджею Максиміліану Фредрі вдалось опублікувати свої роботи, але найбільш ймовірно через те, що вони були присвячені військовій справі. Його робота не була суто математичною. Основний текст був написаний латинською мовою. Кілька сторінок цієї праці виділено під словничок математичних термінів. В кінці роботи також подається кілька питома польських математичних термінів.

Загалом математична термінологія заміщена в роботі Анджея Максиміліана Фредри *Militarium seu Axiomatum belli* подібна до термінології, яку використовували і його попередники. Фредра не є послідовним у вживанні пропонованих термінів. Так само, як і інші автори вживає поруч із питома польськими термінами запозичені дублети. В його термінології наявна велика кількість синонімів: *trójwęgiel — trzykąt, ostrokąt — ostowęgiel — zwartokąt, kąt rozwarty — płaskowęgiel — węgiel tępy, koło — kolistość — kołotok* [4, с. 75]. З іншої сторони така велика кількість пропонованих Фредрою термінів може свідчити про пошук найкращого математичного терміна, який би відповідав вимогам, які ставляться термінам та був би прийнятий математиками та практикаками, як найбільш відповідний.

Висновки. Проаналізований матеріал дає змогу стверджувати, що роботи авторства Яна Олександра Горчина, Юзефа Наронського, Станіслава Сольського, Кшиштофа Мірошевського та Анджея Максиміліана Фредри відрізняються від робіт авторів із давньопольського періоду: Томаша Клоса, Бернарда Воевудки та Станіслава Гжепського.

На відмінну від авторів робіт з XVI століття, працям авторів середньопольського періоду притаманне прагнення до виокремлення термінології від загальної лексики. Для робіт Клоса, Воевудки та Гжепського не характерне виокремлення термінології, як окремої лексичної групи. Також в їхніх роботах немає згадок про принципи творення термінів. Такі принципи з'являються в роботах Юзефа Наронського та Станіслава Сольського. Це свідчить про те, що ці автори прекрасно розуміли, що термінологія відрізняється від слів загальної лексики, тому потрібно виробити окремий підхід до її творення. Автори праць із середньопольського періоду намагаються перекладати латинські та грецькі терміни

так, аби зберегти сенс в назві того чи іншого явища, процесу чи дії. Основним доводом на необхідність вживання питома польських термінів є переконання, що польські терміни набагато легше запам'ятати тим, які не знають класичних мов. Свої роботи кожен автор адресує передусім практикам, людям, які математика потрібна не в наукових цілях, а в практичних — для виконання своїх професійних обов'язків.

Вводити питома польські терміни в обіг було дуже важко, оскільки запозичені з латинської чи грецької мови терміни були вже досить добре закорінені в мовленні та набули широкого вжитку. Іншою причиною, чому питома польські терміни входили у вжиток досить повільно, було те, що науковці загалом були проти заміни латинських чи грецьких математичних термінів. Вони вважали, що навіть, якщо практики почнуть послуговуватись питома польською математичною термінологією, то науковці все одно будуть використовувати в своїх роботах класичні мови.

Автори середньопольського періоду розуміли, що процес переходу від вживання запозичених термінів до питома польських не буде легким. Вони й самі в своїх роботах часто вживали поперемінно польські та латинські чи грецькі терміни. Дуже часто вживання запозичених термінів було потрібне, аби познайомити читача з пропонованим терміном польською мовою. Деякі автори подавали навіть кілька варіантів того самого терміну. Звичайно ж тут можна говорити про їхню непослідовність у вживанні пропонованих термінів, однак потрібно розуміти ситуацію і умови в яких автори працювали. З однієї сторони супротив деяких науковців, з іншої сторони затребування від практиків. Загалом введення кількох слів на позначення одного того самого терміна вважається цілком виправданим в період формування термінології. Автору дуже важко запропонувати лише один термін, який би подобався всім, і який би відповідав вимогам, які ставляться перед термінами.

Варто зазначити, що в цей період лише починають працювати над принципами творення наукових термінів, тому потрібно досить обережно критикувати проби авторів над створенням термінів. На жаль, через відсутність унормованих правил щодо творення термінів, деякі із запропонованих не виконували основної функції, яку повинні виконувати усі терміни, тобто бути однозначними. В зв'язку з цим, багато питома польських термінів не прижились, але через велику кількість синонімів деякі з них вже ж таки ввійшли в обіг.

Підсумовуючи, варто додати, що дослідження процесу формування та розвитку польської математичної термінології дасть змогу краще зрозуміти процеси, які відбувались в кожному із періодів та буде корисне при порівняльній характеристиці процесу становлення та розвитку української математичної термінології.

Вважається за доцільне продовжити дослідження та проаналізувати роботи польських авторів математичних робіт із новопольського періоду. Після проведеного аналізу можна буде розпочати роботу над порівняльним аналізом формування та розвитку української та польської математичної термінології.

Список використаних джерел

1. Мельник Г. В., Становлення польської математичної термінології в давньопольському періоді. *Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftlichen Studien*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 23 серпня 2019 р. Відень, 2019. С. 67–71.
2. Walczak B., *Zarys dziejów języka polskiego*. Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW, 1995. 272 s.
3. Biniewicz J. *Kształtowanie się polskiego języka nauk matematyczno-przyrodniczych*. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002. 321 s.
4. Bąk M., *Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych*. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984. 187 s.

УДК 811.162.1

Г.В. Мельник,

аспірантка кафедри української мови Університету Марії Кюрі-Складовської,
м. Люблін, Польща

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НОВОПОЛЬСЬКОМУ ПЕРІОДІ

Анотація. В статті приділено увагу процесу становлення та розвитку польської математичної термінології в новопольському періоді, який тривав від другої половини XVIII-ого століття до 1939 року. До розгляду брались роботи Міхала Качвінського, Юзефа Торжевського, Патриція Скарадкевича, Ігнатія Бистрицького, Юзефа Маркворта (Marquart), Марчіна Почобута, Алойзія Чарноцького, Шимона Більського, Анджея Гавронського та напрацювання Комісії народної освіти (Komisja Edukacji Narodowej). Проаналізовані роботи дали можливість виокремити характерні особливості формування та розвитку польської математичної термінології в новопольському періоді. Проведено порівняльний аналіз із роботами з середньопольського та давньопольського періоду. Звернено увагу на тенденцію змін пропонованих термінів, виділено характерні особливості термінології кожного із аналізованих авторів новопольського періоду.

Ключові слова: новопольський період, історія математики, становлення математичної термінології, розвиток математичної термінології, польська математична термінологія, польська термінологія, термінологія точних наук.

Постановка проблеми. В зв'язку із щораз більшою співпрацею між Україною та Польщею, виникає потреба в збільшенні кількості різноманітних словників, зокрема галузевих. На українському та польському видавничому ринку сильно відчувається недостатня кількість лексикографічних робіт. Хоча в останні роки вийшло друком кілька термінологічних словників з різних галузей знань, їхня кількість все ж залишається надто малою, аби заспокоїти потреби користувачів.

Попередній термінографічний аналіз галузевих словників дозволив виявити брак лексикографічних робіт, які б містили математичну термінологію. Авторка цієї статті своєю метою вбачає опрацювання української та польської математичної термінології та уложення українсько-польського словника математичних термінів. Аби краще зрозуміти процес формування та розвитку термінології, необхідно проаналізувати матеріал, який присвячений цій тематиці. Отриманий результат дозволить якнайкращим чином опрацювати математичну термінологію української та польської мови і відповідно, належним чином укласти галузевий словник.

Найбільшу потребу саме в словнику математичних термінів відчують українські студенти польських вищих навчальних закладів. Польська математична термінологія відрізняється від української, оскільки в ній присутня більша кількість питомих польських термінів, ніж в українській питомих українських. Характерною ознакою української математичної термінології є наявність великої кількості в порівнянні до польської запозичених термінів.

Аналіз процесу формування та розвитку польської математичної термінології дозволить отримати результати, які в подальшому можна буде порівняти із даними, отриманими в результаті аналізу процесу формування та розвитку української математичної термінології. Отримана таким чином інформація допоможе краще зрозуміти процеси, які відбувались в відповідних мовах, а також виділити спільні та відмінні ознаки.

В зв'язку з цим, актуальною видається потреба в аналізі математичних робіт, які написані в новопольському періоді.

Стан дослідження. Велику увагу в своїх роботах формуванню та розвитку польської математичної термінології приділяли Мечислав Бонк, Єжи Біневіч, Марек Кордос, Вітольд Венслав та інші.

Метою цієї статті є характеристика процесу становлення та розвитку польської математичної термінології в новопольському періоді.

Виклад основного матеріалу. Процес становлення та розвитку польської математичної термінології можна поділити на три періоди. Перший період називають давньопольським і він тривав від другої половини XII-ого століття до першої половини XVI-ого століття. Другий період дістав назву середньопольського і охоплює другу половину XVI-ого століття та першу половину XVIII-ого століття. Третій період це новопольський період. Він тривав від другої половини XVIII-ого століття до 1939 року [1, с. 55, 107, 181].

Аналіз робіт давньопольського періоду було уже висвітлено авторкою в іншій статті [2], також було проведено аналіз польських математичних робіт середньопольського періоду. В цій же статті звернемо увагу на математичні роботи написані польською мовою в новопольському періоді.

На жаль, перша половина XVIII-ого століття не принесла позитивних змін в формування польської математичної термінології. В цьому періоді не було, ані опрацьовано, ані видано жодної математичної роботи. Ситуація поліпшується в другій половині XVIII-ого століття. Це дуже важливий етап для польської математичної термінології, адже вже до кінця століття вона буде практично сформована.

Загалом праці написані в XVIII-му столітті можна поділити на три групи, беручи за головний критерій поділу термінологію, яка в цих роботах використовувалась. Першу групу утворюватимуть підручники з арифметики, які писались для широкого кола зацікавлених осіб, і в яких використовувалась латинська термінологія. Друга група складалась із підручників для пореформених піарських шкіл. В цих підручниках використовувалась, як латинська, так і польська термінологія. До третьої групи зараховуємо підручники Комісії народної освіти [3, с. 76].

До робіт першої групи можемо зарахувати підручник Міхала Качвінського *Arytmetyka*. Під час написання цього підручника Качвінським керували подібні цілі, що й авторами підручників XVI-ого та інколи цілі авторів підручників із XVII-ого століття. Автор *Arytmetyki* своєю метою вважав створення такого підручника, який би був корисний для практиків — людей, яким потрібні були елементарні знання математики, аби могли виконувати свої професійні обов'язки.

Творячи польські математичні терміни, Качвінський наслідує авторів робіт з XVI-ого століття і не бере під увагу досвід авторів XVII-ого століття. Він використовує лише латинські терміни, додаючи польські терміни взяті із поточної мови, і не бачить потреби в творенні власних неологізмів. Традиція вживання латинських чи грецьких математичних термінів була настільки вкоріненою, що автор не бачив потреби вводити в обіг нову, перекладену на польську мову лексику. В підручнику Міхала Качвінського можна знайти польські терміни, але вони не чисельні і подані в основному лише в назвах розділів підручника.

Характерною особливістю термінології Качвінського було те, що хоч він і використовував латинські назви на позначення математичних термінів, то однак, вживав суфікси притаманні польській флексії, наприклад: *addacya*. Автор *Arytmetyki* не завжди подавав польський відповідник нового латинського терміна, який вводив в текст. А терміни, які Томаш Клос та Бернард Воевудка вживали лише польською мовою Міхал Качвінський подавав латинською. Наприклад, *чисельник* та *знаменник* у нього функціонували, як *numerator* та *denominator*, однак, дефініція була подана польською мовою.

Автором підручника *Rachmistrz Polski* призначеного для широкого кола зацікавлених осіб був Юзеф Торжевський. Швидше за все, роботи попередників не були відомі авторові *Rachmistrza Polskiego*, оскільки Торжевський вважає себе автором першого підручника з математики написаного польською мовою. Вживання латинської мови в цій галузі знань було настільки природнім, що автор в передмові мусив навіть пояснювати чому вирішив написати свій підручник польською.

Як і деякі попередники, Юзеф Торжевський своєю аудиторією бачить практиків, які не знають латинської, але потребують знань з математики. Підручник *Rachmistrz Polski* хоч і написаний польською мовою, то, однак, не містить дуже велику кількість питомих польських термінів. Торжевський будував свою термінологію за таким принципом: якщо в польській науковій термінології вкоренились терміни запозичені з латинської мови, то немає потреби творити польські неологізми, оскільки ті терміни, які функціонують в математичній термінології прекрасно справляються зі своєю комунікаційною функцією [4, с. 81].

Автори згаданих підручників були орієнтовані на практиків, тому в не великій мірі звертали увагу на термінологічну правильність пропонованих термінів. Їхньою головною метою було в якомога простіший спосіб донести математичні відомості до читачів.

До другої групи підручників, які функціонували в новопольському періоді відносять підручники авторства Патриція Скарадкевича. На відміну від своїх попередників, цільовою аудиторією вважав учнів пореформених піарських шкіл.

Arytmetyka Скарадкевича була видана друком в 1766 році. Пізніше підручник перевидавався, незважаючи на нарікання вчителів. Патрицій Скарадкевич сам працював вчителем, тому добре розумів, які вимоги повинен виконувати підручник з математики для школи. Автор *Arytmetyki* розумів, що подавати матеріал потрібно в якомога доступніше, що варто дуже обережно використовувати пропоновані неологізми та бути максимально точним при поясненні матеріалу. Оскільки латинська математична термінологія вживалась на загал, Скарадкевич, щоб уникнути непорозумінь, біля питомо польських термінів подавав і латинські варіанти.

Патрицій Скарадкевич проробив досить велику роботу. Він ввів в обіг такі математичні терміни як: *zero, mianownik, liczba całkowita, dodanie, odciąganie, liczba dzielna, dzielnik, wieloraz* та інші [3, с. 79]. Звичайно ж він розумів, що утвердження нових термінів в математичній термінології не буде можливе, якщо інші науковці та практики не почнуть користуватись ними, а це відповідно потребує певного проміжку часу. Також Скарадкевич розумів, що одна людина не може створити ідеальну термінологію, тому пропонував іншим науковцям вносити свої пропозиції щодо запропонованих ним термінів.

В 1774 році Скарадкевич публікує свій черговий підручник *Geometria*. Так само, як і попередні підручники цей призначений для учнів шкіл. До моменту видання *Geometrii* правила творення термінів жодним чином не змінились. Скарадкевич намагається взяти у своїх попередників з XVIII-ого століття лише найкращі на його думку терміни. Ті, які здаються йому менш вдалим творить сам, наприклад: *cięciwa, łuk, okrąg, półokrąg, równoległe, trójkąt* та інші [3, с. 80].

Патрицій Скарадкевич в своїх підручниках намагався використовувати питомо польські математичні терміни, однак, якщо вдалим термінів йому не вдавалось знайти у попередників або створити самому, він використовував запозичення. Деякі вчені намагались замінити ці латинські чи грецькі терміни на польські, навіть якщо запропоновані терміни звучали штучно.

Серед прихильників такого підходу був Ігнатій Бистрицький. Він намагався перекладати на польську мову практично всі математичні терміни, навіть ті найелементарніші. Тому серед термінології запропонованої Бистрицьким можна зустріти такі терміни як: *wszechmierstwo* на позначення терміну *математика*, *miernictwo* на позначення *геометрії*, *polmierstwo* на позначення *планіметрії* та *bryłmierstwo* на позначення *стереометрії*.

Варто зазначити, що Ігнатій Бистрицький був послідовний у вживанні пропонованих термінів. Деякі з них були дуже вдалі і дійшли до наших часів практично без змін, наприклад: *prostokąt, pięciokąt, sześciokąt, równoboczny, ostrokątny, rozwartokątny, prostokątny* та інші [3, с. 81].

Менш радикальним в своїх поглядах, хоча також поділяв ідею щодо необхідності перекладу запозичених термінів на польську мову, був Юзеф Маркворт. Він був автором підручника *Nauka Matematyczna* для піарських шкіл. Маркворт пропонує власні неологізми на позначення математичних термінів, але говорить про те, що їх потрібно обговорити з ширшим колом науковців і практиків. Цим він дуже подібний до Патриція Скарадкевича, який мислив подібно. Але на

відмінну від нього Маркворт досить вільно ставиться до послідовності у вживанні пропонованих термінів. Він подає кілька варіантів назв того самого терміна, тому в підручнику *Nauka Matematyczna* можна зустріти багато синонімів: *kwadrat* — *czworogran* — *równościennik*, *prostokąt* — *czworościan prostokątny* — *rectangulum*, *sześciogran* — *sześcienokąt* — *cubus* та інші [3, с. 82].

Діаметрально протилежні погляди мав Марчін Почобут, який вважав, що польську математичну термінологію потрібно творити на основі грецької та латинської лексики. На його думку вивчити новий математичний термін не буде важко, якщо вчити його разом із дефініцією. В такому випадку немає значення, чи термін запозичений, чи питома польський, оскільки дефініція і так подається польською мовою.

В більшій мірі латинську термінологію, ніж польську використовував Алойзій Чарноцький. В своєму підручнику він подає при першій згадці терміна польський відповідник, однак в дальших частинах вживає лише латинські терміни.

Подібну термінологію використовував і Шимон Більський. В підручнику з арифметики він використовує латинські терміни і лише при першій згадці подає польський дублет. Те, що відрізняє Шимона Більського від Алойзія Чарноцького то це те, що пропоновані ними польські відповідники математичних термінів відрізнялись. Так, наприклад, операнди множення та результат у Більського це *liczba rozmnożona*, *rozmnożyciel*, *produkt*, а у Чарноцького — *liczba mnożna*, *liczba mnożąca*, *produkt*.

До третьої групи в новопольському періоді зараховуємо підручники Комісії народної освіти. Саме видання цієї комісії відіграли важливу роль у процесі формування польської математичної термінології.

Основною причиною, чому пропоновані польські математичні терміни не набували загального вжитку вважається відсутність норм, яким повинні були відповідати такі терміни. На жаль, ніхто до цього часу не запропонував список правил, яких повинні дотримуватись автори при творенні власних неологізмів. За створення такого списку взялася Комісія народної освіти.

Першим кроком було утворення Товариства з питань елементарних підручників (*Towarzystwo Ksiąg Elementarnych*) при Комісії народної освіти. Наступним кроком було оголошення Товариством конкурсу на найкращі підручники. Головними вимогами до таких підручників було написання тексту польською мовою та використання по можливості лише польських термінів, але якщо немає можливості дібрати адекватну питома польську назву, то дозволялось використовувати запозичення з латинської чи грецької мови. Критерій щодо польської мови написання не стосувався іноземців. Товариство з питань елементарних підручників переклало оголошення про конкурс на латинську та французьку мову і розіслало його у відповідні наукові інституції.

На конкурс було зголошено одинадцять робіт. Перше місце отримали підручники написані французькою мовою авторства женевського математика Сімона Люльє (*Simon L'Huillier*) [3, с. 86]. Переклад підручників з арифметики, геометрії та алгебри Товариство з питань елементарних підручників доручило

Анджею Гавронському. Після закінчення перекладу підручники були видані в 1778 році, 1781 році та в 1782 році відповідно.

Анджею Гавронському вдалось дуже вдало перекласти термінологію, яка містилась в відповідних підручниках. Він користувався здобутками своїх попередників, а також творив власні неологізми. Запропоновані Гавронським терміни були настільки вдалі, що велика частина дійшла в незмінному вигляді і до сьогодні, а деякі лише трішки видозмінились. Найбільше власних неологізмів Гавронський ввів в підручник з алгебри, оскільки попередниками не було запропоновано вдалих питома польських термінів. Серед запропонованих Гавронським термінів варто виділити такі: *równanie*, *niewiadoma*, *pierwiastek*, *ciąg rosnący*, *ciąg malejący*, *szereg* [3, с. 88].

Характерною рисою підручників перекладених Гавронським було те, що він при першій згадці про термін подавав біля питома польського терміна латинський, але в дальшій частині використовував лише польський термін. Гавронський був послідовний у вживанні запропонованих термінів, він також не використовував дублетів. В нього одна назва позначала один термін.

Перекладений Гавронським підручник мав слугувати за взірць для інших науковців чи практиків, які хотіли б зайнятись написанням підручників з математики. В свою чергу, запроваджена Гавронським термінологія замикає процес творення питома польської термінології елементарної математики. На цьому етапі термінології вищої математики ще не було створено, оскільки в університетах до вісімдесятих років XVIII-ого століття викладали лише елементарну математику.

Висновки. Роботи Міхала Качвінського, Юзефа Торжевського, Патриція Скарадкевича, Ігнатія Бистрицького, Юзефа Маркворта, Марчіна Почобута, Алойзія Чарноцького, Шимона Більського, Анджея Гавронського та напрацювання Комісії народної освіти мали великий і безпосередній вплив на завершення формування польської математичної термінології.

Варто підкреслити, що хоч підходи зазначених авторів до процесу творення математичної термінології були діаметрально різними, всі вони були причетні до формування термінології елементарної математики.

Автори підручників новопольського період користувались здобутками, які залишили їм попередники. Безперечно багато математичних термінів, які в результаті вкоренились в термінології, були неологізмами запропонованими відповідними авторами підручників з XVIII-ого століття. Дуже часто такі терміни були на стільки вдалими, що дійшли до сьогоднішніх днів без змін, а деякі лише трохи були видозміненими.

Основною відмінністю робіт новопольського періоду від робіт середньопольського періоду було те, що саме в новопольському періоді починають більше уваги звертати на створення правил, яким повинні відповідати терміни-неологізми та усі підручники з математики. В цьому питанні важливу роль відіграло Товариство з питань елементарних підручників утворене при Комісії народної освіти.

Неоціненний вклад в формування польської математичної термінології зробив Анджей Гавронський, який зміг ввести в обіг питомо польські математичні терміни. В своїй діяльності він користувався здобутками попередників, а також дуже плідно творив власні неологізми.

Хоч цей етап можна вважати кінцем формування польської математичної термінології, але ніяк не кінцем її розвитку. Ще досі не було представлено термінології вищої математики, оскільки до вісімдесятих років XVIII-ого століття в вищих навчальних закладах викладали лише елементарну математику.

Підсумовуючи, варто додати, що необхідно продовжити аналіз польської математичної термінології і звернути більше уваги на її розвиток. Отримані результати будуть використані при порівняльній характеристиці формування та розвитку української та польської математичної термінології.

Список використаних джерел

1. Walczak B., Zarys dziejów języka polskiego. Poznań: Kantor Wydawniczy SAWW, 1995. 272 s.
2. Мельник Г. В., Становлення польської математичної термінології в давньопольському періоді. *Die Relevanz und die Neuheit der modernen wissenschaftlichen Studien*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Відень, 23 серпня 2019 р. Відень, 2019. С. 67–71.
3. Bąk M., Powstanie i rozwój polskiej terminologii nauk ścisłych. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1984. 187 s.
4. Biniewicz J. Kształtowanie się polskiego języka nauk matematyczno-przyrodniczych. Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2002. 321 s.

В.М. Руда,

студентка факультету іноземних мов

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

науковий керівник: **І.Д. Забужанська,**

кандидат філологічних наук,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

АКУСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЧОТ ОЗВУЧЕНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕЗІЇ НА МАТЕРІАЛІ ВІРША БАРБАРИ ГЕСТ “20”

Мелодика, акустичним корелятом якої є частота основного тону (ЧОТ), є одним із засобів підвищення виразності мовлення, що є незаперечним фактом стосовно озвучених американських постмодерністських ПТ. Дослідження ЧОТ передбачало фіксацію висотнотонального максимуму та мінімуму в синтагмах та синтагмах з інтертекстуальними елементами та визначення частотного діапазону досліджуваних ритмічних одиниць [1, с. 121].

Електроакустичний аналіз здійснювався на персональному комп'ютері ASUS, процесор Intel(R) Core(TM) i3-6006U CPU, тактова частота процесора 2.00 ГГц, обсяг оперативної пам'яті 8 Г, вінчестер ємкістю 500 Г з допомогою використання комп'ютерних програм Praat та Online Audio Converter. Озвучені віршовані тексти спочатку звантажувались із записаному в мережі Інтернет сайту Poetry Foundation. Потім дібраний матеріал конвертувався в окремі звукові файли у форматі *.wav з

допомогою програми Online Audio Converter. Для фіксації фізичних показників — частоти основного тону та інтенсивності, та для графічної візуалізації фіксованих показників використовувалась програма Praat.

Цифрові данні зводилися в робочі протоколи, приклади якого подані в додатку.

Частота основного тону (ЧОТ) досліджувалася за такими параметрами:

1) Локалізація висотнонального максимуму та мінімуму в ритмічних групах і синтагмах.

2) Визначення частотного діапазону ритмогруп, синтагм, що є різницею максимального і мінімального показників ЧОТ, і обчислюється за формулою

$$i = \frac{f_{\max}}{f_{\min}},$$

де i — інтервал двох тонів,

$f_{\max}$ — найбільша частота;

$f_{\min}$ — найменша частота на відрізку аналізованого фрагменту.

Далі отримані інтервали двох тонів характеризувались за поданою класифікацією:

До 2	вузький
2-3	звужений
3-4	середній
4-5	розширений
5 і більше	широкий

Тональне оформлення синтагм ПТ Барбари Гест “20” (Двадцять) є емоційно забарвленим, адже під час вимірювання було виявлено тільки 3 синтагми вузького типу із 27.

Число 20 є символічним у вірші, тому синтагми з ним виділялись особливою інтонацією. Винятком є верша строфа *Sleep is twenty*, яка реалізується вузьким діапазоном, де максимальний ЧОТ 360 Гц, а мінімальний 120 Гц (Рис. 1).

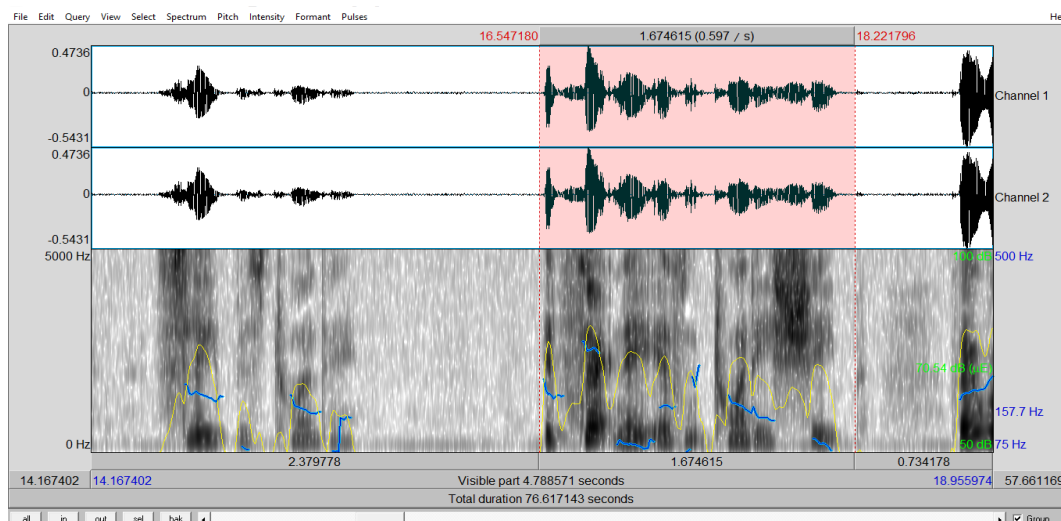

Рис. 1. Реалізація ЧОТ в сегменті *Sleep is twenty*

В наступній строфі автор обурюється, промовляючи фразу *What an idiotic number!*, де максимальний ЧОТ досягає 243 Гц, в той час як мінімальний ЧОТ становить 74 Гц. Синтагма реалізується середнім діапазоном, що підтверджує Рис. 2.

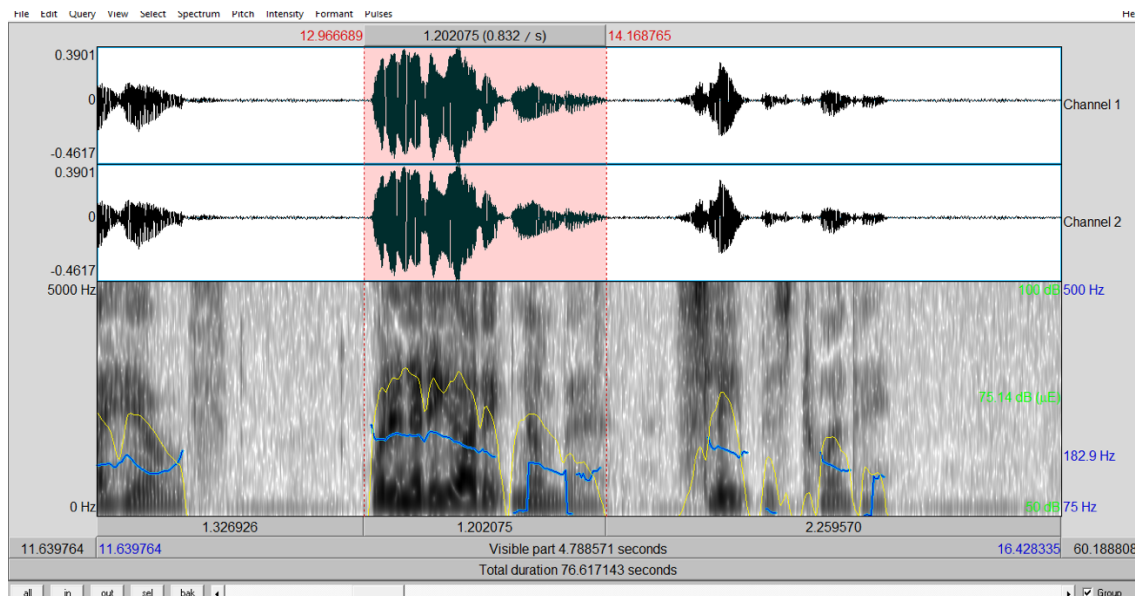

Рис. 2. Реалізація ЧОТ в сегменті *What an idiotic number*

Сигмент *it certainly isn't twenty sheep* характеризується розширеним діапазоном, з максимальним ЧОТ 307 Гц та мінімальним — 75 гц, що підтверджує впевненість автора про те, що число 20 це не про овець, яких люди зазвичай рахують перед сном (Рис. 3).

Далі Барбара Гест пояснює, що число 20 це скоріш про автобуси, які вона бачить на шумній вулиці Манхетену Медісон Авеню, в той час, як життя її мрії проходить повз неї. Синтагма *its more like 20 Madison Ave. buses* має максимальний ЧОТ 265 Гц та мінімальний ЧОТ 75 Гц, які відповідають ознакам середнього діапазону (Рис. 4).

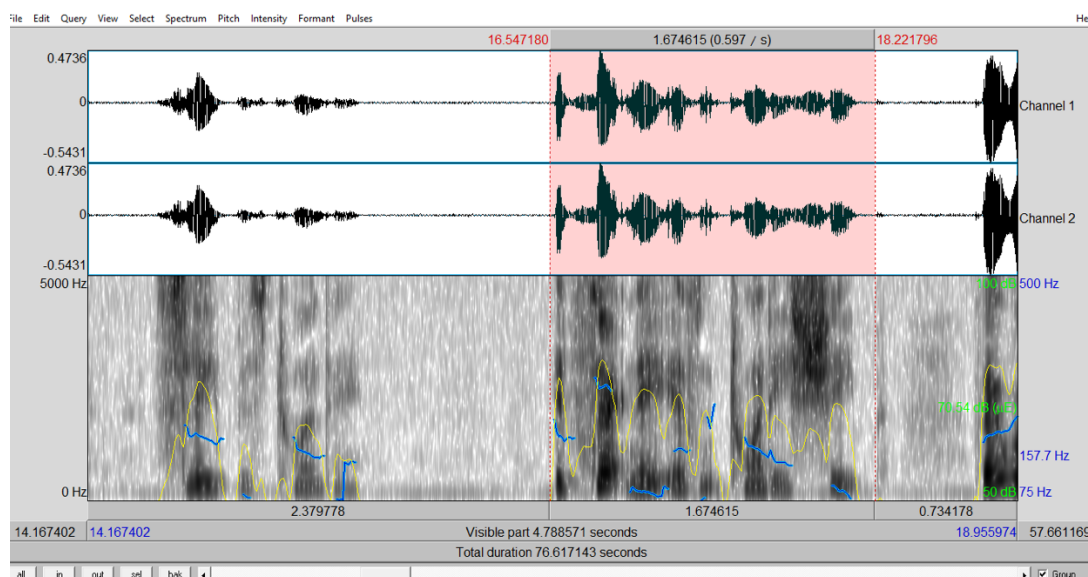

Рис. 3. Реалізація ЧОТ в сегменті *it certainly isn't twenty sheep*

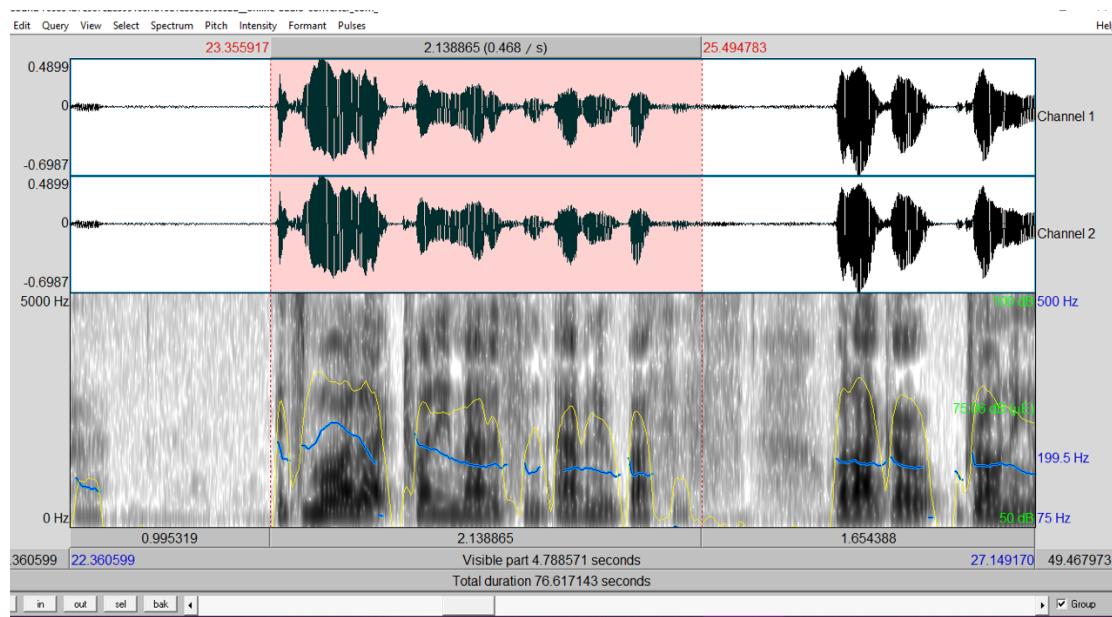

Рис. 4. Реалізація ЧОТ в синтагмі *its more like 20 Madison Ave. buses*

Хоча останній сегмент є середнього діапазону, інтертекстуальний елемент *Madison Ave.* є сегментом вузького типу, де максимальний ЧОТ 230 Гц та мінімальний 170 Гц. Автор не робить акцент на шумній вулиці посеред Менхетену, а скоріш на власне автобусах, які рухаються по ній (Рис. 5).

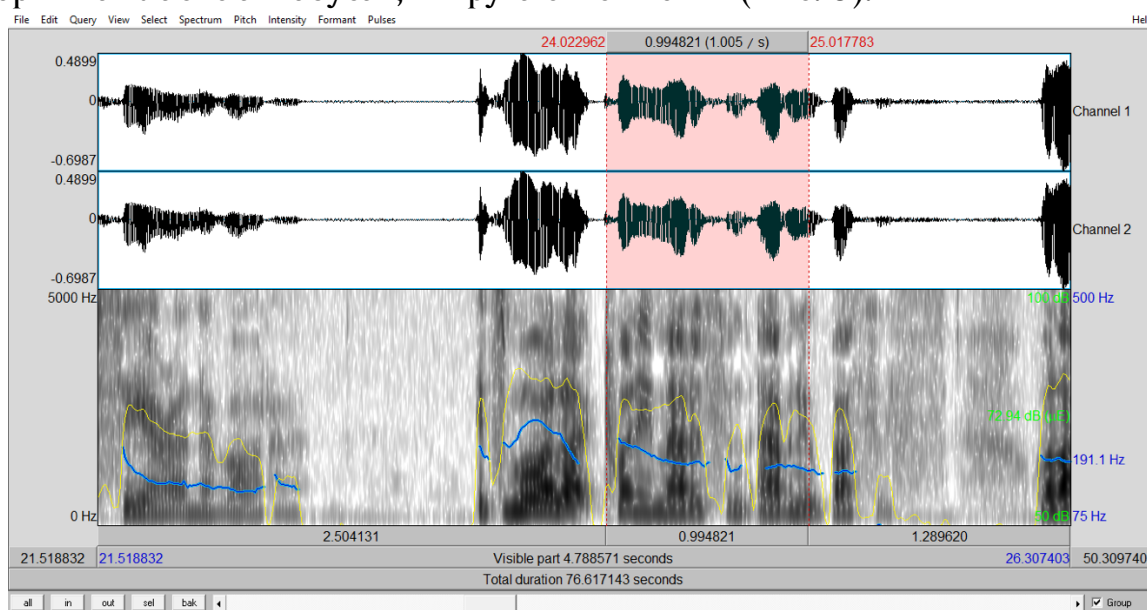

Рис. 5. Реалізація ЧОТ алюзії *Madison Ave.* в сегменті *its more like 20 Madison Ave. Buses*

В результаті акустичного аналізу частоти основного тону і звичайних синтагм і синтагм з алюзивними елементами, бачимо, що за допомогою інтонації можна як підкреслити алюзію, так і “проігнорувати” її. Такі варіації пояснюються вибором автора щодо пріоритетності того чи іншого інтертекстуального елемента.

Список використаних джерел

1. Забужанська І. Д. Ритмічна організація американських постмодерністських поетичних текстів: дис. кандидата філологічних наук. — Київ, 2016. — 252 с.

Ю.Ф. Скрипниченко,

вчитель Харківської загальноосвітньої школи II-III ступенів № 69
Харківської міської ради Харківської області

ПОЛІТИКА ТРЕТЬОГО РАЙХУ ПО ВІДНОШЕННЮ ДО ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ЗБІРНИКАХ ДОКУМЕНТІВ ТА МАТЕРІАЛАХ

За останні більш ніж 70 років з моменту закінчення Другої світової війни істориками та краєзнавцями була зібрана велика кількість різноманітних документів, які висвітлюють часи нацистської окупації України. Частина цих джерел може бути використана для дослідження використання трудових ресурсів окупованих територій на підприємствах Третього райху.

Найбільш ґрунтовною збіркою німецьких архівних матеріалів «Україна в Другій світовій війні у документах» (1998 р.) [1] є чотирьохтомна робота, проведена за впорядкуванням В. Косика. Ця збірка переважно містить німецькі політичні документи, пов'язані із діяльністю партизанських загонів на території Західної України, ОУН-УПА та інших угруповань на території України, яка боролись як проти нацистів, так і проти радянської влади. Питанню примусових робітників з України, а тим більше із Харківщини, на підприємствах Третього райху, у цій збірці присвячено не багато уваги. Лише у другому томі наявний лист від українки з села Білозірки до матері, яка знаходиться у Берліні у жіночому трудовому таборі. У цьому листі йдеться про примусові методи, якими німці примушували українське населення відправлятися на роботу до Третього райху. Авторка листа характеризує свої враження від тих, хто вже повернувся з німецьких трудових таборів та характеризує як стан здоров'я як хворобливий. Однак у цілому збірка В. Косика не спрямовані на таврування у жорстокості якоїсь однієї сторони у війні. Через архівні документи укладачем окреслюється згубність як німецьких, так і радянських інтересів та дій на території переважно Західної України, та підкреслюється велике значення національно-визвольної боротьби, котру вели проукраїнські організації, як проти Третього райху, так і СРСР.

Ще одним мемуарним матеріалом, у якому розкривається діяльність окупаційної влади Третього райху в Україні, є чотирьохтомне видання «Пам'ять заради майбутнього» (2003 р.) [2]. У цьому виданні викладені спогади українців, які стали жертвами нацистського окупаційного режиму. У матеріалах окремим чином розкривається й питання примусової праці українців на підприємствах Третього райху, окреслене через власні переживання людей, переселених до німецьких трудових таборів. Варто відзначити, що ця інформація є несистематизованою та не формує всебічного аналізу саме цієї проблематики. Ще однією вадою видання є його формування за алфавітним показником прізвищ, що робить досить важким пошук людей та спогадів за певними регіонами України. Водночас збірка є дуже корисною як база значного масиву усної історії із питання політики Третього райху на окупованих територіях.

Самостійним значенням у джерелах із дослідження історії нацистської окупації України в Другій світовій війні володіє архівний довідник «Діяльність оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга в окупованій Європі в період Другої світової війни» (2006 р.) [3] зібраний під керівництвом Н. Кашеварової та Н. Малолетової. Даний довідник зберігається у Києві, в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України, та налічує більше 100 тис. документів. У цьому довіднику розкривається склад і зміст київського, найбільш значного із всіх відомих, масиву документів Оперативного штабу рейхсляйтера Розенберга, який здійснював у період війни тотальну конфіскацію та присвоєння Третім райхом культурних і наукових цінностей та створював ідеологічні обґрунтування завоювань райха. Також у довіднику представлені документи пов'язані з діяльністю Оперативного штабу фонду рейхскомісара України. Довідник представляє поглиблену інформацію про діяльність Штабу як в окупованих східних, так і в західних областях Європи. Авторами довідника було сформовано комплексну методику детального опису складу та змісту фонду на базі існуючих описів фондів. У довіднику наявні іменні, географічні покажчики, за якими легко орієнтуватись матеріалами. Довідник значною мірою висвітлює діяльність окупаційної влади у різних містах Європи, особливо у Києві. При цьому доволі слабо представлена документальна база діяльності окупаційної влади Третього райху на українських територіях.

Визначальною мемуарною працею про часи Другої світової війни та окупаційним режим Третього райху є книга «Велика Вітчизняна війна. Спогади та роздуми очевидця» [4] авторства вітчизняного публіциста та громадського діяча Ф. Пігідо-Правобережного, яка уперше побачила світ 1954 році в Канаді. У своїх спогадах Пігідо-Правобережний, який працював з 1944 року у Німеччині, де невдовзі померли його донька та дружина, він засуджував як нацистській, так і радянській режими, обидва яких принесли багатомільйонні жертви серед громадського мирного населення, зокрема, в Україні. Автор не випробовує ілюзій щодо виключно примусового залучення робітників з України. Він окреслює, що багато хто з оstarбайтерів бачив у переїзді на роботи до Третього райху спробу визволитись з-під сталінської тиранії, але на їх нещастя потрапляв до іншої тиранії — гітлерівської. Пігідо-Правобережний не намагається показати, що якась з цих тираній була кращою за іншу — його місія описати очима очевидця ту катастрофу, через яку пройшло населення України у середині ХХ ст. Мемуари Пігідо-Правобережного у певній мірі ставлять під сумнів радянські міфи про завзятість громадян СРСР у справі «захисту Вітчизни», особливо в значній частині областей України (щодо Харкова він описує випадки нищення продовольства радянською владою, щоб вони не залишились німцям, через що вмирали тисячі містян). З роботи у Третьому райху автор виніс непримиренне почуття недопущення жорсткої дискримінації та відношення до інших як до людей другого сорту. Найбільшою вадою цих мемуарів є їх більшою мірою емоційний, аніж дослідницький характер. Пігідо-Правобережний слабо підтверджує власні твердження документами.

Таким чином, джерельна база дослідження окупаційного режиму Третього райху на території України, зокрема, у питанні експлуатації трудових ресурсів,

досить значна. Комплексних джерел, які висвітлюють питання життя та праці примусових робітників, практично не має. Водночас, розглянуті, хоч і розрізнені, джерела дозволяють, використовуючи відповідну наукову методологію, відтворити факти та події часів Другої світової війни у питання використання праці примусових робітників окупованих територій.

Список використаних джерел

1. Україна в Другій світовій війні у документах. Збірник німецьких архівних матеріалів: у 4-х томах / Упорядкування і передмова Володимира Косика. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. 384 с. (Т. 1). 384 с. (Т. 2). 383 с. (Т. 3). 368 с. (Т. 4).
2. Пам'ять заради майбутнього. Спогади. [під заг. ред. М. Демидова]. К. : КМЦ «Поезія». 2001. Книга перша. — 564 с.
3. Пам'ять заради майбутнього. [під заг. ред. М. Демидова]. К.: К: Фенікс. Книга друга. — 766 с.
4. Пам'ять заради майбутнього. [під заг. ред. М. Демидова]. К. Фенікс. Книга третя: Про діяльність УСВЖН і спогади. — 464 с.
5. Кашеварова Н., Малолетова Н. Деятельность Оперативного штаба рейхслайтера Розенберга в оккупированной Европе в период Второй мировой войны: Справочник-указатель архивных документов из Киевских собраний / НАН Украины; НБУ им. В. И. Вернадского; Госкомархив Украины; ЦГАВО Украины; Министерство культуры и туризма Украины; Государственная служба по контролю за перемещением культурных ценностей через государственную границу Украины. Киев, 2006. 578 с.
6. Пігідо-Правобережний Ф. Велика Вітчизняна війна: спогади та роздуми очевидця. К.: Смолоскип, 2002. 288 с.

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

О.С. Барна,

народний депутат України 8-го кликання,
аспірант кафедри парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

науковий керівник: **Л.С. Григорович,**

кандидат філософських наук, професор кафедри
парламентаризму та політичного менеджменту
Національної академії державного управління при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ «ДЕРЖАВА І ЗНАННЯ» МАЙКЛА ЕППЛА: ДЕЯКІ АКЦЕНТИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні у багатьох країнах світу політики, громадські діячі, вчені ведуть складні дискусії з пошуку відповідей на питання: Яким є зв'язок між освітою і демократією? Якою має бути загальна освіта в сучасному демократичному суспільстві? Чи повинна вона відповідати виключно потребам ринку праці? У ці дискусії залучені також вчителі, учні та їхні батьки — ті, для кого шкільна реальність часто визначає якість та спосіб життя. Особливо гостро, на нашу думку, стоять вищезгадані питання і для України.

Відомий американський філософ, психолог та реформатор освіти Джон Дьюї неухильно утверджував таку форму досліджень у галузі освіти, коли проблеми як формування, так і реформування громадського життя практикувалися з урахуванням зв'язків економіки, політики та культури зі шкільним навчанням... [2 у кн.: 1, с. 5].

У книжці відомого американського освітянина, професора Вісконсинського університету Майкла В. Еппла «Культурна політика і освіта» аналізуються освітні реформи в контексті політичних, економічних та культурних реалій кінця ХХ століття, окреслюються нові підходи до розв'язання актуальних питань у сфері освіти. Деякі положення автора видалися нам особливо актуальними та такими, що можуть ілюструвати та аргументувати політичні та управлінські рішення, що стосуються економіки та напряму впливають на якість життя українських громадян.

Вивчаючи цю ґрунтовну наукову роботу Майкла В. Еппла, зустрічаємо переказ автором дуже цікавої та напрочуд актуальної сьогодні для України історії, почутої ним від водія, про незнайомий дорожній знак, яка показово ілюструє наслідки для населення запровадження ринку землі урядом однієї азійської країни.

Тож історія така: дорожній знак означав: «У радіусі 50 миль доокруж немає жодного ресторану». Ті знаки найкраще віддзеркалюють негаразди в освіті..» [1, с. 20]. «Уряд вирішив, що для виживання країни конче потрібно імпортувати чужоземний капітал. Залучаючи американських, німецьких, англійських, японських та інших інвесторів і підприємців, він мав на меті створити нові робочі місця, нагромадити інвестиційний капітал і забезпечити умови для динамічного руху в ХХІ сторіччя. ...Один із шляхів досягнення цього уряд, що правив військовими методами, вбачав у зосередженні своїх зусиль на агробізнесі та вербуванні для нього робочої сили. Відповідно він запропонував міжнародним агропромисловим концернам майже за безцінь великі ділянки землі. Чимало цієї землі було віддано постачальникам однієї великої американської корпорації закусочних для вирощування картоплі, призначеної для приготування картопляної стружки; це об'єднання належало до однієї з найприбутковіших торгових марок у всьому світі. Корпорація одразу захопилася за цю можливість, аби перевести чималу частину свого виробництва картоплі зі Сполучених Штатів до Азії. Оскільки нині багато фермерських робітників у Сполучених Штатах об'єдналися у профспілки і чемно вимагали належної зарплатні, а уряд цієї азійської країни офіційно недолюблював будь-які профспілки, з'явилася можливість знизити кошти на вирощування картоплі. Окрім того, землі цієї рівнини якнайкраще підходили для того, щоб застосувати найпередовіші технології садіння картоплі та збирання врожаю з мінімальним числом робітників. Отож машини замінили б людей. Нарешті, уряд дуже мало хвилювали проблеми довкілля. Одне слово, це була вигідна торгова оборудка для одержання капіталу [1, с. 21].

«Звичайно, на *тій* землі жили *люди*; вони обробляли її й навіть могли , задовольнивши свої власні — досить таки скромні — потреби, продати дешицю з вирощеного врожаю. Та це не зупинило ні агробізнес, ні уряд. ...Не так важко було переселити людей в інші райони, щоб «звільнити» рівнину для інтенсивного вирощування картоплі та «створити робочі місця», позбавивши даху над головою не одну тисячу дрібних місцевих фермерів» [1, с. 21—22]. «Як і в багатьох інших місцях, що панівні групи називають Третім світом, селяни подалися до міста. ...вони поселялися в нетрищах, які невпинно зростали навколо якогось одного місця, що давало їм певну надію на якийсь заробіток., а отже, й можливість вижити. ..Отже, гігантські машини збирали врожаї картоплі, люди бідували в містах, а міжнародний капітал розквітав. Історія не з приємних. Та що спільного вона має з освітою?» [1, с. 22].

«Аби заохотити прихід до країни великих міжнародних корпорацій, напіввійськовий уряд звільнив їх усіх від сплати податку на 20 років. Внаслідок цього значно скоротилися кошти» на соціальну сферу, у тому числі — «на спорудження шкіл для тисяч громадян, які шукали свого майбуття у місті, певніше, мусили його там шукати [1, с. 22]. «Народження дітей у сім'ях, які не мали

«законного» права на перебування тут (у місті — прим. авт.), взагалі не бралось до уваги. .. Отже, нема шкіл, учителів, лікарень, нема інфраструктури. .. «*..ці поля є причиною того, чому в моєму селищі немає шкіл. Їх нема через надмірну кількість ласунів дешевими чіпсами*»» (курсив авт.) [1, с. 23].

Майкл В. Еппл переказує цю історію, щоб «звернути увагу на один вирішальний теоретично-політичний момент. Відносини із владою посправжньому складні, тож нам слід трактувати дуже серйозно постмодерне перенесення центру уваги на місцеві рухи та різноманітні форми боротьби, які потребують дійової підтримки. Важливо також визнати зміни, що відбулися в багатьох суспільствах, і збагнути складність зв'язків «держава — знання»» [1, с. 23]. Тобто М. Еппл наголошує, що такий інструмент демократії, як місцеві громадські рухи, є дуже важливим і може впливати на політичні рішення. Адже «Чи не головним твердженням усіх критичних освітніх досліджень є те, що всі справжні освітні теорії — це теорії демократії, а всі справжні демократичні теорії — це теорії освіти», — написав Джеймс М. Джіареллі у вступі до книжки [1, с. 5].

Проблема, порушена М. Епплом, хвилює нині багатьох українських політиків, вчених, педагогів, громадськість. Оскільки сьогодні влада проголошує плани ввести ринок землі та відмінити мораторій на продаж землі до 1 січня 2020 року. Які наслідки буде мати така реформа — питання життя наших дітей. Переконані, що ця проблема потребує ґрунтовного експертного обговорення та пошуку оптимального рішення, у першу чергу, — вигідного для жителів українських сіл.

Список використаних джерел

1. Еппл Майкл В. Культурна політика і освіта / Пер. з англ. В. Василюка. К.: Веселка, 2002. — 158 с.
2. Dewey John, "The Underlying Philosophy of Education" in William H. Kilpatrick, Ed., The Educational Frontier (pp. 316-317). The Century Co., 1993, New York and London. У кн.: Еппл Майкл В. Культурна політика і освіта / Пер. з англ. В. Василюка. К.: Веселка, 2002. — 158 с.

О.В. Ваніна,

експерт відділу криміналістичних видів досліджень

Кіровоградського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ УНИКНЕННЯ

За визначенням Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», що ухвалений Верховною Радою України в 2001 році, насильство в сім'ї — це будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї по відношенню до іншого члена сім'ї, якщо ці дії порушують конституційні права і свободи члена сім'ї як людини та громадянина і наносять йому моральну шкоду, шкоду його фізичному чи психічному здоров'ю. Отже, жертвою домашнього насильства може стати будь-хто: жінка, яку постійно лає і б'є її чоловік, дівчинка-підліток, що страждає від сексуальних переслідувань свого

вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся, що її ненавидять власні діти.

Закон розрізняє такі види домашнього насильства:

- фізичне — навмисне нанесення побоїв, тілесних ушкоджень одного члена сім'ї іншому, яке може призвести чи призвело до порушення нормального стану фізичного чи психічного здоров'я або навіть до смерті постраждалого, а також до приниження його честі та гідності;

- сексуальне — це примушування до небажаних статевих стосунків у родині, а також сексуальні дії щодо неповнолітнього члена сім'ї;

- психологічне — насильство, пов'язане з тиском одного члена сім'ї на психіку іншого через навмисні словесні образи або погрози, переслідування, залякування, які доводять постраждалого до стану емоційної невпевненості, втрати здатності захистити себе і можуть заподіяти або заподіяли шкоду психічному здоров'ю;

- економічне — навмисні дії одного члена сім'ї щодо іншого, спрямовані на те, щоб позбавити постраждалого житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які він має законне право.

Окреслюючи проблему насильства, важливо констатувати, що насильство — це явище, яке виникає в результаті діяльності людини. При цьому деякі автори наголошують на тому, що насильство можна розглядати і як прояв бездіяльності. Прикладом цього можуть слугувати випадки ненадання допомоги людині, яка її потребує, ігнорування, недбале ставлення до дитини, людини похилого віку, тощо.

Чому це відбувається? По-перше, тому, що метою домашнього насильства завжди є встановлення контролю над жертвою, коли кривдник намагається бути єдиним «розпорядником» її життя. Підкоряючись, жертва стає безпорадною, не може правильно оцінювати ситуацію, більше навіть не намагається себе захистити. В такому стані постраждалі від домашнього насильства часто самі відмовляються від спроб їм допомогти. По-друге, тому, що в українському суспільстві «не прийнято» розповідати про такі речі. На жаль, ми стикаємося зі «змовою мовчання» та прихованим осудом потерпілих від насильства в сім'ї: наприклад, розумна жінка, маючи науковий ступінь і досягши успіху в службовій кар'єрі чи бізнесі, не може говорити про те, що її б'є чоловік, який сам обіймає керівну посаду. А мати не може визнати, що її рідний син знущується над нею: вона, мовляв, «сама винна» в тому, що не догодила, не так виховала, не зберегла сімейного вогнища. Така позиція хибна. Ніхто, ніколи і ні за яких обставин не має стати жертвою домашнього насильства, бо насильство — це злочин. У суспільстві утвердилися й багато інших стереотипів щодо насильства, які перешкоджають подоланню цього явища. А, мабуть, найбільше згубно впливають на суспільну думку уявлення про те, що поодинокі випадки агресії не є насильством. Насправді це не так. Прояви домашнього насильства мають циклічний характер: випадок насильства — примирення — заспокоєння — посилення напруги — і знову насильство. Кожного наступного разу цей цикл може скорочуватися в часі, а насильство ставати більше інтенсивним та жорстоким.

На Україні проблема домашнього насильства практично не вивчалася. Тільки протягом останнього часу теми насильства у родині стали предметом публічного

обговорення. За даними Інституту соціологічних досліджень НАН: 68% жінок у країні потерпають від знущань у сім'ї (найчастіше — це побої з боку чоловіка), 50% жінок зазнавали сексуальних домагань на роботі, 8% із них — досить часто...

Якщо ви стали жертвою або свідком домашнього насильства:

1. Пам'ятайте: «Хто сам себе оберігає, того й лихо оминає». Не треба заплющувати очі на реальні факти і вмовляти себе не звертати уваги на насильство. Якщо ви зіткнулися з першими проявами насильства, подумайте про власну безпеку та безпеку своїх дітей — уявіть найгірший розвиток подій і подумайте про ваші дії в таких неприємних ситуаціях.

2. Тримайте під рукою номери телефонів міліції та соціальних служб. Якщо виникне потреба, не вагаючись телефонуйте до найближчого відділу поліції або на номер «102» і вимагайте термінового втручання. По приїзді працівників поліції детально опишіть їм усе, що сталося, покажіть ваші тілесні ушкодження, а також домашні речі, які побив чи поламав кривдник.

3. Якщо вам завдано тілесних ушкоджень, обов'язково зверніться до медичних закладів. Ви не лише пройдете лікування, а й отримаєте медичні висновки, які є вагомим доказом у суді.

4. Найбільше виваженим виходом з деяких ситуацій є втеча. Але цей крок належить ретельно підготувати. Варто заздалегідь зібрати невеличку валізу з найбільше потрібними речами: одягом для себе та дітей, грошима, ліками, ключами від дому, офісу тощо, особистими документами (паспорт, свідоцтво про народження дитини), документами, які підтверджують ваші права власності на житло, машину тощо. Обов'язково запишіть і запам'ятайте адреси та номери телефонів установ, до яких ви плануєте звернутися по допомогу. Крім того, наперед обдумайте маршрут вашої втечі й визначте декілька (не одне!) місць, де ви могли б сховатися, якщо залишите дім.

5. Якщо близькі люди готові вам допомогти в боротьбі з домашнім насильством, домовтеся з ними про спільні дії в гострій ситуації. Йдеться, зокрема, про дзвінок до поліції, тимчасовий притулок для вас.

Разом з тим, слід зазначити, що немає єдиного рецепту на усі випадки життя, бо ситуації можуть бути дуже-дуже різними. У різних людей різні духовно-моральні сили, різні можливості. Те, що один може сам осмислити, зрозуміти і змінити ситуацію, інший зробити не в силах. Але, для нормального повноцінного життя, боротися з насиллям просто необхідно.

Список використаних джерел

1. Насилие в семье: с чего начинается семейное неблагополучие. Научно-методическое пособие / Под редакцией Л.С. Алексеева. — М., 2000, 136 с.
2. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. Навчальний посібник. — К.: ДЦССМ, 2002, 132 с.
3. Хархан О. Стосунки батьків, дітей, та їх вплив на поведінку підлітків. Соціальна психологія. — 2003. - №4, 139 — 142 с.

А.С. Ващенко,
аспірантка філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
науковий керівник: **В.Ф. Цвих,**
доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ТРИЧАСТИННА МОДЕЛЬ «ДЕРЖАВА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО І ЕКОНОМІКА» ЗА ДЖИН Л. КОЕН ТА ЕНДРЮ АРАТО

У сучасних наукових дослідженнях на перший план виходить концепція громадянського суспільства. Громадянське суспільство — це сфера, що охоплює приватне, сімейне та ділове життя, певну частину економічних відносин, культурну діяльність та політичну взаємодію, які зорганізуються на засадах приватних, добровільних угод між індивідами та групами поза безпосереднім втручанням держави [1, с. 47]. Тому постає питання у пошуку такої концепції громадянського суспільства, яка давала б можливість аналізувати нові форми колективної ідентичності і на їх основі формулювати положення, здатні сприяти створенню більш вільних, більш демократичних спільнот [2, с. 544].

Джин Л. Коен і Ендрю Арато в своїй праці «Громадянське суспільство і політична теорія» пропонують спиратися на етап двоступеневої теоретичної стратегії Ю. Хабермаса, а саме на розвиток дуалістичної соціальної теорії, яка одночасно і об'єднує, і відокремлює один від одного в рівній мірі необхідні методології, які оперують поняттями «життєвий світ» і «система» [3, с. 95].

Підхід теоретиків передбачає наступні стадії:

1. Беручи до уваги трьохчастинну модель "життєвий світ - політична система - економічна підсистема", Джин Л. Коен і Ендрю Арато ускладнюють парадигму і доповнюють її, що б вона включила в себе більш сучасну і складну теорію диференціації, що розроблялася Н. Луманом, яка в свою чергу допомагає обмежувати тезу про злиття О. Шмідта та інших дослідників.

2. Теоретики прагнуть довести, що сучасний характер концепції громадянського суспільства, зрозумілого в термінах життєвого світу, здатний до раціоналізації. Особливу увагу приділяють нормативному навчання й фундаментальним правам як факторам, які стабілізують сучасні громадянські суспільства.

3. Користуються поняттями реіфікації і колонізації життєвого світу, з метою показати, що їх модель може враховувати всі негативні процеси. Зауважують, що історичний зв'язок, який існує між досить односторонніми проявами боротьби за емансипацію і появою відносин між державою, суспільством і економікою, обтяжені новими формами гетерономії, кульмінація яких припадає на форми поневолення, характерні для держав загального добробуту.

4. Наполягають на тому, що модель диференційованого громадянського суспільства зберігає свої утопічні перспективи і вони ж ведуть до нових уявлень про права, які здатні відновити і захистити як суспільне, так і приватне життя громадян.

5. Утопічний ідеал громадянського суспільства не є виключно абстракцією [2, с. 545].

Фундаментальним положенням концепції за Джин Л. Кoen і Ендрю Арата є перевага тричастинної моделі громадянського суспільства. У 1981 році переваги цієї моделі для розуміння руху «Солідарність» підкреслив Дьордь Маркус.

Для представників XIX століття характерний суспільно-політичний образ мислення і тому прихильниками дихотомічної моделі «держава-суспільство» були деякі марксисты, неоліберали, неоконсерватори, а також представники утопічного соціалізму.

Обидві соціально-історичні передумови цієї моделі містилися вже в терміні «ліберальний»: антиабсолютистська боротьба, яка передбачає «полемічну» єдність всіх соціальних сил (О. Шмідт); і поява «економічного суспільства», в якому домінував саморегулюючий ринковий механізм (К. Поланьї) [2, с. 547].

Незважаючи на те, що представниками неокласичної економічної теорії прийнято вважати, що ринкові принципи панують не тільки в економіці, але і у всіх інших сферах життя суспільства, однак К. Поланьї довів, що навіть в господарському житті ринкові принципи майже ніколи не були панівними.

К. Поланьї відстоював принцип включення (embeddedness) економіки в соціальне життя [4, с.44]. Він вважав, що ідея ринку, який саморегулюється, базується на утопії, бо подібний інститут не міг би проіснувати так довго, щоб не зруйнувавши при цьому людську і природну субстанцію суспільства.

Варто зауважити, що теорія економічного суспільства обтяжена редукаціонізмом, що стосується дихотомічної моделі «держава і (економічне = громадянське) суспільство» вона теж не цілком від нього вільна [2, с. 547].

Критика функціоналістського розуму Ю. Хабермаса на думку Джин Л. Кoen і Ендрю Арата дає найкраще з наявних концептуальних побудов, так як вона вільна від методологічного редукаціонізму, необхідна для реконструкції тричастинної моделі громадянського суспільства. Теза про дві підсистеми, відмінні як один від одного, так і від життєвого світу, має на увазі модель, яка пов'язана з тричастинною схемою А. Грамши [5].

Гроші і влада пов'язані з емпіричними мотиваціями, а саме з інтересами і мають «певний автоматизм», заснований на здатності служити драматичним заміщенням звичайної мовної комунікації. Відповідно, влада інституціоналізована в якості конститутивного важеля управління всередині сучасної держави, хоча і не володіє таким високим рівнем формалізації як гроші [2]. Тобто логіка трьох інституціональних сфер зберігає методологічний дуалізм. Дві сфери / підсистеми виконують одну й ту ж фундаментальну соціальну функцію — системну інтеграцію. Методологічний дуалізм призводить саме до тричастинної схеми, так як відмінностей і подібностей в формах інституціоналізації держави і капіталістичної економіки цілком достатньо, щоб розпізнати три різні схеми всередині «двоступеневої» теорії суспільства.

Отже, Джин Л. Кoen та Ендрю Арата запропонували модель, що складається з трьох частин — держава, громадянське суспільство і економіка, замість дихотомічного протиставлення «держава — суспільство». Головним завданням є

гарантувати сучасній державі і сучасній економіці автономію і громадянське суспільство від деструктивного проникнення в нього правил і вимог, що зумовлені цими двома сферами.

Список використаних джерел

1. Шемчушенко Ю. С., Скрипнюк О. В., та ін. — К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2017. — 100 с.
2. Козн Джин Л., Арато Э. Гражданское общество и политическая теория: пер.с англ. — М.: Весь мир, 2003. — 784 с.
3. Jürgen Habermas. Communication and the Evolution of Society. — Beacon Press (March 31, 1979). — 264 p.
4. Поланьи К. Экономика как институционально оформленный процесс // "Великая трансформация" Карла Поланьи: прошлое, настоящее, будущее / под общ. ред. Р. М. Нуреева. М.: ГУ-ВШЭ, 2007.
5. Андерсон П. Размышления о западном марксизме. М., 1991 / https://scepsis.net/library/id_1824.html

А.В. Завгородній,

кандидат фізико-математичних наук, кафедра економіки та інформаційних технологій
Миколаївського міжрегіонального інституту розвитку людини вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

ЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ РОЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сучасна наука виділяє три групи принципів, якими керуються суб'єкти при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності: загальні, специфічні та національні. Загальні принципи зовнішньоекономічної діяльності — це своєрідні загальновідомі істини, яких дотримуються всі учасники міжнародних ділових операцій. До них відноситься:

- науковість. Цей принцип означає, що розвиток зовнішньоекономічної діяльності здійснюється відповідно до об'єктивних економічних законів;
- системність. Між окремими складовими зовнішньоекономічної діяльності існують міцні взаємозв'язки;
- взаємовигідність. Цей принцип означає, що кожний партнер, який бере участь у міжнародних операціях, має отримувати вигоду (прибуток).

До основних функцій зовнішньоекономічної діяльності Ю. Козак, Н. Притула, О. Єрмакова та ін. [3] відносять: організацію та обслуговування міжнародного обміну природними ресурсами та результатами праці в їх матеріальній та вартісній формах; міжнародне призначення споживчої вартості продуктів міжнародного поділу праці; організацію міжнародного грошового обігу [3, с. 7].

Зважаючи на те, що зовнішньоекономічна діяльність може бути реалізована як на рівні держави, так і на рівні окремих господарюючих суб'єктів, то саме вони організовують свої процеси таким чином, щоб ефективно використовувати специфіку країни з метою максимізації своїх прибутків та задоволення своїх

інтересів.

Виробничо-господарські функції суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності містять процес створення експортного продукту, починаючи від пошуку ідеї та оцінки конкурентоспроможності цього продукту до налагодження виробничих зв'язків з внутрішніми партнерами та виробництва експортної продукції. Організаційно-економічні функції складаються з маркетингових досліджень зовнішнього ринку, забезпечення виходу на зовнішній ринок та логістики. А комерційні функції суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності складаються з підготовки зовнішньоекономічної операції, визначення умов контракту, його підписання.

Усі визначення терміну «зовнішньоекономічна діяльність» можна згрупувати у два підходи: економіко-організаційний та законодавчо-правовий. Аналіз наукових досліджень та побудована на його основі структура зовнішньоекономічної діяльності, призвели до висновків, що важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності є її регулювання. Важливою функцією держави в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності є створення таких умов, за яких для кожний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, з одного боку, максимізував би позитивний ефект для соціуму, з іншого - отримувал вигоду (прибуток).

На нашу думку, доцільно вести мову не тільки про зовнішньоекономічну діяльність як частину загальної діяльності підприємства, але й як частину загальної діяльності регіону. Наша держава — це сукупність регіонів, що відрізняються один від одного рівнем економічного розвитку, галузевою спеціалізацією, природно-кліматичними умовами, але кожен регіон тісно взаємодіє з іншими регіонами, створюючи тим самим єдиний економічний простір. Використання зовнішньоекономічної діяльності як фактора підвищення соціально-економічного розвитку території покращує параметри інвестиційного клімату, збільшує бюджетні надходження, забезпечує зайнятість населення в регіоні. Отже, зовнішньоекономічна діяльність є невід'ємним елементом господарської діяльності підприємств, регіонів та країни в цілому.

Тому перспективами подальших досліджень у цьому напрямі є регіональні особливості, регіональна структура зовнішньоекономічної діяльності, дослідження взаємозв'язків зовнішньоекономічної діяльності та економічного розвитку територій.

Список використаних джерел

1. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон монографія [Текст] / Ю.Г. Козак, Н.В. Притула, О.А. Єрмакова та ін. — К.: Центр учбової літератури, 2016. — 240 с.
2. Лагодієнко В.В. Підвищення ефективності здійснення зовнішньоекономічної діяльності за допомогою впровадження концепції маркетингу / В.В. Лагодієнко // Бізнес-Навігатор. — 2014. — №1(33). — С. 237—243.
3. Лагодієнко В.В. Адаптація зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств Миколаївської області до умов зовнішнього ринку / В.В. Лагодієнко, О.В. Галушко // Таврійський науковий вісник: [зб. наук. праць ХДАУ].— Херсон: Айлант. — 2009. — Вип.67. — С. 308—313.

4. Гуцул І.А. Теоретичні засади зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / І.А. Гуцул // Інноваційна економіка. — 2012. — № 9 (35). — С.67–71. — Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua> — Назва з екрана.
5. Тюріна Н.М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [Текст] Навчальний посібник / Н.М. Тюріна, Н. С.Карвацка. — К.: «Центр учбової літератури», 2013. — 408 с.

Т.О. Здробилко,

студентка факультету політико-інформаційного менеджменту

Національного університету «Острозька академія»

науковий керівник: **Р.В. Каламаж,**

доктор психологічних наук, професор, проректор з навчально-виховної роботи

Національного університету «Острозька академія»

РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ПРОТЯГОМ НАВЧАННЯ У ЗВО

Рефлексивну компетентність досліджують у контексті саморегульованого навчання поряд з такими поняттями, як рефлексивні вміння, навички, процеси тощо. Феномен рефлексивної компетентності вивчали такі науковці, як Ю. Кушеверська, О. Поліщук, І. Ульяніч, В. Метаєва, М. Семенов, С. Степанов, О. Савченко, А. Хутірський та інші. Автори зазначають, що метакогнітивні процеси мають змогу реалізовуватися завдяки сукупності рефлексивних навичок, що лежать в основі рефлексивної компетентності [1, с. 58]. Поняття та зміст рефлексивних умінь розглядають у своїх працях Л. Артюшина, А. Лозенко, В. Журко, О. Савченко.

Для дослідження рефлексивних умінь нами були використані методики О. Савченко для вивчення інструментального рівня рефлексивної компетентності: «Рефлексивні вміння (когнітивний рівень)» та «Рефлексивні вміння (метакогнітивний рівень)».

У дослідженні приймали участь 62 студенти Національного університету «Острозька академія» усіх курсів незалежно від спеціальності віком від 17 до 24 років ($M_{\text{вік}}=20,71$, $SD=1,868$). Вибірка була поділена на три групи відповідно до курсу: перша група — перший та другий ($N = 22$), друга — третій та четвертий ($N = 18$), третя група — п'ятий та шостий роки навчання ($N = 22$).

Для аналізу результатів за методикою «Рефлексивні вміння (когнітивний рівень)» ми використовували одномірний дисперсійний аналіз UNIANOVA, який показав статистично достовірні відмінності у розподілі показників розвитку рефлексивних умінь у студентів різних курсів за такими шкалами:

1) Шкала №1: «Уміння пояснити собі та іншим хід своїх міркувань, причини вибору певного способу вирішення, стратегії» [$F(2, 56) = 10,164$, $p = 0,000$]. Найвищий рівень розвитку цього рефлексивного вміння спостерігається у студентів третього та четвертого курсів ($M = 2,50$, $SD = 0,514$), причому немає статистично значимих відмінностей між показниками розвитку означеного вміння у студентів перших ($M = 1,86$, $SD = 0,854$) та п'ятого та шостого ($M = 1,57$, $SD =$

0,507) років навчання, що підтверджується додатковим критерієм LSD [$F(2, 56) = -0,29, p = 0,161$].

2) Шкала №2: «Уміння усвідомлювати власні емоційні переживання, контролювати їх перебіг, підтримувати відчуття впевненості» [$F(2, 56) = 12,188, p = 0,000$]. Найвищий рівень розвитку означеного вміння спостерігається у студентів на першому і другому роках навчання ($M = 2,71, SD = 0,463$), а на наступних курсах показники є статистично значимо нижчими – третій та четвертий курс: ($M = 2,00, SD = 0,000$), магістратура: ($M = 2,00, SD = 0,775$).

3) Загальний рівень розвитку рефлексивних умінь когнітивного рівня [$F(2, 56) = 5,601, p = 0,006$]. Найнижчі показники розвитку цих рефлексивних вмінь продемонстрували студенти старших курсів навчання (магістратура) ($M = 1,71, SD = 0,717$), разом з тим відмінностей між рівнем розвитку рефлексивних вмінь когнітивного рівня на першому/другому ($M = 2,29, SD = 0,717$) та третьому/четвертому ($M = 2,33, SD = 0,485$) курсах немає, що підтверджується додатковим критерієм LSD [$F(2, 56) = -0,05, p = 0,822$].

Графічно результати дослідження за методикою «Рефлексивні вміння (когнітивний рівень)» представлені на Рис. 1.

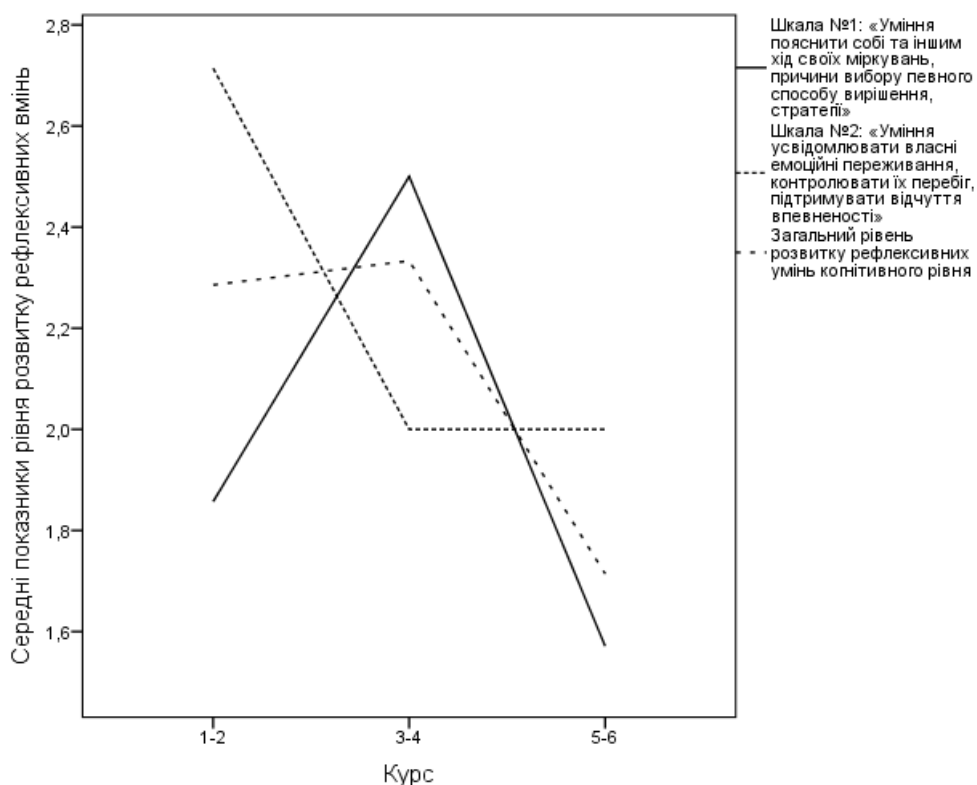

Рис. 1. Результати за методикою «Рефлексивні вміння (когнітивний рівень)»

О. Савченко відповідно до курсу навчання

Для аналізу результатів за методикою «Рефлексивні вміння (метакогнітивний рівень)» ми використовували одномірний дисперсійний аналіз UNIANOVA, який показав статистично достовірні відмінності у розподілі показників розвитку рефлексивних вмінь метакогнітивного рівня у студентів різних курсів за такими шкалами:

1. Шкала №1: «Уміння організовувати процес вирішення проблеми, спрямовувати зусилля на досягнення поставленої мети» [$F(2, 56) = 4,979, p = 0,010$]. Таким чином, найбільший розвиток цього рефлексивного вміння спостерігається у студентів на третьому/четвертому курсах ($M = 2,33, SD = 0,767$), а найнижчий – у студентів першого курсу ($M = 1,71, SD = 0,717$). Студенти останнього курсу навчання також демонструють у середньому невисокий показник рівня розвитку означеного вміння ($M = 1,86, SD = 0,359$).

Це означає, що розвиток вміння організації процесу вирішення проблеми та спрямування зусиль на досягнення мети не корелює з курсом навчання студентів.

2. Шкала №2: «Уміння прогнозувати можливі помилки і труднощі, аналізувати власні можливості» [$F(2, 56) = 4,709, p = 0,013$]. За цією шкалою спостерігається поступове збільшення показників протягом усього терміну навчання студентів: на перших курсах ($M = 2,14, SD = 0,359$), третьому/четвертому ($M = 2,33, SD = 0,485$) та магістратурі ($M = 2,57, SD = 0,507$).

3. Шкала №4: «Уміння здійснювати планування, оцінку і перевірку своїх дій» [$F(2, 56) = 4,979, p = 0,010$]. Найнижчими є показники у студентів на першому курсі навчання ($M = 1,71, SD = 0,717$), а найвищими на третьому/четвертому курсі ($M = 2,33, SD = 0,485$). На останніх курсах показники рівня розвитку цього вміння також є вищими, ніж на початку навчальної діяльності студентів ($M = 2,14, SD = 0,655$). Статистично значимих відмінностей між досліджуваними показниками у студентів третього/четвертого та останніх курсів не зафіксовано, що підтверджується додатковим критерієм LSD [$F(2, 56) = 0,19, p = 0,353$]. Це означає, що існує тенденція до зростання рівня уміння здійснення планування, оцінювання та перевірки своїх дій упродовж навчання студентів.

4. Загальний рівень розвитку рефлексивних умінь метакогнітивного рівня [$F(2, 56) = 7,410, p = 0,001$]. Статистично значимо найвищими є показники розвитку рефлексивних вмінь на третьому/четвертому ($M = 2,33, SD = 0,767$) та останніх курсах навчання (магістратура) ($M = 2,29, SD = 0,463$). Найнижчими є показники на першому/другому ($M = 1,71, SD = 0,463$) курсах навчання. Це вказує на тенденцію до розвитку рефлексивних вмінь метакогнітивного рівня упродовж навчання студентів у ЗВО.

Графічно результати дослідження за методикою «Рефлексивні вміння (метакогнітивний рівень)» зображені на Рис. 2 (див. стор. 95).

Таким чином, протягом навчання у студентів спостерігається тенденція до розвитку рефлексивних вмінь метакогнітивного рівня, серед яких варто виокремити вміння: організовувати процес вирішення проблеми, спрямовувати зусилля на досягнення поставленої мети, прогнозувати можливі помилки і труднощі, аналізувати власні можливості, здійснювати планування, оцінку і перевірку своїх дій. Разом з тим, порівняно із першокурсниками студенти старших курсів продемонстрували нижчий рівень розвитку рефлексивних вмінь когнітивного рівня, а саме: усвідомлювати власні емоційні переживання, контролювати їх перебіг, підтримувати відчуття впевненості, пояснити собі та іншим хід своїх міркувань, причини вибору певного способу вирішення, стратегії.

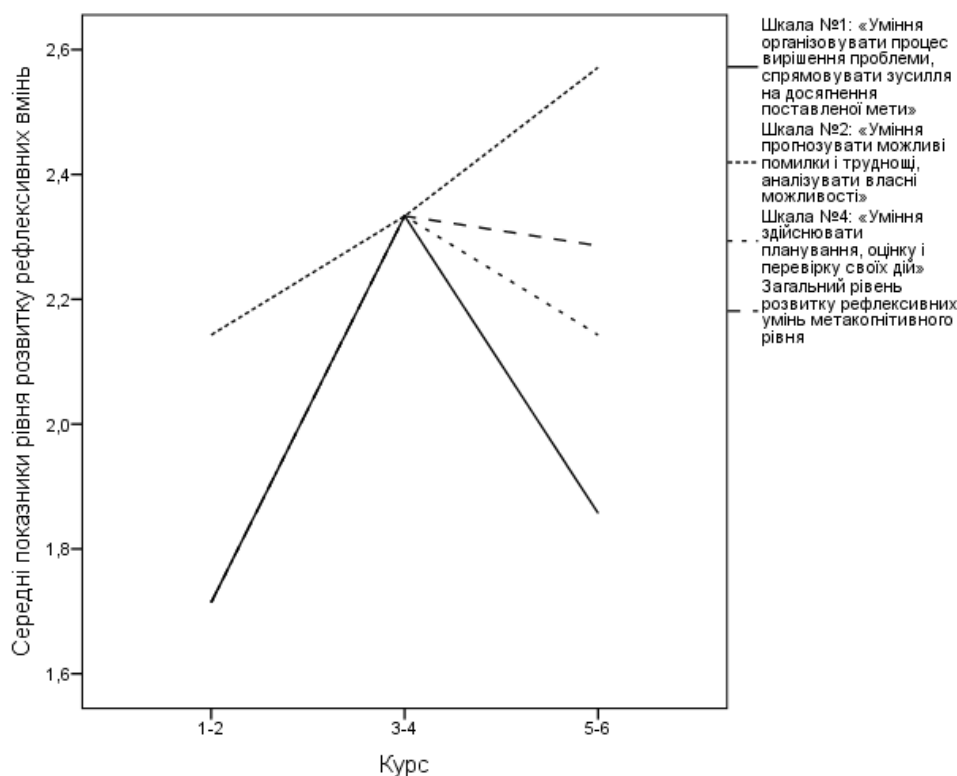

Рис. 2. Результати за методикою «Рефлексивні вміння (метакогнітивний рівень)»
О. Савченко відповідно до курсу навчання

Список використаних джерел

1. Метаева В. А. Рефлексия как метакомпетентность. *Педагогика*. 2006. №3. С. 57—61.
2. Карпов А. В., Скитяева И. М. Психология метакогнитивных процессов личности. М.: Ин-т психол. РАН, 2005. 344 с.
3. Леонтьев Д. А., Аверина А. Ж. Феномен рефлексии в контексте проблемы саморегуляции [Электронный ресурс]. *Психологические исследования: электрон. науч. журн.* 2011. № 2(16). URL: <http://psystudy.ru>
4. Савченко О. В. Рефлексивна компетентність особистості: монографія. Херсон, 2016. 595 с.

УДК 332.622

В.С. Косован,

заступник завідувача відділу товарознавчих, гемологічних, економічних,
будівельних, земельних досліджень та оціночної діяльності

Чернівецького науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
МВС України

АНАЛІЗ ЦІН ПРОДАЖУ ТА ПРОПОНУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЕТАП ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу цін продажу, пропонування нерухомого майна при проведенні оціночно-будівельної експертизи.

Ключові слова: оцінка, ринок нерухомості, дослідження, ціна.

Оцінка нерухомого майна є важливим інструментом ринкової економіки. Регулювання оціночної діяльності, враховуючи динамічність економічних процесів в Україні та світі, потребує постійного розвитку та удосконалення.

Процес оцінки вартості нерухомого майна пов'язаний із аналізом великих масивів інформації. Тому пошук методологічних рішень по інформаційному забезпеченню роботи судових експертів є одним із головних факторів успішної реалізації завдань судово-експертної діяльності у галузі судової оціночно-будівельної експертизи.

Ринок нерухомості України, на відміну від фондового та товарного, далекий від досконалого за багатьма показниками, що визначає особливості його дослідження. Специфічність об'єктів, що продаються на ринку нерухомості, дозволяє охарактеризувати його як неефективний, незбалансований, нерегульований, локалізований, диференційований, сегментований і персоналізований. Окремо можна виділити специфіку українського ринку нерухомості, для якого характерна інформаційна закритість — обмежений оборот та нерівномірність розвитку в окремих сегментах і у регіонах, мінливе законодавство [2].

У таких умовах практика оціночної діяльності особливо відчуває розрив між ринковою вартістю, вираженою в доларах, по якій оцінювач оцінює нерухомість, і її вартістю в національній валюті. Одночасно слід враховувати і виникнення різкого дисбалансу між попитом і пропозицією на об'єкти нерухомості.

Досліджувана проблема є актуальною, для економічних наук. Теоретичні і практичні аспекти дослідження ринку нерухомості аналізуються у роботах зарубіжних і вітчизняних вчених, зокрема: Г.С. Харрісона, Дж. Фрідмана, Н. Ордуейя, В.Д. Базилевича, Л.П. Чубук, І.Т. Балабанова, С.В. Грибовського, С.В. Гриненка, Д.В. Виноградова, Г.М. Стерника, А.М. Асаула, І.А. Брижання, В.Я. Чевганова, І.М. Геллера. Головною проблемою сучасного вітчизняного законодавства та економічної науки є відсутність єдиного трактування поняття «ринок нерухомого майна».

Статистичне дослідження ринку нерухомого майна потрібно починати з вивчення економічної природи нерухомості як особливого блага. Це дозволить, з одного боку, з'ясувати об'єктивні властивості нерухомості, які забезпечують її входження в економічні відносини, а з іншого — визначити її особливості як економічного блага, з тим щоб проаналізувати специфіку формування ринку нерухомості як складової частини ринкових відносин у цілому. Доцільність використання ринкової вартості в процесі судових експертних досліджень є суперечливою, оскільки, дослідження ринку нерухомого майна обмежується наявною інформацією, яка не завжди розкрита в доступних джерелах [1].

Для того, щоб зробити обґрунтовану оцінку вартості нерухомого майна, необхідно зібрати інформацію по відповідному сегменту ринку. У експерта можуть виникнути проблеми зі збором даних, якщо він не володіє інформацією про особливості місцевого ринку нерухомості.

Ринок нерухомості — це відповідний набір механізмів, засобами яких передаються права на власність і пов'язані з нею інтереси, встановлюються ціни і

розподіляється простір між різноманітними конкуруючими варіантами землекористування.

Під час проведення аналізу цін продажу та пропонування нерухомого майна необхідно враховувати наступні нюанси:

1) Ринок нерухомості локалізований, оскільки всі його об'єкти нерухомі і схильні до впливу фізичного середовища.

2) Ринок нерухомості сегментований, оскільки різноманітні користувачі мають різні потреби і різні можливості.

3) Угоди по нерухомості, як правило, мають приватний характер. Це означає, що відкрита публічна інформація часто є неповною або невірною.

4) При проведенні судової оціночно-будівельної експертизи необхідно заздалегідь спланувати час на збір і перевірку додаткових даних. Публічну інформацію не слід приймати на віру — допускати, що, наприклад, опублікований у глобальній мережі договір є дійсним, таким, що відповідає оригіналу, існує насправді.

5) Деякі події на ринку нерухомого майна (різке зростання/зниження цін, наявність великої кількості пропозицій продажу, великий відсоток торгу) відбуваються із-за емоцій чи недостатньої інформованості окремих учасників. Результатом чого може стати велика відмінність у цінах продажу, в пропозиціях або інших аспектах угод. Тому до аналізу інформації потрібно підходити відповідально.

6) На відміну від інших видів ринку, де ціни визначаються співвідношенням попиту і пропозиції зі сторони більшої кількості учасників, на деяких сегментах ринку нерухомості часто є лише декілька покупців чи продавців. Це особливо характерно для спеціалізованих об'єктів. При визначенні характеристик потенційних покупців такої власності необхідна особлива увага (наприклад, наявність нетипової мотивації чи особливої заінтересованості потенційного покупця (користувача) в об'єкті оцінки).

Під час збирання і проведення аналізу інформації про продаж або пропонування подібного нерухомого майна та визначення об'єктів порівняння експертом мають враховуватись фактори, що впливають на вартість майна, а саме:

- економічний розвиток країни;
- темпи інфляції;
- зайнятість населення;
- купівельна спроможність населення;
- структуризація населення по житловим умовам;
- екологічні та інші умови, що характерні для даного регіону.

Методи проведення оцінки, що застосовуються під час визначення ринкової вартості об'єкта оцінки, у разі використання порівняльного підходу повинні ґрунтуватися на результатах аналізу цін продажу (пропонування) на подібне майно. Інформація про продаж та пропонування подібного нерухомого майна повинна відповідати критеріям, визначеним у Національному стандарті N 1.

Зіставлення об'єкта оцінки та об'єктів порівняння здійснюється за такими показниками: ціна об'єкта порівняння,

ціна одиниці площі чи об'єму тощо.

Проведений аналіз стану ринку нерухомості в Україні, дозволяє стверджувати, що він є динамічною системою, яка має складну внутрішню структуру зумовлену стохастичними чинниками. Ринок нерухомості має схильність до внутрішньої кластеризації та характеризується суттєвою залежністю від впливу зовнішніх факторів. Однією з проблем, що порушує розвиток ринку нерухомості у порівнянні з іншими фінансовими ринками держави, є його інформаційна обмеженість, яка не дозволяє змінювати масштаби часу для більш глибокого розуміння процесів, що відбуваються. Перспективою подальших досліджень є розробка комплексного математичного інструментарію управління діяльності на ринку нерухомості.

Отже, становлення і розвиток оцінки нерухомого майна можливі тільки в умовах ринкових відносин при чіткому визначенні ролі і місця держави в питаннях ціноутворення та правового регулювання підприємницької діяльності. Ринок — це механізм саморегулювання економічних процесів, тому всі його інститути, в тому числі і оцінка, можуть ефективно діяти в ринковому середовищі тільки в умовах саморегулювання. У висновку зазначимо, що до аналізу даних необхідно підходити з обережністю, оскільки саме від цього етапу експертизи/експертного дослідження залежить кінцевий результат цієї експертизи/експертного дослідження. Для правильної оцінки необхідний великий обсяг інформації і логічний аналіз скоригованих даних. Отримані результати напряду залежать від активності та стабільності ринку.

Список використаних джерел

1. Єфремова Л.В. Оцінка нерухомості, майна та майнових прав: нормативно — правовий аспект. Практичний навчальний посібник / Л.В.Єфремова, С.Л. Єфремов, К.Г. Сердюков, І.В. Сердюкова. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. — 132 с.
2. Воронін В.О. Аналітика ринку нерухомості: методологія та принципи сучасної оцінки: монографія / В.О. Воронін, Е.В. Лянце, М.М. Мамчин — Львів: Магнолія — 2006, 2014. — 304 с.
3. Національний стандарт № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1440-2003-%D0%BF> (дата звернення 21.08.2019).
4. Національний стандарт №2. Оцінка нерухомого майна. — Затв. постановою Кабінету Міністрів України 28.10.2004 №1442 [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2004-%D0%BF> (дата звернення 21.08.2019).

Ihor Kuksa,

Dr.Sc. in Economics, Professor, Head of the Department of Finance,
Taxation and Information Technology of Luhansk National Agrarian University

Olga Orlova-Kurilova,

Ph.D. in Economics, Associate Professor of the Department of Management,
Statistics and Economic Analysis of Luhansk National Agrarian University

Iryna Hnatenko,

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Doctoral Student
of Kyiv National University of Technologies and Design

Viktoriia Rubezhanska,

Ph.D. in Economics, Assistant of the Department of Finance, Accounting and Banking
of Luhansk Taras Shevchenko National University

ARCHITECTONICS OF THE MECHANISM OF STATE REGULATION OF INNOVATIVE EMPLOYMENT

The basis for the development of an innovative economy in Ukraine is to ensure the functioning of innovative entrepreneurship. At the same time, the efficiency of enterprises is conditioned by the use of innovative types of employment, aimed at providing them with highly qualified specialists with the necessary level of motivation to work. In their turn, the processes of effective formation of innovative employment involve the control by the state authorities.

The success of the use of innovative types of employment depends on the efficiency of management of the indicated employment at the state level that is proved by the foreign experience of regulation in this area [1]. Therefore, taking into account the peculiarities of functioning of the economic system of Ukraine in order to increase the general level of employment and promote the widespread use of its innovative types in entrepreneurial activity it is necessary to improve the labor legislation, to stimulate the investment of enterprises in the development of human capital, to coordinate the interests of all interested persons in the labor market, to improve the quality of education, to develop the intellectual potential of the population of the country, etc [2]. Enforcement of these measures is possible only if there is a single mechanism of state regulation that would ensure effective control and interconnection of all elements of the management system of innovative employment. In addition, it is important that this mechanism would be in line with the goals of the country's socio-economic system and would function on the principles of rational integrity, isolation and consistency of elements. Such a structure of the mechanism will ensure its stability, dynamism of development and adequacy to changing realities. Architectonics of the mechanism of state regulation of innovative employment is schematically reflected in Fig. 1.

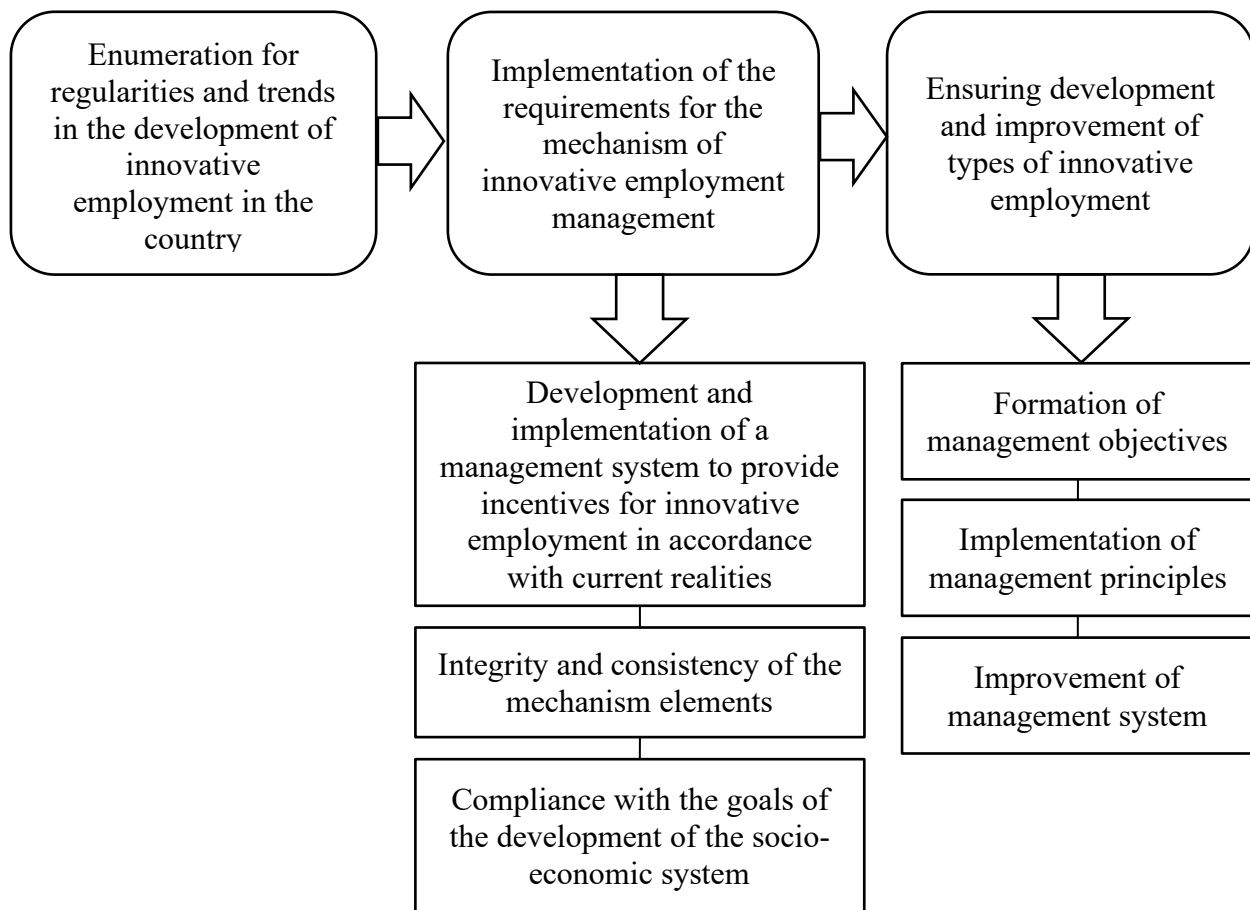

Fig. 1. Architectonics of the mechanism of state regulation of innovative employment

An important task of the mechanism depicted in Fig. 2 is to promote the formation of new values, motivations, perspectives, innovations in the behavior of the labor market, mobility, support for key groups of workers, which under favorable conditions will form the potential of innovative employment. At the same time the most difficult task is to define and evaluate the results of management of innovative employment. In our opinion, as a result of management, a high level of employment should be ensured not by maintaining a large number of workers but by creating new workplaces, by the development of new forms of employment, and by increasing the competitiveness of workers in the labor market. The solving of these complex tasks should be addressed to the employment management institutes that operate at the state, regional levels and at the level of each individual enterprise.

References

1. Lisogor L. Formation of the innovative employment under modernization economy and transformation of public relations // Economy and organization of management. – 2016. – Vol. 3(23). – pp. 82-90.
2. Mykhalchenko H. The improvement of management of social and labor relations as one of the directions of economic development // Social and labour relations: theory and practice. – 2018. – Vol. 8(2). – pp. 56-68.

Н.В. Лагодієнко,
кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і оподаткування
Миколаївського національного аграрного університету

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВІДКРИТОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Триваюча аграрна реформа та початок реформи децентралізації ставлять на порядок денний питання щодо місця та ролі господарств населення у економіці сільського господарства країни. Одна частина експертів вважає, що для забезпечення найвищого рівня економічної ефективності їх використання, сільськогосподарським виробництвом мають займатися середні та великі господарюючі суб'єкти. Інша частина експертів стоїть на позиції необхідності забезпечення багатокладності сільськогосподарського виробництва, що передбачає самозайнятість господарств населення із використанням належних їм відповідних факторів виробництва.

Роль господарств населення у економіці сільського господарства України можна оцінити за допомогою порівняльного аналізу структури виробництва відповідних видів продукції за категоріями виробників. Дослідження показали, що майже 40% рослинницької та понад 50% тваринницької продукції України виробляють господарств населення.

Головними факторами виробництва в економіці господарств населення є земля та праця їх членів. В аналізованому періоді середній розмір площі землі господарств населення демонстрував незначні коливання біля позначки 1,21 га. Середній загальний розмір земельних часток-паїв та орендованих ділянок також був відносно стабільним і коливався біля позначки 3,06 га. Натомість фактор виробництва «праця» демонструє погіршення якісних показників — в аналізованому періоді середній вік голів господарств населення зріс на 2 роки. Такі зміни є одним із найважливіших чинників зниження продуктивності праці та погіршення мотивації до здійснення сільськогосподарського виробництва.

В українському суспільстві досі популярною є думка про те, що найефективнішим господарником на селі є так званий «сільський дядько», який володіє вродженим талантом провадити високоефективне сільськогосподарське виробництво. Не применшуючи ролі сільських трудівників, все ж треба визнати, що такий образ значною мірою є продуктом радянської пропаганди. Остання сприяла поширенню у формальному і неформальному комунікативному просторі історій про простих малоосвічених сільських жителів, які, вирізняючись поміж односельців зразковою дбайливістю у власному господарстві, ставали головами успішних, за радянськими мірками, колгоспів. У цих історій, окрім іншого, є одна серйозна вада — радянська колгоспно-кооперативна модель економіки сільського господарства від початку була неефективною. Тому критична маса сільськогосподарських підприємств, яка була відносно успішною в командно-адміністративній економіці, стала збитковою в ринковій економіці. А отже і господарські підходи, що забезпечували успіх у старій ресурсозатратній моделі, уже

не спрацьовували у новій ресурсощадній моделі сільського господарства в умовах відкритості національної економіки.

Головними перешкодами розвитку економіки тваринництва господарств населення є:

- 1) депопуляція та старіння жителів сільських населених пунктів;
- 2) незадовільний рівень матеріально-технічного забезпечення виробництва та заготівлі тваринницької продукції малими організаційними формами;
- 3) низький рівень виробничої культури господарств населення;
- 4) низький рівень координації збутових зусиль господарств населення.

Проблему низького рівня виробничої та ринкової культури можна і потрібно вирішувати через розгортання просвітницької компанії серед селян. Проте, на відміну від існуючого підходу — організація післядипломної освіти та курсів підвищення кваліфікації на базі закладів вищої освіти, ми пропонуємо інший підхід — виїзні навчальні курси освітян для сільських жителів на базі сільських територіальних об'єднаних громад. Такий підхід забезпечить охоплення значно ширшої слухацької аудиторії та забезпечить вищий практичний результат.

Список використаних джерел

1. Лагодієнко В.В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності / В.В. Лагодієнко, О.В. Довгаль // «Актуальні проблеми інноваційної економіки» науковий журнал. — № 3. — 2018. — С. 15–21.
2. Мудрак Р.П. Поведінка споживача як чинник продовольчої безпеки домогосподарства / Р.П. Мудрак // Економічний часопис — XXI. — 2014. — №3-4(1). — С. 27–30.
3. Мудрак Р.П., Лагодієнко В.В., Лагодієнко Н.В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва / // Економічний часопис — XXI. — Scopus Indexed. — 2018, — №172(7–8), — С. 44–50.

Г.Ю. Левицька,

студентка Первомайської філії

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ

Анотація. Стаття присвячена актуальним питанням формування і використання трудового потенціалу підприємств. Проаналізовано поняття трудового потенціалу. Розглянуто основні засоби підвищення ефективності використання трудового потенціалу. Окреслено напрями покращення ефективності використання трудового потенціалу підприємств.

Ключові слова: трудовий потенціал, управління трудовим потенціалом, кадрова робота, ринок праці.

Постановка проблеми. Формування трудового потенціалу і перспективи його використання є визначальними для майбутнього України та створення умов переходу до інноваційної моделі розвитку. В той же час, рівень і якість трудового потенціалу виступають фундаментом життєзабезпеченості та стабільності у

суспільстві, відіграють провідну роль у забезпеченні конкурентоспроможності економіки України.

Трудовий потенціал формує економічно активне населення, що зайнято в суспільному виробництві і складає пропозицію робочої сили на ринку праці. Ефективність реалізації фізичних і інтелектуальних здібностей працездатної особи залежить від умов, у яких використовується її робоча сила. Цим обумовлений результат економічної діяльності працездатного населення. Трудовий потенціал формується на різних рівнях управління: національному, регіональному, а також на рівні господарюючого суб'єкта. Відповідною силою, здатною створити конкурентоспроможну, соціально зорієнтовану ринкову економічну систему є працездатне населення, що має активну трудову позицію. Забезпечити зростання виробництва конкурентоспроможної продукції можливо на основі ефективного використання трудового потенціалу, який у широкому розумінні являє сукупність, елементами якої є працездатне населення, що характеризується кількісними та якісними показниками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування та використання трудового потенціалу досліджували багато зарубіжних і вітчизняних учених, а саме: Ведерніков М. Д., Верхоглядова Н. І., Войнаренко М. П., Генкін Б. М., Гладчак Н. В., Гончар О. І., Данилюк М. І., Долішній М. І., Зубрицька Я. О., Кібанов А. Я., Кисла А. О., Кравченко І. М., Лич Г. В., Миронова Л. Г., Міценко Н. Г., Нижник В. М., Новікова М. М., Олексюк О. І., Посилкіна О. В., Репіна І. М., Ровенська В. В., Русінко М. І., Савіна Г. Г., Самійленко С. М., Сарапука Е. В., Сідоренко В. В., Смолюк В. Л., Соломніков І. В., Тельнов А. С., Тютлікова В. В., Уткіна Ю. М., Федонін О. С., Харун О. А., Череп А. В., Шарко М. В., Янковська Л. А. та ін.

Метою статті є дослідження ефективності використання трудового потенціалу та стратегії щодо її підвищення.

Результати дослідження. Сучасний етап реформування та оновлення українського суспільства характеризується спадом виробництва, макроекономічною кризою, офіційним та прихованим безробіттям, значним погіршенням рівня життя населення держави та її окремих регіонів. Кризова соціально-економічна ситуація в країні кардинально змінює умови відтворення і функціонування людини. В цих умовах постановка та вирішення проблеми підвищення ефективності використання трудового потенціалу потребує глибоких змін у формах і методах управління та використання ним на державному та регіональному рівнях.

Трудовий потенціал являє собою сукупну здатність фізичних та духовних властивостей окремого працівника досягати у заданих умовах певних результатів діяльності, з одного боку, та здатність вдосконалюватись у процесі труда, вирішувати нові завдання, що виникають в результаті змін у трудовому процесі, — з іншого.

Шляхи підвищення ефективності використання трудового потенціалу обумовлені розвитком ринкових реформ.

Рис. 1.1. Шляхи та напрями підвищення ефективності використання трудового потенціалу

У сучасних умовах важливу роль в ефективному використанні трудового потенціалу відіграє економічна та соціальна політика держави. Її вплив на макро- і мікрорівні на ефективність суспільного виробництва здійснюється через: практичну діяльність урядових установ і державних структур; різноманітні види законодавства; фінансові заходи та стимули (податки, тарифи, фінансова підтримка великих науково-технічних і виробничих проєктів, фінансування соціальних програм, регулювання відсоткових ставок для кредитів); запровадження та контролювання економічних правил і нормативів (регулювання доходів і оплати праці, контроль за цінами, ліцензування зовнішньоекономічної діяльності); створення ринкової, виробничої та соціальної інфраструктури; макроекономічні структурні зміни; програми роздержавлювання власності і приватизації державних підприємств; комерціалізації організаційних структур не виробничої сфери тощо.

Висока регіональна диференціація соціально-економічного розвитку визначає потенціал розвитку місцевої ініціативи та відповідальності регіональних владних структур за розвиток ринку праці. Регіони повинні мати змогу формувати довгострокові стратегії розвитку, що базувалися б на цілісному аналізі економічного та соціального потенціалу, притаманному певному регіону, включаючи спеціалізацію і виробничу орієнтацію населення.

У цьому відношенні передову роль повинні відігравати регіональні керівники, що мають стати ініціаторами партнерства із службами зайнятості, заводами, регіональними організаціями працедавців, профспілковими, іншими неурядовими організаціями, університетами та науково-дослідними інститутами, зацікавленими у здійсненні цієї стратегії. Економічно потужні регіони можуть стати стабілізуючим елементом для всієї країни. Така регіоналізація створила б мережі промислових

підприємств, сприяла б обміну технологіями та більшій скоординованості ринку праці і ведення політики щодо трудових ресурсів.

Основними задачами управління трудовим потенціалом на підприємстві мають бути: виявлення найбільш істотних структурних зрушень в професійному складі та кваліфікаційному рівні робітників, що викликані зміною технологій та постійним оновленням асортименту товарів та послуг; визначення проектної величини трудового потенціалу колективу та складу вивільнених робітників в результаті зміни структури надання послуг, впровадження комплексної комп'ютеризації та автоматизації процесів; оптимізація та виявлення додаткових потреб підприємства в кваліфікованій робочій силі за групами провідних професій; розстановка відібраних кадрів за робочими місцями у відповідності з трудовим потенціалом робітника; організація та розвиток системи, що сприяє підвищенню мобільності робочої сили та росту трудового потенціалу колективу; створення умов, що сприятимуть більш повному та продуктивному використанню потенційних можливостей кожного члена колективу; визначення найбільш раціональних джерел забезпечення додаткових потреб в робочих кадрах та їх підготовка в різних ланках системи навчання підприємства та професійно-технічної освіти.

Підвищення ефективності використання трудового потенціалу більшості підприємств потребує глибоких змін у розробці і реалізації кадрової політики на всіх рівнях, тому необхідно приділяти більше уваги пошуку резервів і чинників економії праці. Ключовим чинником успіху у вирішенні цієї проблеми слід назвати мотивацію високопродуктивної праці персоналу підприємства. Через усе більшу обмеженість джерел готової кваліфікованої робочої сили і її зростаючої вартості, на перший план кадрової політики вийшла задача розвитку та максимального використання вже існуючого в організації трудового потенціалу. Пошук шляхів активізації і врахування психологічних особливостей персоналу стають одними з основних факторів підвищення ефективності діяльності підприємств в Україні.

Висновки. Таким чином, в умовах економічної нестабільності актуальним є перехід до прогресивних методів підготовки, підтримки і розвитку, раціонального використання, виявлення резервів трудових ресурсів, збільшення зайнятості, удосконалення управління трудовими ресурсами, розвиток ринку праці, забезпечення збалансованості кількості робочих місць, трудових ресурсів і капіталовкладень.

Список використаних джерел

1. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. — 3-тє вид. — К.: ЗнанняПрес, 2002. — 387 с.
2. Генкін Б.М. Економіка і соціологія праці. Підручник для вузів, 1998. — 384 с.
3. Воронин А. Эффективность производства и распределение экономии общественного труда между субъектами рынка / А. Воронин, А. Пастух // Экономика Украины. — 2009. — № 3. — С. 27—37.
4. Замора О.І. Основні тенденції формування і використання трудових ресурсів / О.І. Замора // Актуальні проблеми економіки. — 2009. — № 4. — С. 85-91.
5. Приймак В. І. Трудовий потенціал і механізми його реалізації в регіоні : монографія / В. І. Приймак. — Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. — 383 с.

6. Осовська Г.В., Крушельницька О.В. Управління трудовими ресурсами. Навчальний посібник. Кив: Кондор, 2003. — 224 с.
7. Качан Є.П. Управління трудовими ресурсами / Є.П. Качан: навч. посібник. — К.: Видавничий дім «Юридична книга», 2005. — 358 с.

С.О. Машканцева,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної теорії і підприємництва
на морському транспорті Національного університету «Одеська морська академія»

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ

Вступ. Стратегічною метою розвитку транспортної галузі регіону є задоволення потреб інноваційного розвитку економіки і суспільства в конкурентоспроможних транспортних послугах. Стан виробничо-технічної бази і технологічний рівень підприємств перевезень за багатьма параметрами не відповідають зростаючим потребам суспільства та європейським стандартам якості надання транспортних послуг. Водночас скорочення обсягів перевезень пов'язане із критичним станом інфраструктури та рухомого складу залізничного транспорту, що заважає доставляти вантажі швидко, вчасно та без втрат.

Слід зазначити, що транспортна система як в цілому по Україні, так і по регіонам, значною мірою не відповідає світовим стандартам, а також вимогам, прийнятим в Європейському Союзі, а її інфраструктура та обладнання суттєво відстають від європейської через відсутність послідовної реалізації загальної стратегії розвитку транспортного сектора та програм для окремих видів транспорту.

На нашу думку, така ситуація спричинена:

- повільними темпами й масштабами розбудови транспортної інфраструктури України порівняно з країнами ЄС, Азії та Сходу, й навіть найближчих сусідів України — Росії та Білорусі;
- техніко-технологічним відставанням транспортної системи, що здорожує процес доставки товару та призводить до переорієнтації транспортних потоків в обхід території України;
- наявністю «вузьких місць» на залізничному транспорті, що перешкоджає налагодженню зв'язку із портовою сферою;
- дефіцитом належного сервісу (інформаційний супровід перевезень, тривалі контрольні процедури під час перетину кордону), низькою швидкістю перевезень, тарифними умовами.

Визначальним фактором, що здатний вивести транспорту галузь регіону із кризи на відповідний техніко-технологічний рівень, є інноваційний розвиток та активне впровадження інноваційних процесів. Процес і термін інноваційного відродження транспортної галузі перебувають залежно від обсягів фінансової підтримки інновацій. Потреба пришвидшеного техніко-технологічного розвитку зумовлює перехід на модель інноваційно-інвестиційного розвитку, у якій

розроблення та впровадження інновацій стимульовано достатнім інвестиційним забезпеченням.

Напрямами активізації інноваційного розвитку транспортної галузі регіону є:

- розширення співпраці малих інноваційних підприємств, створених на базі закладів освіти або науково-дослідницьких установ з суб'єктами господарської діяльності на транспорті за умов впровадження інноваційних розробок;

- залучення до співробітництва компаній ІТ-індустрії для розробки моделей бізнес-процесів транспортних підприємств, заснованих на їх мережевій взаємодії з підприємствами-партнерами, програмного забезпечення проектного управління оптимізацією процесів реалізації сумісних інноваційних проектів на транспорті, програм створення та надання електронних транспортних послуг та послуг електронної логістики;

- розвиток лізингових відносин безпосередньо між виробниками транспортних засобів та підприємствами транспорту без залучення до процесу купівлі-продажу зайвих посередників;

- стимулювання розвитку внутрішньої інноваційної активності працівників транспортних підприємств.

Запровадження інноваційних підходів до управління підприємствами з урахуванням вимог ринку послуг, галузевих та регіональних особливостей є пріоритетним завданням досягнення ефективності та конкурентоспроможності діяльності транспортної галузі регіону.

Список використаних джерел

1. Адаменко О. А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств // Наукові праці Національного ун-ту харчових технологій. 2010. №35. С. 5-10.
2. Касс М.Е. Формирование стратегии инновационного развития предприятия на основе управления нематериальными активами: монография. — Н. Новгород: ННГАСУ, 2011. 159 с.
3. Климчук А.О. Сучасна парадигма забезпечення конкурентних переваг підприємства // БізнесІнформ. 2014. №1. С. 221-225.
4. Лагодієнко В.В. Логістика по-японськи: підвищення ефективності діяльності підприємств / В.В. Лагодієнко, О.В. Корнієцький // Культура народів Причорномор'я. — 2014. — № 275. — С. 207–210.

В.Ю. Медведська,

аспірантка кафедри політології філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДЕЛІБЕРАЦІЯ, ДЕМОКРАТІЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ

Дослідження деліберативної демократії пов'язано з поширенням дискусій з теорії демократії. Значні концептуальні недоліки республіканської (колективістської) та ліберальної (індивідуалістської) моделей демократії та відповідні практичні деформації у демократичних режимах

спричинили появу деліберативної теорії демократії і, так званий, «деліберативний поворот» у теорії політики, який відбувся у 80-90-х рр. XX століття. Дослідження процесів деліберації, принципів побудови та функціонування деліберативної демократії є надзвичайно актуальними, оскільки концептуально поєднують моделі демократії та громадянського суспільства, представницьку демократію з вираженням та здійсненням волі громадян.

Одним з теоретиків, який визначає деліберацію та деліберативну демократію, є Дж. Коен. Дослідник розглядає деліберацію як ідеалізований метод, застосування якого дозволяє визначити найбільш раціональне рішення з усіх можливих [2].

У цьому контексті, Дж. Коен приходить до виокремлення основних рис деліберативної демократії:

1. Деліберативна демократія виступає як постійне і незалежне об'єднання, члени якого очікують, що воно матиме місце у майбутньому.

2. Члени асоціації розділяють думку про те, що відповідні умови такого об'єднання зможуть забезпечити процедурні вимоги для проведення деліберації або для закріплення результатів останньої. Учасники деліберації зобов'язуються координувати свою діяльність під час проведення деліберації, що уможливить проведення обговорення згідно з нормами, до яких члени асоціацій дійшли шляхом їх обговорення.

3 Деліберативна демократія — це плюралістична асоціація. Учасники деліберації мають різноманітні вподобання, переконання та ідеали щодо власного життя. Хоча вони розділяють зобов'язання щодо деліберативного вирішення проблем колективного вибору, у той же час вони мають різні цілі, і не притримуються думки, що певний набір уподобань, переконань чи ідеалів є обов'язковим для них.

4 Оскільки члени демократичної асоціації розглядають деліберативні процедури як джерело легітимності, їм важливо, щоб умови їх об'єднання були не просто результатами їх обговорення, а й були очевидними для них.

5 Учасники визнають, що кожен з них володіє деліберативним потенціалом, тобто має здібності необхідні для участі у громадських обговореннях та обґрунтування результатів таких публічних обговорень [2].

Зважаючи на вищевикладене, створення деліберативної демократії має зводитися до «ідеальної процедури» під час обговорення та прийняття рішень. Таку процедуру варто застосовуватися в усіх установах, де це можливо. Джошуа Коен характеризує це тим, що згадує про низку необхідних умов - дебати, на його думку, повинні складатися з обміну аргументами та інформацією, щоб політичну позицію, яку займали сторони, було прийнято або, принаймні, щоб її дотримувались. Публічне обговорення повинно бути відкритим для всіх членів суспільства, і ніхто з нього не повинен бути виключений. Це також означає, що всі учасники мають рівне право висувати аргументи, критикувати їх і задавати питання. За словами Коена, члени повинні завжди бути суверенними і не можуть піддаватися жодному зовнішньому тиску. Єдиними обмеженнями, які можуть бути накладені, є встановлені під час обговорення дебатної процедури. Метою дебатів є досягнення

консенсусу, але через необхідність винесення рішення протягом визначеного періоду часу, обговорення може бути врегульовано рішенням більшості.

Доводиться, що усі важливі питання, що стосуються суспільства в цілому, повинні вирішуватися шляхом деліберації. Застосування деліберативної демократії до всіх можливих інститутів, включаючи уряд, - це концепція, яку Ю. Габермас постійно критикував [4]. Аналогічних висновків, критичних щодо універсальної застосованості дискусій, дійшов і Драйзек [3]. На його думку, деліберативна демократія повинна базуватися насамперед на інститутах у сфері громадянського суспільства. Девід Міллер дотримується такої ж точки зору та стверджує, що деліберативна демократія не вимагає перетворення інститутів сучасної держави на великі дискусійні форуми. Він зазначив, що конкретні рішення можуть бути прийняті під час обговорення тими громадянами, які мають знання про дану тему, або тими, хто найбільше впливає на рішення, що приймаються.

Підсумовуючи вищенаведене, варто підкреслити, що деліберативна демократія є процедурною, оскільки посиляється на певні інституційні процедури і практики для досягнення рішення з питань, які були б обов'язковими для усіх.

Список використаних джерел

1. Benhabib S. «Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy», in Seyla Benhabib (ed.), *Democracy and Difference*, Princeton, 1996. P. 68.
2. Cohen J. (1989) *Deliberation and Democratic Legitimacy* (in) A. Hamlin & B. Pettit (Ed) *The Good Polity. Normative Analysis of the State*. Oxford: Basil Blackwell, 1989, p.17-34.
3. Dryzek J. *Political Inclusion and the Dynamics of Democratization* // *The American Political Science Review*. Vol. 90. No. 3 (Sep., 1996). P. 475.
4. Habermas J. *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society* / J. Habermas. — Cambridge, MA: MIT Press, 1989.

В.П. Пантелеєв,

доктор економічних наук, професор кафедри обліку та оподаткування
Національної академії статистики, обліку та аудиту

ЗОВНІШНІЙ АУДИТ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗВІТУВАННЯ ГРУПИ ПІДПРИЄМСТВ

Концептуальна основа фінансового звітування. Зараз у практику входить застосовна концептуальна основа фінансового звітування (англ. *Conceptual Framework for Financial Reporting*), далі — КОФЗ, яка занотована змінами 2018 р. у МСФЗ [1], а «звична» фінансова звітність (англ. *Financial Report*) грає роль етапу процесу фінансового звітування. У останній редакції Міжнародних стандартів аудиту (МСА) вже вживається поняття фінансового звітування.

Основи системи фінансового звітування групи підприємств. При розробці КОФЗ дійшли висновку, що інформація про активи, зобов'язання, власний капітал, доходи та витрати материнської компанії з її дочірніми компаніями є корисною для існуючих та потенційних інвесторів, позикодавців та інших

кредиторів материнської компанії. Консолідовані фінансові звіти надають цю інформацію. КОФЗ 2018 року передбачає, що материнському підприємству може знадобитися або вибрати: (а) готувати неконсолідовані фінансові звіти на додаток до консолідованої фінансової звітності, яку вона готує; або (b) надавати інформацію про активи, зобов'язання, власний капітал, доходи та витрати самого материнського підприємства в консолідованій фінансовій звітності у примітках. Система фінансового звітування групи може ґрунтуватися на організаційній структурі, яка передбачає, що фінансова інформація складається материнським підприємством, а одне або кілька дочірніх, спільних підприємств чи об'єкти інвестування обліковуються за методом собівартості або участі в капіталі; головним офісом та одним або кількома підрозділами чи філіями, або поєднанням обох методів. Проте деякі групи можуть організувати свої системи фінансового звітування за функціями, процесами, продуктами або послугами (або за групами продуктів чи послуг), або за географічним місцем розташування. У системі фінансового звітування групи можуть існувати різні рівні компонентів; у такому разі може більш доцільним ідентифікувати компоненти за допомогою певного рівня комбінування [2].

Концепція контролю при консолідації звітності. Головним елементом утворення групи та складання звітності про діяльність групи є наявність контролю материнського підприємства за дочірніми. КОФЗ ґрунтуються на одних і тих самих базових поняттях — що суб'єкт господарювання має можливість прямого використання активу (або суб'єкта господарювання) і отримання економічних вигод (або прибутків). Поняття спільного контролю та значного впливу при розробці КОФЗ 2018 року не обговорювалися та вони не мають відношення до консолідації, так передбачене й у національних стандартах з обліку [2, 3].

Управлінський персонал групи зазвичай розробляє та надає інструкції з консолідації, які визначають адекватно характеристики застосовної КОФЗ; забезпечують розкриття інформації, яке є достатнім для дотримання вимог застосовної КОФЗ, наприклад розкриття відносин і операцій із пов'язаними сторонами та інформації за сегментами; забезпечують ідентифікацію коригувань із консолідації, елімінування статей звітності, укладання робочої таблиці з консолідації тощо [4].

Розуміння аудитором КОФЗ. За МСА 600 «Особливі положення аудитів фінансової звітності групи (включаючи роботу аудитів компонентів)» [5], посилення на нову КОФЗ означає, що думка аудитора ґрунтується на оцінці інформації, яка виходить з цій оновленій основі фінансового звітування, яку застосовує до фінансової звітності групи.

Оцінка командою із завдання для групи відповідності, повноти та точності інформації звітування може включати оцінку того, чи належно відображає звітність події та операції, що покладено в її основу. Розуміння, яке отримала команда із завдання для групи, може стосуватися таких питань, як: структура групи — як юридична, так і організаційна; зміни в системі контролю на рівні групи; зміни у застосовній підприємством КОФЗ. Посилання аудитора у своєму звіті на процес консолідації означає: (а) визнання, вимірювання, подання та розкриття фінансової

інформації компонентів у фінансовій звітності групи через консолідацію, пропорційну консолідацію або за допомогою методу участі в капіталі чи методу обліку за собівартістю; (b) поєднання в комбінованій фінансовій звітності фінансової інформації компонентів, які не мають материнської компанії, але перебувають під спільним контролем.

Висновки. Залишається пріоритет забезпечення вимог користувачів отримати більш якісну інформацію. На основі оновлень версії КОФЗ підприємства можуть розроблять облікову політику та інші інструменти обліку. Завданням аудитора є отримати розуміння КОФЗ та висловити свою об'єктивну думку про фінансову звітність групи.

Список використаних джерел

1. Conceptual Framework for Financial Reporting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ctcp.gov.co/_files/documents/1522788753-5849.pdf.
2. Концептуальна основа фінансової звітності в редакції 2018 року (короткий огляд). Журнал «Практика МСФЗ» №1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (<https://ibuhgalter.net/newspaper/505>)
3. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 “Консолідована фінансова звітність”. Наказ Мінфіну України від 27.06.2013 № 628.
4. Консолідація фінансової звітності: навч. посіб. / В.П. Пантелеєв, К.В. Безверхий. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2016. — 429 с.
5. МСА 600 «Особливі положення щодо аудитів фінансової звітності групи (включаючи роботу аудиторів компонентів)»

УДК 355:159.9

А.Я. Пасіка,

слухач Гуманітарного інституту

Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, м. Київ

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В БОЙОВИХ УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У статті проаналізовано проблему розвитку професійної компетентності офіцерів з морально-психологічного забезпечення в бойових умовах діяльності. Визначені концептуальні підходи щодо її вирішення, своєчасного виявлення та ізолювання або своєчасного надання допомоги військовослужбовцям, що отримали психологічну травму. Зазначено необхідність проведення психологічної підготовки особового складу підрозділу до виконання завдань за призначенням.

Ключові слова: професійна компетентність, психологічне травмування, охорона психічного здоров'я, психічний стан, психологічна підготовка.

Постановка проблеми. Проблема розвитку професійної компетентності офіцерів з морально-психологічного забезпечення в бойових умовах діяльності є частиною проблеми безпеки, пов'язаної з людським чинником. Про це прямо або

дотично наголошується в таких важливих керівних документах: статутах Збройних Сил України, Державній програмі розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року.

За період воєнних дій на сході України було поранено і травмовано понад 10 тис. військовослужбовців. Крім того, учасники бойових дій зазнали психологічного травмування, що призвело до погіршення їхнього психоемоційного стану, психосоматичних захворювань і соціальної дезадаптації. Такі особи гостро потребують послуг медичної, психологічної та соціальної реабілітації, без отримання яких їхня повноцінна адаптація до цивільного життя суттєво ускладнюється. Основною причиною отримання такої кількості травм вважається недостатній рівень професійної компетентності офіцерів з морально-психологічного забезпечення, особливо з питання охорони психічного здоров'я підлеглого особового складу.

Одним з основних завдань, покладених на Збройні Сили України, є оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності [1].

Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом [2].

Виконання завдань по захисту суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності України, що підтверджено подіями на сході держави та в Криму, має ряд специфічних особливостей, зокрема: екстремальність службово-бойових завдань; наявність збройного опору; робота з людьми, що перебувають у невірноваженому психічному стані; реальна загроза для життя військовослужбовців. Це змушує по-новому подивитися на низку проблем службово-бойової діяльності, в тому числі й на проблему розвитку професійної компетентності офіцерів з морально-психологічного забезпечення.

Фактор збільшення граничного віку призову на військову службу за контрактом до 60 років примушує офіцерів з морально-психологічного забезпечення переглянути підходи до управління підрозділами з метою формування та підтримання здорового соціально-психологічного клімату в колективах та морально-психологічного стану особового складу на рівні, що дозволить виконати поставлені завдання.

Офіцери, спираючись на власний досвід ведення бойових дій на сході України переконалися, що вимоги до власної професійної компетентності зросли і виникає потреба щодо її удосконалення та розвитку.

Аналіз дослідження. У різні роки військово-прикладні дослідження зазначеної проблеми здійснювали В.І. Барко, Л.В. Боровик, О.С. Губарева,

А.М. Зельницький, О.Л. Корольчук, Л.М. Мітіна, А.К. Маркова, Г.М. Марченко, Н.М. Мась, С.Д. Максименко, О.В. Торічний, В.В. Ягупов та інші вчені. Однак питання, що безпосередньо стосуються розвитку професійної компетентності офіцерів з морально-психологічного забезпечення в бойових умовах діяльності достатнім чином не були досліджені.

Таким чином, актуальність дослідження визначається:

- потребою в обґрунтуванні методів щодо ефективного управління підрозділами з метою формування та підтримання здорового соціально-психологічного клімату в колективах та морально-психологічного стану особового складу на рівні, що дозволить виконати поставлені завдання;
- недостатньою науковою розробленістю підходів до розв'язання проблеми розвитку професійної компетентності командирів в бойових умовах діяльності;
- особливими вимогами до ситуативних і тривалих психічних станів військовослужбовців Збройних Сил України в ході та після участі в бойових діях;
- необхідністю розвитку професійної компетентності командирів щодо збереження психічного здоров'я особового складу в бойових умовах діяльності.

Поняття «професійна компетентність» увійшло в термінологію у 80-ті роки минулого століття і вважалось складовою професіоналізму. Термін «професійна компетентність» складається з двох категорій — «професія» і «компетентність». Професія (від лат. *professio* — офіційно вказане заняття) — вид трудової діяльності людини, яка володіє комплексом теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті спеціальної підготовки й досвіду роботи. Поняття «компетентність» (лат. *competens* — відповідний, здібний) — це обізнаність, авторитетність, кваліфікованість, ерудованість особистості в певній області трудової діяльності.

Визначення цього поняття нам дає також Закон України «Про вищу освіту», де «компетентність» - це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [3].

Існують різні підходи до поняття «професійна компетентність». Зокрема, аналізуючи психологічні домінанти вибору професії, Л. Мітіна стверджує, що професійна компетентність повинна охоплювати знання, уміння, навички, а також способи і прийоми їх реалізації в діяльності, спілкуванні, розвитку (саморозвитку) особистості [7].

У своєму дослідженні О. С. Губарева визначає професійну компетентність як сукупність загальнопрофесійних знань і вмінь з організації й планування робочих процесів, читання та складання документів, способів вирішення проблем, використання нових інформаційних технологій [5].

Під професійною компетентністю А. К. Маркова розуміє психічний стан, що дозволяє діяти самостійно і відповідально, здатність і уміння виконувати певні трудові функції [8].

В акмеології професійна компетентність визначається як головний когнітивний компонент підсистеми професіоналізму діяльності, сфера професійного ведення, система знань, яка постійно поширюється і дозволяє здійснювати професійну діяльність з високою продуктивністю [4].

Розглядаючи формування професійної компетентності майбутніх офіцерів тилу, Г.М. Марченко визначає її як властивість особистості, яка дозволяє ефективно взаємодіяти з професійним середовищем [4].

Професійну компетентність фахівця доцільно розглядати як складне інтегральне, інтелектуальне, професійне і особистісне утворення, яке формується «у процесі професійної підготовки у ВНЗ, виявляється, розвивається і вдосконалюється у професійній діяльності, а ефективність її здійснення суттєво залежить від видів його теоретичної, практичної та психологічної підготовленості до неї, особистісних, професійних і індивідуально-психічних якостей, сприйняття цілей, цінностей, змісту та особливостей цієї діяльності», вважає В. В. Ягупов [11].

Нам імponує думка В.В. Ягупова, оскільки в його трактуванні професійна компетентність передбачає поєднання теоретичної і практичної підготовленості майбутнього фахівця до подальшої професійної діяльності та є основним показником наявності у нього розвинутого професійного мислення.

Науковці С.Д. Максименко і Л.В. Боровик вважають, що професійна компетентність — це якісна характеристика ступеня оволодіння офіцером-прикордонником своєю професійною діяльністю і передбачає усвідомлення своїх прагнень до діяльності, уявлень про свою соціальну роль, оцінку своїх особистісних рис та якостей як майбутнього фахівця, співвіднесення результатів цієї оцінки з об'єктивними вимогами до цієї діяльності, регулювання на цій основі свого професійного становлення, зростання, самовдосконалення. Базуючись на такому підході, можна стверджувати, що компетентність — це свого роду дозрівання особистості офіцера, перехід у такий стан, що дозволяє продуктивно та високо кваліфіковано здійснювати професійну діяльність, виконувати всі професійні обов'язки, досягаючи суттєвих позитивних результатів [10].

Мета статті. Беручи до уваги вищезазначені виклики перед ЗС України виникає необхідність дослідити ряд факторів, які прямо чи опосередковано можуть вплинути на розвиток професійної компетентності офіцера.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до статутних вимог офіцер з морально-психологічного забезпечення в мирний і воєнний час відповідає за виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу.

Як ми бачимо статутні обов'язки вимагають від офіцерів з морально-психологічного забезпечення особистої участі у вихованні підлеглого особового складу. Але в бойових умовах діяльності частина обов'язків просто нівелюється по ряду причин. Деякі офіцери з морально-психологічного забезпечення не бачать важливості в особистій роботі з людьми (наприклад проведення командирського інформування, виховання особового складу), або бояться, що колектив не сприйме належно їх, як командирів.

Розділяємо думку А. Зельницького щодо професійної компетентності військового фахівця — як інтегрального показника якості його професійної підготовки, що характеризується ступенем здатності (готовності) до постійного самовдосконалення, застосування сформованих знань, умінь, навичок, особистих якостей і ціннісних орієнтирів при виконанні службово-бойових функцій у військах (силах) в умовах мирного та воєнного часу на посаді за призначенням [6].

Для характеристики професіоналізму фахівця сьогодні дедалі частіше вживається вищезазначене поняття. Від рівня їхньої професійної компетентності, уміння швидко і правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-

професійної діяльності, ухвалювати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед підрозділами ЗС України завдань. Цікавою для подальшого урахування в дослідженнях є структура професійної компетентності, запропонована Н. Мась [9].

Структура професійної компетентності військових фахівців (за Н. Мась)

Основні компоненти професійної компетентності військових фахівців	Зміст професійної компетентності військових фахівців
Мотиваційна компетентність	1. Мотиваційно-ціннісне відношення до професійної діяльності 2. Гуманістична спрямованість 3. Інтерес до способів і результатів діяльності 4. Суб'єктивна задоволеність працею 5. Мотивація досягненні
Когнітивна компетентність	1. Військово-професійні знання 2. Професійне мислення - здатність виявляти та ставити проблему - здатність аналізувати проблемну ситуацію - здатність до пошуку відповідних шляхів та інструментарію вирішення проблемних ситуацій - осмислення та оцінювання результатів праці 3. Спеціальні професійні уміння, навички
Етично-професійна компетентність	1. Високий рівень відповідальності за результати та наслідки діяльності 2. Дотримання конфіденційності 3. Дотримання принципу «Не нашкодь» 4. Використання науково-обґрунтованого професійного інструментарію 5. Комплексний підхід до вирішення професійних завдань 6. Безоціночне ставлення (автентичність, конгруентність)
Особисто-регуляційна компетентність	1. Наявність професійно-важливих якостей військового фахівця: інтелектуальність, емпатійність, сенситивність, креативність, професійна інтуїція, здатність до рефлексії, комунікативні уміння і навички, емоційна стійкість та ін.

Отже, у контексті формування професійної компетентності як компоненту особистісних якостей постає проблема саморозвитку. Саме у процесі саморозвитку особистості відбувається подальший розвиток професійно важливих особистісних якостей: уміння детально аналізувати факти і явища (аналітичність мислення); здатність вирішувати завдання нестандартними методами, знаходити нестандартне, оптимальне вирішення проблемної ситуації (творчість); бути спокійним, терплячим, ретельним (урівноваженість); вірити в позитивне вирішення будь-якої життєвої ситуації (оптимізм); уміння контролювати свої емоції (самовладання); бути здатним до встановлення контактів, пояснювати, переконувати (комунікабельність); надихати, приймати відповідальні рішення в значущих ситуаціях (лідерство); усвідомлено підкорювати особисті інтереси суспільним і бути готовим до взаємодії і співробітництва (колективізм); нести відповідальність за здійснені дії, вчинки та їх наслідки стосовно колективу (соціальна відповідальність); потреба жити серед людей і для людей (соціальна активність); вміння оцінювати власні достоїнства і недоліки (самооцінка); здатність розуміти людей, співпереживати їм (емпатія).

Але беручи до уваги теперішні події в державі ми не можемо не доповнити когнітивну компетентність і не додати до спеціальних професійних умінь та навичок здатність заступників з морально-психологічного забезпечення вчасно виявляти та ізолювати або своєчасно надавати допомогу військовослужбовцям, що отримали психологічну травму, а також якісно проводити психологічну підготовку особового складу підрозділу до виконання завдань за призначенням.

Ведення антитерористичної операції (далі АТО) та операції об'єднаних сил (далі ООС) на сході країни формує багатотисячні маси людей, які після демобілізації або закінчення контракту повертаються в громадянське суспільство із численними особливостями вже мілітаризованої свідомості — це невпинно та істотно впливатиме на подальший розвиток соціуму та країни. Загальновизнано, що здоров'я, важливий соціальний критерій ступеня розвитку і благополуччя країни та суспільства, значною мірою впливає на демографічну ситуацію, стан національної безпеки, процеси й результати економічного, соціального, культурного розвитку країни тощо. Психічне здоров'я як чинник соматичного здоров'я зумовлює стан здоров'я опосередковано поведінкою, пов'язаною зі здоров'ям та способом життя [12].

Психічне здоров'я — стан благополуччя та умова для реалізації людиною власного потенціалу, здолати виклики, стреси, продуктивно та плідно працювати, бути активним та творчим членом українського суспільства та військовослужбовцем ЗС України.

Аналіз практики виконання завдань АТО та ООС Збройними силами та Національною гвардією України свідчить, що на теперішній час актуальним питанням постає підвищення фахової компетентності суб'єктів військового управління щодо системного розуміння умов, шляхів, підходів, методів та засобів вирішення завдань психологічної підготовки особового складу. Таке розуміння починається з чіткої та грамотної диференціації понять «психологічна підготовка», «психологічна готовність», «психічна стійкість», «психологічна підготовленість».

Досить часто у висловлюваннях, відповідних розпорядженнях, службових документах посадових осіб не лише тактичного, а й оперативно-тактичного рівня некоректно зазначається, що той чи інший військовослужбовець, або підрозділ має «високий рівень психологічної підготовки». Насправді ж психологічна підготовка — це цілісний і організований процес формування у військовослужбовців психічної стійкості і психологічної готовності до дій у бою, у складних і небезпечних умовах [13].

Збереження психічного здоров'я військовослужбовців — це комплекс заходів медико-психологічного характеру (медичних, психологічних, адміністративних), спрямованих на збереження, відновлення та корекцію психофізіологічних та психічних функцій, досягнення високого рівня боєздатності військовослужбовців, які зазнали впливу психотравмуючих чинників та постраждали внаслідок цього, а також створення сприятливих умов для подальшого успішного виконання ними службових обов'язків.

Збереження психічного здоров'я військовослужбовців здійснюється у тісній взаємодії силами командирів, заступників з морально-психологічного забезпечення, офіцерів-психологів, медичного персоналу, психологів, капеланів шляхом проведення занять з особовим складом з питань надання само- та взаємодопомоги при бойовій психічній травмі, ранньої діагностики та надання відповідної медико-психологічної допомоги, підтримки високого морально-психологічного стану військ, індивідуальних та колективних бесід (вправ) з охорони психічного здоров'я, медико-психологічної реабілітації, профілактики порушень військової дисципліни, запобігання суїцидам, професійного психологічного (психофізіологічного) відбору і раціонального розподілу особового складу по військовим колективам, психологічної просвіти особового складу (поширення агітаційних та довідкових матеріалів) [14].

Світовий досвід безапеляційно доводить, що психологічна допомога є найуспішнішою, коли вона надається задовго до початку бойових дій. Пріоритетним фактором в цій справі є відповідне передвоєнне навчання та тренування, так само як і своєчасні заходи під час збройних дій. Не випадково у країнах з досвідом сучасної війни, зокрема Ізраїлі, навчають самих військових діагностувати симптоми психологічного шоку серед своїх соратників та долати їх безпосередньо на полі бою ще до того, як цей стан переросте у затяжну й важку травму [15].

Отже з метою підтримання психічного здоров'я в готовності до виконання завдань за призначенням, та зменшення ймовірності виникнення психічних розладів, пов'язаних з бойовими діями в частинах і підрозділах Збройних Сил України необхідно проводити профілактичні заходи: психологічне консультування, психологічні тренінги, тренування на психологічній смузі перешкод з імітуванням умов бою.

Командир військової частини має відповідати за організацію медико-психологічної допомоги та психологічної роботи, ставити завдання щодо підтримки здорового морально-психологічного стану військ, згуртування військових колективів, зміцнення військової дисципліни і правопорядку, упередження

вживання психоактивних речовин та проявів нестатутних відносин; здійснювати контроль за їх виконанням.

Заступник з морально-психологічного забезпечення має відповідати за планування, методичне забезпечення, організацію, проведення та якість психологічної роботи з військовослужбовцями, членами їх сімей і працівниками Збройних Сил України.

Морально-психологічне благополуччя військ в першу чергу залежить від військового керівництва і досягається за рахунок:

- лідерських якостей командира, за рахунок яких він створює атмосферу довіри та належний морально-психологічний стан серед підлеглих (шляхом володіння ситуацією, врахування дорадчої допомоги фахівців тощо);
- демонстрації компетентності та надійності;
- забезпечення дбайливого ставлення до підлеглих та згуртованості колективу [14].

Заступник з морально-психологічного забезпечення проводить аналіз впливу соціальних факторів на морально-психологічний стан особового складу; надає дорадчу допомогу командирі частини (підрозділу) з раціонального використання військовослужбовців для виконання службових обов'язків з урахуванням їх психофізіологічних особливостей; здійснює психологічну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед особового складу військових частин (підрозділів), бере участь в оцінюванні рівня бойової готовності (боездатності) військових частин (підрозділів), виносить на розгляд командира пропозиції щодо покращення роботи позаштатної (спеціалізованої) мобільної групи з охорони психічного здоров'я [14].

Висновки. Отже, загальновизнано — охорона психічного здоров'я є стратегічним обов'язком та завданням держави. В нових умовах ведення ООС, з метою попередження виникнення згаданих у статті ризиків-наслідків (мілітаризація свідомості, травмування, інвалідизація, пошкодження здоров'я, особливо психічного, поширення суспільно небезпечних алкоголізації, наркоманії та ін. хвороб, наростання агресії у соціумі тощо) державі необхідно створювати спеціальні умови щодо ефективного збереження та покращення психічного здоров'я, покращення якості життєдіяльності своїх громадян, особливо у питаннях державного управління медико-соціальним забезпеченням тих, хто залучений до ООС, підвищення довіри до державного управління тощо [12].

Збереження психічного здоров'я підлеглого особового складу безпосередньо залежить від компетентності заступника з морально-психологічного забезпечення. І в залежності від розуміння посадовою особою нюансів даної проблеми залежатиме кількість психогенних втрат під час операції (бойових дій).

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
2. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1993 року № 1934-ХІІ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
3. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — №

4. Барко В. І. Роль креативності у формуванні професійної компетентності / В. І. Барко // Вісник Національної академії України: зб-к наук. праць. — К.: НУОУ, 2010. — Вип. 6 (19). — С. 69–76.
6. Губарева О. С. Психологічні особливості формування професійної компетентності працівників ОВС: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.06 / Ольга Семенівна Губарева. — Х., 2005. — 216 с.
7. Зельницький А.М. /Науковий часопис Академії національної безпеки/ Випуск 2 (18) / 2018.
8. Мітіна Л. М. Психологическое сопровождение выбора профессии: науч.-метод. пособ. / Л.М.Митина.-2-е изд., испр. — М.: Флинта, 2003. — 184 с.
9. Маркова А. К. Основы профессионализма / А. К. Маркова. — М.: Знание, 1996. — 456 с.
10. Мась Н. М. Структура професійної компетентності майбутніх військових психологів / Н. М. Мась // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. — 2015. — Вип. 1. — С. 21–26. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_vsn_2015_1_7.
11. Торічний О. В. Теорія і практика формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі навчання / Олександр Володимирович Торічний. — Хмельницький: Вид-во Національної академії ДПСУ, 2012. — 535 с.
12. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти / В. В. Ягупов, В.І. Свистун // Наукові записки. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. — 2007. — Том 71. — С. 3–8.
13. Корольчук О. Л. Охорона психічного здоров'я в умовах ведення АТО [Електронний ресурс] / О. Л. Корольчук // Інвестиції: практика та досвід. — 2016. — № 18. — С. 96–102. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2016_18_20
14. Обґрунтування пріоритетності використання узагальненої характеристики «психологічна підготовленість» у практиці психологічної підготовки особового складу частин та підрозділів збройних сил та національної гвардії України.
15. Вказівки щодо збереження психічного здоров'я військовослужбовців в зоні застосування військ (сил) та під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) Установи розробники: Головне військово-медичне управління, Українська військово-медична академія, Гуманітарний інститут Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Національний військово-медичний клінічний центр “Головний військовий клінічний госпіталь”, Державна установа “Центр психіатричної допомоги та професійного психофізіологічного відбору МВС України”, Головний військово-медичний клінічний центр Державної прикордонної служби України. Київ-2017.
16. Островська К. О., Островський І. П., Сулятицький І. В. Проблеми та напрямки психологічної допомоги ветеранам АТО. Гуманітарні ресурси — родинам Захисників України (капеланство, прикладна психологія, охорона здоров'я, юриспруденція). 7 лютого 2018 року. Львів. С. 5–8.

ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЇ СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ЗА ПОГЛЯДАМИ ФРЕНСІСА ФУКУЯМИ

Френсіс Фукуяма — один із провідних мислителів світу, філософ, дуже відомий широкому загалу. Феномену сильної держави Френсіс Фукуяма присвятив книгу «Сильна держава: Управління і світовий порядок у XXI столітті».

На самому початку своєї книги Ф. Фукуяма констатує, що „побудова сильної держави — одна з найбільш важливих проблем світового співтовариства, оскільки слабкість та руйнація держав слугує джерелом багатьох серйозних світових проблем: від бідності до СНІДу, наркотиків та тероризму” [1, с. 5]. До того ж, зміцнення держави є життєво важливим завданням для міжнародної безпеки, для майбутнього світового порядку. Прагнення відшукати відповіді на низку важливих питань, пов’язаних з проблемою зміцнення держави, змушує Ф. Фукуяму звернутися до проблеми створення нових урядових установ та посилення вже існуючих. Загалом наріжним каменем сильної держави Ф. Фукуяма визнає оптимальну систему державного апарату, збільшення його можливостей. Реформаторам державної служби та адміністративної системи Ф. Фукуяма радить апелювати до місцевої специфіки. Безперечно, вищезазначені позиції набувають виключної важливості для сучасної України. Цілком зрозуміло, що ситуація, в якій опинилася сьогодні наша держава не є унікальною, проте існує ціла низка істотних відмінностей та чинників, які не дають можливості просто скопіювати позитивний досвід інших країн у вирішенні, на перший погляд, аналогічних проблем в Україні. При експлікації критеріальної бази сильної держави важливе значення має ще один момент. Мова йде про такі поняття як „сфера державного впливу” та „сила держави”. У своїй роботі Ф. Фукуяма демонструє чітке їх розмежування, підкреслюючи, що сфера державного впливу передбачає, що на уряд покладені різні функції та цілі, натомість, „сила державної влади” тлумачиться як здатність держави планувати та впроваджувати політичні курси і забезпечувати дотримання законів [1, с. 21]. Необхідність подібного розмежування зумовлена тим, що дуже часто поняття „сила” застосовується як у відношенні до сфери державного впливу, так і стосовно сили або могутності, що в сукупності впливає на формування помилкового розуміння державності. Крім того, наслідком змішування цих двох понять стало те, що тривалий час не усвідомлювався факт, що переважна більшість найважливіших чинників, котрі впливають на розвиток, зовсім не економічні, а належать до формальної сторони відносин та політики. Інакше кажучи, було відсутнє розуміння того, що визначальним чинником процесу розвитку є соціальні інститути. Сильна держава не значить репресивна. Сильна — спроможна забезпечувати безперебійне електропостачання, якісні дороги, послуги містам, доступ до медицини [3].

Таким чином, Ф. Фукуяма стверджує, що сила державних інститутів більш важливіша, ніж сфера впливу держави.

Отже, на підставі вищезазначеного можемо констатувати, що розвиток держави, результативність економічних перетворень, згідно з Ф. Фукуямою, значною мірою залежить від сили держави. Сила в цьому контексті передбачає не лише здатність формулювати та втілювати політичні курси, створювати закони, але й здійснювати ефективне адміністрування зі зведенням до мінімуму бюрократизму, контролювання корупції та хабарництва, підтримання високого рівня прозорості і відповідальності урядових установ. У його концепції «сила» держави розглядається на двох рівнях: 1) внутрішній, здатний забезпечити громадянам соціальну безпеку, політичну стабільність, економічне процвітання; 2) зовнішній, що забезпечує конкурентоспроможність країни, ефективність його протидії численним викликам глобалізації. Відповідно, слабкість держави проявляється у її безсиллі. Домінуючою ознакою слабкої держави є відсутність належного адміністративного потенціалу для управління економікою. Головна причина цього, на думку Ф. Фукуяма, криється у нелегітимності політичної системи в цілому [2].

Отже, аналіз концептуальних положень щодо сильної держави, викладених Ф. Фукуямою, дозволяє зробити наступні висновки. По-перше, проблема зміцнення держави в наш час набуває не лише особливої актуальності, але й характеризується очевидною необхідністю. Така ситуація створює потужні стимули для розвитку концепту „сильної держави” в межах оновленої політичної теорії, котра не просто більш конкретно та ретельно тлумачить дійсність, а ґрунтується на осмисленні й розв’язанні сучасних проблем, враховуючи певний екстремальний стан сучасної цивілізації.

За сучасних умов надзвичайного ускладнення і неоднозначності геополітичної ситуації, розпорошеності політичних сил всередині, коли важко визначити правильну стратегію розвитку, ідея сильної, дієздатної держави — це єдиний позитивний сценарій, так званий імператив, необхідність, обов’язковість національного розвитку України. Відмова від нього призведе до вкрай негативних наслідків для майбутнього країни, що межують з національним крахом.

Список використаних джерел

1. Петров М. П. Сильное государство и активная личность как потребность времени / М. П. Петров // Правовая политика и правовая жизнь. — 2010. — №3. — С. 190—213.
2. Фукуяма Ф. Сильное государство: Управление и мировой порядок в XXI веке : [пер. с англ.] / Фрэнсис Фукуяма. — М.: АСТ: АСТ Москва: Хранитель, 2006. — 220 с.
3. Френсіс Фукуяма — про українські реформи й майбутнє демократії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [//hromadske.ua/posts/fukuiaama-reformi-v-ukraini-maibutnie-demokratii](http://hromadske.ua/posts/fukuiaama-reformi-v-ukraini-maibutnie-demokratii)

МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах посилення конкурентної боротьби, а також економічної і політичної кризи в Україні, рішення питань об'єктивного визначення конкурентоспроможності та положення підприємства на ринку дозволить забезпечити високий рівень ефективності діяльності підприємства. Саме тому все більшої актуальності набирають питання щодо оцінки і підвищення конкурентоспроможності підприємств, аналізу існуючих та розробки нових методів її оцінки. Нагромадження в науковій літературі великого обсягу матеріалу відносно питань оцінки конкурентоспроможності підприємств обумовлює необхідність його впорядкування та всебічного аналізу.

Д.В. Погребняк зазначає, що конкурентоспроможність підприємства може бути визначена як комплексна порівняльна характеристика, яка відображає ступінь переваги сукупності оціночних показників його діяльності, що визначають успіх підприємства на певному ринку за певний проміжок часу, по відношенню до сукупності показників конкурентів [1].

Варто зазначити, що на сьогодні при оцінці конкурентоспроможності підприємства використовується ряд методів, в котрих використовується оцінка різних аспектів діяльності підприємства й різний набір показників.

1. За способом оцінки можна виділити якісні та кількісні методи. Якісні методи оцінювання здебільшого мають низький ступінь математичної формалізації, їм властива трудомісткість реалізації та дискретність оцінки. Кількісні методи дають змогу оцінювати реальні шанси суб'єкта господарювання у конкурентній боротьбі за привабливі стратегічні зони господарювання та приймати виважені, з тактичного та стратегічного погляду, управлінські рішення [2].

2. За ступенем врахування аспектів функціонування підприємства можна виділити спеціальні та комплексні методи. Спеціальні методи оцінки — це методи, що дозволяють оцінити конкурентоспроможність підприємства за окремими аспектами його діяльності — виробничим, інноваційним, маркетинговим, фінансовим тощо. Комплексні методи базуються на комплексному підході до оцінки конкурентоспроможності підприємства [3].

3. Залежно від об'єкта оцінки виділяють методи оцінки конкурентоспроможності: персоналу, продукції, організації.

4. Залежно від кількості показників, покладених в основу оцінки конкурентоспроможності, методи можна класифікувати на методи, засновані на використанні часткового показника; методи, що спираються на систему показників; методи, засновані на використанні комплексного показника.

5. Залежно від методики визначення оціночних показників можуть бути виділені такі методи оцінки конкурентоспроможності підприємства:

1) індексний метод, який передбачає розрахунок динамічних показників зміни окремих складових оцінки в часі;

2) коефіцієнтний метод, який передбачає розрахунок відносних показників шляхом порівняння певних абсолютних показників;

3) агрегатний метод, суть якого полягає в обчисленні оціночних агрегатів, що розраховуються за спеціальними методиками.

Таким чином, на сьогодні як в закордонній, так і у вітчизняній практиці економічного управління є ряд методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. Кожен з них має як свої переваги, так і недоліки, а тому досить часто необхідним є застосування сукупності методів для більш повної оцінки конкурентоспроможності підприємства з урахуванням особливостей його господарської діяльності.

Список використаних джерел

1. Погребняк, Д. В. Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Погребняк // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. – 2011. – Вип. 32. – С. 45–51.
2. Рибницький, Д. О. Сучасні підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємства / Д. О. Рибницький, Т. А. Городня // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.9. – С. 227–230.
3. Левицька, А. О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації / А. О. Левицька // Механізм регулювання економіки, 2013. – № 4. – С. 155–163.

УДК 338.45

Я.О. Ткаченко,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ

Анотація. Проведено оцінювання ефективності управління фінансовою стійкістю підприємств харчової галузі на основі її відносних показників. Виконано групування однорідних підприємств харчової промисловості України із застосуванням кластерного аналізу, за допомогою методу Варда та k-середніх.

Ключові слова: підприємство, харчова галузь, фінансова стійкість, ієрархічна класифікація, кластерний аналіз, кластеризація.

Постійний і своєчасний аналіз фінансового стану харчових підприємств є запорукою ефективного управління фінансовою стійкістю, платоспроможністю та фінансовою діяльністю галузі в цілому. Використання методу кластерного аналізу в процесі управління фінансовою стійкістю підприємства є ефективним аналітичним інструментом, індикатором появи кризових явищ на підприємстві. Основним призначенням кластерного аналізу є розподіл множини досліджуваних

об'єктів і ознак на однорідні групи [1]. У роботі кластерний аналіз використовувався для групування підприємств харчової галузі України за показниками фінансової стійкості.

Актуальність вивчення даної теми обумовлюється тим, що постійний та своєчасний аналіз фінансової стійкості харчової галузі є запорукою ефективного управління платоспроможністю та фінансовою діяльністю таких підприємств узагалі.

Метою даного дослідження є узагальнення існуючого практичного досвіду застосування методів кластерного аналізу для визначення місця підприємств харчової галузі за фінансовими показниками діяльності.

Теоретичні та методичні аспекти управління фінансовою стійкістю підприємства розглядали Бланк І. О. [2, с.43], Гаркуша Н.М [3, с. 21] Гринкевич С. С. [4, с. 76], Шеремет А. Д. [5, с. 132] та ін. Однак, роботи цих науковців не містять достатнього інструментарію управління фінансовою стійкістю підприємства, а питання формування цілісного процесу управління поки що залишається відкритим, що посилює актуальність.

У даній роботі кластерний аналіз використовувався для групування підприємств за показниками фінансової стійкості (табл. 1).

Таблиця 1

Дані для кластерного аналізу підприємств харчової галузі

№ з/п	Назва підприємства	Фінансові показники			
		Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт фінансового ризику	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Коефіцієнт фінансового левереджу
1	2	3	4	5	6
1	ПАТ "САН ІнБев Україна"	0,13	3,38	-4,81	4,35
2	ПрАТ «КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА»	0,58	0,73	0,33	0,73
3	ПрАТ "ОБОЛОНЬ"	0,36	1,81	-1,22	1,81
4	ПрАТ "ОПІЛЛЯ"	0,38	1,63	-1,62	1,63
5	ПрАТ "ФІРМА "ПОЛТАВПИВО"	0,56	0,78	0,12	0,78
6	ТОВ "Перша приватна броварня "Для людей - як для себе!"	0,61	0,65	0,18	0,78
7	ПрАТ "Уманьпиво"	0,69	0,74	0,17	0,72
8	ПрАТ "МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР"	0,74	0,53	0,19	0,71

9	ПрАТ "Пиво-безалкогольний комбінат"Радомишль"	0,66	0,72	0,14	0,69
10	ПрАТ "Славутський пивоварний завод"	0,59	0,77	0,15	0,73

Групування 10-ти підприємств проведено за чотирма показниками — коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансового ризику, коефіцієнт фінансового левереджу, коефіцієнт маневреності власного капіталу.

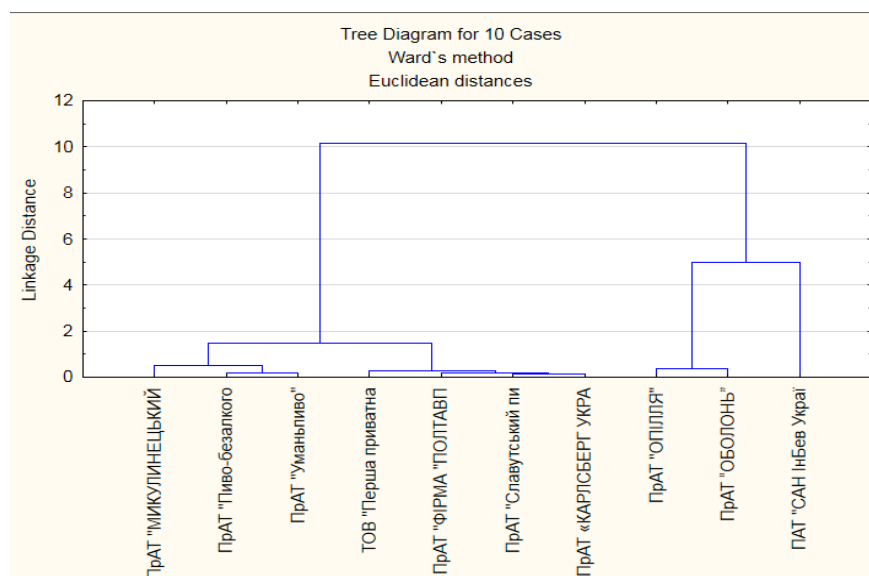

Рис. 1. Дендрограма класифікації підприємств переробної промисловості України за методом Варда

На основі упорядкованих вихідних даних (табл. 1) визначено загальну кількість кластерів. Для більш точного розподілу скористаємося методом Варда [2, с. 3]. Дендрограма класифікації підприємств переробної промисловості України за методом Варда представлена на рис. 1.

Згідно з рис. 1. явно сформовано два кластери. До першого кластеру слід віднести ПрАТ "КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА", ПрАТ "ФІРМА "ПОЛТАВПИВО", ТОВ "Перша приватна броварня "Для людей — як для себе!", ПрАТ "Уманьпиво", ПрАТ "МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР", ПрАТ "Пиво-безалкогольний комбінат "Радомишль" та ПрАТ "Славутський пивоварний завод".

До другого кластеру слід віднести ПАТ "САН ІнБев Україна", ПрАТ "ОБОЛОНЬ" та ПрАТ "ОПІЛЛЯ".

Для економічної інтерпретації кожного кластера за усіма параметрами проаналізовано графічне відображення значень кожного параметру для кожного кластеру за методом к-середніх, що представлено на рис. 2 [5].

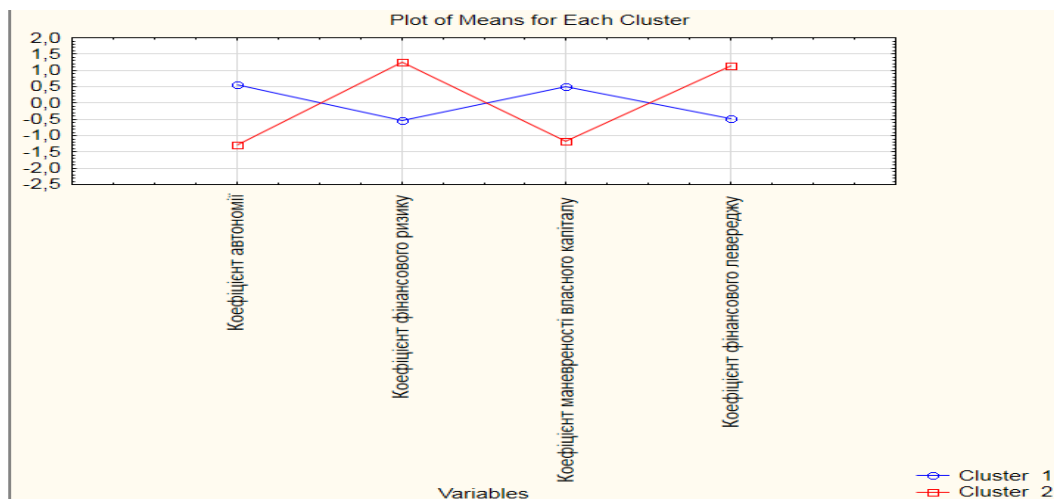

Рис. 2. Графічне відображення значень параметрів для кожного кластеру за методом k-середніх

Згідно з рис. 2 бачимо, що за методом k-середніх також сформовано два кластери. Можна передбачити, що до першого кластеру увійшли підприємства з високими показниками фінансової стійкості, до другого — з низькими показниками фінансової стійкості. Таким чином, доцільним є розглянути класи сформованих кластерів, які представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Склад та економічна інтерпретація сформованих кластерів

Показник	Кластер 1	Кластер 2
Економічна інтерпретація кластеру	Підприємства, які є фінансово стійкими, про що свідчить високий показник автономії (понад 50%)	Підприємства, які є фінансово нестійкими, про що свідчить низький показник автономії (менше 40%)

Таким чином, за допомогою кластерного аналізу ми отримали 3 групи, які відрізняються за показниками фінансового стану. У 2017 р. до першого кластеру відносяться підприємства, які є фінансово стійкими, є: ПрАТ "КАРЛСБЕРГ УКРАЇНА", ПрАТ "ФІРМА "ПОЛТАВПИВО", ТОВ "Перша приватна броварня "Для людей — як для себе!", ПрАТ "Уманьпиво", ПрАТ "МИКУЛИНЕЦЬКИЙ БРОВАР",

ПрАТ "Пиво-безалкогольний комбінат "Радомишль" та ПрАТ "Славутський пивоварний завод". До другого кластеру (підприємства, які є фінансово нестійкими) увійшли ПАТ "САН ІнБев Україна", ПрАТ "ОБОЛОНЬ" та ПрАТ "ОПІЛЛЯ".

Отже, розділивши підприємства за кластерами, слід зробити висновок, що досліджуване підприємство, а саме ПАТ "САН ІнБев Україна" увійшло до другого кластеру, оскільки підприємство у досліджуваному періоді є на 90% залежним від позикових коштів та має вискі показники фінансового ризику, тобто воно має низький рівень фінансової стійкості. Таким чином, відповідно до проведених результатів аналізу, підприємству необхідно покращувати та удосконалювати

процес управління фінансовою стійкістю задля досягнення більшої автономності та зниження рівня фінансових ризиків.

Отже, проведений кластерний аналіз дав змогу виявити основних лідерів та аутсайдерів харчової промисловості у розрізі вибірки підприємств, сприяв спрощенню проведення заходів щодо аналізу та діагностування стану підприємств конкурентів іншими методами аналізу.

Застосування кластерного підходу в Україні є необхідною умовою відродження вітчизняного виробництва, підвищення ефективності інноваційного розвитку регіонів, досягнення високого рівня економічного розвитку та конкурентоспроможності підприємств. За умов зростаючої глобалізації та конкуренції для нашої країни питання створення та сприяння ефективному розвитку кластерних об'єднань набувають особливої актуальності. Застосування цього методу, безумовно, є перспективним, особливо за сучасних умов і змін, що відбуваються у світовій економіці, коли провідними стають навички володіння якісно новим видом ресурсів — інформацією, інноваціями й інтелектом.

Список використаних джерел

1. Подольська В. О., Яріш В. О. Фінансовий аналіз: навч. посіб. — Київ: Центр навч. літ., 2007. — 488 с.
2. Бланк І. О. Управління фінансами підприємств: підручник. / І. О. Бланк, Г. В. Ситник. — Київ: Вид. КНТЕУ, 2014. — 780 с.
3. Гаркуша Н. М. Аналіз фінансової стійкості підприємства як засіб попередження його банкрутства / Н. М. Гаркуша, Т. О. Сідорова, І. В. Руденко // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2015. — № 1(1). — С. 19–23.
4. Гринкевич С. С. Економічні основи стратегічного управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах ринкових перетворень / С. С. Гринкевич // Науковий вісник НЛТУ України. — 2017. — № 18 (5). — С. 110–114.
5. Шеремет А. Д. Фінанси підприємств: навч. посібн. / А. Д. Шеремет. — Москва: ИНФРА—М, 2014. — 343 с.

Я.А. Ткаченко,

Группирование предприятий пищевой промышленности с помощью кластерного анализа.

Аннотация. Проведена оценка эффективности управления финансовой устойчивостью предприятий пищевой отрасли на основе ее относительных показателей. Выполнена группировка однородных предприятий пищевой промышленности Украины с применением кластерного анализа, с помощью метода Варда и k-средних.

Ключевые слова: предприятие, пищевая отрасль, финансовая устойчивость, иерархическая классификация, кластерный анализ, кластеризация.

Y.O. Tkachenko,

Grouping of food industry enterprises by cluster analysis.

Summary. An assessment of the effectiveness of financial stability management of enterprises of the food industry was made on the basis of its relative indicators. The groupings of homogeneous enterprises of the food industry of Ukraine were performed with the use of cluster analysis, using the Ward method and k-averages.

Keywords: enterprise, food industry, financial stability, hierarchical classification, cluster analysis, clustering.

Н.В. Турленко,
кандидат економічних наук, докторант Одеської національної академії харчових технологій
О.О. Алексєйчук,
здобувач ПВНЗ «Міжнародний університет бізнесу і права», м. Херсон

ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО АГРОБІЗНЕСУ

На інвестиційний процес в агробізнесі регіону впливає низка чинників. На одні товаровиробник може безпосередньо впливати, а інші обумовлені зовнішніми обставинами та умовами і не залежать від товаровиробника. Так до чинників, залежних від товаровиробника, відносяться врожайність сільськогосподарських культур і продуктивність худоби; вибір об'єкту першочергового інвестування; спеціалізація і концентрація виробництва; технологія виробництва продукції; характер інвестицій та вибір джерела фінансування інвестицій; рівень продуктивності праці і собівартість продукції. На дані чинники виробник може впливати впродовж виробничого процесу і планувати інвестиції на перспективу [3].

За макроекономічне сприяння інвестиційної діяльності відповідає система органів державної влади, у розпорядженні якої є важелі прямої дії у вигляді централізованих державних капітальних вкладень в об'єкти загальнодержавного значення, розвиток державного сектора економіки, так і непрямі засоби регулювання інвестиційного середовища за рахунок грошово-кредитної, бюджетної (фінансування окремих загальнодержавних програм стратегічного характеру, дотації, субсидії тощо), антимонопольної та амортизаційної політики [4].

Як основну причину кризи сільськогосподарського виробництва багато економістів називають, перш за все, ослаблення ролі державного регулювання і підтримки агропромислового комплексу. Загалом у розвинених країнах, навпаки, посилюється значення державної підтримки агропромислового комплексу. Витрати на реалізацію аграрної політики у вигляді прямої і непрямой підтримки постійно зростають, як це стверджує практика країн-ЄС.

На нашу думку, державне регулювання в агробізнесі не повинно носити характер постійних фінансових ін'єкцій, починаючи із надання програмних інвестиційних ресурсів і закінчуючи забезпеченням поточної виробничої діяльності. З метою стимулювання інвестиційної активності на державному рівні необхідно перейти від повного бюджетного фінансування інвестиційних проектів і програм до переважно пайової участі в їх реалізації; здійснювати лише пріоритетне фінансування розробок та інноваційних технологій; застосовувати адресний метод інвестиційних вкладень і пільгового кредитування окремих підприємств, які можуть забезпечити їх окупність і прибутковість. До формування інвестиційної політики в агробізнесі слід підходити комплексно і системно, про що свідчить на певному етапі досвід країн із перехідною економікою (Польщі, Словенії та ін.), які приділяють значну увагу інвестиційному процесу.

Залучення прямих іноземних інвестицій в агробізнес є не тільки одним із важливих, але і складних завдань українського уряду. Його вирішення у

найближчій і середньостроковій перспективі, на нашу думку, можливе при дотриманні ряду умов. Мова йде про “прозорість” фінансової структури, наявність пакету інвестиційних проектів, згоду вітчизняних та іноземних партнерів на створення спільних підприємств (або підприємств з 100% іноземним капіталом) у всіх секторах агробізнесу.

Грошово-кредитна політика держави впливає на інвестиційні умови, регулюючи грошовий обіг і роботу банківської системи, яка, по суті, репродукує збільшення коштів в економічній системі не завжди на еквівалентній основі щодо сільськогосподарської сфери.

Отже, стосовно механізму підвищення частки довгострокового кредитування доцільно прийняти низку заходів: зменшити податки на прибуток від довгострокових кредитів, які спрямовуються в аграрний сектор; встановити, що банки в яких частка цих інвестиційних кредитів перевищує певну межу, отримують додаткові податкові пільги тощо [7, с. 132]. Іншими словами необхідно не декларувати економічні реформи в банківській сфері, агробізнесі, а забезпечити їх реалізацію.

Незаперечним є той факт, що лізингові механізми в агробізнесі повинні розвиватися. Вони допоможуть вийти із складної економічної ситуації, коли промисловість не готова надати аграрному сектору сучасну надійну техніку за прийнятними цінами, без якої техніки неможливо виробляти дешеву і якісну продукцію.

На нашу думку, в умовах України антимонопольна політика повинна запобігати подальшій монополізації в суміжних з агробізнесом галузях.

З метою формування сприятливого інвестиційного клімату в агробізнесі необхідно забезпечити досягнення стабільної економічної і політичної ситуації; розробку науково-обґрунтованої стратегії ринкового реформування; наявність відповідної законодавчої бази.

Список використаних джерел

1. Дем'яненко С.І. Економіка і організація агропромислових формувань : навчальний посібник / С.І. Дем'яненко, М.Й. Хорунжий, О.Г. Боброва, П.В. Коваль. — К.: КНЕУ, 2006. — 181 с.
2. Дуброва А.Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: дис. доктора екон. наук : 08.00.03 / Дуброва Анатолій Дмитрович. — К., 2008. — 478 с.
3. Плеханов Д.О. Наукове забезпечення державного управління агропромисловим виробництвом в Україні: дис. доктора екон. наук : 25.00.02 / Плеханов Дмитро Олександрович. — К., 2010. — 475 с.
4. Лагодієнко В.В. Реалізація інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності у харчовій галузі. Бізнес-Навігатор: науково-виробничий журнал Міжнародного університету бізнесу і права. — Херсон, — 2013. — №2(31). — С. 178-183.

НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Економічно-активне населення відіграє важливу роль у розвитку регіональної економіки в цілому. Оскільки завдяки правильній політиці держави можна забезпечувати створення великої кількості робочих місць і у свою чергу працевлаштування висококваліфікованих спеціалістів на вакантні новостворені місця.

На основі проаналізованих визначень економічної активності населення, виділивши переваги та недоліки кожного з авторів пропонуємо поняття «економічна активність населення» трактувати як частину населення, яка задіяна на ринку праці, незалежно від віку, а з урахуванням конкретно виконаних робіт або способів для пошуку роботи тощо.

Зазвичай економічно-активне населення включає в себе осіб, чий статус (зайнятого або безробітного) був визначений виходячи з більш тривалого часу (наприклад, року).

Зайняті економічною діяльністю — це особи у віці від 15 до 70 років, які:

- працювали протягом тижня хоча б 1 годину за винагороду в будь-якому виразі;
- працювали індивідуально на власному підприємстві або в окремих громадян;
- працювали впродовж 30 годин на тиждень безоплатно на підприємстві, у бізнесі, що належить будь-кому з членів домогосподарства або в особистому селянському господарстві з метою реалізації продукції, що вироблена внаслідок цієї діяльності;
- були тимчасово відсутні на роботі, тобто формально мали робоче місце або власний бізнес, але не працювали впродовж останнього часу з незалежних від них обставин, таких, як хвороба, відпустка, сезонний характер роботи тощо.

Для оцінки та вчасного реагування держави проблеми зайнятості населення необхідний моніторинг ринку праці та економіко-статистичний аналіз економіко-активного населення. Цей аналіз важливий для стимулювання економічно-активного населення на ринку праці, а також для напрямів застосування стимулювання організацій, зокрема підготовки та перепідготовки необхідних спеціалістів. Крім того, оцінюючи склад та структуру, робочої сили, аналізуючи напрямки діяльності та рівень безробіття, можна оцінювати реальний стан економіки країни.

Дослідження показали, що на рівні районів і міст регіону для забезпечення якості даних регіональної статистики зайнятості важливо:

- по-перше, враховувати дані про кількість зайнятих на підприємствах, які подають звітність щодо обсягів діяльності, сплати податків та зайнятості за місцем їхнього знаходження;

- по-друге, передбачити можливість узагальнення даних про зайнятість осіб за територіальною ознакою на підставі ідентифікаційних даних застрахованих осіб, у відомостях яких зазначено місце проживання тощо.

Аналізуючи економічно-активне населення регіонів України за період 2009-2018 рр., слід відмітити, що його кількість у віці від 15-70 років у 2018 році зменшилася на 4.1 млн. осіб або на 19 % порівнюючи з 2009 роком. У той час кількість населення працездатного віку у 2016 році знизилася на 3 млн. осіб і становила в середньому 17303 тис. осіб. У тому числі зайняте населення у віці від 15-70 років на період 2018 року складало в середньому 16443.2 тис. осіб, а це на 9 % менше ніж в попередньому році. Спостерігається зменшення кількості зайнятого населення працездатного віку на 14,9 % порівняно з 2009 роком і становить 15626 тис. осіб у 2018 році проти 18365 тис. осіб у 2009 році. Крім того кількість безробітного населення у віці 15-70 років зросла, особливо у 2014 році і становила 1847,6 тис. осіб або 9,3 % у відношенні до відповідної вікової групи економічно-активного населення.

Створення ефективної системи регулювання зайнятості є одним із важливих завдань ринкової економіки. Така система повинна включати:

- 1) формування фондів підтримки зайнятості, які утворюються з внесків роботодавців, бюджетних коштів, внесків самих найманих працівників у розмірі від 0,5 до 2 % їх заробітної плати у формі страхування від безробіття;

- 2) функціонування бірж праці, які збирають інформацію про вакантні робочі місця, поширюють цю інформацію серед людей, які шукають роботу; підбирають підходящу роботу тим, хто звертається на біржу праці; організовують перепідготовку і підвищення кваліфікації безробітних; скеровують безробітних на оплачувані громадські роботи; виплачують допомоги при безробітті;

- 3) розробку і реалізацію програм зайнятості, які повинні передбачати заходи щодо зниження безробіття, зокрема для створення нових робочих місць у державному секторі економіки, організовувати підготовку і перепідготовку робочої сили, враховуючи зміни в структурі народного господарства та інше.

За результатами проведеної загальної характеристики економічної активності населення України за 2008-2018 роки можна стверджувати, чисельність зайнятого та безробітного населення коливалася кожного року, а це свідчить про відсутність стійких позитивних або негативних тенденцій зміни більшості показників. Особливо у складний період, який переживає наша держава, а саме проведення антитерористичної операції на сході країни.

Зроблено висновок, що на регіональному рівні потрібно застосовувати таку політику, яка могла б забезпечити прозору конкурентоспроможність працівників. З огляду на вищесказане, можна визначити основні заходи щодо підвищення рівня економічної активності населення України. Посилення державного регулювання ринку праці шляхом визначення насиченості кадрами галузей економіки кваліфікованими працівниками відповідно до потреб ринку. Поліпшення нормативно-правової бази можна досягти за рахунок виконання держзамовлення на підготовку та перепідготовку кадрів, а після закінчення вищого навчального закладу чи професійно-технічного навчання на роботу. Також потрібно

створювати нові робочі місця безпосередньо державою і через виділення державою безвідсоткових кредитів, що дасть змогу поліпшити загалом ситуацію на ринку праці.

Список використаних джерел

1. Сенік І.В. Економічна активність населення України 2013 [Текст] / І.В. Сенік// Статистичний збірник / Державна служба статистики України. — 197 с.
2. Економіка праці та соціально-трудові відносини: Навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. — Тернопіль: ТДЕУ, 2006. — 373 с.
3. Лагодієнко В.В. Вплив соціально-економічного розвитку села на рівень життя сільського населення регіону / В. Лагодієнко, О. Боднар // Економіст. — 2012. — № 2. — С. 50–51. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2012_2_18
4. Єсінова Н.І. Е-83 Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч.-метод. посібник / Н. І. Єсінова. — Х.: ХДУХТ, 2017. — 189 с.
5. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносин: Підручник.- К.: Знання, 2004. — 535 с.
6. Спиридонов І. А. Світова економіка: Навчальний посібник / МГОУ. — 2-е вид., перераб. і доп. — М: ИНФРА-М, 2005. — 272 с.
7. Економічна активність населення у 2014 році [Електронний ресурс]. / Державна служба статистики України. — 2015. — Режим доступу до ресурсу: www.ukrstat.gov.ua.

Elina D. Sheianova,

Student of Educational and Research Institute of Economics,
Management and International Business,
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE

To analyze the reliable ensuring of economic security of the enterprise. To create a reliable enterprise security system, it is necessary to conduct a set of preparatory activities. From this work depends largely on which decisions will be made in this area how security bodies will be formed, which will be allocated financial, material and human resources, and in ultimately, the effectiveness of the provision business security. Before making decisions, developing a concept, drafting a plan, etc., it is necessary to evaluate objectively the situation in which the enterprise is located. But, it should be noted that understanding of loss or profit as a financial category is not reflects the real state of economic security of the enterprise, because it characterizes only the current state of financial activity of the enterprise.

Ensuring the economic security of the enterprise is built in the form of a two-tier information security systems. The first level involved keeping secrets by the security services of the organization, and the second level — forming a psychological atmosphere of «vigilance and responsibility» of staff organizations with the help of so-called coordinators, appointed by middle management and have authority among employees. Recognizing that Retention of information is one of the important aspects economic security of the enterprise, it should be noted that the reduction of the problem

of economic security there are only businesses to protect business secrets a very simplistic solution to this problem. It is quite clear that such a narrow understanding economic security suffers from excessive «economy» and does not take into account the full spectrum of environmental impact as a major source of danger for activity of the enterprise [1, p. 170].

The economic security of the enterprise is conditioned by the influence of the environment, which is in the market the economy is constantly changing, never remains stable, permanent or unchanging. It is from a position environmental impact, enterprise protection from its negative impact and content is considered economic security categories of the enterprise, in that and in the few publications of the domestic one economists.

The most important influencing factors on the economic security of the enterprise, there is a degree of perfection of the legal framework, the level of taxation, access to world markets, investment attractiveness of the region, the state. First of all, economic the security of the enterprise depends on the economic security of the state, the region, because it is based on theirs financial, raw material and production potential, prospects for development. The presence of multilevel the concept of economic security of business entities of all levels makes it possible to ensure the predictability of external threats to enterprises [2, p. 268].

The main functional goals of economic security include:

- ensuring high financial efficiency of work, financial stability and independence enterprises;
- ensuring technological independence and achieving high competitiveness of the technical potential of the entity;
- achievement of high efficiency of management, optimum and effective organizational enterprise management structures;
- achievement of high level of qualification of the personnel and his intellectual potential;
- minimizing the destructive impact of the results production and economic activity on the state of the environment;
- quality legal protection of all aspects activity of the enterprise;
- effective organization of personnel safety enterprise, its capital and property, as well as commercial interests.

Practical activity of the service economic security should be based on the use of standard schemes, procedures and actions. First of all, should be said about the general algorithm of action on which security work is based. It includes the following sequence of operations [3, p. 41]:

- system of preventive (preventive) means;
- analysis and evaluation of emerging threats;
- activities to neutralize security threats;
- identifying measures to eliminate threats.

Bankruptcy Entrepreneurs the losses realized the need for economic security of their business, they formed the core of real and potential customers in the field of

enterprise security services and formed orders for specialists in security of business activity in Ukraine.

Economic security of the enterprise and its management must be based on the goals of success functioning and development of the enterprise in all areas of its activity and influence for the highest quality security should be implemented by the personal economic security service of the enterprise.

References

1. Zavgorodniy, A.G. Financial Dictionary [Text] / A.G. Zavgorodniy, G. L. Voznyuk, T. S. Smovzhenko. – Lviv: View of the Lviv State University Polytechnic, 1996. – 384 p.
2. Grunin, O. A. Economic security of the organization [Text] / O. A. Grunin // Scientific Bulletin of the NLTU of Ukraine. – 2011. – 21.3. – P. 263–268.
3. Gusev V.S. Economics and security organization of business entities [Text] / V. S. Gusev // Finance of Ukraine. – 2009. – No. 6. – 85 p.

УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.О. Ільїна,

кандидат економічних наук, доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Київського національного торговельно-економічного університету

ІНВЕСТИЦІЇ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ

На сьогоднішній день проблемою в органах державної влади стає зменшення кваліфікованого персоналу, оскільки, не дивлячись на те, що згідно даних Національного агентства України з питань державної служби [1] кількість бажаючих працевлаштуватися на державну службу збільшується, відсоток звільнених державних службовців також набирає прогресії з різних причин. Основними з них стають незручні умови праці, низька заробітна плата, а також відсутність часу та якісного програмного забезпечення для навчання нових працівників. Все це негативно впливає на роботу уряду, а отже, економічний і соціальний розвиток країни. Тут величезну роль відіграють інвестиції у людський капітал, тобто вкладення коштів у збільшення людських продуктивних характеристик задля збільшення ефективності їх використання і зростання доходів від економічної діяльності.

Так, за результатами досліджень Н.О. Коваль [2], В.І. Ковальнової [3] та О.І. Сахненко [4] інвестиції у людський капітал поділяються на різні складові, які мають принциповий взаємозв'язок (рис. 1). Це породжує свій вплив на функціонування державних установ, оскільки кожен орган місцевої влади (місцева державна адміністрація) має галузеві структурні підрозділи, які знаходяться у підпорядкуванні міністерств, працюючих за певною галуззю діяльності (Міністерство соціальної політики України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство освіти і науки України тощо).

Оскільки від формування особистості людини залежить і її майбутня поведінка у колективі, а отже — у суспільстві, первинною складовою інвестицій у людський капітал є інвестиції у вітальний капітал, які здійснюються ще до народження особистості як внесок у майбутнє покоління. Відповідно, із збільшенням витрат у збереження фізичного й психологічного стану здоров'я окремих особистостей майбутнього покоління збільшуються й інвестиції у здоров'я. Адже у повноцінно розвиненого суспільства виникає більше потреб у зручних умовах праці на державній службі з метою збереження міцного професійного здоров'я і, отже, збільшення продуктивного періоду життя.

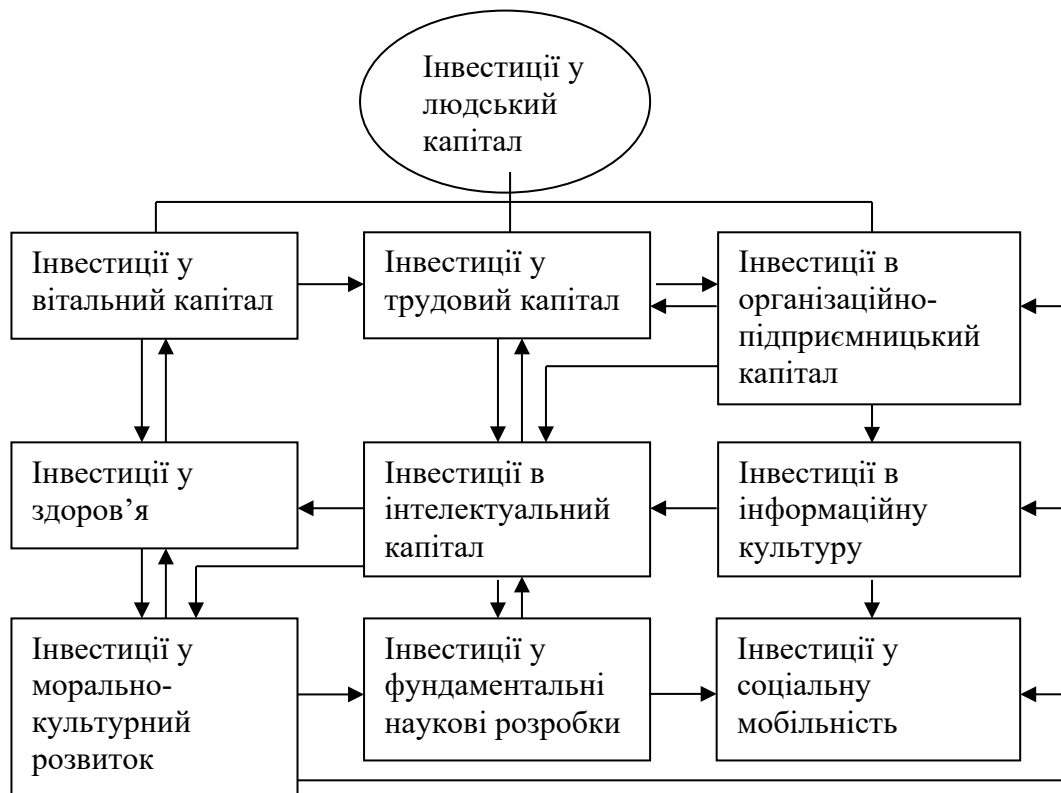

Рис. 1. Взаємозв'язок складових інвестицій у людський капітал *

* Розроблено автором

Таким чином, інвестиції у здоров'я мають довгострокову і постійно зростаючу віддачу. Чим більше інвестицій здійснюється у здоров'я, тим більша ймовірність позитивної зміни у майбутньому поколінні на основі здійснення вітальних інвестицій в окремі особистості. Це надає суттєвого впливу на формування у суспільства морально-культурних цінностей, від яких значною мірою залежить рівень якості обслуговування з боку державних службовців. Чим більше ресурсів витрачається на духовне збагачення людини, тим більше користі отримується від державних послуг.

Так, інвестиції у морально-культурний розвиток можна поділити на корисні (наприклад, інвестиції у будівництво/реконструкцію шкіл, закладів вищої освіти, бібліотек, спортивних комплексів, музеїв тощо) та шкідливі (наприклад, інвестиції у будівництво/реконструкцію тимчасових споруд та магазинів, де здійснюють торгівлю спиртними напоями та соціально-небезпечними товарами, що сприяють моральному розладу особистості — окремі аудіо/відеоматеріали, книжки з непристойною інформацією тощо). Тут важливу роль відіграє формування в особистості здорового способу життя як фактора відповідальності за власне здоров'я та здоров'я оточуючих, прагнення до інтелектуального розвитку, а також морально-етичних принципів, що врешті-решт породжує відповідальність державних службовців за виконання ними своїх службових повноважень. Відповідно, чим більше уряд сприяє здійсненню корисних інвестицій на перевагу шкідливим, тим більше користі отримує як держава за рахунок поповнення дохідної частини бюджету від сплати податків на основі збільшення робочих місць

(ефективність), так і суспільство завдяки збільшенню довіри до влади на основі підвищення рівня обслуговування населення (результативність).

Враховуючи вищезазначене, найважливішою складовою інвестицій у людський капітал є інвестиції у трудовий капітал, потреба у якому багато в чому залежить від обсягу інвестицій у вітальний капітал, оскільки даний вид капіталу формується все життя з накопиченням досвіду, трудових навичок, умінь та освіти як фактора розвитку особистості. Відповідно, від обсягу інвестицій у трудовий капітал залежить рівень інтелектуального розвитку особи, групи осіб та суспільства в цілому завдяки підвищенню рівня й запасу знань людини, які вона застосовує на практиці і, отже, мотивації персоналу державної служби до виконання своїх службових повноважень. Це породжує потребу у суспільства в інвестиціях у інтелектуальний капітал, від обсягу якого залежить певна вигода. Це, по-перше, прибутковість економічної галузі, в тому числі охорони здоров'я, що сприяє значному зниженню рівня захворюваності завдяки своєчасній та якісній діагностиці; по-друге, швидкість пошуку та отримання необхідної інформації; по-третє, рівень якості аналізу та обробки відповідної інформації шляхом перетворення її у знання на основі навчання та досвіду роботи персоналу державної служби.

Отже, із збільшенням інвестицій в інтелектуальний капітал збільшується й потреба в інвестиціях у фундаментальні наукові розробки, оскільки виробництво інноваційної продукції завжди потребує висококваліфікованого персоналу, здатного використовувати цю продукцію під час проведення наукових досліджень з найважливіших проблем соціально-економічного, науково-технічного, суспільно-політичного та культурного потенціалу з метою забезпечення сталого розвитку суспільства та держави. Це потребує вкладення значного обсягу інвестицій у морально-культурний розвиток з метою навчання кваліфікованого персоналу, в рамках якого проводиться виховання патріотизму до своєї держави. В той же час дотримання працівниками державної служби принципу патріотизму породжує у них відповідальність за стан інформаційного та навколишнього середовища, а також за національну безпеку держави і суспільства в цілому.

Так, якщо проведення та використання наукових досліджень у вірному напрямку потребує висококваліфікованого персоналу підприємств, установ та організацій, то одним з найперспективніших складових інвестицій у людський капітал є інвестиції в організаційно-підприємницький капітал. Усвідомлення проблеми в тому, що далеко не всі працевлаштовані вміють якісно вести управлінську діяльність, породжує потребу у здійсненні значного обсягу інвестицій у персонал, який впливає на відвідування тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації з державного управління. У цьому разі, рівень кваліфікації працівників державної служби, кожен з яких курує тією чи іншою галуззю діяльності, стає суттєвим фактором впливу на рівень кваліфікації персоналу прибуткових та неприбуткових організацій. Йдеться про те, що урядові установи вкладають великий обсяг інвестицій в інформаційну культуру, основою якої є знання про інформаційне середовище, законів його функціонування та вміння орієнтуватися в інформаційних потоках у системі управління.

Відповідно, інвестиції в інформаційну культуру як вкладення у пошук, аналіз та систематизацію необхідної інформації, у тому числі про ціну продукції, сферу діяльності та рівень якості обслуговування об'єктів соціальної інфраструктури, породжують у суспільстві значну потребу в інвестиціях у соціальну мобільність. Тобто, із знайденням корисних соціальних об'єктів за рахунок проведення фундаментальних наукових розробок виникає потреба у кар'єрному зростанні. В основі цього лежить переміщення робочої сили в іншу установу, в тому числі яка знаходиться на іншій території країни та навіть в іншій країні, з метою підвищення кваліфікації/стажування державних службовців. Разом з тим, підвищення рівня знань з державного управління і вдосконалення професійної діяльності державних службовців стають поштовхом до переведення до іншого вигіднішого для них місця роботи. Все це, в свою чергу, потребує вкладення інвестицій у морально-культурний розвиток, оскільки держава, регулюючи кількість робочих місць, сприяє створенню на них певних умов праці згідно правил етичної поведінки державних службовців, а також виконання ними повноважень щодо здійснення інвестицій у певні соціальні об'єкти.

Отже, інвестиції у людський капітал спрямовують у розвиток професійної компетентності державних службовців наступні цілі: стратегічні: інвестиції у вітальний капітал — перспективний план заходів щодо формування особистості державних службовців; інвестиції у трудовий капітал — перспективний план заходів щодо формування кадрового резерву державної служби; інвестиції в організаційно-підприємницький капітал — перспективний план заходів щодо вкладення коштів у спеціалізовані заклади вищої освіти з державного управління; тактичні: інвестиції у здоров'я — план виконання завдань щодо забезпечення безпечних умов праці на державній службі; інвестиції в інтелектуальний капітал — план виконання завдань щодо державних закупівель, інвестиції в інформаційну культуру — план виконання завдань щодо дослідження зовнішнього та внутрішнього інформаційного середовища діяльності органів державної влади; оперативні: інвестиції у морально-культурний розвиток — державна/місцева цільова програма етичного, естетичного та культурного розвитку державних службовців; інвестиції у фундаментальні наукові розробки — державна/місцева цільова програма підготовки здобувачів вищої освіти ступеня магістра та доктора філософії за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування»; інвестиції у соціальну мобільність — державна/місцева цільова програма підвищення кваліфікації/стажування державних службовців.

Список використаних джерел

1. Національне агентство України з питань державної служби: Офіційний веб-сайт. — Режим доступу: <https://nads.gov.ua/pro-nads/zvity/>
2. Коваль Н.О. Концептуальні підходи до інвестування в людський капітал як фактор зростання конкурентоспроможності національної економіки [Електронний ресурс] / Н.О. Коваль // Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». — 2018. — №10 (2018). — С. 54–59. — Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/10-2018/koval.pdf>
3. Ковальова В.І. Організаційна культура в системі регулювання поведінки людського капіталу / В.І. Ковальова // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економіка, управління та адміністрування. — 2019. — № 2(88). — С. 87–90.
4. Сахненко О.І. Основні види інвестицій в людський капітал [Електронний ресурс] / О.І. Сахненко // Ефективна економіка: Електронний журнал. — 2015. — № 10. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5223>

В.В. Гринюк,

заступник директора центру-завідувач ВКВД Чернівецького НДЕКЦ МВС

Н.Л. Юдіна,

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень ВКВД
Чернівецького НДЕКЦ МВС

СПОСОБИ ПРИСКОРЕННЯ РЕАКЦІЇ НІНГІДРІНУ У ДАКТИЛОСКОПІЧНОМУ ПРАКТИЧНОМУ ВИКОРИСТАННІ

Нінгідрін — органічна хімічна сполука класу кетонів і спиртів. Зовні ця речовина виглядає як кристалічний порошок жовтуватого-білого кольору. Нінгідрін легко розчиняється у воді під час нагрівання. Зазвичай, у прикладній хімії його застосовують як якісний і кількісний реактив для визначення амінокислот. Дактилоскопія використовує нінгідрін для виявлення слідів рук на папері — він найкраще підходить для подібних завдань. Недолік нінгідрінового методу — тривале очікування результату. Об'єктова обробка, при застосуванні цього дактилоскопічного методу, триває від однієї до семи діб — цього цілком достатньо, щоб втратити оперативну ініціативу у тій чи іншій слідчій дії. Отже, рішення завдання по прискоренню реакції нінгідрину у дактилоскопії є досить актуальним.

Характерною особливістю спеціальної літератури є відсутність у описі нінгідрінового методу частини, у якій способи прискорення дії нінгідрину були дані системно, як цілісна частина підходу. Наводяться лише окремі поради [1, с. 62], або такі способи тлумачаться окремо, наприклад, як вид експрес-методу [2, с. 134]. Аналізуючи існуючий матеріал, автори цих тез вирішили поділитися своїм досвідом рішення цієї проблеми. Сподіваємося, що ця публікація стане у нагоді усім зацікавленим спеціалістам, дозволить розширити прикладні можливості нінгідрінового методу.

На початковій стадії обробка об'єкта дослідження відбувається наступним чином:

- повне або часткове занурення об'єкта у розчин нінгідрину;
- нанесення розчину на поверхні об'єкта за допомогою пульверизатора чи ватного тампону;
- розпилення розчину на поверхні об'єкта з аерозольної упаковки.

Після обробки об'єкт залишається в кімнатних умовах до висихання. Починаючи з цього моменту, можна застосовувати способи прискорення нінгідрінової реакції для швидшого виявлення слідів рук:

1. Використання контактної теплоти — прасування, розміщення обробленого об'єкта на опалювальній батареї або іншому нагрівальному пристрої. Зауважимо, джерела відкритого вогню застосовувати не можна.

2. Використання сонячного випромінювання — розміщення обробленого об'єкта під прямими сонячними променями.

3. Збільшення температури повітря, в якому перебуває об'єкт, — покласти його до сушильної чи муфельної печі із заданою (регульованою) температурою.

4. Використання теплої водяної пари — оброблений нінгідриновим розчином об'єкт дослідження, тримається над водяною парою. При цьому експерт повільно — у поступальний спосіб — крутить його над джерелом пари. Необхідно здійснювати постійний контроль процесу обробки об'єкта парою, щоб не допустити перенасичення поверхневого шару об'єкта вологою і тим самим знищити чи пошкодити сліди. Сліди при такій контрольованій обробці — виявляються протягом 20 хв. [2, 135].

5. Використання ультрафіолетового випромінювання полягає в здійсненні короткострокового (10-15 хв.) освітлення сторін об'єкта ультрафіолетовими променями.

6. Застосування комплексного методу Г. Грановського, суть якого у послідовному виконанні таких дій: а) на поверхню об'єкта наноситься 3% ацетоновий розчин нінгідрину; б) очікується висихання об'єкта; в) поверхня об'єкта інтенсивно зволожується 1% ацетоновим розчином нітрату міді; г) починається термообробка, наприклад, прасування. Якщо усі дії виконані вірно, сліди мають одразу з'явитися [1, с. 63].

В ході лабораторних випробувань усіх перерахованих вище способів прискорення нінгідринової реакції, був виявлена закономірність — із збільшенням температури інтенсивність забарвлення слідів, оброблених нінгідрином, посилюється. Однак, при їх застосуванні потрібен постійний контроль для того, щоб не пересушити об'єкт та не перенаситити його водяною парою.

Список використаних джерел

1. Дубовий О.П. Криміналістичне дослідження слідів рук: Наук.-практ. посіб. / О.П. Дубовий, В.Я. Лукашенко та ін. — К.: АТІКА, 2000 — 150 с.
2. Кожакарь І.Ю. Нінгідриновий метод виявлення латентних слідів рук // Криміналістичний вісник: Наук.-практ. зб./ДНДЕКЦ МВС України; КНУВС; Редкол.: Є.М. Моїсєєв (гол. ред.) та ін. — К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2008.-№ 2(10). — 196 с.

ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ГІЛЬЗ ПЕРЕСПОРЯДЖЕНИХ ТРАВМАТИЧНИХ ПАТРОНІВ

При проведенні досліджень зустрічаються непоодинокі випадки встановлення факту переробки травматичних патронів. Причиною цього є підшукування власниками зброї більш ефективного засобу забезпечення потреб власної безпеки, а також отримання прибутку від продажу більш ефективних патронів. В народі такі патрони іменують «посиленими». З точки зору права такі патрони — нелегальні, їх ідентифікація становить вагомий прикладну проблему в судовій балістичній експертизі. Особливості роботи експерта щодо визначення таких патронів, аналізували Іщенко А.В., Грищенко О.В., Ігнат'єв І.В., Назаров В.В [1, с. 191].

В межах цих тез буде представлений досвід експертної роботи із переробленими патронами калібру 9 мм Р.А. (9×22Т). Метою статті є висвітлення основних проблем, при проведенні ідентифікації переспоряджених травматичних патронів.

В практиці зустрічаються різноманітні способи виготовлення та переробки подібних патронів, а саме:

- переробка штатних патронів, що офіційно продаються в зброярських магазинах, значно збільшуючи навіску порошу;
- спорядження капсульованих гільз шумових патронів, чи переробки шумових патронів різних виробників, із використанням мисливського порошу та куль із твердої гуми;
- укорочення капсульованих гільз калібру .223 Rem та 5,56x45 та спорядження їх із використанням мисливського порошу та куль з твердої гуми;
- переспорядження стріляних гільз калібру .223 Rem та 5,56x45 з використанням капсулів, мисливського порошу та куль з твердої гуми.

Всі зазначені випадки переробки створюють певні складності під час проведення ідентифікаційних досліджень. Однак саме останні, переспоряджені стріляні гільзи, є найбільш складним випадком (рис. 1).

Рисунок 1. Загальний вигляд перероблених гільз

На переспоряджених стріляних гільзах окрім слідів, що утворюються від пристосуванні їх до зброї (укороченні, спилуванні поверхні гільз, їх обкатці; сточуванні закраїни і т.п.), наявні також сліди від поверхонь зброї з яких вони раніше були стріляні (карабінів, гвинтівок калібру 223Rem/5,56x45) [2, с. 184].

Залежно від умов стрільби, при детальному огляді об'єктів, що надійшли на дослідження, відображається різна слідова картина. Сліди травматичного пристрою можуть бути розташовані як окремо, так і на місцях від слідоутворюючих поверхонь карабіну чи гвинтівки [3, с. 115].

В разі надходженні на дослідження гільз кал. 9 мм Р.А., зі слідами обробки та попередньої зброї, які були відстріляні з травматичних пристроїв чи пристроїв пристосованих для стрільби травматичними патронами, необхідно провести ідентифікацію зброї з якої вони були стріляні (рис. 2, 3).

Рисунок 2. Гільза зі слідами двох відбивачів:
1 – пістолета, 2 – карабіна.

Рисунок 3. Гільза зі слідами двох
зачепів: 1 – пістолета, 2 – карабіна.

В даному випадку на гільзах відображені сліди, характерні для різних моделей та видів зброї та сліди обробки гільз.

В результаті дослідження було з'ясовано, що гільзи стріляні з одної моделі зброї, проте конкретну одиницю зброї було важко встановити через такі фактори:

- різна маса та щільність порошу в патронах;
- різні марки порошу (сумішей) порошу в патронах;
- різна маса, діаметр снаряду (гумової кулі);
- глибина розташування, сили з якою снаряд був поміщений в гільзу;
- матеріал з якого виготовлена гільза;
- тощо.

Наведені причини детермінують тиск в каналі ствола, що утворюються при згорянні метального заряду, впливає на характер слідів (глибина, стійкість, інформативність та достатність), які виникають на гільзі в результаті пострілу.

У висновку зазначимо, що наведений приклад із досвіду експертної роботи показує необхідність вдосконалення методів практичної роботи, спрямованої на вирішення зазначених вище факторів.

Список використаних джерел

1. Іщенко А.В., Грищенко О.В., Ігнат'єв І.В., Назаров В.В. Пістолети та револьвери, призначені для відстрілу патронів, споряджених металевими снарядами «несмертельної дії», та набой до них: Судово-балістичний довідник. — К.: «ВАРТА», 2005. — 208 с. з іл.
2. Кофанов А.В. Судова балістика: практичні аспекти. — Навч. посібник / А.В. Кофанов, О.Л. Кобилянський, В.В. Арешонков. / За ред. П.Д. Біленчука. — К.: УкрДГРІ, 2016. — 408 с.
3. Степанов Г. Н., Фролов Ю.П. Справочник криміналіста-оружиеведа (судебная баллистика). — Волгоград: ВА МВД РФ, 2003. — 220 с.

Є.Г. Корнецький,

завідувач сектору трасологічних обліків відділу криміналістичних видів досліджень
Чернівецького НДЕКЦ МВС

Б.П. Лунга,

головний судовий експерт сектору трасологічних досліджень відділу
криміналістичних видів досліджень Чернівецького НДЕКЦ МВС

ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА НЕБЕЗПЕКИ ЗЛАМУ ЗАМКІВ МЕТОДОМ «САМОІМПРЕСІЯ»

Позитивна статистика квартирних крадіжок в Україні вказує на необхідність посилення боротьби із цим явищем. Успіху злочинців сприяє використання нових способів зламу замків. Постраждалі не зразу розуміють що їх обікрали, оскільки замки та їх механізми залишаються в справному та працездатному стані — ніщо не свідчить про їх злам. Популярним способом такого зламу замків є метод «самоімпресія». Його суть полягає в тому, що для цього способу відкриття замків потрібен тільки самоімпресійний (самонаборний) ключ. При наявності такого ключа середній час відкриття стандартного сувальдного чи циліндрового замка складає 1-2 хвилини. Рухи, які потрібно здійснювати при зламі, настільки примітивні, що відкривати стандартні замки цим інструментом може будь-хто.

Придбання такого інструменту є єдиною проблемою в реалізації зламу замка методом «самоімпресія». По перше, інструмент технічно складний — для його виготовлення потрібні не тільки знання та креслення, а й заводське спеціалізоване обладнання та особливі технічні умови. По друге, у зв'язку з проблемою виготовлення збільшується вартість такого ключа. Нині, придбати такий ключ можливо на окремих інтернет ресурсах. Вартість пристрою буде коливатись в межах 100-1000 доларів. Таким чином ціна не є принципово високою. Цілком ймовірно, що доступністю пристрою користуються шахраї та квартині крадії.

Який тип замків є найбільш вразливим для зламу методом «самоімпресія»? Сьогодні можна чітко виокремити два типи замків, для відкриття яких найчастіше застосовують самоімпресійний ключ — сувальдні замки та замки з циліндровим механізмом (циліндрові замки). Назва «циліндрові» — умовна, оскільки основну замикаючу їх частину становлять пружинні або сувальдні механізми. Циліндровим є лише механізм, який безпосередньо контактує з ключем [1, с. 27].

Що таке самоімпресійний ключ з технічної точки зору? Це ключі двох типів:

1. Самоімпресійний ключ до сувальдного замка — це стержень, що має дещо менший діаметр ніж діаметр ключа від цієї моделі замка. В торцевій частині ключа перпендикулярно виставлені рухомі штифти, які при роботі будуть взаємодіяти з кодовими елементами механізму замка. Кількість штифтів рівна кількості кодових елементів. Кожен штифт розташовується під окрему сувальду. Штифти рухаються (зміщуються) лише під навантаженням. Зі зворотної сторони від штифтів розташовується ручка ключа.

2. Самоімпресійний ключ до циліндрового замка — це стрижень, форма якого наближена до форми стрижня ключа циліндрового замка. На стрижні, окрім запобіжних виступів, які відповідають профілю шпарини циліндру замка, відсутні будь-які виїмки, виступи якої є секретом. На стрижні можна покласти рухомий стержень (спицю) на яку накладають спеціально виготовлену заготовку з фольги з прорізами, яка під час зламу прийме форму секретних виступів ключа. Зі зворотної сторони від штифтів розташована ручка самоімпресійного ключа.

Як працює цей спосіб зламу замків:

- Для сувальдних замків принцип відкриття полягає в тому що самоімпресійний ключ в першу чергу давить на засув замка, тобто через отвір в сувальді тисне засув в напрямок відкривання. Засув, при спробі відкриття впирається в кодові елементи (виступи) сувальд. Сувальди, які стоять не по коду, будуть затискатися цим самим засувом від переміщення. Далі, самоімпресійним ключем виконуються поперемінні рухи вверх-вниз в межах ключової шпарини. Найменш рухомі сувальди при цьому будуть протискувати рухомі штифти самоімпресійного ключа. А ті сувальди, які стоять, виставляться по коду в результаті роботи і не будуть впливати (тиснути) на штифти самоімпресійного ключа.

- Для циліндрового замка принцип відкриття працює інакше. Металевий стрижень кріпиться до поворотної ручки за допомогою гвинта, після чого в отвір зі сторони поворотної ручки вставляється фіксуєча спиця, на яку накладається заготовка з фольги. В такому положенні самоімпресійний ключ вводиться в шпарину циліндрового механізму замка. Після введення фіксуєча спиця витягується. Далі самоімпресійним ключем виконуються поперемінні рухи вверх-вниз в межах ключової шпарини. В результаті таких рухів робочі (контактуючі) штифти дають на фольгу і залежно від сили тиску в фользі поступово формується відповідна вм'ятинка, що аналогічна формі секретності ключа до даного замка. Коли всі штифти продавлять на відповідну відстань фольгу, циліндр в патроні прокрутиться і замок відчиниться.

Аналізуючи наявний досвід та конструкцію замків, зауважимо, що на ринку є досить багато фірм та компаній виробників замків, які виготовляють дешеві замки та комплектуючі без огляду на проблему зламу замків методом «самоімпресія». Ціна їх продукції мізерна, що створює попит серед населення, що, відповідно, робить вразливими їх домівки для квартирних злодіїв. Цікаво, що дешеві замки купуються представниками тих прошарків населення, економити яким немає значної потреби через більш-менш пристойні заробітки. Вважаємо за доцільне інформувати суспільство про небезпеку надмірної економії — «скупий платить двічі!».

Список використаних джерел

1. Методика трасологічного дослідження замків / [укл. Коструб А.М., Грищенко О.В., Щирба Д.Є., Іваник С.І., Чашницька Т.Г.]. — К: ДНДЕКЦ МВС України, 2015. — 41 с.
2. Бергер В.Е. Трасологическое исследование механических замков [Метод. Пособие] / В.Е. Бергер, Г.В. Прохоров-Лукин, Н.П. Молибога и др. — К.: РИО МВД Украины, 1998. — 96 с.

Ю.П. Лісовська,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного,
фінансового та банківського права Міжрегіональної Академії управління персоналом

П.М. Лісовський,

доктор філософських наук, професор кафедри міжнародного права, міжнародних відносин та
соціально-гуманітарних дисциплін Відкритого міжнародного університету розвитку людини
«Україна»

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

В сучасних умовах, в якій опинилась Україна, а саме: конфлікт на Сході України, анексія Криму та прояви сепаратизму, втрата контролю над окремими територіями Луганської та Донецької областей, проведення з 2014 по 2018 роки — Антитерористичної операції, а з 2018 року по сьогодні — Операції Об'єднаних Сил, необхідність значних витрат бюджетних коштів (5 відсотків ВВП) на забезпечення обороноздатності держави, зростання рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, вчинених у складі організованих груп і злочинних організацій, зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, що зумовлене низьким рівнем протидії з боку правоохоронних органів, зрощення бізнесу та влади, посилення впливу олігархату на пріоритетні напрямки економіки (паливно-енергетичний, кредитно-банківський, агропромисловий, приватизація тощо). Установлення корумпованих відносин посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування з криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності, зростання інфляції негативно впливають на економіку держави. Все це негативно впливає на суспільний розвиток України та погіршення стану соціального захисту людини та громадянина і обумовлює необхідність розроблення стратегії протидії організованим злочинності та корупції в системі національної безпеки України [1, с. 105].

Найбільш важливою частиною протидії організованим злочинності і корупції в Україні є формування системи управління та координації дій суб'єктів боротьби з організованою злочинністю та корупцією. Це питання сьогодні набуває особливої гостроти, оскільки відсутність органу контролю та координації цієї боротьби її суб'єктами суттєво впливає на кінцевий результат [3, с. 95]. Як свідчить вітчизняний досвід, утворення дорадчих органів по контролю та координації боротьби із організованою злочинністю при Президентові України визнано

Конституційним судом не конституційним. Тобто мало місце перевищення Президентом України своїх конституційних повноважень.

На наш погляд, все, що стосується боротьби із злочинністю в Україні, у тому числі з її організованою частиною, повинно спрямовуватися через Кабінет Міністрів України, до складу якого входить Міністр внутрішніх справ, Міністр фінансів, Міністр юстиції. До органів виконавчої влади відносяться ДБР, НАЗК, Агентство управління активами (АРМА) та інші. Як свідчить міжнародний досвід розвинутих держав світу, правоохоронна система повинна бути підпорядкована виключно виконавчій владі, яка відповідає перед своїм народом за стан боротьби з злочинністю [2, с. 54].

Президент України після вступу на посаду протягом 6 місяців формує державну політику щодо протидії організованій злочинності та корупції шляхом розроблення відповідної Стратегії строком на 5 років та подає її на затвердження Верховній Раді України. Концептуальні засади стратегії протидії організованій злочинності та корупції повинні бути узгоджені із базовим документом стратегічного планування системи національної безпеки.

Верховна Рада України через профільний Комітет розглядає її та затверджує на своєму засіданні. Рішення ВРУ оформлюється у вигляді відповідної Постанови ВРУ або Закону.

На підставі схваленого рішення ВРУ, Кабінет Міністрів України, інші державні органи, які визначені суб'єктами боротьби з організованою злочинністю та корупцією подають протягом двох місяців схвалений План реалізації Стратегії з щорічними показниками його реалізації.

Схвалені ВРУ, КМУ та іншими державними органами Плани надаються Президенту України на затвердження та здійснення контролю за реалізацією Стратегії.

Питання реалізації Стратегії протидії організованій злочинності і корупції в системі національної безпеки України виносяться на обговорення РНБО України не рідше як двічі на рік (у першому та другому півріччі). Звіти про виконання Плану надаються ВРУ, КМУ та іншими державними органами після їх обговорення та ухвалення.

Слід зазначити, що РНБО України є державним органом, повноваження якої визначені Конституцією України та відповідним Законом України. Тому, рішення РНБО України, які затверджуються Указами Президента України, є обов'язковими для виконання всіма гілками влади. Так, наприклад, на кожне рішення РНБО України, яке затверджено Указом Президента України, що надійшов до КМУ, відповідними підрозділами Секретаріату КМУ складається План реалізації таких Указів, у якому визначаються завдання, відповідальні органи, строки виконання, підрозділи Секретаріату, які зобов'язані контролювати виконання пунктів Указу Президента. Плани подаються на розгляд та затвердження Кабінетом Міністрів України. Прем'єр-міністр України інформує Президента про стан виконання Указів [4, с. 203].

Президент раз на рік перед розглядом щорічного бюджету Звітує перед народом України у ВРУ щодо стану протидії організованій злочинності та корупції

та виконанню Плану реалізації стратегії у новому році. У звіті Президент пропонує свою оцінку щодо діяльності гілок влади та органів державної влади у сфері протидії організованої злочинності і корупції, вносить свої пропозиції, у т.ч. кадрові. ВРУ голосуванням приймає рішення щодо Звіту Президента.

Якщо двічі Звіт Президента України оцінюється ВРУ незадовільно, то протягом 7 діб ВРУ утворює Тимчасову Слідчу Комісію, яка надає оцінку діяльності Президента України, ПМУ, Голови ВРУ, керівників органів державної влади щодо їх персональної відповідальності за результати протидії організованим злочинності та корупції.

При проведенні загальнонаціонального Референдуму з будь яких питань обов'язково виносяться питання щодо протидії організованим злочинності та корупції [5, с. 39].

Враховуючи власний досвід, у тому числі й негативні його наслідки, міжнародний досвід розвинутих демократичних країн світу, ми пропонуємо власне бачення системи управління боротьби з організованою злочинністю та корупцією з урахуванням вимог чинного законодавства та ситуації, в якій знаходиться наша держава. Ми пропонуємо наступне:

- ввести до складу Уряду посаду Першого віце-прем'єра з питань діяльності Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів;

- при Кабінеті Міністрів України утворити дорадчий орган — Комітет з питань координації та контролю боротьби із організованою злочинністю та корупцією. Цей Комітет очолює Прем'єр-міністр України, а його першим заступником є Перший віце-прем'єр з питань діяльності Збройних сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів;

- до складу цього Комітету мають входити: Міністр фінансів України, Міністр внутрішніх справ України, Міністр Кабінету Міністрів України, Голова Національної поліції України, керівник підрозділу поліції по боротьбі з організованою злочинністю, Керівник Держприкордонслужби, Керівник Державної міграційної служби України, Директор ДБР, Директор НАЗК, Директор АРМА, Директор Фінмоніторингу, Директор Антимонопольного комітету, Керівники митної та податкової служб. Обов'язково до складу Комітету мають бути залучені Генеральний прокурор України, Керівник САП, Директор НАБУ, Голова СБУ, Директор СЗР, громадські експерти, Голова об'єднаного комітету розвідки тощо.

- забезпечення роботи Комітету покласти на Службу моніторингу з питань боротьби з організованою злочинністю та корупцією, яку утворити у структурі Секретаріату КМУ. Основними завданнями Служби моніторингу мають бути постійний моніторинг оцінки стану боротьби з організованою злочинністю та корупцією, підготовка матеріалів для засідання Комітету, контролю виконання його рішень. Працівники Служби моніторингу можуть залучатися до складу «ударних груп» при проведенні розслідувань кримінальних справ, пов'язаних із кримінальною діяльністю вітчизняних олігархів та злодіїв «у законі». Основне завдання роботи у цих групах — оцінка ефективності роботи членів Групи Служби моніторингу та інформування ПМУ, щодо можливого тиску на членів Групи.

Список використаних джерел

1. Невмержицький, Є.В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. Київ: КНТ, 2008. — 368 с.
2. Лісовська Ю.П. Кібербезпека: ризики та заходи: навч. посібник. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. — 272 с.
3. Лісовський П. М., Подоляка С. А., Лісовська Ю. П. Спецслужби держав світу: ентропія, балістика, логістика: навчальний посібник. — К.: Видавничий дім «Кондор», 2019. — 212 с.
4. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти: навчальний посібник / кол. авторів; за заг. ред. проф. В.К. Грищука. — Львів: ЛьвДУВС, 2011. — 328 с.
5. Шостко О.Ю. Аналіз ефективності діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованих злочинності в окремих європейських країнах / О.Ю. Шостко // Проблеми законності. — 2009. — Вип. 101. — С. 176—186.

О.В. Луговська,

старший судовий експерт групи технічних досліджень документів та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень Кіровоградського НДЕКЦ МВС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ

Під час розслідування злочинів будь-якої категорії нерідко виникає необхідність у використанні спеціальних знань. Найбільш ефективною формою використання таких знань на досудовому слідстві є призначення судових експертиз. Одним із основних видів експертиз, які проводяться в експертних установах, є криміналістична, різновидом якої є почеркознавча.

Великого значення почеркознавча експертиза набуває під час виявлення та розслідування економічних злочинів. Практика свідчить про неодноразові випадки підробки цінних паперів, бухгалтерських документів (накладні, відомості, рахунки), особистих документів (паспорти, посвідчення, учнівські квитки). Конкуренція між банківськими установами зумовила спрощення процедури кредитування рухомого та нерухомого майна, що неминує викликає тенденцію до фальсифікації відповідних документів. Участь нашої держави в міжнародних угодах, спрощення процедури перетинання кордону для громадян сусідніх держав тягне за собою збільшення нелегалів з підробленими паспортами та візами. На дослідження надходять заповіти, доручення, дарчі від імені вже померлих власників майна. У таких випадках висновки почеркознавчої експертизи стають єдиним доказом і вирішують подальшу долю громадян, а експерт не має права на помилку. На сьогоднішній день, під час призначення судово-почеркознавчих експертиз виникають певні проблеми. Нерідко особи, які призначають експертизу, в недостатньому обсязі володіють інформацією щодо можливостей почеркознавчих досліджень, поставлені на вирішення експертизи питання виходять за межі компетенції експерта або взагалі не потребують спеціальних знань. Непоодинокими є випадки неправильного поводження з документами, що досліджуються, неякісного та не в повному обсязі відібрання зразків для порівняння, іноді представлені зразки мають сумнівне

джерело походження і не можуть використовуватися як достовірні. Помилки та недоліки, яких припускаються суб'єкти доказування при збиранні матеріалів для почеркознавчого дослідження, можуть стати причиною складання недостатніх та необґрунтованих висновків, експертної помилки, що негативно впливає на процес розслідування. Усе вищезазначене й зумовлює актуальність вказаної теми.

Насамперед зазначимо, що особа, яка призначила експертизу, повинна не тільки правильно формулювати завдання експертизи, але і створювати реальні умови для їх вирішення. Це досягається передусім наданням у повному обсязі відповідних порівняльних зразків.

Однією із основних і необхідних умов, якій повинні відповідати зразки почерку та підпису є їхня достовірність, тобто вони повинні безсумнівно належати особі, зразки почерку якої надаються на дослідження. Крім того, зразки повинні бути належної якості та в достатній кількості [2, с. 48]. Під належною якістю зразків розуміється їхня відповідність об'єктам дослідження — зіставлення зразків за такими характеристиками:

- писемністю і мовою документу — зразки повинні бути виконані тією ж мовою та письмовими знаками, що і досліджуваний рукопис;
- часом виконання — зразки повинні відноситися до того ж періоду часу із незначним розривом у часі, як і досліджувані рукописи (підписи), які підлягають дослідженню (тобто за часом виконання повинні бути максимально наближеними до досліджуваного документу);
- матеріалами письма, способом та умовами виконання рукопису — зразки повинні бути виконані однаковим приладом, яким пишуть (наприклад, олівцем, пером, кульковою ручкою) і за можливістю на однаковому папері, повинні бути однаковими за темпом і типом письма (скоропис, стилізоване письмо тощо) чи виконані з переміною пишучої руки (незвичне ліворучне письмо), наслідуванням друкованим шрифтам, у відповідній позі тощо;
- зразки повинні бути однаковими за змістом та призначенням [1, с. 7].

Достатня кількість зразків означає такий їхній об'єм, який би забезпечував можливість повного та всебічного співставлення усіх ознак, які містяться в рукописні чи підписі.

Зразки почерку та підпису бувають трьох видів: вільні, умовно-вільні, експериментальні.

Вільні зразки почерку та підписів — це рукописи та підписи, які виконані певною особою до виникнення справи, по якій проводиться експертиза, коли їхній виконавець не міг передбачити, що вони будуть використані у якості порівняльних матеріалів для проведення почеркознавчої експертизи. Саме ці зразки є найбільш цінним матеріалом, тому що в них немає навмисної зміни ознак почерку. Такі зразки почерку та підписів можуть бути вилучені за місцем роботи, проживання, у родичів, знайомих тощо [2, с. 48]. На сьогоднішній день проблема в наданні вільних зразків є дуже поширеною. Крім того, особа яка призначає експертизу, повинна перевіряти безсумнівність походження зразків — пред'являти ці зразки особі, від імені якої вони значаться. Ретельна перевірка дійсності вільних зразків необхідна тому, що помилка, яка допущена при їхньому відборі може привести до помилкового висновку. Також

мають місце факти, коли одні і ті ж документи були надані в первинній експертизі як порівняльний матеріал, а в додатковій — як досліджувані. Тобто особи, які призначають експертизу не були впевнені, що документ виконаний гр. І., і не мали права залучати його в якості вільного зразка. У випадках, коли в експерта виникають сумніви у дійсності зразків, він не повинен використовувати сумнівний зразок, а направити його ініціатору разом з клопотанням для з'ясування походження.

Умовно-вільні зразки почерку та підписів — тексти (підписи), виконані особою після відкриття кримінального провадження, переважно пов'язані з провадженням, але не спеціально для експертизи (наприклад, пояснення, протоколи допиту, заяви про вчинення кримінальних правопорушень тощо) [2, с. 50].

Експериментальні зразки почерку та підписів - тексти (підписи), що виконуються особою під диктування (для текстів) чи самотійно у присутності особи, яка здійснює відібрання порівняльних зразків спеціально для експертизи, які можуть бути звичайними - для відбору яких не створюються спеціальні умови та спеціальні — для відбору яких штучно створюються умови, максимально наближені до умов виконання рукопису, що підлягає дослідженню. Вказані зразки, так само як і вільні, повинні бути порівнянні з досліджуваним документом за мовою, матеріалом письма, способом виконання та змістом. Виконання всіх експериментальних зразків почерку та підписів повинно проходити обов'язково у присутності слідчого або судді, щоб запобігти сумнівів у їхній достовірності [2, с. 49].

Усі зразки, які направляються на експертизу, повинні бути завірені особою, що призначила експертизу.

Отже, ми розглянули актуальні питання підготовки порівняльного матеріалу при призначенні судово-почеркознавчих експертиз. Зокрема, може не перевірятися достовірність вільних зразків почерку (підписів) або вони не надаються зовсім. Крім того, виникають випадки, коли не використовуються можливості збільшення обсягу умовно-вільних зразків почерку (підписів) за рахунок власноручного висловлювання свідчень особами, які фігурують у провадженні, у протоколах допиту, поясненнях та інших документах. У деяких випадках експериментальні зразки почерку (підписів) відбираються неякісно та в недостатній кількості, тобто не враховується зміст спірного тексту, матеріал письма, письмовий прилад, умови письма та інше. Тому, слід пам'ятати, що якщо для проведення почеркознавчої експертизи не будуть надані належні зразки почерку та підпису особи, щодо якої призначено експертизу, то в цьому випадку не допоможуть ні висока кваліфікація експерта та його багатолітній досвід, ні використання найсучасніших методів проведення досліджень. Помилки та недоліки, яких припускаються ініціатори призначення експертиз можуть стати причиною експертної помилки, причиною затягування проведення почеркознавчих експертиз, що насамперед зашкодить слідству чи суду. Тому при ускладненні підготовки та оформлення матеріалів на експертизу, слідчий завжди може отримати консультацію в експертній установі, скористатися допомогою фахівців.

Список використаних джерел

1. Методика судово-почеркознавчої експертизи (загальна частина) / уклад. : К.М. Ковальов, З.С. Меленевська, Н.Г. Шпакович. — К., 2008.
2. Судово-почеркознавча експертиза: Навч.-метод. посіб. / [Меленевська З.С., Свобода Є.Ю., Шаботенко А.І.]; За заг. ред. І.П. Красюка. — Укр. Центр духовн. культури, 2007. — 280 с.

О.М. Мальчик,

студентка юридичного факультету

Національного університету біоресурсів і природокористування України

науковий керівник: **Л.С. Протосавіцька,**

кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права

Національного університету біоресурсів і природокористування України

ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Визначальною характеристикою демократичної, соціальної, правової держави є реалізація конституційної юрисдикції, тобто правової перевірки нормативних актів Конституційним Судом України найвищої правової сили на відповідність Конституції із подальшою опцією у формі визнання їх нечинними.

Метою офіційного тлумачення Конституційним Судом України положень Конституції України та законів України є встановлення їх однозначного і правильного розуміння та застосування на всій території держави і надання роз'яснення щодо цього [4].

Згідно із Конституцією України 1996 року передбачено утворення Конституційного Суду України [1]. Так, 12 розділ Конституції України повністю присвячений Конституційному Суду України. В цьому розділі містяться положення, що стосуються правового статусу Конституційного Суду України (147 ст.), його складу (148 ст.), порядку призначення суддів та вимоги до них (153 ст.). Певні положення норм Конституції України конкретизовано в Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р. [2] та новим Регламентом Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 р. [3].

Процес формування даного інституту почався за довго до прийняття цих нормативно-правових актів. Знаковою подією можна вважати ухвалення Закону України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 р. В даному законі, крім опису теоретичних засад діяльності, визначено основну мету забезпечення конституційної законності і верховенства Конституції України [5].

Конституційний Суд України є незалежним органом у системі судової влади, покликаний забезпечувати відповідність законів та нормативних актів органів законодавчої та виконавчої влади Конституції.

Конституційний Суд України мав охороняти конституційні права і свободи особи в Україні. Свої повноваження він мав здійснювати шляхом розгляду в

судовому засіданні відповідних справ, давати висновки з питань, передбачених Конституцією і Законом «Про Конституційний Суд України».

Процес становлення Конституційного Суду України на теренах незалежної держави можна умовно розділити на три етапи.

Доконституційний етап почався із ухваленням Закону України «Про Конституційний Суд України» та Конституційного договору від 8 червня 1995 р., який містив положення в яких зазначалося що Конституційний Суд входить до судової системи України. Згідно з цим договором, Конституційний Суд України визнавався незалежним органом судової влади, що забезпечує відповідність законів, інших нормативних актів законодавчої і виконавчої влади Конституції України, охорону конституційних прав та свобод людини і громадянина [6, ст. 38].

Другий етап розпочався після прийняття Конституції України від 28.06.1996 р., передбачалося в трьохмісячний термін створити Конституційний Суд України [1, п. 6 Перехідних положень]. До створення Конституційного Суду України тлумачення законів здійснює Верховна Рада України [1]. З метою реалізації Перехідних положень Конституції України було ухвалено Закон України «Про Конституційний суд України» від 1996 року, який деталізував засади діяльності суду та його повноваження.

Третій етап ознаменувався прийняттям Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017. Даний закон є об'ємнішим, таким що відповідає сучасним правовим реаліям, регламентує всі матеріальні та процесуальні аспекти діяльності суду: від відкриття конституційного провадження у справі до винагорода судді Конституційного Суду [2].

У 2018 році Постановою Конституційного Суду України було прийнято Регламент Конституційного Суду України, яка вичерпно описує не правові аспекти діяльності Суду, зокрема припинення повноважень Судді, звільнення, організація діловодства, вибори голоси Суду, порядок розгляду справ у Суді [3].

Таким чином, ми дослідили процес формування Конституційного Суду України після проголошення Незалежності. Цей орган судової системи є не тільки функціональним, адже здійснює конституційне судочинство, а й номінальним, оскільки жодну правову країну не можна уявити без такого суду. Нами було виокремлено етапи розвитку спеціального законодавства: перший етап (1991—1996 рр.) на законодавчому рівні в Україні закріпилось обов'язкове створення Конституційного суду, що в принципі вже було орієнтиром до правового суспільства, адже у радянській судовій системі такого органу не існувало; другий етап (1996—2017 рр.) з прийняттям Основного закону статус Конституційного Суду України посилився, адже йому було відведено окрему главу, цим самим відбулось фактичне виокремлення конституційної юрисдикції серед інших форм правосуддя; третій етап (2017р.-...) охарактеризовує логічні зміни, що характерні будь-якому органіві державної машини, на нашу думку, це є позитивним явищем, адже законодавство швидко підлаштовується під потреби сьогодення.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (редакція від 30.09.2016 р.). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII (редакція від 15.12.2017 р.). — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#n685>
3. Регламент Конституційного Суду України : ухвалений на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України Постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.ccu.gov.ua/docs/177
4. Тихий В. П. Конституційний Суд України [Електронний ресурс] / В. П. Тихий. — 2007. — Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009_2/TIXIY_kSUD_2007.pdf
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16.10.96 року № 422/96-ВР — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2400-12>
6. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 18. — Ст. 133.

О.Б. Попелюк,

завідувач сектору балістичного обліку відділу криміналістичних видів досліджень
Рівненського НДЕКЦ МВС України

ОПИС АНАТОМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ (ОЗНАК) ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ПОРТРЕТНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Досвід багатьох років свідчить про необхідність подальшого удосконалення методики дослідження зовнішності особи, яка відіграє важливе значення під час проведення оперативно-розшукових та слідчих дій, в ході проведення експертних досліджень, допомагає встановити істину у справі, зміцнити законність та підвищити авторитет правоохоронних органів.

В ході проведення попереднього дослідження ознак зовнішності особи, в першу чергу увага експерта звертається на анатомічні ознаки людини. До них відносяться голова, обличчя, чоло, брови, очі, ніс, рот, вилиці, щоки, підборіддя, шкіра, вушні раковини, волосяний покрив, потилиця, шия, тулуб, руки і ноги.

Згідно черговості, першою з анатомічних ознак описується *голова*. Опис її здійснюється за висотою, формою, положенням потилиці в профіль і деякими особливостями.

У всіх аналізованих випадках голова описувалася за формою, яка визначається за силуетом і поділяється на округлу, куполоподібну (“динею”), яйцевидну, кілеподібну (визначається у фас) і сплюснену. Якщо ж вказати, що за такою ознакою голова є овальною, а це досить поширена характеристика голови, то можна отримати опис ознаки, який підходить майже до будь-якого виду.

Після голови в цілому, описується *обличчя* за загальною конфігурацією, профілем, повнотою, співвідношенням висоти і ширини. В ході опису обличчя,

детальна увага приділяється виразу, колір, зморшки і складки, особливості, а також наявність бородавок, рубців і шрамів. Загальна конфігурація або пропорції обличчя за формою визначається у фаз шляхом порівняння з відомими геометричними фігурами: округле (“кругле”), овальне, трикутне, квадратне, прямокутне, ромбовидне.

Повнота обличчя визначається за ступенем жирових відкладень, особливо в ділянках щік і підборіддя. Обличчя за повнотою поділяється на: худе (“кістяве” або “схудле”), худорляве чи середньої повноти (“нормальне”), повне (“угодоване” або “жирне”), “опухле” (“набрякле”), “м’ясисте” (товсте). За цим критерієм обличчя було описане як „рудувате”, відгодоване, повнувате, плотної форми, худощаве, що є порушенням принципу метода словесного портрету — використання єдиної термінології.

Особливості шкіри визначаються за наявністю, видом, формою, кількістю, розміром і положенням різноманітних утворень на її поверхні (бородавки, веснянки, лишаї, пігментні плями, татування тощо).

Особливу увагу приділяють опису волоссяного покриву голови. Опис його здійснюється за довжиною, лінією росту, густотою, видом і станом, наявністю та розміщенням лисини, особливостями, зачіскою.

Після опису волосся на голові доцільно зазначити відомості про наявність або відсутність волосся на обличчі. Волоссяний покрив на обличчі (вуса, борода, бакенбарди) описується за формою, величиною, положенням і фасоном.

Після характеристики волоссяного покриву обличчя розглядають чоло, яке описується за формою, висотою, шириною, величиною, нахилом (положенням), відзначаються лобові горби, надбрівні дуги, характерні особливості.

Наступною анатомічною ознакою, яку зазначають під час опису зовнішності особи, є брови. Їх необхідно описувати за контуром, положенням (напрямком), взаєморозташуванням, висотою, шириною, довжиною, густотою, кольором і особливостями (у жінок всі ознаки брів нерідко змінюються косметичним шляхом).

Важливим елементом опису зовнішності особи є, безперечно, очі. Саме вони в більшості випадків запам’ятовуються найчастіше і визначають особистість. При визначенні ознак очей виділяють: будову очної щілини, виступ очних яблук в орбітах, вид внутрішніх кутів очей, тон, колір райдуги та наявні особливості очей.

Наступною ознакою зовнішності під час опису якої є ніс, який описується за висотою, виступом, шириною і його особливостями.

Після опису носа, як правило, при характеристиці ознак зовнішності звертають увагу на рот. Він описується за розміром, контуром ротової щілини, положенням кутів рота, конкретними особливостями.

Губи описуються за загальним виступом, висотою верхньої губи, сумарною шириною червоної кайми губ, контуром кайми верхньої губи, положенням нижньої губи, положенням і виразності борозен під каймою, особливостями. На практиці часто має місце неправильний опис ширини кайми губ (наприклад, тонкі, не тонкі, нормальні).

Як особливість губ може розглядатися і такий випадок, коли нижня губа напухла і виступає вперед.

Характеризуючи вищенаведені ознаки зовнішності, варто зауважити, що для повноти опису обличчя людини поряд з цими ознаками обов'язково вказують вид підборіддя. Воно описується за висотою, шириною, виступом, контуром і особливостями будови.

Закінчується опис ознак обличчя зазначенням особливостей вушних раковин. Вушні раковини в цілому описуються за величиною, положенням, відтопиреністю, формою (контуром), особливостями. Крім характеристики вушної раковини в цілому, описуються також і її елементи, такі як завиток (бордюр), протизавиток, козелок, протикозелок, мочка. Критеріями їхнього опису є: розмір, ширина, контур, положення та особливості.

Отже, повнота опису анатомічних ознак в ході проведення експертних досліджень, дозволить збільшити категоричність висновку, який стане в свою чергу доказовою базою для правоохоронних органів, покращить процес розслідування кримінальних правопорушень та допоможе покарати винних.

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Криміналістика: Підручник. / Біленчук П. Д., Лисиченко В. К., Н. І. Клименко Н. І., За ред. П. Д. Біленчука. — 2-ге вид., випр. і доп. — К. : Атіка, 2001. — 544 с.
2. Криминалистическое описание внешности человека / [Виниченко И. Ф., Житников В. С., Зинин А. М., Овсянникова М. Н., Снетков В. А.] Учебное пособие. Под общей редакцией доктора юридических наук, профессора В. А. Снеткова. — М., МЮИ МВД России, Издательство "Щит — М", 1999 — 198 с.
3. Криминалистическое описание внешности человека / [Зинин А. М., Виниченко И. Ф., Житников В. С., Овсянникова М. Н.] (функциональные и сопутствующие элементы и признаки): Справочное пособие / под ред. проф. В. А. Снеткова. — М. : ВНИИ МВД СССР, 1988. — 242 с., 302 ил.

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 004.056

В.Ю. Кисіль,

студент фізико-технічного інституту

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

науковий керівник: **І.В. Стьопочкіна,**

кандидат технічних наук, доцент кафедри інформаційної безпеки

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

РОЗРОБКА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ДЛЯ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПРОЦЕСАМИ

Анотація. В роботі розглянуто безпеку Інтернету речей, його застосування у промислових процесах, запропоновано покращення захисту архітектури мережі з використанням промислового Інтернету речей. Розроблено політику безпеки для промислових мереж, які включають в себе IoT-пристрої.

Ключові слова: Internet of Things, атака, вразливість, SCADA-системи, політика безпеки, промисловий Інтернет речей, SDN.

Постановка проблеми. Стаття присвячена забезпеченню безпеки в промислових процесах з використанням Інтернету речей зокрема. Необхідно вміти правильно забезпечити захист від можливих атак на промисловий IoT та об'єкти критичної інфраструктури.

Стан дослідження. Здійснено огляд існуючих вразливостей Інтернету речей, визначено проблеми в забезпеченні безпеки промислових систем з метою визначення способу покращення стану безпеки в керуванні промисловими процесами.

Виклад основного матеріалу.

Вступ. Інтернет речей (IoT) — це новітня технологія, яка фокусується на взаємозв'язку між речами або пристроями один з одним, і людьми або користувачами для досягнення деяких спільних цілей. IoT забезпечується багатьма існуючими технологіями, такими як Wireless sensor and actuator networks (WSAN) і радіочастотна ідентифікація (RFID). Ідея Інтернету речей була вперше запропонована Кевіном Ештоном з Auto ID-Center MIT [1]. Відповідно до широкої доступності Інтернету у вигляді Wi-Fi, послуги мобільних мереж передачі даних (3G, 4G, LTE), нові дослідження вже очевидні. Очікується, що кількість

підключених пристроїв значно збільшиться, досягнувши число між 50 і 100 мільярдами до 2020 року [2].

Інтернет речей буде формувати світ найближчим часом і буде приносити затишок у життя людини. Однак його безпека дуже важлива і складна через його неоднорідну природу, широке розгортання, обмежені ресурсами вузли та генерацію величезної кількості даних щосекунди. Архітектура IoT-мережі складається з 4 рівнів [3], як показано на рисунку 1. Однак це не стандартна архітектура для IoT, але більшість запропонованих архітектур мають ці рівні. Тому ми взяли цю архітектуру як орієнтовну для виявлення та класифікації різних проблем з безпекою в IoT.

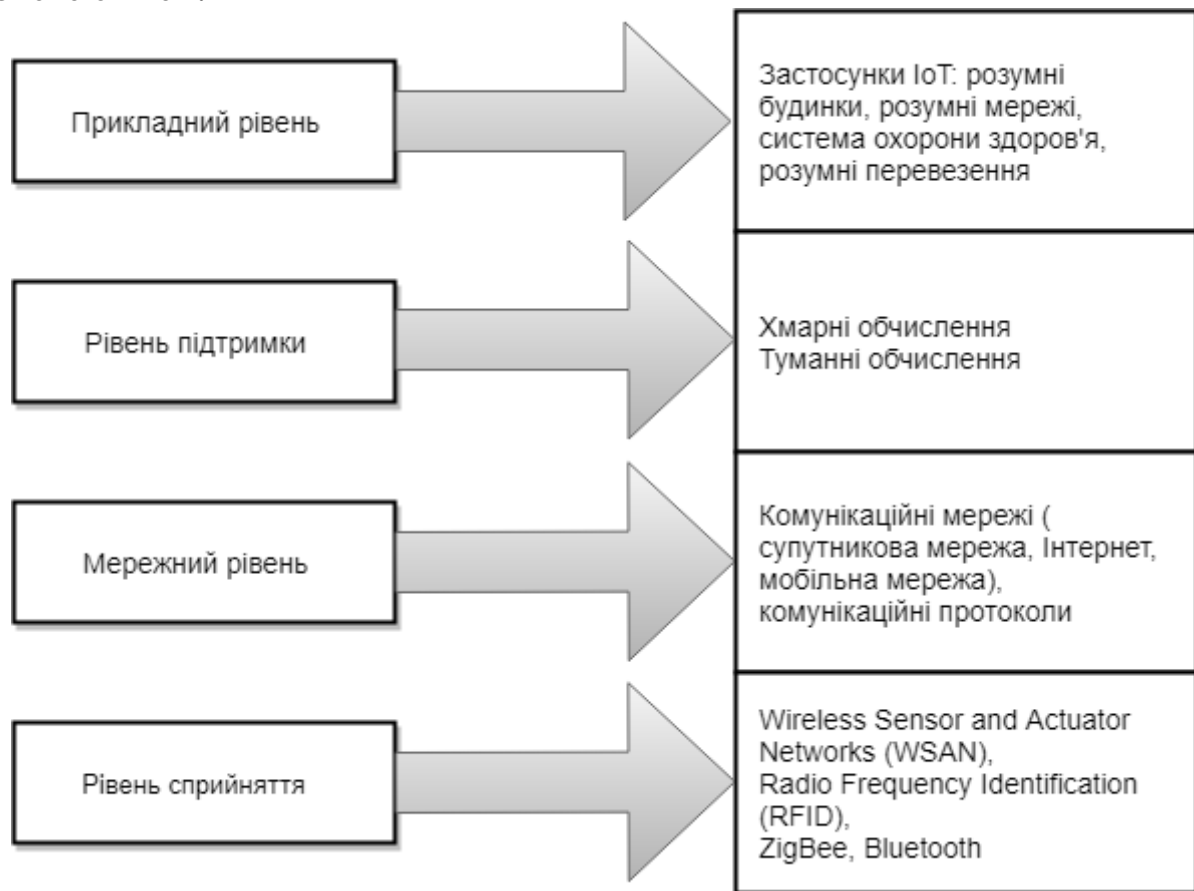

Рисунок 1 – Типова архітектура Інтернету речей

Аналіз предметної області. Окрім величезної важливості та широкого застосування IoT, непросто розгорнути його в критичних областях застосування, де безпека та конфіденційність є найважливішими проблемами. Для прикладу, успішна атака на безпеку розумної системи охорони здоров'я може призвести до втрати багатьох життів пацієнтів, хоча це також може спричинити фінансові втрати та втрату людських життів у випадку розумної транспортної системи. Безпека IoT — це складна область і потребує подальшої науково-дослідної роботи, щоб впоратися з цими викликами.

На рисунку 2 зображені ці проблеми та можливі атаки на Інтернет речей.

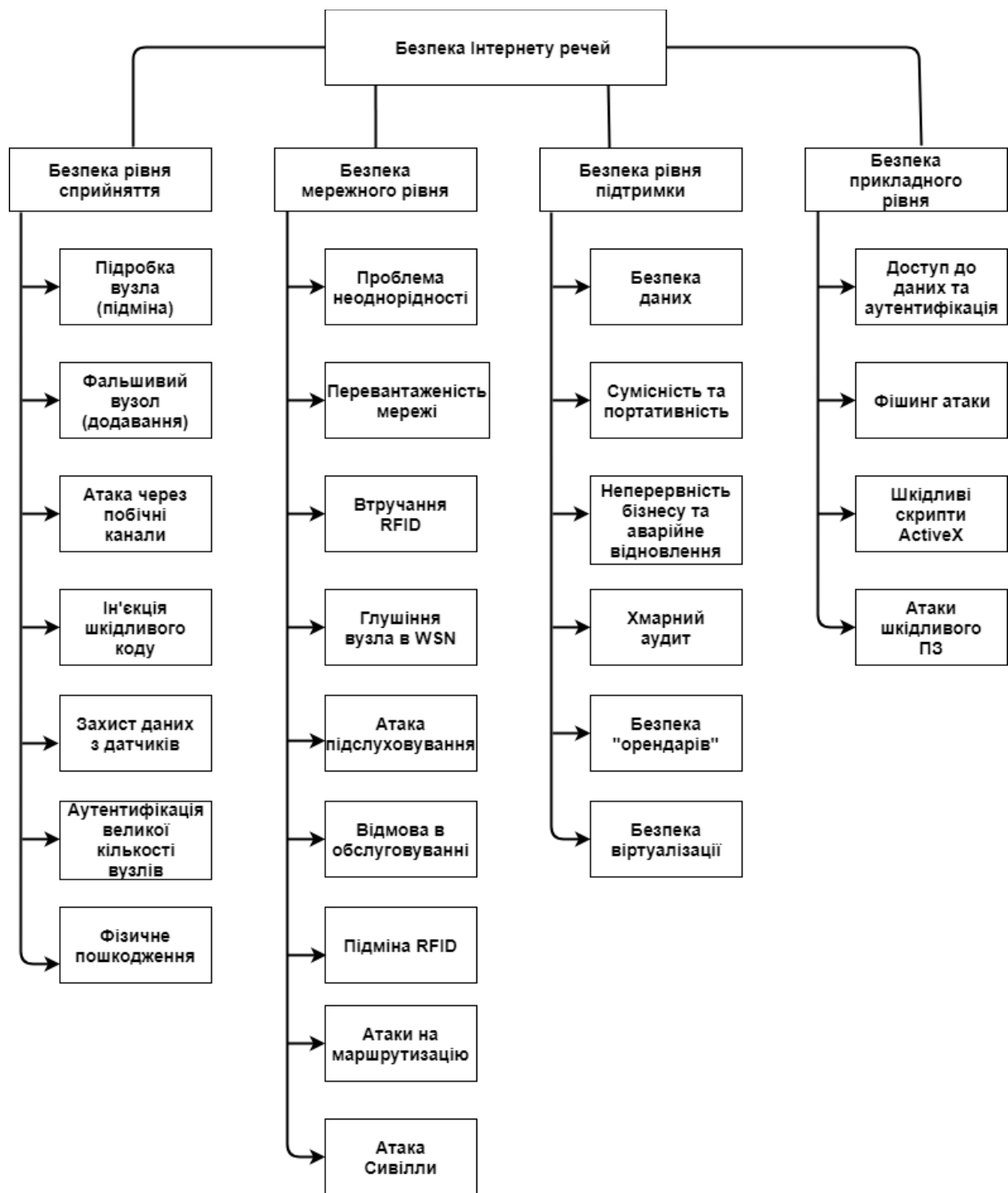

Рисунок 2 – Безпека та атаки на IoT

Далі буде наведено основні проблеми безпеки, пов'язані з промисловим IoT.

Атаки через побічні канали. Зловмисники використовують таку інформацію як споживання енергії, час споживання та електромагнітне випромінювання від головних вузлів для атаки на механізми шифрування [4].

Підrobка вузла (підміна). Якщо зловмисник має фізичний доступ до вузлів з датчиками, він може замінити вузол повністю або частину його обладнання або також можна підключитись безпосередньо до нього, щоб змінити деяку чутливу

інформацію та отримати доступ до вузла [5]. Ця чутлива інформація може бути криптографічними ключами або таблицею маршрутизації.

Атака підслуховування. Це сніфінг трафіку в бездротовій мережі WSN, RFID або Bluetooth [6] через бездротовий характер пристрою в IoT. Кожен тип атаки починається зі збирання інформації за допомогою сніфінгу використовуючи деякі інструменти, такі як пакетні сніфери [7].

Відмова в обслуговуванні. Зловмисник перевантажує мережу трафіком вище її ємності, і ця мережа недоступна для користування послугами легальними користувачами.

Атаки шкідливого ПЗ. Зловмисник може атакувати застосунки за допомогою шкідливих програм і може викрасти дані або викликати відмову в обслуговуванні. Троянські коні, черв'яки та віруси - деякі з небезпечних шкідливих програм, якими користуються зловмисники для експлуатації системи [8].

Рішення для покращення безпеки промислового Інтернету речей. Пропонується використовувати SDN (програмно-конфігуровані мережі), що дозволяє фільтрувати трафік та виявляти шкідливе програмне забезпечення. Результат зображений на рисунку 3. Існує три різні області: домен SDN, що складається із комутаторів OpenFlow та контролера; LAN / WAN, де проводиться керування застосунками; і ICS (industrial control system), яка використовує SDN для встановлення зв'язку між елементами керування та контролю. Також можна відзначити, що контролер SDN здатний фільтрувати трафік використовуючи алгоритми машинного навчання, такі як метод опорних векторів, k-найближчих сусідів тощо.

Розробка політики безпеки для мереж керування промисловими процесами. Політика безпеки мережі — загальний документ, який визначає правила доступу до комп'ютерної мережі, визначає як застосовується політика, та визначає основну архітектуру середовища безпеки компанії / мережі. Політика безпеки повинна оберігати від зловмисних користувачів, а також здійснювати контроль над потенційно небезпечними користувачами у організації. Першим кроком у створенні політики є розуміння того, яка інформація та послуги доступні (і до яких користувачів), які потенційні можливості для заподіяння шкоди, а також чи існує будь-який захист, щоб запобігти неправильному використанню.

Крім того, політика безпеки повинна визначати ієрархію дозволів доступу, тобто надавати користувачам доступ лише до того, що необхідно для виконання своєї роботи.

Для складання політики безпеки для мережі промислового IoT необхідно відповісти на такі запитання:

1) Що в розумінні IoT є політикою безпеки?

Це набір законів, правил і практичних рекомендацій, на базі яких здійснюється керування, захист і розподіл критичної інформації в системі.

2) Де політика безпеки застосовується в моделі мережі ?

На кінцевих точках, SDN-контролері та у SCADA-системі (Supervisory control and data acquisition).

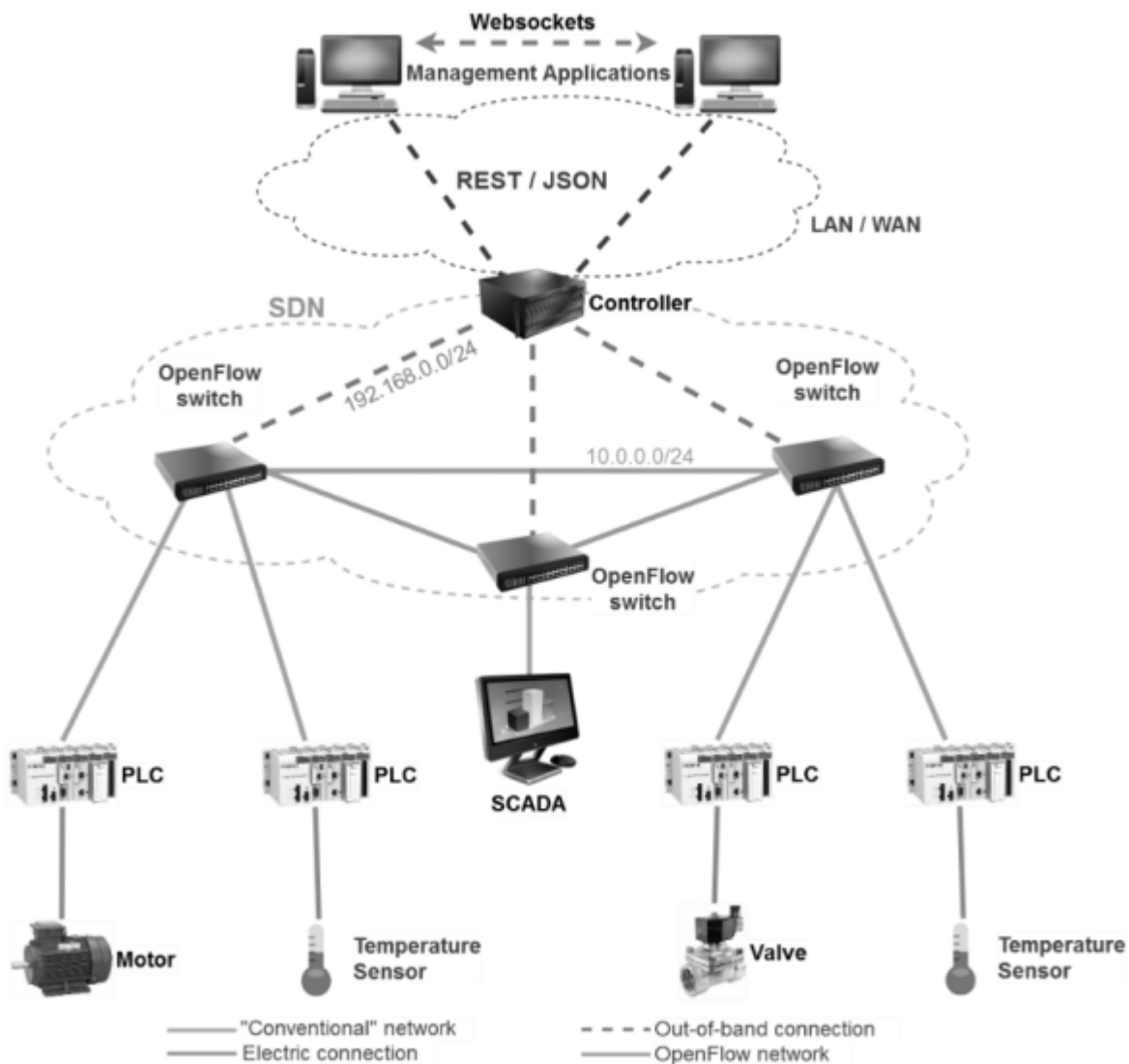

Рисунок 3 – Архітектура мережі IIoT з використанням SDN

3) Яким чином вона імплементується?

Вручну або з використанням SIEM-системи (Security information and event management).

4) По відношенні до чого розмежовується доступ?

Для користувачів — стосовно операторів НМІ (людино-машинний інтерфейс). Для пристроїв — розмежування доступу до датчиків, програмно-логічних контролерів та SCADA-системи.

5) Який вид політики безпеки (дискреційна, мандатна, рольова) ?

Дискреційна з використанням матриці доступу. Вона підходить для промислових систем, адже здатна забезпечити цілісність та доступність, які зараз важко забезпечити в промисловому IIoT та об'єктах критичної інфраструктури.

Важливі розділи політики безпеки. Добре написаний документ про політику повинен відповідати простому для читання та легко зрозумілому формату. Кожна політика включає такі частини:

Мета: У розділі мети пояснюється, для чого існує ця політика.

Сфера застосування: Визначає, що охоплюється політикою (наприклад, машини, люди та / або засоби).

Політика: Це фактичні твердження правил організації щодо цієї теми - що можна, а що не можна робити людям, обладнанню тощо.

Обов'язки: Хто повинен виконувати те, що вказано в цій політиці.

Довідкова інформація / Владні повноваження: Тут політика повинна бути пов'язана з іншими політиками, яких слід дотримуватися внаслідок організаційної структури. Також цитуються зовнішні посилання на політику (наприклад, юридичні вимоги).

Історія редагувань: Це записи про те, які зміни були внесені, ким і коли вони були зроблені.

Примусове виконання: Це визначає наслідки невиконання політики. Це може бути загальним і стосуватись усіх політик (наприклад, за умови дисциплінарного стягнення), або вони можуть бути специфічними (негайне звільнення за свідоме та грубе нехтування конкретною політикою). Примусове виконання може також описувати, чи може бути здійснено судочинство.

Винятки: Винятки можуть не знадобитися, але якщо вони існують, кожен повинен бути задокументований у політиці. Це вказує на те, як отримати виняток, хто може його затвердити, і чи буде документація зберігатися. Також описані подробиці про те, як часто виняток повинен бути повторно затверджений.

Деякі з попередніх розділів повинні бути включені до кожної політики безпеки, наприклад, політика та сфера застосування. Інші можуть бути заявлені один раз, і це твердження застосовуватиметься до всіх політик (примусове виконання - хороший приклад).

Висновки. В даній роботі розглянуто архітектуру Інтернету речей, визначено типові атаки на IoT. Запропоновано рішення для покращення безпеки мереж промислового Інтернету речей, а саме — використання програмно-конфігурованих мереж (SDN) для фільтрації трафіку. Розроблено політику безпеки для використання у промислових мережах, а також описано структуру цієї політики.

Список використаних джерел

1. Ashton K. That «Internet of Things» thing [Electronic resource]. — 2009. — Access mode: <http://www.rfidjournal.com/article/view/4986>
2. Sundmaeker H. Vision and challenges for realizing the Internet of Things [Text]. / H. Sundmaeker, P. Guillemin, P. Friess, S. Woelffle // Cluster of European Research Projects on the Internet of Things, European Commission. — 2010.
3. Yang G. Security characteristic and technology in the internet of things [Text]. / G. Yang, J. Xu, W. Chen, Z. H. Qi, and H. Y. Wang // Journal of Nanjing University of Posts and Telecommunications (Natural Science), vol. 30, no. 4. — Aug 2010.
4. Zhao K. A Survey on the Internet of Things Security [Text]. / K. Zhao, L. Ge // Computational Intelligence and Security, Ninth International Conference, IEEE. — 2013.
5. Perrig A. Security in wireless sensor networks [Text]. / A. Perrig, J. Stankovic, D. Wagner // Communications of the ACM 47, no. 6. — 2004. — pp. 53-57.
6. Khoo B. RFID as an enabler of the internet of things: issues of security and privacy [Text]. / B. Khoo // In Internet of Things (iThings/CPSCoM), International Conference on and 4th International Conference on Cyber, Physical and Social Computing, IEEE. — 2011. — pp. 709-712.
7. Thakur B. S. Content sniffing attack detection in client and server side: A survey [Text]. / B. S.

- Thakur, S. Chaudhary // International Journal of Advanced Computer Research (IJACR) 3, no. 2. – 2013. – p. 10.
8. Tobias H. Security Challenges in the IP-based Internet of Things [Text]. / H. Tobias // Wireless Personal Communications 61, no. 3. – 2011. – pp. 527-542.

А.І. Поляченко,

аспірант Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗГОРТКОВА НЕЙРОННА МЕРЕЖА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ АВТОКОРЕЛЯЦІЇ НА ТОМОГРАФІЧНИХ ТА РЕНТГЕНІВСЬКИХ ЗНІМКАХ

У випадку використання лікарями комп'ютерної та магнітно-резонансної томографії, однією з головних задач, є визначення точних меж пухлин та інших аномальних утворень у тканинах організму людини [1].

Відповідно до роботи [2], для визначення просторової автокореляції запропоновано використання загорткових нейронних мереж (ЗНМ) у відкритих ресурсах хмарних технологій; архітектура ЗНМ приведена також в [2]. При цьому навчання ЗНМ для розпізнавання патології на томографічних чи рентгенівських знімках запропоновано проводити для залежностей значень просторового фактора Wz від стандартизованих z -значень і з наступним розрахунком коефіцієнту загальної просторової автокореляції. Міру розташування відповідної частини медичного зображення запропоновано задавати значеннями атрибутів елементів вагової матриці в ЗНМ. Після того, як шар ЗНМ виконає визначення областей на томографічних чи рентгенівських знімках, інший шар виконає підрахунок статистики Морана I або статистики Джири G з перевіркою гіпотези про існування просторової автокореляції. Потім, наступний згортковий шар ЗНМ виконує нанесення на медичне зображення результату просторової автокореляції. У результаті навчання, ЗНМ буде готовою до обробки нових томографічних чи рентгенівських знімків. Однак, слід відмітити про існування проблеми.

У медичних зображеннях кластерні пікселі в градаціях сірого дозволяють спостерігачам і штучним пристроїв розрізняти різні анатомічні структури, а також розрізняти нормальні і аномальні структури при різних патологічних станах. Ступінь кластеризації визначає рівень контрастності і різкості якісних ознак зображення. Існуючий шум впливає на якість контрастності і різкості томографічних і рентгенівських зображень. Шум на томографічних чи рентгенівських знімках є випадковим, який викликає руйнування кластеризованих пікселів і розмивання країв. Ерозія країв знижує контраст між різними структурами, що ускладнює використання зображень для діагностики захворювань. Глобальна міра просторової автокореляції не може надати інформацію про зміни локально сприймаючої видимості шуму, оскільки вона передбачає однорідні кластерні структури по всьому зображенню. Тому кількісна оцінка локальної просторової автокореляції буде корисним параметром для оцінки якості на основі шуму.

При цьому для кластерних пікселів характерна класифікація у вигляді кластерів з високими рівнями інтенсивності пікселів HH і кластери з низькими рівнями інтенсивності пікселів LL. Викиди можуть бути класифіковані як пікселі з високими значеннями інтенсивності, оточені, в основному, пікселями з низькими значеннями інтенсивності HL, і пікселі — з низькими значеннями інтенсивності, оточені, в основному, пікселями з високими значеннями інтенсивності LH [2]. Тому виникає необхідність у розробці методу для оцінки якості білого шуму на томографічних чи рентгенівських знімках.

Пропонований метод для оцінки якості білого шуму на томографічних чи рентгенівських знімках включає чотири етапи.

На першому етапі відбувається вилучення переднього плану, яке полягає в витяганні інтересуючих областей на тестовому зображенні з фонові області.

На другому етапі відбувається вилучення функцій. Медичне зображення локальної ознаки Морана отримують шляхом обчислення локальної статистики Морана тестового зображення відповідно до вираження (10) [2]. Просторова вага w_{ij} , яка визначає взаємодію пікселів, визначається розміром ядра. Просторова вага може бути реалізована за допомогою використання ядра 3×3 . Локальна статистика Морана усереднюється відповідно до виразу (11) [2] для отримання глобальної статистики Морана.

На третьому етапі необхідно виконати класифікацію об'єктів. Використовуючи глобальне порогове значення, місцеве зображення об'єкта I_L класифікується на два класи.

Для першого класу характерна наявність випадкових і розсіяних пікселів I_{LA} ; для другого класу I_{LB} — кластерні пікселі.

Далі необхідно виконати розрахунок двох класів пікселів по області переднього плану.

На четвертому етапі відбувається прогноз отриманої якості, який будується на двох принципах. По-перше, глобальна статистика Морана I вважається вагою сприйняття, яку модулює локальна статистика Морана. По-друге, тестове зображення являє собою реальне зображення в градаціях сірого, що має неоднорідні ознаки, тобто зображення, в яких пікселі можуть бути призначені, щонайменше, двох різних класів. Навпаки, показники різкості і загальної якості, прогножуються на основі зваженої по сприйняттю суми кластеризованих і розсіяних пікселів в зображенні в градаціях сірого.

Список використаних джерел

1. Поляченко А.І. Можливості методів пошуку та локалізації аномалій у томографічних та рентгенівських знімках для підвищення точності встановлення діагнозу / А.І. Поляченко // Наукові нотатки. — 2018. — Вип. 64. — С. 159—165.
2. Поляченко А.І. Пошук контурів областей із певною патологічною структурою на МРТ знімках / А.І. Поляченко // Науковий журнал «Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво». — Луцьк, 2019. - Випуск № 34. — С. 96—106.

Є.П. Путятін,

доктор технічних наук, професор,
завідувач кафедри інформатики Харківського національного університету радіоелектроніки

В.О. Афанасьєв,

кандидат фізико-математичних наук, доцент кафедри вищої математики, доцент,
Харківський національний університет радіоелектроніки

П.А. Оробінський,

здобувач наукового ступеню Харківського національного університету радіоелектроніки

УСУНЕННЯ ПРОСТОРОВО-ІНВАРІАНТНИХ СПОТВОРЕНЬ В ЗОБРАЖЕННЯХ З ВИКОРИСТАННЯМ ДЕКОНВОЛЮЦІЙНИХ ВІКОН

У доповіді наведено новий лінійний метод відновлення зображень у просторовій області на основі фінітних деконволюційних вікон. При цьому застосовується детермінована модель формування зображень, що ґрунтується на використанні рівняння Фредгольма першого роду з ядром типу згортки [1, с. 23]:

$$I_C(x, y) = \iint_{R^2} I_i(\tau, \eta) H(x - \tau, y - \eta) d\tau d\eta,$$

де $H(x, y)$ – функція розсіювання точки, $I_C(x, y)$ – зображення, що спостерігається, $I_i(x, y)$ – істинне зображення. Вважається, що функції $H(x, y)$, $I_i(x, y)$ мають скінченну протяжність [2, с. 74].

Задача відновлення зображення $I_i(x, y)$ полягає в одержанні його прийнятної оцінки $I_B(x, y)$, маючи у розпорядженні необхідну інформацію щодо функцій $H(x, y)$, $I_C(x, y)$. Оцінку $I_B(x, y)$ зображення одержимо наступним чином :

$$I_B(x, y) = K(x, y) * I_C(x, y) = \iint_{R^2} I_C(\tau, \eta) K(x - \tau, y - \eta) d\tau d\eta.$$

При цьому $K(x, y)$ – деконволюційне вікно,

$$K(x, y) = \sum_{m=1}^n C_m h_{\alpha_1}[\beta_1(x - d_m)] h_{\alpha_2}[\beta_2(y - q_m)],$$

де $h_{\alpha}(x)$ – атомарна функція [3, с. 116], [4, с. 938],

$$h_{\alpha}(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \tilde{h}_{\alpha}(t) e^{itx} dt, \tilde{h}_{\alpha}(t) = \prod_{j=1}^{\infty} \frac{\sin(t\alpha^{-j})}{t\alpha^{-j}} dt, \alpha > 1,$$

d_m, q_m – параметри зсуву, β_1, β_2 – коефіцієнти стисків.

Відзначимо, що $\tilde{h}_{\alpha}(t)$ – перетворення Фур'є $h_{\alpha}(x)$. Носієм $h_{\alpha}(x)$ є інтервал $[-b, b]$, де $b = 1/(\alpha - 1)$. Функція $h_{\alpha}(x)$ є нескінченно диференційовною, парною і фінітною. Шукані дійсні коефіцієнти C_m для функції $K(x, y)$ знайдемо в результаті мінімізації функціонала

$$J = \iint_{R^2} P(\omega, \nu) |1 - 4\pi^2 \tilde{K}(\omega, \nu) \tilde{H}(\omega, \nu)|^2 d\omega d\nu,$$

де $P(\omega, \nu)$ – вагова функція, $P(\omega, \nu) > 0, \tilde{K}(\omega, \nu), \tilde{H}(\omega, \nu)$ – двовимірні перетворення Фур'є функцій $K(x, y), H(x, y)$ відповідно. Зауважимо, що

$$\tilde{K}(\omega, \nu) = \frac{1}{2\pi} g(\omega, \nu) \sum_{m=1}^n C_m e^{-i\alpha_m},$$

де $g(\omega, \nu) = \frac{1}{\beta_1 \beta_2} \tilde{h}_{a_1} \left(\frac{\omega}{\beta_1} \right) \tilde{h}_{a_2} \left(\frac{\nu}{\beta_2} \right), \alpha_m = \omega d_m + \nu q_m$.

З умови мінімуму функціонала одержимо, що $\frac{\partial J}{\partial c_l} = 0, l = 1, 2, \dots, n$.

Звідси отримуємо систему лінійних алгебраїчних рівнянь відносно невідомих коефіцієнтів

$$\sum_{m=1}^n A_{lm} c_m = B_l,$$

$$A_{lm} = \iint_{R^2} 8\pi^2 P(\omega, \nu) |\tilde{H}(\omega, \nu)|^2 g^2(\omega, \nu) \cos(\alpha_m - \alpha_l) d\omega d\nu,$$

$$B_l = \iint_{R^2} 4\pi P(\omega, \nu) g(\omega, \nu) (Re \tilde{H}(\omega, \nu) \cos \alpha_l + Im \tilde{H}(\omega, \nu) \sin \alpha_l) d\omega d\nu.$$

Таким чином, одержано новий клас фінітних деконволюційних вікон у формі лінійної комбінації добутків зсувів атомарних функцій для відновлення неперервних зображень. Використана детермінована модель формування зображень. Практична цінність результатів дослідження полягає в тому, що застосування фінітних деконволюційних вікон дозволяє утворити алгоритми відновлення зображень, що потребують невеликої кількості арифметичних операцій порівняно

з алгоритмами відновлення зображень, які ґрунтуються на перетворенні Фур'є спотворених зображень. Об'єм обчислень при знаходженні згорток $I_B(x,y)$ є відносно невеликим завдяки фінітності вікон $K(x,y)$. Використання атомарних функцій для побудови $K(x,y)$ зумовлено їх гарними апроксимаційними властивостями, а також тим, що їх перетворення Фур'є достатньо швидко спадають в нескінченності [3, с. 113]. Слід зауважити, що в роботах [4, с. 938], [5, с. 498] розглянуто статистичну модель формування зображень для задач їх відновлення із застосуванням фінітних деконволюційних вікон.

Список використаних джерел

1. Василенко Г.И., Тараторин А.М. Восстановление изображений. – М.: Радио и связь, 1986. – 304 с.
2. Бейтс Р., Мак-Доннел М. Восстановление и реконструкция изображений. – М.: Мир, 1986. – 333 с.
3. Рвачев В.Л., Рвачев В.А. Неклассические методы теории приближений в краевых задачах. – Киев: Наукова думка, 1979. – 194 с.
4. Афанасьев В.А., Кравченко В.Ф., Рвачев В.А., Рвачев В.Л. Восстановление изображений с помощью деконволюционных окон, построенных на основе атомарных функций // Докл. АН СССР. – 1991 – Т.321, №5. – с. 938–940.
5. Афанасьев В.А., Кравченко В.Ф., Рвачев В.А., Рвачев В.Л. Оптимальные финитные окна для восстановления изображений // Докл. АН СССР. – 1992. – Т. 322, №3. – С. 498–500.

ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

Г.О. Пушкар,

кандидат технічних наук, в.о. доцента,
кафедра товарознавства та експертизи в митній справі
Львівського торговельно-економічного університету

І.С. Галик,

кандидат технічних наук, професор,
кафедра товарознавства та експертизи в митній справі
Львівського торговельно-економічного університету

Б.Д. Семак,

доктор технічних наук, професор,
кафедри товарознавства та експертизи в митній справі
Львівського торговельно-економічного університету

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАНОНАУКИ І НАНОТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Як свідчить аналіз літературних даних [1–8], проблемами розвитку нанонауки та нанотехнологій в Україні зайняті не тільки провідні науково-дослідні інститути НАН України, але в останні роки і навчальні заклади міністерства освіти і науки. Зусилля науковців націлені на вирішення наступних ключових завдань:

А. Загальні завдання [1]:

- розроблення нових економічно вигідних методів синтезу наночастинок і наноматеріалів різного цільового призначення;
- створення нових наноматеріалів для промисловості, авіації, космічної техніки та інших галузей народного господарства;
- впровадження наноматеріалів для інформаційних технологій, електроніки, комп'ютеризації виробництва та медицини;
- розроблення та впровадження нових наносенсорів, препаратів та нанопрепаратів різного цільового призначення;
- створення нових нанопрепаратів для діагностики та лікування різних захворювань людей.

Б. Конкретні завдання [5]:

- фундаментальні дослідження нанометричних явищ, процесів, об'єктів;
- розроблення нових нанотехнологій синтезу наноматеріалів із заданими властивостями, а також необхідної апаратури для контролю властивостей цих матеріалів;
- вивчення властивостей наночастинок і наноматеріалів різного цільового

призначення;

- отримання необхідних нанопрепаратів для потреб сучасної медицини;
- оцінка рівня токсичності медичних нанопрепаратів і обґрунтування можливостей їх застосування на практиці;
- вивчення впливу нанотехнологій і нанопрепаратів на здоров'я людини.

А тепер, користуючись літературними даними [9–11], дамо коротку характеристику історії розвитку нанонауки і нанотехнологій у світі.

Насамперед дамо загальну характеристику структури асортименту нанопродукції, яка була випущена у світі в 2016 році (табл. 1).

Таблиця 1

Перелік основних видів нанопродукції, випущеної у світі в 2016 році [4]

№ з/п	Назва продукції і її призначення	Частка у загальному обсязі виробництва, %
1	Автомобільна промисловість	10
2	Будівництво	12
3	Космонавтика	9
4	Електроніка	6
5	Довкілля	12
6	Харчова промисловість	8
7	Побутова техніка	6
8	Медицина	7
9	Спорт	5
10	Нафтова промисловість	7
11	Сільське господарство	6
12	Текстильна промисловість	12
Всього		100

Розглядаючи стан історії розвитку нанонауки та нанотехнологій в окремих країнах світу, варто відзначити, що безсумнівним лідером освоєної нанонауки та нанотехнологій нині являються США. Саме в США вперше були створені основи розвитку NBIC-технологій і особливо нанотехнологій та відповідні державні програми ще в середині ХХ століття.

Дещо пізніше (в кінці ХХ століття) подібні програми розвитку нанонауки і нанотехнологій були прийняті і в інших економічно розвинутих країнах світу (особливо Японії, Європейському союзу, Індії, Китаї).

Що стосується розвитку нанонауки і нанотехнологій в Україні, то державні програми їх розвитку були прийняті тільки в кінці ХХ століття, а основний розвиток почався у перші десятиріччя ХХІ століття. Результати цих досліджень вже розглянуті і узагальненні в багатьох публікаціях [1–8].

Цілком зрозуміло, що темпи подальшого розвитку нанонауки і нанотехнологій в Україні вимагають усесторонньої державної підтримки, яка, на жаль, на нашу думку, нині ще недостатня в нашій країні.

Особливої уваги нині вимагає координація і більш ефективне використання кадрового персоналу і матеріальної бази у сферах вітчизняної академічної та галузевої науки в названих галузях.

Список використаних джерел

1. Патон Б. Нанонаука і нанотехнології: технічний, медичний та соціальний аспекти / Б. Патон, В. Москаленко, І. Чекман, Б. Мовчан // Вісн. НАН України. — 2009. — № 6. — С. 18–26.
2. Саліхова О. Б. Державна політика у сфері нанонауки та нанотехнологій в Україні з урахуванням орієнтирів ЄС / О. Б. Саліхова // Економіка і прогнозування. — 2014. — № 3. — С. 121–136.
3. Михайленко В.М. Нанотехнології — перспективи застосування та ризику для здоров'я людини / В. М. Михайленко, П. М. Михайленко, Л. О. Єлейко // Онкологія. — 2008. — Том. 10, №4. — С. 420–426.
4. Фесенко О. М. Проблеми та перспективи розвитку нанотехнологій в Україні та світі / О. М. Фесенко, С. В. Ковальчук, Р. А. Нищик // Маркетинг і менеджмент інновацій. — 2017. — № 1. — С. 170–179.
5. Коваленко О. Нанотехнологічні відкриття та розробки в науково-дослідних установах України / О. Коваленко // Вища освіта України. — 2014. — № 1. — С. 47–53.
6. Матвейцова Д. С. Нанотехнології у виробництві текстильних матеріалів / Д. С. Матвейцова, С. А. Карван, О. А. Параска // Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. — 2014. — № 5. — С. 55–60.
7. Семак Б. Б. Проблеми формування ринку медичного нанотекстилю в Україні / Б. Б. Семак // Економіка та держава. — 2015. — № 3. — С. 15–18.
8. Галик І. С. Сучасні напрямки формування асортименту нанотекстилю / І. С. Галик, Б. Д. Семак // Вісник Хмельницького національного університету. Технічні науки. — 2015. — № 3. — С. 71–77.
9. Кричевский Г. Е. Нано-, био-, химические технологии и производство нового поколения волокон, текстиля и одежды / Г. Е. Кричевский. — М. : Изд-во «Известия», 2011. — 528 с.
10. Кричевский Г.Е. Все или почти все о текстиле / Г. Е. Кричевский. — М.: Изд-во «Известия», 2013. — Том 1-2, 240 и 192с.
11. Березненко М. П. Розробка нового асортименту синтетичних ниток, модифікованих нанопрепаратами / М. П. Березненко, В. І. Власенко, В. І. Вісленко, Н. О. Курлова // Вісник ХНУ. — 2011. — № 3. — С. 104–108.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА

УДК 316

І.А. Білосевич,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка,
магістрант Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка

О.П. Ємець,

старший викладач кафедри теорії і методики трудового навчання та технологій
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка

СТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ АТО

Анотація. У статті розглянуто структуру роботи соціальних служб щодо адиктивної поведінки учасників АТО, функції та особисті якості соціального працівника. Визначено проблеми забезпечення ліками учасників АТО та роль влади у цьому процесі. Проаналізовано програми підтримки ветеранів АТО та роль громадських і волонтерських організацій у їх ресоціалізації.

Ключові слова: соціальна служба, професійні якості, функції соціального працівника, програма підтримки учасників АТО, етичний кодекс соціального працівника, громада, Спілка учасників АТО.

Постановка проблеми. Розвиток особистісно спрямованої соціальної роботи вимагає широкого застосування психологічних засад у професійній діяльності соціального працівника. Аналізуючи причини, протікання та наслідки адиктивної поведінки учасників АТО [1], констатуємо, що дана категорія громадян потребує особливої уваги. Це зумовлює необхідність соціально-психологічного супроводу та психологічного забезпечення на всіх етапах професіогенезу соціальних працівників, супервізії, соціального фандрайзингу та широкого залучення грантових проектів на всіх рівнях соціальної роботи. Інновативне висвітлення розвитку сучасної соціальної роботи сприятиме результату подолання адиктивної поведінки учасників АТО.

Мета статті — проаналізувати структуру соціальних інститутів та програм підтримки, що сприятимуть подоланню адикцій у учасників АТО. Виявити труднощі й недоліки реалізації цих програм. Дати професійну характеристику соціального працівника.

Виклад матеріалу. Структура соціальних відомств в Україні є важливою ланкою в системі соціального управління суспільством, яка розвивається у

нерозривному зв'язку з політичними, економічними та соціальними процесами. Складовою частиною загальної системи соціального захисту є установи, які ним безпосередньо займаються. Органи соціальної роботи мають за мету здійснення політики держави, громадських структур у сфері соціального захисту населення, забезпечення людей життєвими благами, сприяння оптимізації соціально-психологічних відносин між ними, розвиток самостійності в управлінні та при наданні соціальних послуг [6].

Центральним органом виконавчої влади, який бере участь у формуванні та реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення є Міністерство соціальної політики України [5], яке виконує функції через Державну службу зайнятості населення, а також Державний Комітет молоді та сімейної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство внутрішніх справ, Міністерство охорони здоров'я та інші центральні органи виконавчої влади [5].

До Міністерства охорони здоров'я відносяться: заклади охорони здоров'я, лікарняні та амбулаторно-поліклінічні заклади, станції швидкої допомоги, вищі та середні спеціальні медичні заклади освіти.

Так, за даними Міністерства соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я стосовно медичного забезпечення, безплатного забезпечення ліками та лікарськими засобами ветеранів АТО в Україні на теперішній час створена мережа госпіталів для ветеранів війни та учасників АТО, яка включає заклади на базі терапевтичних, хірургічних, кардіологічних, травматологічних, офтальмологічних та інших відділень, у яких отримують медичну допомогу. Крім того в окремих обласних та міських лікарнях створено спеціалізовані відділення для лікування ветеранів АТО та осіб, що мають відповідні пільги. Ведеться робота з диспансерного нагляду та медичного обстеження зазначених категорій громадян. Для прикладу, як повідомляє відділ персоніфікованого обліку отримувачів пільг у справах інвалідів, ветеранів (в тому числі учасників АТО) та громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, станом на 1 липня 2019 року на обліку по Кременецькому району Тернопільської області знаходиться 323 учасники бойових дій АТО/ООС (127 чол. — місто, 196 — район), 12 інвалідів АТО/ООС.

Щодо забезпечення учасників бойових дій АТО лікарськими засобами та виробами медичного призначення МОЗ повідомляє, що витрати, пов'язані з відпуском лікарських засобів безоплатно і на пільгових умовах проводяться за рахунок коштів місцевих бюджетів. В Кременецькому районі реалізується програма по забезпеченню ліками пільгових категорій населення та районна програма по забезпеченню технічними засобами реабілітації учасників АТО. Розділення міського та районного бюджету провокує часто неузгодженість по обсягах фінансів при плануванні. Констатуємо заборгованість по коштах з міського бюджету, тобто міська влада практично не виділяє їх. Як наслідок фінансової війни між містом та районом — невідпуск безкоштовних ліків державними аптеками. Бачимо дисбаланс між законом та його реалізацією. Міський бюджет має заборгованість перед аптеками і породжує постійні конфлікти між Споживачем (учасником АТО) та Виконавцем послуг (аптека) тощо.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» в Кременецькому районі функціонують три основні структури комунальної власності, що мають соціальне відношення до учасників АТО:

- 1) Кременецький районний центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (робота з учасниками АТО та сім'ями загиблих);
- 2) Управління соціального захисту населення Кременецької міської та райдержадміністрації;
- 3) Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг пенсіонерам та інвалідам від 18 р.).

Ці структури у своїй діяльності керуються Конституцією України, законами України, указами Президента України, постановами Кабінету Міністрів України, наказами Міністерства соціальної політики України, Управління Державної служби України з питань праці обласних державних адміністрацій, рішеннями міських та районних рад та їх виконкомів, наказами начальника управління, а також Положенням про їх діяльність.

Серед завдань відділу з питань обслуговування інвалідів та ветеранів війни є здійснення комплексних програм. У районі діє програма «Ветеран», за якою фінансується навчання учасників АТО на курсах водіїв (ТСОУ), та організовуються курси навчання іноземної мови; програма «Турбота» — у якій визначено напрямки фінансування пільгових категорій громадян; програма «Підтримки осіб, які брали участь в АТО та членів сімей загиблих учасників АТО», за якою реалізується виділення членам сімей загиблих щомісячно 500 грн., а також відшкодовуються пільги добровольцям згідно рішення Тернопільської обласної ради тощо. З метою створення сприятливих умов надання публічних послуг для кременчан створений Центр надання адміністративних послуг м. Кременця та району (ЦНАП).

Соціальна робота ЦНАПу та його територіальних підрозділів, які об'єднують різні органи та підрозділи Кременецької міської та районної рад, дозволяє найбільш ефективно, швидко, якісно та досконало надавати адміністративні послуги громадянам міста та району [3].

Отже, організаційна структура соціального захисту характеризується впорядкованим зв'язком і взаємодією органів соціальної роботи та його суб'єктів, що забезпечують загальні умови здійснення і раціональної організації системи допомоги та підтримки учасників АТО, які опинилися в стані соціального ризику. Тому головним призначенням структурних органів соціального захисту як по вертикалі, так і по горизонталі є підтримка повноцінності життя учасника АТО через систему функціонування органів управління [6]. Вона передбачає професійну компетентність працівників соціальних служб, а напрямки їх роботи націлені на індивідуальні, сімейні, організаційні проблеми, починаючи з індивіда і закінчуючи організаційними проблемами. Також проблеми соціально-економічного характеру (адже високий відсоток учасників АТО проживають за межею злиднів, не мають фізіологічного прожиткового мінімуму). Проблеми соціальної адиктивності — злочинність, наркоманія, суїцид, травматизм, аварійність [1] також розглядає соціальна робота. Взаємодія зі структурами влади — завдання, що впливає на

соціальну напругу і стабільність, від чого залежить соціальна активність учасників АТО. Ці дії постійно провокують соціальні конфлікти та незадоволення.

Підкреслюючи провідну роль державної системи соціальної роботи в Україні, слід зазначити, що в останні роки вона переживає період змін і, мабуть, чи не найважливіша з них — це виникнення великої кількості різних недержавних, волонтерських організацій, до яких відносять громадські об'єднання, що займаються наданням соціальних послуг учасникам АТО, зокрема у подоланні адикцій, зростання їхньої активності та впливу в усіх сферах життя суспільства.

До таких об'єднань належать спілки учасників АТО, які безпосередньо в співпраці з державними установами займаються соціальним захистом своїх членів, надають різноманітні соціальні послуги, займаються вирішенням нагальних проблем ветеранів. В них акумулюється досвід роботи, що сприяє поліпшенню як матеріального, так і психологічного становища учасників бойових АТО/ООС. Завдяки співпраці Спілка учасників бойових дій АТО Кременецького району разом з іншими громадським організаціям та державними установами бере участь у різноманітних соціальних проектах, на нарадах та круглих столах ділиться своїм досвідом та набуває досвіду у співпраці з аналогічними районними організаціями області у сфері соціального захисту та наданні соціальних послуг тощо.

До функцій соціального працівника відносимо діагностичну, попереджувально-профілактичну, психологічну, соціально-педагогічну, правозахисну, соціально-медичну, соціально-побутову, комунікативну, організаційну, морально-гуманістичну, рекламно-пропагандистську.

Таким чином, соціальним працівникам доводиться виконувати різноманітні дії, пов'язані з вихованням, навчанням, інформуванням, обслуговуванням учасників бойових дій. Крім того, важливе значення мають етичні аспекти соціальної роботи, вміння соціального працівника спілкуватися як із своїми клієнтами так і з колегами, поважати неповторність та гідність іншої людини, зберігати таємницю. Категорія учасників АТО є досить непростою у спілкуванні та діяльності (не раз працівники центру соцзабезу просили Спілку посприяти, поговорити, вмовити інваліда війни їхати на реабілітацію; з іншими, адиктивно озброєними — просто поспілкуватись про поведінку у суспільстві), тому слід наголосити на терпимості та толерантності соціального працівника. Всі ці принципи закладені в етичному Кодексі соціального працівника [2].

В його основу покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW), структурні та функціональні особливості соціальної роботи у м. Коломбо (Шрі-Ланка), липень 1994 р. [2].

Взагалі компетентність у різних галузях соціальної діяльності, як правило, все ж передбачає спеціалізацію у якійсь одній із них і це визначає основні професійні ролі соціального працівника: консультант (проводить психологічні та соціальні консультації, бесіди), брокер (надає необхідну інформаційну підтримку — підказує клієнту, до яких служб слід звернутися за допомогою), захисник (відстоює інтереси клієнта в різноманітних інстанціях), опікун (опікується дітьми-сиротами, дітьми із неблагополучних родин, доглядає хворих та осіб похилого віку), посередник

(соціальний працівник, який знаходиться між двома людьми, людиною та групою з метою допомогти їм вирішити спільні проблеми), розпорядник (визначає суспільні групи та окремих індивідів, які потребують підтримки, і займається призначенням як матеріальної, так і соціальної допомоги) та ін. Якщо ж говорити мовою штату, то в соціальних службах Кременецького району, в основному, наявні три категорії людей: соціальний фахівець, соціальний робітник, соціальний працівник. В умовах сьогоденної адмінреформи, коли плануються створюватися громади, в яких соціальна робота має проводитися самодостатньо, тобто кожній громаді треба буде утримувати власні центри соцзахисту, виникає фінансова проблема для малокомплектних ОТГ. Розпорошення коштів веде до їх вимивання з бюджету і, як наслідок наступить економічний обвал. Тому при формуванні ОТГ слід добре все обмірковувати. В Кременецькому районі, зокрема, і без того, наприклад, в центрі соціальних служб замість потреби 14 фахівців штат нараховує всього 7.

Значну частину соціальної роботи поряд з комунальними установами виконують волонтери та представники різноманітних благодійних фондів та громадських організацій. Як приклад соціальної роботи в Кременецькому районі можемо зазначити діяльність центру «Зоря надії» для реабілітації дітей — інвалідів. З ним тісно співпрацює Спілка учасників бойових дій АТО Кременецького району. Волонтерська організація «Надія» створена для сприяння воїнам АТО/ООС, надає різноманітну допомогу демобілізованим та тим, хто ще служить. Лікар-волонтер Віктор Панфілов завжди надасть медичну допомогу бійцям та тим, хто відслужив тощо.

Психологічні якості є складовими здатності фахівця до соціальної діяльності. В першу чергу це емоційна врівноваженість, опір стресам, низька тривожність, творче мислення, добра увага та пам'ять, наполегливість, спостережливість, витримка, чесність, доброта, альтруїзм, терплячість, справедливість, тактовність, емпатійність, скромність, відповідальність, відвертість, гідність, уважність, віра в людину.

Висновок. Аналізуючи соціально-психологічну теорію та практику соціальної роботи, надаємо великого значення глибокому вивченню наукових даних та концепцій, розроблених в межах соціальної психології соціальними працівниками. Чим вищий рівень психологічних знань соціальних працівників, тим ефективнішою буде їх професійна діяльність. Рекомендації і особливості розуміння та вивчення психологічного стану учасників бойових дій АТО, які приймали участь у екстремальних подіях та впливу стрес-факторів бойових обставин, сприятимуть ефективній роботі з ветеранами соціальних працівників, допомозі та наданні соціальних послуг та подальшому процесу (ре)соціалізації і соціально-психологічної (ре)адаптації до умов мирного життя, збереження здоров'я та працездатності.

Список використаних джерел

1. Білосевич І.А. Причини прояву адиктивності у учасників АТО/ООС. *Міжнародні наукові дослідження: інтеграція науки та практики як механізм ефективного розвитку*: матеріали Міжнародної наук. практ. конф. (Київ, 26–27 квіт. 2019 р.). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2019. С. 186–190.
2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. – 2-ге видання / За заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 536 с.
3. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічне забезпечення соціальної роботи / Наталія Іванівна Кривоконь – [Текст]: Монографія. – Харків: В-цтво ФОП Олійник. 2011. – 480 с.
4. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012. № 5203-VI
5. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 №2671 – VIII.
6. Соціальна робота / під заг. ред. проф. В.М. Курбатова. Серія «Учні, навчальні посібники». – Ростов: Фенікс, 2000. – 576 с.

I.A. Bilosevych, O.P. Yemets,

Structural support of social work on prevention of addictive behavior of ATO participants.

Summary. In the article deals with the structure of work of social services on addictive behavior of ATO participants, functions and personal qualities of a social worker. The problems of provision of medicines to participants of the ATO and the role of power in this process are determined. The programs of support of ATO veterans of the region and the role of public and voluntary organizations in their resocialization are analyzed.

Keywords: social service, professional qualities, functions of social worker, programs of support of ATO veterans, ethical code of social worker, community, union of ATO participants.

СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

С.М. Фіногєєва,

викладач першої категорії Коледжу економіки і права
Вінницького кооперативного інституту

ЕФЕКТИВНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ ТУРИЗМУ НА ЕКОНОМІКУ

Коли економічна активність та зайнятість є високими, люди мають достатній дохід для туризму та подорожей. Саме поняття «туризм» стало формуватися завдяки масовому переміщенню досить значної кількості людей, які поставили собі за мету змістовно проводити своє дозвілля [3, с. 256]. Отже туризм — це тимчасове переміщення людей з місця свого постійного проживання в іншу країну або місцевість в межах своєї країни у вільний час з метою отримання задоволення та відпочинку, в оздоровчих, гостьових, пізнавальних чи професійно-ділових цілях, але без здійснення оплачуваної діяльності у відвідуваному місці [2, с. 24].

Туризм як сфера господарської діяльності має величезне значення і ряд характерних особливостей. Туризм служить інтересам людини, суспільства в цілому і є джерелом доходів, як на мікро, так і на макроекономічному рівнях. Туризм стає одним з основних чинників створення додаткових робочих місць, прискорює розвиток дорожнього та готельного будівництва, стимулює виробництво всіх видів транспортних засобів, сприяє збереженню народних промислів і національної культури регіонів і країн. У багатьох країнах туризм відіграє значну роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, активізації зовнішньоторговельного балансу.

Туризм - як вид соціально-культурної діяльності та як індустрія, яка виробляє послуги, необхідні для задоволення потреб, що виникають в процесі подорожей, являє собою найважливішу сферу економіки, подальший розвиток і вдосконалення якої сприятиме збільшенню доходів держави. Туризм займає значне місце і в економіці України. Необхідними передумовами виникнення масового попиту на туризм і підтримку його на високому рівні є збільшення вільного часу і зростання добробуту суспільства. Тенденція до збільшення вільного часу є об'єктивним чинником виникнення і зростання попиту на туризм. Окрім прибутку, туризм є значущим чинником посилення престижу країни, а також сприяє підвищенню освітнього рівня жителів країни.

Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності — зазначено в законі України «Про туризм». І з підписанням у червні

2017 року Угоди про безвізовий режим між нашою державою та Європейським Союзом розширились можливості громадян без особливих труднощів подорожувати не тільки країнами Європи, але і всього світу. Разом з тим, під час туристичних подорожей, український турист не завжди залишається захищеним та поінформованим щодо негативних ситуацій, які можуть траплятись під час відпочинку, тому і виникає необхідність в ефективному розвитку та законодавчому закріпленні цієї галузі, зокрема дієвого захисту прав споживачів туристичних послуг.

Обов'язковою умовою захисту діяльності туристичного підприємства є створення раціональної системи економічної безпеки. При цьому ефективною може бути лише комплексна система захисту, організована відповідно до потреб і чинного законодавства, яка повинна поєднувати в собі заходи адміністративного, технічного захисту; програмні, економічні і морально-етичні заходи, сприяючі динамічній і стабільній роботі туристичного підприємства [6, с. 334]. Економічний розвиток туризму характеризується вражаючими даними по світовому економічному ринку. Вони показують, що туризм є найдинамічнішою галуззю в багатьох країнах світу і що його роль в світовій економіці безперервно зростає. Таким чином туризм є однією із невід'ємних складових життєдіяльності людей у більшості країн світу, та одним із найперспективніших напрямків соціально-економічної діяльності у ХХІ сторіччі. Туристична діяльність ввійшла до найбільших експортних галузей світу та стала найрентабельнішою галуззю світової економіки, що визначає актуальність і практичну значимість проблеми та вимагає всебічного її вивчення. Будучи складною соціально-економічною системою, туризм схильний до впливу з боку численних факторів, роль яких у кожен момент може бути різною як за силою, так і за тривалістю впливу на розвиток туризму.

Фактори, що впливають на туризм, поділяються на зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори впливають на туризм за допомогою змін, що відбуваються в житті суспільства і мають неоднакову значимість для різних елементів системи туризму. До цих факторів, що впливають на розвиток туризму, відносять природно-географічні; економічні; соціальні; демографічні; політико-правові; екологічні.

Внутрішні чинники, що впливають на туризм, — це явища і тенденції, які проявляються безпосередньо в його сфері. До них відносяться матеріально-технічні фактори, пов'язані з розвитком засобів розміщення, транспорту, побутового обслуговування, роздрібною торгівлі.

Вплив економічних чинників на туризм головним чином обумовлено тим, що між тенденціями розвитку туризму і економіки спостерігається тісний взаємозв'язок. Існує пряма залежність між економічним розвитком країни, об'ємом національного доходу і матеріальним добробутом її громадян. Від економічного становища держави залежать не тільки доходи населення, а й рівень розвитку матеріально-технічної бази та інфраструктури туризму.

Основними факторами, що позитивно впливають на туризм, є розмір реального доходу, розподіл доходу (чим рівномірніше розподіляється дохід в суспільстві, тим більше громадян зможуть дозволити собі подорож), стабільність валюти. До числа економічних факторів належать також інфляція, процентні ставки, коливання реальних обмінних курсів валют.

Серед базових факторів, які впливають на туризм, можна назвати:

- економічні і структурні кризи, які викликають спад у всіх галузях національного господарства;
- зростання безробіття і зниження заробітної плати, які призводять до зниження платоспроможності населення;
- падіння курсу національної валюти, що приводить до зниження купівельної спроможності і, як наслідок, до зниження попиту на тури;

Таким чином, економічні фактори мають значний вплив на попит туризму у всьому світі. Однак вони впливають на обидві сторони — попит і пропозицію. Здорова економіка та її агенти краще обслуговують туристів.

Туризм є фундаментальною основою економіки багатьох розвинених і країн світу, що розвиваються.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм» (офіційний текст). — К. : Парламентське вид-во, 2015. — 96 с.
2. Квартальнов В.А. Туризм / В.А. Квартальнов. — М.: Финансы и статистика, 2012. — 320 с.
3. Миронов, Ю.Б. Науковий вісник НЛТУ України. / Ю.Б. Миронов, І.І. Свидрук. — Вип.26.6. — 2016. — С. 255–262.
4. Морозов М.А. Економіка і підприємництво в соціально-культурному сервісі і туризмі: підручник для студентів. — М.: Видавничий центр «Академія», 2009. — 288 с.
5. Туристична діяльність в Україні за 2017 рік. Статистичний збірник / Відп. за випуск О. О. Кармазіна. — К. : Державна служба статистики України, 2018. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/05/zb_td_2017.pdf.
6. Ящук В. І. Забезпечення економічної безпеки підприємств туристичної індустрії як запорука сталого розвитку туризму / В. І. Ящук // Сталий розвиток туризму на засадах партнерства: освіта, наука, практика : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 31 жовтня — 1 листопада 2018 р. / — Львів : ЛТЕУ, 2018. — 342 с.

Розділ 11

ТРАНСПОРТ

УДК 656.13:681.518

Н.Т. Кунда,

кандидат технічних наук, професор кафедри міжнародних перевезень
та митного контролю Національного транспортного університету

О.І. Свинціцький,

студент факультету транспортних та інформаційних технологій
Національного транспортного університету

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НА ТРАНСПОРТІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Анотація. Стаття присвячена проблемам впровадження інноваційних транспортних технологій в умовах переходу світової економіки до фази постіндустріального розвитку.

Ключові слова: глобалізація, діджиталізація, цифровізація, автоматизація, інновації на транспорті.

Постановка проблеми. Модернізація та розвиток транспортної індустрії України потребують розуміння нових тенденцій в галузі транспорту, причин і закономірностей їх виникнення в високорозвинених країнах, можливостей їх використання на ринку перевезень.

Стан дослідження. Транспортна індустрія суттєво змінюється під впливом діджиталізації. Це викликано багатьма її неефективностями, що виникають внаслідок значної кількості ключових учасників ланцюга формування кінцевої вартості послуги та фрагментарного обміну інформацією. Стартапи, цифрові логістичні компанії та виробники автомобілів намагаються вирішити ці проблеми, полегшуючи життя вже існуючим логістичним компаніям за допомогою новітніх цифрових рішень та бізнес-моделей.

Виклад основного матеріалу. Попит суспільства на швидкісний обмін інформацією та стрімкий розвиток інтернет-технологій першої половини ХХІ ст. визначили перехід світової економіки до фази постіндустріального розвитку, а постіндустріалізація, в свою чергу, тісно переплетена з явищем глобалізації [1, с. 1].

Глобалізація — це історичний процес перетворення світу в єдину уніфіковану систему, з спільними характеристиками задля її вседоступності та швидкісного функціонування. Історично така система породжує дію чинників глобалізації, до яких входить:

- **діджиталізація** — це глобальна тенденція, що зачіпає всі області сучасної економіки і полягає в переформатуванні процесів створення, обміну та збереження інформації з аналогового на цифровий;

- **автоматизація** — один з напрямків науково-технічного прогресу, що використовує саморегулюючі технічні засоби та математичні методи з метою звільнення людини від участі в процесі отримання, перетворення та використання енергії, матеріалів, виробів або інформації;

- **цифровізація** — це використання цифрових технологій для зміни бізнес-моделі та надання нових можливостей підвищення доходів, це процес переходу до цифрового бізнесу, одне з найвідоміших понять, що використовується нині в секторі автомобільного транспорту в усьому світі.

Для того, щоб процвітати, транспортні логістичні компанії мають вибрати між розвитком нової цифрової організації та діджиталізацією традиційної організації. Підприємства, що використовують передові інформаційні технології, як правило, швидші, гнучкіші, інноваційніші і більш прибуткові, ніж традиційні організації. Це пояснюється тим, що вони не мають застарілих систем і структур. Крім того, з'являється можливість набирати висококваліфікований і спеціалізований персонал, створювати плоскі організаційні структури, бути гнучкими і здатними приймати швидкі рішення на основі актуальної інформації, що отримується в режимі реального часу. Конкурентні переваги цифрових компаній над аналоговими полягають у їх можливостях в обробці даних, можливостях аналізувати отриману інформацію, робити висновки, приймати на їхній основі оперативні рішення, часто автономно, за допомогою А.І. — *Artificial Intelligence* (англ. «Штучний Інтелект»). Повне «відцифрування» всіх процесів забезпечує найбільш ефективну структуру витрат [2, с. 4].

Можна навести деякі з прикладів таких інновацій.

Автоматизація складської логістики. Сьогодні вимогливі клієнти шукають миттєвого задоволення своїх потреб, а бізнес, витискуючи якомога більше із своїх обмежених ресурсів, намагається оптимізувати і прискорити свій ланцюг постачання. Все це означає не просто великі обсяги обробки, а й значне збільшення кількості проблем складського і логістичного управління, з якими доведеться стикатися щоденно. Поряд з цим, конкурентний тиск виключає можливість додаткових витрат, для компенсації збільшення робочого навантаження.

Вирішенням цих проблем є автоматизація. Найбільш важливим завданням складів є забезпечення безперервності матеріального потоку та оперативного розподілення потоку за видами складської діяльності: приймання, складування, контроль запасів їх комплектація, швидка вантажопереробка, узгодження вибору транспортних засобів з вантажами з урахуванням вантажопідйомності, коефіцієнтів використання простору, споживання палива та інших характеристик.

Іншим важливим завданням складської логістики є моніторинг руху матеріального потоку. Автоматизація цієї функції, використання сучасного програмного забезпечення для інтелектуальної маршрутизації різних потоків даних

дає менеджерам можливість зосередитися на інших речах, де їх компетенція та втручання будуть більш продуктивними.

Основні логістичні оператори широко використовують автоматизацію складських приміщень. Роботи «KIVA», що розроблені Kiva Systems (американська компанія, виробник мобільних робототехнічних систем, з 2012 р. - дочірня компанія «Amazon») вже використовуються американською транснаціональною технологічною компанією Amazon для ефективного переміщення товарів між полицями, а в найближчому майбутньому автоматизовані безпілотники доставлятимуть товари за адресою від складських центрів «Amazon». Застосування роботів «KIVA» дозволяє значно скоротити витрати на електроенергію (ботам не потрібне освітлення території складу, вони працюють у повній темряві) зменшити ризик пошкодження товарів, помилок при сортуванні та майже виключити вірогідність їх втрати завдяки відсутності людського фактору.

Безпілотні вантажівки. Автовиробники, такі як Volvo, Daimler, Tesla, Uber, Waymo, Otto, активно ведуть розробку та випробування безпілотних вантажівок. Їх мета - зробити вантажний транспорт більш безпечним, дешевшим і ефективнішим. Досягнення автоматизації 4-го рівня (коли вантажівки можуть їздити самі за певних, а не за будь-яких умов) є головною метою промисловості на даний момент. Першим очікуваним результатом використання автоматизації 4-го рівня у вантажних автомобілях стане напіваавтономне водіння автомагістралями за ясних погодних умов. Напіваавтономні вантажівки, як і раніше, мають водіїв на борту, які будуть задіяні для керування в складних умовах (водіння в місті; водіння за складних погодних/дорожніх умов). Система А.І візьме на себе рух по шосе, що дозволить водію відпочивати або займатися документацією.

Інший приклад — «Platooning» — рух щільною колоною. Вантажівки рухаються синхронно, дуже близько один до одного (до 1,5 метра). Це дозволяє кожному транспортному засобу, що рухається позаду лідируючого, суттєво зменшити використання палива за рахунок драфтингу. Драфтинг (від англ. *Draft* — тяга) — прийом в автогонках (часто в кільцевих), при якому гонщик, що переслідує лідера, використовує розріджене повітря, що виникає позаду лідируючого автомобіля задля отримання переваги в швидкості за рахунок меншого аеродинамічного опору. Випробування, проведені компанією Peloton Technology (California, USA), яка розробляє цю технологію для комерційних великовантажних автомобілів, виявили, що застосування даного методу зменшує споживання палива для лідируючого вантажного автомобіля на 4,5%, а вантажівок, що слідує за ним, — на 10%.

З декількома вантажівками і водіями, які змінюють один одного в якості лідера, колона може ефективно працювати протягом декількох днів.

Подібні технології дають нам уявлення про транспортну інфраструктуру майбутнього.

Застосування технологій «Block-Chain» в логістиці. Blockchain — це технологія, що була синтезована з галузі математики під назвою криптографія. Це децентралізований, спільний цифровий журнал, серія зашифрованих «блоків», які пов'язані між собою в публічний «ланцюжок». Модифікація даних в одному блоці

неможлива без зміни всього ланцюжка і отримання «згоди» всієї однорангової мережі. Це ускладнює можливість шкідливої діяльності або фальсифікації даних. Після того, як дані стають часткою Blockchain, можна говорити про їх абсолютну сек'юрність.

Ведучи боротьбу з неефективностями в світі логістики і транспорту, все більше компаній приєднуються до включення blockchain-технологій у свою діяльність. Сприяє впровадженню стандартів Blockchain у вантажній галузі. автотранспортний альянс, відомий як BiTA. Використовуючи блокчейн для аутентифікації даних, глобальна мережа може вносити та перевіряти дані, і вона більше не зазнає втручання.

Підвищення надійності відстеження інформації також може мати вплив на збереження відвантажених товарів, а так звані «Smart-контракти» скорочуватимуть витрати, «усуваючи» посередників. «Smart-контракти» — це, по суті, самостійно виконувані завдання, які кодуються через блокчейн і виконуються, коли виконується певна умова. Для прикладу, якщо замовник хоче вивільнити платіж перевізнику, коли вантаж досягає пункту призначення, замовник програмує смарт-контракт для автоматичної оплати перевізнику, коли товар досягає конкретного місця з дотриманням оптимальних умов транспортування [3, с. 3].

Оскільки традиційні адміністративні витрати можуть становити 20% загальних витрат на перевезення, сума коштів, заощаджених за допомогою смарт-контрактів, може бути приголомшуючою.

Електронний документообіг. Попереднім і водночас перехідним етапом перед впровадженням «Block-Chain» на законодавчому рівні, зокрема, в транспортній галузі, можна вважати застосування EDI (Electronic Data Interchange) — електронний обмін даними. Це обмін діловою інформацією з використанням стандартизованого формату; процес, який дозволяє одній компанії надсилати інформацію іншій компанії електронним шляхом, а не папером. Реальна сила EDI полягає в тому, що вона стандартизує інформацію, що передається в ділових документах, що робить можливим «безпаперовий» обмін. Сьогодні можна спостерігати процес електронного документоформування в системі міжнародних дорожніх перевезень (МДП-TIR) на базі EDI [4, с. 402].

Інша цифрова система «eTIR» (електронна книжка МДП) має на меті забезпечити безпечний обмін даними між національними митними системами, що залучені в процес міжнародного транзиту товарів, транспортних засобів або контейнерів відповідно до положень Конвенції МДП, і дозволити митниці управляти даними про гарантії, видані власникам, уповноваженим користуватися системою МДП.

Система eTIR схвалена в якості майбутнього системи МДП — єдиної глобальної системи транскордонного транзиту. Результатом першого пілотного проекту між Туреччиною і Іраном, що проходить з 2016 року, стала рішуча підтримка цієї системи з боків обох країн, в яких проводиться експеримент, що в свою чергу викликало додатковий інтерес до інновацій у Молдові та Казахстану. Крім того, рішення працювати над новим інтермодальним проектом з Туреччиною було підтверджено і з боку України.

Міжнародний союз автомобільного транспорту MCAT-IRU надає українським митним органам необхідну технічну інформацію для початку роботи над eTIR і в зв'язку з цим тісно співпрацює з членом IRU — АсМАП України. Туреччина пообіцяла обмінюватися інформацією та співробітництвом з Україною з метою початку підготовки реалізації системи eTIR якомога швидше.

В якості систем онлайн-контролю за суб'єктами МДП використовуються SafeTIR та AskTIR. Система SafeTIR була створена в силу необхідності оновлення методів управління ризиками з метою підтримки безпеки системи МДП в умовах розширення і модернізації ринку. SafeTIR дозволяє суб'єктам у всіх країнах-учасниках MCAT перевіряти статус і дійсність кожної книжки МДП в будь-який момент в режимі реального часу. Інформація про часткове або остаточне припинення перевезення МДП передається митними органами кожної з договірних сторін-учасників до MCAT. Після отримання інформації в MCAT ці дані доступні в електронному вигляді для всіх суб'єктів системи МДП (митних органів, страховиків, транспортних операторів)[4, с. 116].

AskTIR є новітньою програмою, що розроблена MCAT, яка дозволяє члену Асоціації контролювати роботу з книжками МДП протягом усього циклу — з моменту замовлення і доставки з MCAT до їх повернення до MCAT, і, що важливо, роботу з претензіями і даними SafeTIR. Кожна асоціація, яка бажає використовувати AskTIR, має можливість працювати з MCAT за адаптацією AskTIR до конкретних національних вимог та законодавства.

З 2008 р. реалізується проект MCAT на основі Інтернет-технологій під назвою TIR EPD (Electronic Preliminary Declaration) — електронне попереднє декларування товарів при перевезеннях МДП. В Україні програма діє з 2012 р., поширюється на всі транзитні перевезення товарів на умовах Конвенції МДП, крім акцизних, дає можливість перевізникам безоплатно надсилати митним органам дані про вантаж, що перевозиться.

Слід також вказати, що в європейській митній транзитній системі T аналогічно функціонує система контролю за доставкою товарів NCTS (New Computerized Transit System) з додатковими інфосистемами контролю імпорту та експорту ICS та ECS. Згідно з правилами Євросоюзу з 2009 р. є обов'язковою реєстрація в EORI (Economic Operators Registration and Identification) — системі реєстрації та ідентифікації суб'єктів підприємницької діяльності, в тому числі перевізників, кожному з яких присвоюється унікальний ідентифікаційний номер, який заноситься до бази даних EORI та вказується в митній декларації, у графі 4 відривних листків №1 та №2 книжки МДП для операцій МДП в ЄС, в електронному попередньому повідомленні TIR EPD.

Підводячи підсумки, можна стверджувати, що діджиталізація — це нова парадигма розвитку світової економіки. А Україна, будучи євроорієнтованою, приречена наслідувати та впроваджувати ці тенденції.

На сьогоднішній день в нашій країні в режимі онлайн доступно 125 електронних послуг з боку держави. Потрібно розуміти, що ця цифра на даний момент не є приводом для гордості. Проте з анонсом моделі «держава в смартфоні» однозначно можна говорити про позитивну динаміку вирішення питання. Кінцевою

метою щодо більшості послуг визначена повна автоматизація, коли рішення ухвалює не багатоланковий бюрократичний апарат, а цифрова система на основі зрозумілого, прозорого алгоритму, передбаченого нормативно-правовою базою.

Висновки. Важко уявити глобалізацію міжнародної торгівлі без розвитку транспорту. Міжрегіональна та внутрішньоконтинентальна торгівля вимагає подовження транспортних шляхів, скорочення часу доставки та збільшення кількості перевезень пасажирів і вантажів, вдосконалення транспортних мереж дистрибуції на базі єдиної мережі міжнародних транспортних коридорів. Тиск витрат і конкуренція продовжуватимуть стимулювати діджиталізацію. Процес формування кінцевої вартості транспортної послуги зазнаватиме змін, а важливість сервісів, що базуються на обробці даних в режимі реального часу, продовжуватиме зростати.

Список використаних джерел

1. Сидоренко С. В. Глобалізація як головна тенденція XXI століття / Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії, 2006. — Вип. 24.
2. Rachinger M., Rauter R., Müller C., Vorraber W. and Schirgi E. (2018), Digitalization and its influence on business model innovation / Journal of Manufacturing Technology Management, 2018. — 4 с.
3. Yli-Huumo J.; Ko D.; Choi S.-J.; Park S.; Smolander K. Where Is Current Research on Blockchain Technology? — A Systematic Review / PLoS ONE, 2016. — 3 с.
4. Кунда Н.Т. Організація міжнародних автомобільних перевезень: Навчальний посібник / Н.Т.Кунда. — К.: ВД «Слово», 2010. — 464 с.

ЗМІСТ

Розділ 1 ОСВІТА. ПЕДАГОГІКА

С.Б. Білий, ПРО ОДНЕ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЧИСЕЛ РАМСЕЯ.....	3
Д.Р. Бондаренко, В.М. Сергеев, ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ	6
О.М. Васьковська, САМОСТІЙНА РОБОТА, ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ.....	8
С.А. Гончарук, С.А. Шелудько, АСПЕКТИ І ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ВИКЛАДАЧА І СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ІННОВАЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	11
С.В. Ефремов, КОМУНІКАТИВНОЕ ОБУЧЕНИЕ ОБЩЕНИЮ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОГО ЯЗЫКА В ВЫСШИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ ОБРАЗОВАНИЯ	13
А.Г. Івершинь, КУЛЬТУРОЛОГІЧНА СПРЯМОВАНІСТЬ РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИШУ	19
Т.Ф. Капустинська, В.М. Сергеев, ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	21
І.О. Лук'яненко, ЗАВДАННЯ НА «ВИЗНАЧЕННЯ ПОМИЛКИ» У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ	22
О.П. Малай, К.А. Поселецька, ТЕХНОЛОГІЇ ТА ІННОВАЦІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	26
Г.І. Панченко, АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ ЩОДО ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ДИДАКТОГЕННИХ ПОРУШЕНЬ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	28

Розділ 2 КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

<i>А.Л. Ноздрань, В.О. Корсунський,</i> ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС. ВІД МИНУЛОГО ДО СЬОГОДЕННЯ.....	33
<i>В.В. Салига, К.М. Касьяненко,</i> ВІТЧИЗНЯНИЙ ДИЗАЙН-ОФОРМЛЕННЯ ДИТЯЧОЇ КНИГИ. ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ.....	36
<i>В.В. Салига, К.М. Касьяненко,</i> КОЛІР У КОНТЕКСТІ КНИЖКОВОГО ЯРМАРКУ	39
<i>К.В. Харченко, В.О. Корсунський,</i> ПРОБЛЕМАТИКА НЕЕФЕКТИВНОСТІ ВЕБ-САЙТІВ УНІВЕРСИТЕТІВ	44

Розділ 3 ГУМАНІТАРНІ НАУКИ РЕЛІГІЄЗНАВСТВО. ІСТОРІЯ ТА АРХЕОЛОГІЯ. ФІЛОСОФІЯ. КУЛЬТУРОЛОГІЯ. ФІЛОЛОГІЯ

<i>Я.П. Адамлюк, І.Є. Грачова,</i> КОНВЕРСІЯ ТА АФІКСАЦІЯ ЯК ОСНОВНІ СПОСОБИ УТВОРЕННЯ ДІЄСЛІВ У РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД	47
<i>А.В. Андрієнко,</i> ГУМАНІСТИЧНА ФІЛОСОФІЯ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ ТА НОВОГО ЧАСУ	49
<i>А.О. Антосина, І.Є. Грачова,</i> НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ «ЗЛІСТЬ» У СУЧАСНОМУ АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ	52
<i>А.О. Бойко,</i> ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТІВ TRUTH ТА LIE В СУЧАСНОМУ МЕДІЙНОМУ ТА ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ: КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧИЙ АСПЕКТИ.....	54
<i>Я.Ю. Кузьменко,</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНШОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	57
<i>Н.М. Марко, Г.Ю. Дучимінська,</i> АНГЛІЙСЬКІ ФРАЗЕОЛОГІЗМИ ЯК ПРЕДМЕТ ДИСКУСІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ	59
<i>Г.В. Мельник,</i> СТАНОВЛЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В СЕРЕДНЬОПОЛЬСЬКОМУ ПЕРІОДІ.....	64

Г.В. Мельник,
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПОЛЬСЬКОЇ
МАТЕМАТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НОВОПОЛЬСЬКОМУ ПЕРІОДІ.....70

В.М. Руда, І.Д. Забужанська,
АКУСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЧОТ ОЗВУЧЕНОЇ
АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ПОЕЗІЇ
НА МАТЕРІАЛІ ВІРША БАРБАРИ ГЕСТ “20”76

Ю.Ф. Скрипниченко,
ПОЛІТИКА ТРЕТЬОГО РАЙХУ ПО ВІДНОШЕННЮ
ДО ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ У РОКИ
ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ В ЗБІРНИКАХ ДОКУМЕНТІВ ТА МАТЕРІАЛАХ80

Розділ 4

СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ

ЕКОНОМІКА. ПОЛІТОЛОГІЯ. ПСИХОЛОГІЯ. СОЦІОЛОГІЯ

О.С. Барна, Л.С. Григорович,
ОСОБЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ «ДЕРЖАВА І ЗНАННЯ»
МАЙКЛА ЕППЛА: ДЕЯКІ АКЦЕНТИ ДЛЯ УКРАЇНИ83

О.В. Ваніна,
НАСИЛЬСТВО В СІМ'Ї, ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ
ТА СПОСОБИ УНИКНЕННЯ85

А.С. Ващенко, В.Ф. Цвих,
ТРИЧАСТИННА МОДЕЛЬ «ДЕРЖАВА, ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО
І ЕКОНОМІКА» ЗА ДЖИН Л. КОЕН ТА ЕНРІО АРАТО88

А.В. Завгородній,
ЗНАЧЕННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ТА ЇЇ РОЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....90

Т.О. Здробилко, Р.В. Каламаж,
РОЗВИТОК РЕФЛЕКСИВНИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ
ПРОТЯГОМ НАВЧАННЯ У ЗВО92

В.С. Косован,
АНАЛІЗ ЦІН ПРОДАЖУ ТА ПРОПОНУВАННЯ НЕРУХОМОГО МАЙНА
ЯК НАЙВАЖЛИВІШИЙ ЕТАП ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНОЧНО-БУДІВЕЛЬНОЇ
ЕКСПЕРТИЗИ.....95

І. Kuksa, O. Orlova-Kurilova, I. Hnatenko, V. Rubezhanska,
ARCHITECTONICS OF THE MECHANISM OF STATE
REGULATION OF INNOVATIVE EMPLOYMENT99

Н.В. Лагодієнко,
СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГОСПОДАРСТВ НАСЕЛЕННЯ
В УМОВАХ ВІДКРИТОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....101

Г.Ю. Левицька, ТРУДОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ПІДПРИЄМСТВА ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ЙОГО ВИКОРИСТАННЯ	102
С.О. Машканцева, РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОЇ ГАЛУЗІ	106
В.Ю. Медведська, ДЕЛІБЕРАЦІЯ, ДЕМОКРАТІЯ ТА ПРИЙНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ	107
В.П. Пантелєєв, ЗОВНІШНІЙ АУДИТ КОНСОЛІДОВАНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗВІТУВАННЯ ГРУПИ ПІДПРИЄМСТВ	109
А.Я. Пасіка, РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОФІЦЕРІВ З МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В БОЙОВИХ УМОВАХ ДІЯЛЬНОСТІ	111
Н.О. Перепелиця, ВПРОВАДЖЕННЯ ІДЕЇ СИЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ ЗА ПОГЛЯДАМИ ФРЕНСІСА ФУКУЯМИ	120
Н.О. Стасишин, МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	122
Я.О. Ткаченко, ГРУПУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВOSTІ ЗА ДОПОМОГОЮ КЛАСТЕРНОГО АНАЛІЗУ	123
Н.В. Турленко, О.О. Алексєйчук, ДЕРЖАВНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО АГРОБІЗНЕСУ	128
О.В. Швець, НАУКОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ НАСЕЛЕННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР	130
Е.Д. Sheianova, ECONOMIC SAFETY OF THE ENTERPRISE	132

Розділ 5 УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

А.О. Ільїна, ІНВЕСТИЦІЇ У ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ	135
---	-----

Розділ 6 ПРАВО

В.В. Гринюк, Н.Л. Юдіна, СПОСОБИ ПРИСКОРЕННЯ РЕАКЦІЇ НІНГІДРІНУ У ДАКТИЛОСКОПІЧНОМУ ПРАКТИЧНОМУ ВИКОРИСТАННІ	140
С.Е. Дудкевич, ОСОБЛИВОСТІ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ГІЛЬЗ ПЕРЕСПОРЯДЖЕНИХ ТРАВМАТИЧНИХ ПАТРОНІВ	142
Є.Г. Корнецький, Б.П. Лунга, ЕКСПЕРТНА ОЦІНКА НЕБЕЗПЕКИ ЗЛАМУ ЗАМКІВ МЕТОДОМ «САМОІМПРЕСІЯ»	144
Ю.П. Лісовська, П.М. Лісовський, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЇ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ТА КОРУПЦІЇ У СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	146
О.В. Луговська, АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ПОРІВНЯЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ	149
О.М. Мальчик, Л.С. Протосавіцька, ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ (ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)	152
О.Б. Попелюк, ОПИС АНАТОМІЧНИХ ЕЛЕМЕНТІВ (ОЗНАК) ЗОВНІШНОСТІ ЛЮДИНИ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ПОРТРЕТНИХ ЕКСПЕРТИЗ	154

Розділ 7 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

В.Ю. Кисіль, І.В. Стьопочкіна, РОЗРОБКА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ ДЛЯ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ ПРОМИСЛОВИМИ ПРОЦЕСАМИ	157
А.І. Поляченко, ЗГОРТКОВА НЕЙРОННА МЕРЕЖА ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРОСТОРОВОЇ АВТОКОРЕЛЯЦІЇ НА ТОМОГРАФІЧНИХ ТА РЕНТГЕНІВСЬКИХ ЗНІМКАХ	163
Є.П. Путятін, В.О. Афанасьєв, П.А. Оробінський, УСУНЕННЯ ПРОСТОРОВО-ІНВАРІАНТНИХ СПОТВОРЕНЬ В ЗОБРАЖЕННЯХ З ВИКОРИСТАННЯМ ДЕКОНВОЛЮЦІЙНИХ ВІКОН	165

Розділ 8
ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

<i>Г.О. Пушкар, І.С. Галик, Б.Д. Семак,</i> ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ НАНОНАУКИ І НАНОТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ	168
---	-----

Розділ 9
СОЦІАЛЬНА РОБОТА

<i>І.А. Білосевич, О.П. Ємець,</i> СТРУКТУРНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ АДИКТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ АТО	171
---	-----

Розділ 10
СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

<i>С.М. Фіногєєва,</i> ЕФЕКТИВНИЙ ФАКТОР ВПЛИВУ ТУРИЗМУ НА ЕКОНОМІКУ	177
---	-----

Розділ 11
ТРАНСПОРТ

<i>Н.Т. Кунда, О.І. Свинціцький,</i> ІНФОРМАТИЗАЦІЯ НА ТРАНСПОРТІ: ПРОБЛЕМИ ТА МОЖЛИВОСТІ	180
--	-----

Підписано до друку 03.10.2019. Формат 60х84/16. Папір офсетний білий.
Гарнітура «Literaturna». Друк цифровий. Ум. друк. арк. 11,62.
Зам. № 0310-1. Тираж 100 прим. Ціна договірна. Виходить змішаними мовами: укр., рос., англ.

Віддруковано з готового оригінал-макета ФОП Москвін А.А.
м. Запоріжжя, пр. Леніна, 109, тел. +38-094-133-87-81.

Інститут інноваційної освіти. Науково-навчальний центр прикладної інформатики НАН України
e-mail: novaosvita@gmail.com; сайт: www.novaosvita.com

**Видання здійснене за експертної підтримки
Науково-навчального центру прикладної інформатики НАН України
03680, Київ-187, просп. Академіка Глушкова, 40**